D. FRANCISCI BARONII AC MANFREDIS.

DE MAIESTATE PANORMITANA LIBRI IV.

Imprimatur. De la Riba. Vic. Gen. *Imprimatur. De Blaschis P.*

PANORMI

APVD ALPHONSVM DE ISOLA, M. DC. XXX.

MAIESTAS PANORMITANA.

AD ILLVSTRISSIMVM DOMINVM

DON MARIVM GAMBACVRTA MARCHIONEM MOTTAE Prætorem, D. Ioannem Roxas, D. Ioseph Antonium de Ballis, & Sollima Baronem Calattuni, Langellottum Castelli Baronem Gruttaliarum, Don Franciscum Rossel, Cap. Martinum de Pinedo, D. Vincentium Gambacurta

SENATORES PPQ. CONSCRIPTOS.

LVCVBRATIONIBVS elaboratum assiduis opus, quod moliti sunt plurimi, sed adhuc intentatum nemini nomini tuo, SENATVS Illustrissime sacrum auspicatioris lucis euocat in lucem dies. Panormitani SENATVS aurea tutelaris Aquila Siculis gloriosius, exteris per exteras oras diffitis suspiciendum præfert. Habent id certè vel populares, vel ciues nobilitate florentes, quo profectò, vobis iam Panormitanæ Reip. prouinciam summa cum laude gerentibus, iure glorientur. Habet & Orbis terrarum, qui vel suspiciat augustiorem maiestatem, vel augustam planè maiestatem colat. Tantum enascentis gloriæ decus tibi dumtaxat vni, SENATVS Illustrissime tribuendum; cum vestrum quiuis Patriæ studio succensus communem Patriam siue adumbrandam calamo, siue scriptione exprimendam vel curauit, vel innuit. Exiguum quidem opus impar tantæ Maiestati, ac nomini, nedum numini tuo. Breuibus conclusa terminis Maiestas augustior, & in Maiestate nomen excelsius. Hoc non Scriptoris ingenio, sed potentia adscribendum tuæ. Quod enim contineri laxiore ambitu non potest, strictiore huiusce operis sinu vestra opera circumscriptum. Panormitana Resp. te, SENATVS Illustrissime, & Patria, & gloria, & communis dignita-

tis amantiorem tum prædicat, tum euehit, tum colit. Si annorum consequentium ætas Vrbis Maiestati moliatur iniuriam, iniuriæ tua singulari prudentia immortalis obiectus est clypeus. Si quis de Panormitana Vrbe nonnihil gloriæ, vel detrahat, vel demat, ad gloriam vel amplificandam, vel retinendam tibi comparata sunt arma. Si quis denique Vrbis Maiestatem nunquam vidit, nunquam inspexit, iam, Auctore te, verum Regiæ Maiestatis theatrum summa cum dignitate depictum. Sic profecto Vrbis æterna Maiestas. æternum, & nomen tuum. hæc vera SENATVS dignitas, hæc germana Vrbis gloria. singularis illa; hæc perennis. MAIESTAS par nomini, nomen haud impar MAIESTATI. Vale. Pan. Pridie Idus Iunias à Virginis puerperio XXX. supra CIↃ DC.

Illustriss. Dom. Vestr.

Seruus Addictissimus.

D. Franciscus Baronius, ac *Manfredi*.

RERVM OMNIVM, AC SENTENTIARVM INDEX

locupletissimus, qui in hoc primo de Maiestate panormitana libro continetur.

A

B.

C.

D.

a Cal-

eius

Moyses

M.

N.

O.

P.

Bisson quid dicatur et quomodo incidas in proc. [illegible] lib. 2. cap. 13. fol. 65.

Q.

R.

sta-

Tur-

FINIS.

OPERIS SYNOPSIS
LECTORI.

PAnormitanæ Vrbis pulchritudini, quam penicillo vbique Natura depinxit, quam omnibus omnium rerum copijs exornauit, quam singulari cæli clementia prouexit, quam Montium propugnaculis, arcibusquè defendit, quam varijs hinc inde prodigijs exauxit; tandem aliquando scribentis calamus accessit. Porro panormitanæ Maiestatis ita longe, lateque diuagata magnitudo, vt quæuis exterarum gentium natio vel in extremis orbis terræ partibus constituta incredibili cum laude & Panormi nomen vsurpet, & Panormũ venerabunda suspiciat, & colat. Atque id mirum planè videri non debet, cum Panormus vere sit Naturæ delitium, Siciliæ paradisus, Principum cuna, Imperatorum altrix, Regum Regia, Præsulum procreatrix, Purpuratorum Patrum Patria, Pontificum parens. Et licet hæc, pleraque alia tuam mentis aciẽ, mi lector, non effugiant, itaquè omnibus sint explorata, ac certa; vt nullus dubitationi relictus sit locus; ne tamen isthæc omnia inposterum intermissa recordatione moriantur, quattuor in duo volumina diuisos libros mihi cõscribendos, & Panormitani Senatus ære imprimendos putaui. Et vero primus Panormitanæ Vrbis maiestatem Agrorum, Fontium, Templorum, Montium, aliorumquè id genus descriptione contractam, sed haud iniucunda scribendi ratione proponit. Angusta enim vero maiestas; at minus angusta, & fortasse etiam augusta in secũdo, qui panormitanam Vrbem singulari semper Senatus, Reiquè Pub. gloria vel ab ipsis enascentis vrbis incunabulis ad hæc vsquè tempora florentem vera, breuique ratiocinatione demonstrat. In tertio demũ, & quarto paulo augustior. Ille .n. qua viros omnes præstãtissimos virtutum asseclas Panormi ortos Pictores, Sculptores, Organarios, Poetas, Oratores, Medicos, Doctores, Philosophos, Theologos, Milites, Præsules, Pontifices, aliosquè vel fama sanctitatis illustres, vel sanctitate præstantes; qua Equites nobilitatis nota præclaros, eorumquè maiores rerum præclarè gestarum vestigijs nobilitatos siue nunc temporis Panormi versantes, siue etiam Panormi procreatos luculenter exponit. Hic vero Reges Panormi natos, Regni diademate insignitos, Panormum diplomatibus illustrantes, Vrbem totius Siciliæ Metropolim, Ecclesiam Ecclesiarum omnium Siciliensium principem statuentes fir-

missima ratione confirmat. Atque hoc institutum est operis a me duorum fermè annorum spatio, nullo adiutore, confecti. Tantum est. Si minus placet. lege.

APPROBATIO.

Maiestatem Panormitanam D. Francisci Baronij, ac Manfredis vidi, nec quicquam in ea ab Orthodoxa fide, morumquè regula dissonum cognoui. Imo opus apprimè eruditum, ac panormitana vrbe non minus dignum, quam vtile, quod iure typis excudatur. Panormi 25. Maij 1630.

D. Petrus Vassallo Paleologo. Sanctissimæ Inquisitionis qualificator Cler. Regularium.

AVCTORVM, IMPERATORVM, AC REGVM ELENCHVS,

qui in hoc primo de Maiestate panormitana libro passim, sparsimquè laudantur.

A.

S. Ambrosius.
Augustinus Steuchius Eugubinus.
Aristoteles.
Alciatus.

B.

S.Bernardus.
Berosius.
Beneuenustus Himolensis.

C.

Cæsar Baronius C.
Callias.
Cicero.
Q. Curtius.
Cornelius Tacitus.
Cælius Rhodiginus.

D.

Diodorus Siculus.

E.

S.Epiphanius.

F.

Fredericus Imperator.
Franciscus Petrarcha.
Franciscus Bertelli.

G.

Guilelmus Rex.
Geruasius Tornacæus.
Galenus.
Georgius Graun.
Georgius Gualterius.

H.

Henricus Imperator.
Homerus.
Hippocrates.
Horatius.
Hugo Falcandus.
Hieronymus Aprea.
Hieronymus Brancius.

I.

S. Io: Chrysostomus.
S.Isidorus.
Iacobus Rex.
Ioannes Paternio Arch. Pan.
Ioannes Buterus.
Ioannes lætus.
Ioannes Nasus.
Iacobus Grassus.
Io: Maria Rosciolus.
Iustus lipsius.
Iulius Frontinus.

L.

Ludouicus Rex.
Ludouicus de Tena.
Lactantius Firmianus.
Leander Alberti.
Leonardus Aretius.
Liuius.
Lucanus.

M.

Manfredus Rex.
Martinus Rex.
Marianus Valguarnera.
Marius Aretius.
Matthæus Syluagius.
Montoia.
Michael Ritius.

O.

Origenes.
Octo Frigiensis.
Onuphrius Panuinius.
Ouidius.

Phi-

Erratum si quod irrepsit, opem, lector, implorat tuam. Corrige dumtaxat mendum illud, quo nihil mendosius.

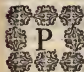
f.10.posuerunt.	l.posuerint.
f.11. Illustrissimo.	l.Illustre.
f.17.decretatione.	l.decertatione.
f.37.Populis.	l.Populeis.
f.49.Prætoria.	l.Præconia.
f.57. Procula.	l.Pocula.
f.59.Baronis.	l.Marchionis.
Ibid. recrearet suo.	l.recrearet sese.
f.97.Perfectos.	l.Perfecta.
f.103.Poteri.	l.Posteri.
f.127. fluit.	l.fleuit.
f.140.prælia.	l.præmia.
f.189.sedes.	l.sodes.
f.199.decubut.	l.decubuit.

PANORMITANA MAIESTAS

LIBER PRIMVS.

CAP. I.

Quam latè pateat Panormitanæ Maiestatis nomen.

Anormitanæ Reip. ita longè, lateque diuagata felicitas, vt, præterquam quod omnes omnium regionum fines comparatæ gloriæ luce lustrauit, non scriptorum modo in admirationem induxerit, sed Regum, Imperatorum, ac Pontificum animos incredibili quadam voluptate compleuerit; cum in celebrandis illi tantæ Vrbis laudibus eloquentiæ exhausisse thesaurum; isti vero Regiæ, Imperatoriæ, Pontificiæquè liberalitatis effudisse videantur ærarium. Non solum.n.& Siculi,& Germani, sed antiquiores illi scriptores, vbi multa de Panormitana felicitate scripserunt, eos longè plura & nobiliora, & grauiora in scribendo reliquisse testati, cum profecto sic locuples PANORMVS existat, ac diues, vt quò certè ex eius sinu petuntur encomia, eò indies gloriosiora laudum argumenta promãtur. *Ad te,* inquit Hugo Falcandus, *mihi veniendum est Vrbs famosissima totius Regni Siciliæ Caput, & gloria, quam & si dignè laudare non valeo, tacere tamen omnino non possum tam accepti memor beneficij, quam singularis gloriæ tuæ miraculo prouocatus. Quis.n. tanto non succumbat oneri, vel quem ingentis ausi aliquando non pæniteat; si* PANORMVM *laudibus extollere, & eius gloriam verbis æquare contendat? Quia vero semel conceptum verbum intra pectoris claustra continere non possum, tentabo facultate, qua valeo, pauca de laude ipsius breuiter, succinteque præstringere.* Quasi vero Falcandus edisserat. Est ita PANORMVS laudum ferax, vt si quis ad eam laudibus efferendam lætus accedat, tantamquè sibi pro dignitate persuadeat obire posse prouinciam, in errore versatur; cum quicquid PANORMVS sinu continet suo non vnum scribentis calamum, nec vnam dicentis orationem suo sibi iure vendicet, cum sine vlla dubitatione exarescet & scribentis calamus, &

Geor. Grauin in Ciuit. orbis terræ tom. 1. f. 1. Philip. Cluuer. lib. 2. Sicil. antiquæ. Marianus Valguar. de primor. vrbis Panormit. Philip. Ferrar. in Epitom. geograph. Thomas Porcacci in descrip. Insulæ Sicil. Franciscus Bertelli in theat. Italiæ Procopius

Polib.lib.1 Fazel. Dec 1 lib. 8. Petrus Ranzan. Iacobus Grassus in sua collect. Ioannes Laetus in orat. de antiquit. Sic. F. Leander Alber. in hist. Italiae. & alij tum antiquiores cum recentiores. Hugo Falcand. in hist. Sicil. f. 8.

dicentis oratio; vt non immeritò Hugo dixerit, *Quis tanto non succumbat oneri, vel quem ingentis ausi aliquando non paeniteat?* Et sanè cuinam ausus non videatur audentior quempiam velle praestantiam capitis vel orationis adumbrare penicillo, vel dictione consequi, vel exaequare scribendo? Deus opt. max. in sibi conditis vsquequaquè rebus nulla arte elaboratis, sed solo suae voluntatis imperio, nutuquè perfectis brachium exhibet, ac praefert suum. In moderandis sapiētiam, in distribuendis prouidentiam, in stabiliendis fortitudinem, in tolerandis misericordiam, in puniendis iustitiam, in creādis denique potētiam, quae profectò ita se habet, vt in sua creatione semper eadem contemplanda, suspiciendaquè proponatur. At in capitis humani effectione mirabilior existit, ac laudabilior; quicquid enim in caeli regno suspicitur, inspicitur in capite. Quid illi? Augustissimum Augustissimae Triadis numen in Personis triplex, in natura vnum. In triplices hic potentias seiunctus animus; at natura dumtaxat vnus. Illud ibi cuncta moderatur, ac regit, omnes hic corporis motus administrat animus. Ad haec mens motrix assistens caelo, caelum versat, ac torquet. oculi pupulae oculos quasi caelum agunt. Caelum nebulae obsident, oculos saepiunt palpebrae. caelo erumpunt imbres, oculis emanant lacrimae. Cometae caelum pingunt, oculos supercilia. Vt tandem aliquando sciant omnes, quod cum difficilè maximè sit caelum laudatione complecti, cum plura contineat, quae laudationis ambitu contineri non possunt; difficilè itidem sit consequi posse dicēdo, quae capiti indidit summus rerum omnium opifex Deus. Iam maximus ille moderator, ac Parens, cum de mundi totius effectione decerneret, totamquè hanc inter ceteras Siciliae molem concrearet, Siculorum Vrbium caput hanc Panormi partem designauit, in quā tot bona peculiari cum liberalitate congessit, tot delitijs ornauit, tot praerogatiuis insigniuit, de quibus suo loco, vt iure Falcandus dixerit: Si quis laudandi Panormitanā Vrbem studio exardescat, nō verendum, quin cum ingentis ausus aliquando paeniteat. Et quidem si progrediamur vlterius, vt rectè progrediendum, illud quidem mihi nec vulgare, nec exiguum proponitur: Caput videlicet duplici oculorum insignitur officio: Panormus & Praesule, & Praeside. Oculi de corpore calamitates deturbant, exterminant. Praesul morbos animi fugat, Praeses nefarios hominum motus Panormo arcet. Oculi pulchritudinē corporis reddunt pulchriorem. Praesul, ac Praeses Panormi felicitatem parant feliciorem. Oculi tamquam excubiae mala speculantur, Praesul, ac Praeses mala praeuident, vt sibi prouideat Panormus. Capiti inest animus, Panormo Regiae Maiestatis consilium. Natura

D. Chrysost. lib. 3. de Sacerd.

vnus

vnus ille,potentia triplex. Vnum & istud cum Regis quamuis segregatum fungatur officio.triplex itidem. Regius Regiæ Curiæ Magistratus, Summa Summæ Curiæ Archiepiscopalis sedes, Sacer Inquisitorum Senatus. Pulchra itaquè Falcãdi de Panormitana Vrbe laudatio. Pulchrum itidem & Ioãnis læti præconium. *De hac celeberrima, ait, Vrbe quid dicam? cuius nomen me plurimum mouet. Nam si* PANORMON *interpretere Regula est, & ad alios formandos specimen*. ac si dicat. Omne felicitatis genus intra panormitanos limites viuit, Ciuiũ moribus alitur, Equitum humanitate confouetur, Principum multitudine perficitur, Præsidis dignitate firmatur, Præsulis præsentia stabilitur, Metropolicæ Vrbis gloria amplificatur; sed hisce quidem rebus celebrior efficitur; at celeberrima; quod Regula sit, & ad aliós formãdos specimen, redditur. Capiti.n.aptãda sunt membra, ne tam nobile, tamquè præclarum caput deformibus sit aptatum membris, & cõsitum, ne fortè sequatur illud Horatij. *In orat. de vnig. Sicil.*

Humano capiti ceruicem Pictor equinam
Iungere si velit, ac varias inducere plumas
Vndiquè collatis membris, vt turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa supernè
Spectatum admissi risum teneatis amici? *In arte poetica.*

Quarè rectè quidem Panormus nomenclatura felicis Vrbis insignitur, cum ea omnia, quæ felicitatem pariunt, seruet; itaquè seruet, vt ex huiusce felicitate ceterarum Vrbium felicitas oriatur. Mirandum igitur nullo modo est; si Panormitanæ gloriæ nomen vbiquè terrarum summa cum mortaliũ admiratione circumferatur; cum angustus satis sit Vrbis Panormitanæ limes, & carcer; alios certè orbis terræ fines sibi vendicat, quò facilius honoris curriculo euectum per vniuersum terrarum orbem summa cum inuidorum, æmulorumquè inuidentia diuagetur. Et diuagatum planè, cum nulla mundi pars, nulla regio, nulla gens tam ab hominum Societate seiũcta reperitur, quæ Panormitanæ felicitatis, ac Maiestatis gloriam non agnoscat, non efferat, non prædicet.

Nihil hoc loco de Imperatoribus, nihil de Regibus, nihil de Pontificibus; qui Remp. Panormitanam singularibus exornauere diplomatibus, miris auxere priuilegijs, ac inauditis post hominum memoriam locupletauere beneficijs. Recenserem & hic eorum omnia omnium nomina, sed suus hic recensendi locus non est. Exploratum id omnino, ac certum plura in Remp. Panormitanam ab Imperatorum,

Regum,ac Pōtificum liberalitate profecta,quam à qualibet alia fuisse obtenta beneficia.huiusce dicti veritas suo satis loco demōstrabitur. pergamus ad cetera.

CAPVT II.

Vndenam Panormitanæ Vrbis Maiestas, & gloria oriatur.

SI quis rectè,vereque perpenderit,ac mentis aciem in Panormitanam Vrbem cogitabundus intorserit, vberrimorum fontium erumpentes venas sine dubitatione scrutabitur,ex quibus tota,quanta,quanta est,quæ quidem maxima est,Panormitana videatur emanare felicitas. Felicitas.n.omnis,Vrbiumquè beatitudo quæmuis in plura, maximè tamen in hæc tria capita, In loci naturam, In Ciuium dignitatem, In primam primæ Vrbis gloriam optimo quidem iure segregatur. Quænam.n.potest esse felicitas, si qua forte Ciuitas circumsepta situ suapte natura muniatur, atquè optimo ciue spolietur? Vel quanam gloria, quaue beatitudine potest affici, si ceteris ista ciuitatibus non præsit,si obsessa hostibus pateat? Vt.n. & rectè ait Aristoteles,vera corporis pulchritudo in recta membrorum proportione consistit, ita & Vrbium felicitas, ac Maiestas in illa triplici partitione continetur. Nihil profectò concitatos tantæ gloriæ cursus retardare,nihil ingentem tantæ felicitatis magnitudinem opprimere videbitur satis. Quæ quidem omnia cum in vrbem Panormitanam maximè cadant, vt rectè dixerim cum Propertio

p. Rhet.

Natura hic posuit quicquid vbiquè fuit.

lib.3.

vel cum familiari illo Anonymo.

Quicquid sparsum alibi est, sola Panormus habet.

hæc,inquam,omnia ea claritate,qua potero,pro virili demonstrare contendam,vt tandem aliquando Panormitanam felicitatem, Maiestatemquè exteræ gentes admirentur, Siculi pernoscant, æmuli non inuideant, ac Panormitani ciues perfruantur.

Satis scio a plerisquè vel adscriptis nominibus Vrbes efferri, vel easdem conditorum antiquitate, vel opum affluentia, vel primorum hominum habitatione, ciuiumue studijs apprimè celebrari. Secuti

sanè

sanè Mantuanum, qui adamussim eorum carminum anfractu Vrbis illius gloriam, felicitatemquè isthæc omnia percensendo descripsit.

Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni, Aeneid. p.
Carthago Italiam contra, Tyberinaquè longè
Ostia, diues opum, studijsquè asperrima belli.

Sciant velim Panormitanos ciues isthæc laudationum argumenta a Panormitana Vrbe non desiderari; nam si auctores gloriosis nominibus Vrbem panormitanam insignientes velint, iam habent; nec est, cur ad nugas, vetularumquè fabulas animum adijciant.

Et quidem Thucidides, Polybius, Marcus Tullius, Diodorus, Strabo, Mela, Plinius, Silius, Frōtinus, Ptolomæus, Procopius, Stephanus, alijque non pauci ita magnificè, præclarèquè de panormitana Vrbe scripserunt, vt nihil certè magnificentius, nihil certè præclarius; Qui, vt opinor, varijs pellecti locupletantis naturæ beneficijs ad panormitanam maiestatē, & gloriam vel euehendam, vel immortalitati scriptione commendandam memoriæ prodiderunt. Hinc illa. Regum Sedes, Imperatorum cuna, Deorum altrix, Deorum delitium, Vrbium Metropolis, ac Mater, Heroum educatrix, Naturæ speculum, Naturæ miraculum, Siciliæ theatrum, Siculi Orbis decus, & singulare ornamentum, vt non immeritò Romana Resp. tantis allecta titulis, & titulos, & insignia Panormitanæ Reip. volens, lubensquè communicarit.

Tacta fides, Sociam statuit sibi Roma Panormum, Ioānes Nasus Siculus.
Hinc Aquila, & Prætor, ac decus Vrbis adest.

Hinc & illud Tullij, qui profectò semper, & vbiquè de Panormitana Vrbe cum scriberet, eam semper Reip. nomine illustrauit; vt dictum nobis supra non immeritò sit ab Romana Vrbe Panormitanæ Vrbi & insignia, & nomina fuisse concessa, vt si hinc scriptum inuenias S.P.Q.R. Romana Resp. grandioribus inde exaratum characteribus leges S.P.Q.P. Panormitana Resp. Oportebat profectò Panormitanam Remp. tātis amplificari honoribus; tum quia titulis insignita nobilibus hanc sibi gloriam assecuta, tum etiam quia Vrbs semper extitit immunis, ac libera, vt libertate donata hoc etiam munere donata videretur. *Fæderatæ Ciuitates*, ait Tullius, *duæ sunt, quarum decumæ venire non soleant; Mamertina, & Taurominitana. Quinquè præterea sine fædere immunes Ciuitates, ac liberæ; Centuripina, Halesina, Segestana, Halysiensis, Panormitana.* In ver. act. tertia.

Ne-

Nequè verò putet quis velim hoc nam præclarum, dignumque nomen à Tullio fuisse dumtaxat vsurpatum, cum aurea illa ætate sit certum a sapientibus illis inscriptos in lapidibus fuisse hosce characteres: RESP. PANORMII. cum constet, inquit Cluuerius, *hanc Vrbem apud Veteres* PANORMIVM, *& gentiles Panormenses appellatos fuisse*. Haud absimile quid lapides itidem illi vel temporum vetustate consumpti, vel doctiorum studio, curaquè seruati legendum præferunt. Panormi pro rostris

In Lapide Adriani Cæsari Sicro. lib. 2. Sic antique Geor. Gual. in antiq. tabulis, quas primo Panormi typis excussit.

Fratri. Diui. M. Aureli.
Antonini. pij. Fil. Diui. Pij Nepoti.
Diui Hadriani. Pro. Nepoti. Diui. Traiani. Abnepoti. Diui. Neruæ. Abnepoti
Res. P. Panhormitanorum.

Iuliæ Aug.
Imp. Cæs. L. Septimi
Seueri. Pertina
Cis. Aug. Pij. Parthi
Ci. Arabici. Et. Parthi
Ci. Adiabeni
Ci. P. M. Tr. Pot. III
Imp. V. Cos. II. P. P.
Res. Publ. Panhormi
tanorum.

D. N. Galerio. Val.
Maximino. Nobi
lissimo. Cæs.
Resp. Panhorm.
D. N. M Q eius.

Diuo Claudio.
Resp. Panormit.

Imp. Cæs. L. Septimio Seuero
Pio. Pertinaci Aug. Arab. Adiaben.
Patr. Max. Pont. Max. Tr. Pot. VI. Imp.
XI. Cos. II. P. *P.* Procos. Imp. Cæs. Diui.
M. Antonini. P. I. Germ. Sarmatic. F.

Di-

Diui. Commodi Fratri Diui. Antoni
ni. P. I. Nepoti. Diui. Hadriani.
Pronepoti. Diui. Traiani Parthici. Abn.
Diui Neruæ. Adnepoti. Indulgen
tissimo. Et. Clementissimo. Principi.
Domino Nostro. Resp. Panhorm.
IIVIR. P. Satyri Donati. Et. M. Marci.
Rufini. D. D.

Imp. Cæs. Diui
Magni Antoni
ni. Pij. Diui. Septimi
Seueri : : : : : : : :
: : : : Seuero Et
: : : : : : Pio. Fel.
Aug. Pont. Max. Tri
Po. II. Cos. III Col
Aug. Panhorm.
D D.

M. Aurelio.
Antonino. Cæs.
Imp. L. Septimi Se
ueri. Pij. Arabici. Adi
Abenici. P. P. Ng. Etiud.
Resp. P. Panhor. Ded.

imp. Cæs. M.
aurelio. Anto
nino. Aug. Diui
aNtonini. F. Diui. Hadri
nep. Diui. Traiani. Parth
Pronepoti. Diui. Neruæ
Abnep. Pon. Max. Trib. P. XVII.
Cos. III R P. Panormit.

Imp. Cæs. L. Septimi Seueri
Pij. Pertinacis. Aug. Arab. Adi
Aben. Parth. Max. Pontif. Max.
Trib. Pot. VII. Imp. XI. Cos. II. P. P.

. . Et. Imp. Cæſ. *M.* Aureli An
Tonini, Aug. Trib. Pot.
Domino. Indulgentiſſimo
Reſp. *Publ.* Panhormitan
II. Vir. *P.* Satyri Donati
Et . M. Mæci . Rufini. D. D.

Ti. Claudio. Herodi
Ano. C. V. leg. *Prou.* Si
cil. Iudici rariſſi
Mo. *Patrono* Col.
Panhormit. *Princi*
pales Viri Ex. Aere col
lato . D. D.

In vico Celſi in ædeSimonis *Pariſij*, & Bononiæ Baronis Melochæ, nobilis Siciliæ Chorographi. effoſſa A. 1618. nunquam ante exſcripta.

Imp. Cæſ. C. Valerio
Diocletiano. *Pio*. Fel.
in V. Aug. *Pontif.* Max.
triB. *Pot.* Coſ. III. *P.P.* ProCoſ.
Reſp. Panhormit. D N M Q
D Eius D.

Plura ſubſcriberem. Sed ne videar lectorum eruditioni diffidere, lubens omitto. Illud autem animaduertatur velim ex hiſce inſcriptionum varietatibus non deduci ſolum Panormitanæ Vrbis gloriam, ſed ipſius etiam exiſtimationem, ac Maieſtatem, cùm diuerſis tempeſtatibus diuerſi primæ notæ ſcriptores ſemper idem de panormitana Vrbe ſenſerint, idem prædicarint, idem vnanimi conſenſione conſcripſerint.

Neque verò exhiſce allatis elogijs quis deducat velim Panormitanam Vrbem eorum Imperatorum tempeſtate excitatam vel fuiſſe, vel floruiſſe; ſi in ea quidem is opinione verſatur, errat, ac vehementer errat. Ad vetuſtiores ſunt reuocanda conditores huiuſce Vrbis inchoamenta, ad poſteros quidem incrementa, ad ceteros cetera ornamenta. Accipite amabo vos, lectores optimi, ijdemque arbitri

Pe-

Petrum Ranzanum superioris sæculi virum eruditione præstantem, vt inde manifesta consequutio inferatur quam male senserint ij, qui ad posteriores Phænices panormitanæ Vrbis primordia retulerunt. Sic igitur habet. *Vrbem ipsam esse vetustissimam vel constat ex eo, quod nemo eius auctorem satis affirmare sit ausus. Quamquam .n. constat eam fuisse a rerum græcis, latinisque scriptoribus, qui de Sicilia literis aliquid prodiderant, inter nobiles vrbes numeratam, eius tamen primordia, conditorisque nomen vel eo ab ipsis, vt opinor, prætermissum, quod ob vetustatem nihil potuit haberi, quod certo mandari literarum monumentis potuerit. Ceterum antiquitatis eius, atque magnæ claritatis argumento, prudentissimo cuique esse satis potest murus ille vetustissimus in multis partibus ad hanc vsque diem integer, amplo, quadratoque lapide structus, qui latè, atque præaltè circumductus Vrbem ipsam combibit. Erant portæ eius septem, quantum ex vestigijs, quæ extant, coniectura assequi possimus, quarum vnaquæque singulis amplissimis turribus, quæ inexpugnabilium arcium speciem præbebant, muniebatur. Viarum Vrbis celebriorum (eius .n. vestigia hoc tempore apparent) aliæ candido marmore, aliæ verò rubeo quodam lapidum genere stratæ videbantur.* Hæc Ranzanus.

PetrusRãzanus de antiq. & primord. et progressu felicis vrbis Panormi.

Quid hoc dicendi genere vel clarius, vel præclarius, Quid ad hanc rem comprobandam illustrius? Quid ad eorum non bene de nostræ vrbis antiquitate sentientium opinionem vel conuincendam, vel refutandam apertius? Vultis ne plura? plura subscribit Ranzanus, quæ nec grauabor ipse subscribere. animum, quæso vos, aduertite; estote vt dixi, arbitri. ferte opportunam, congruamque sententiam.

Thucidides, inquit idem loco supra laudato, *satis erit demonstrare testimonio, eos errare, qui Panormi primordia in Græcos referunt; is .n. postea quam earum gentium mentionem habuit, quæ primum Siciliam incoluere, de Phænicum tandem in eandem Insulam aduentu mentionem habens his vsus est verbis. Phænices præterea per eamdem Insulam passim habitauerunt occupatis promontorijs, & paruis circa Insulam negotiandi cum siculis gratia. Atquè postquam permulti Græcorum illuc cum nauibus traiecerunt omissa nauigatione Motiam, soloentum, ac Panormum, &c. positis sedibus incoluerunt. tot igitur numero barbari, atque in hunc modum habitauere Siciliam.* Hæc Thucidides. *Ex his autem Thucididis verbis duo hæc sine vlla controuersia possum ipse deligere. Panormum videlicet non extitisse græcam vrbem, hoc est non fuisse à græcis primum habitatam, sed ante fuisse conditam, quam Phænices in ea sedes posuissent. Condita .n. iam erant Motia, soloentum, & Panormus, antequam eam Phænices incolerent. His reiectis, explosisque sententijs quidnam de eius vrbis au-*

floribus visum aliquando sit, paucis deinceps exponendum mox ad id, quod ea in re sentio esse pro certo proponendum, breuissimè.n. vtebar ratione, cui prudentissimus quisquè facillimè, ac iure potuisset assentire, à qua profectò non dissensit Antonius Panormita vir mea ætate & Poeta, & Orator, & historicus sapientissimus, atque praeclarissimus, vnusquè omnium omnis antiquitatis vestigator diligentissimus. Ex Thucididis.n. verbis, quæ modo adducebam, sic argui posse arbitrabatur. Cum nequè a Græcis, nequè a Phœnicibus condita Panormus sit; antecesserit autem earum gentium in Siciliam aduentum, quid reliqui est, nisi vt eam aut à Siculis, aut à Sicanis fuisse conditam arguatur? Ceterum non deerat argumentum, quo facilè comprobari potuisset Sicanis potius, quam Siculis eius rei gloriam tribuendam. Namque Thucidides, ceteriquè, qui luci ista prodiderunt, affirmant, Sicanos incoluisse primum Siciliæ loca ad occasum vergentia, quod ego ita intelligendum arbitrabar, vt traijcientes in eamdem Insulam Sicani non tenuerunt loca proxima Pachino, & Peloro promontorijs, quorum alterum ad Aquilonem, alterum ad Austrum vergit, sed ea potius, quæ ex Hispania in Siciliam nauigantibus occurrere solent, illa videlicet, quæ nō multum distant a Lilybæo, quod est vnum è tribus Siciliæ promontorijs ad occasum vergens, a quo Panormus sexaginta millia distat, cum à Pachino, & Peloro centum, & sexaginta & eò forte amplius passuum millibus absit. Eodem item auctore Thucidide Troiani, qui capto Ilio in Siciliam traiecerunt, in Sicanorum finibus sedes posuere, qui & vniuersi Elymi sunt appellati. Vrbes autem eorum fuerunt Eryx, & Agesta sita haud longè ab Vrbe, & a loco, quem a litoris curuitate Drepanum vetustissimi nominarunt. A quibus quidem locis parum abesse Panormum siculis hominibus est longè notissimum. Ob hanc itaquè regionum propinquitatem coniectura me assecutum putabam Sicanos potius, quam Siculos Panormi primum mænia posuisse. Praeterea si vel sicani ipsi ad eam eiusdem Insulæ partem profecti, quæ idonea visa sunt condendis nouis vrbibus loca permulta delegerunt, nunquid negligendus fortè ab eis erat locus omnium visu speciosissimus, omnium longè amænissimus? Antonius Panormita cum aliquando in eius rei memoriam incidisset, non tantum quod ipse iudicabam, probauit, sed & quod ipse arbitraretur adijciens, Ego inquit, non tantum probo, quod sentis fretus tam antiqui, tam celebrati nominis historici testimonio, quando Panormi primordia refers in Sicanos, sed etiam tibi vehementer assentior. Illud item adijcio Panormitanum agrum ea amænitate fuisse semper insignem, vt non affirmare non possim, quin Sicani in Siciliam primum appulsi, eaquè illecti prima in eo mænia posuerunt, ideoquè fortasse non mentior affirmans esse Panormum Sicularum omnium Vrbium vetustissimam. Cuius rei vel maximo iam argumento fuerit murus ille, de quo mentionem

supra

supra habuisti. Silentio tamen illud præterijsti, quod a te in primis fuit commemorandum. Est quippe murus ipse mira quadam arte congestus, quadratis, atquè ingentibus illis saxis absquè vllo calcis glutino, sed luto interlitis structus; qui struendorum murorum vsus solum apud priscorum sæculorum homines fuit, quemadmodum structos fuisse Sagunti muros T. Liuius tradit. In eo tamen illius vrbis murus a muro Panormi meo iudicio differebat, quod ille quidem cimentis non calce duratis, sed luto interlitis structus erat; ideoque dolabris facilè subrui ab Annibale potuit; hic autem non cementis, sed saxis, vti dixi, ingentibus, & eis quadratis, luto tamen interlitis structus est, quod antiquæ structuræ genus esse liquet. Hæc vbi ex Antonio accepi, incredibili sum affectus lætitia; quandoquidem intellexi meam sententiam probari a magno ingenio, excellentiquè doctrina viro, cuius summa est in toto penè terrarum orbe auctoritas. Probasse itaque videbar Vrbem Panormum a Sicanis fuisse conditam, & ante Siculorum hominum in Siciliam aduentum. Nec obstat si græco nomine eadem vrbs sit appellata; fieri .n. potuit, vt quoniam Græci facilius, atquè significatius, quam ceteræ nationes vno verbo multa complecti possint græco vocabulo, eiusdem vrbis situm primi conditores expresserint. Quod quidem & in alijs permultis factum antiquissimis satis constat. Siciliam .n. ante Sicanorum, & Siculorum, & græcorum in eam transitum græco vocabulo Trinacria appellata. Drepanum quoquè Vrbs est in ea Insula antiqua; & a Græcis non condita, græco tamen nomine nominata. Latini præterea permulti præstantes auctores eorum opera græcis titulis inscripsere. Non igitur mirum si ijs de causis, quas ante exposui, homines non græci græcè Vrbem Panormum nominarunt. Nihil tamen detrahitur Panormitanorum gloriæ, si in barbaram aliquam nationem Patriæ eorum referant antiquissima primordia. Est hoc quidem complurium nobilissimarum, florentissimarumque ciuitatum, de quibus constat, quod orbis olim Principes Romani in barbaros populos suorum auctorum genus retulerunt. De Panormi itaque auctoribus prout alij, alijquè aliter, atquè aliter opinati sunt, prout item ipse aliquando sensi, satis quantum ad rem attinet videor mihi dixisse. Reliquum est, vt quid pro certo affirmandum sit, quanta maxima breuitate fieri poterit, expediatur. Cũ primum ad maturiores ætatis annos perueni, ac peruestigaui lõgè plura, quã antea feceram de re, quam & diu, & magno cum studio conquisiueram; facilè mihi persuasi non esse alienum a viri prudentis officio a priori sententia depelli. Sentire igitur cœpi Caldæos, ac Damascenos, & Phœnices, atquè alios nonnullos eis finitimos populos, Panormi auctores extitisse; nec difficilis est probatio eius, quod sentio. Caldæis namquè literis, quæ incisæ spectantur in vetustissimis, quadratisquè saxis illis, quibus excitata initio fuit,

& adhuc integra permanet turris, supra vetustæ Vrbis portam, quam vulgo recentiores Panormitani Patitellorum appellant, hoc legitur Epigramma.

Non est alius Deus præter vnum Deum,
Non est alius potens præter eumdem Deum,
neque est alius victor præter eumdem, quem
nos colimus, Deum. Huius turris Præfec-
tus est Sepho Filius Eliphaz, Filij Esau,
Fratris Iacob, Filij Isaac, Filij Abraham.
Et turri quidem ipsi nomen est Baych,.
Sed turri huic proxima nomen est Pharat.

Quis est obsecro (prosequitur Ranzanus) mentis adeo inops, qui per epigrammatis huius verba non facilè colligat tempus, per quod iam condita Panormus spectabatur? Non fingimus hæc Panormitani, eius quod affirmamus publica extant monumenta, quicumquè id putauerint incredibile, accersant Caldæarum literarum peritos homines, a quibus perlegantur patrijs characteribus sculptæ literæ, & inuenietur Panormitanorum non inanis esse iactatio, qui a tribus millibus, & quingentis fermè annis, vrbis, quam tenent, primordia repetunt. Fuit quidem Abraham natione Chaldæus, quamquam extra Chaldæam nati eius posteri sunt; qui tamen Chaldæis literis vtebantur, antequam Hebræarum literarum vsus, & characteres inuenirentur. Illud autem velim animaduertant viri prudentes, sepho Eliphaz Filium, non conditorem, sed præfectum fuisse turris, cuius facta est in epigrammate mentio. Quò fit, vt arguere nequaquam verear ante Sepho tempora conditam fuisse Panormum. Id tamen fiet multo magis perspicuum paulò post, vbi alterum epigramma, quod ad rem maximè attinebit, afferetur in medium. Ceterum nomina ipsius Sepho nepotis, & Eliphaz filij Esau, quorum meminit, Epigramma, quod adductum est, expressa sunt a Moyse in capitulo sexto, & trigesimo libri Geneseos. Extare huiuscemodi epigramma ego iam pridem ex nonnullis Iudæis, qui habitant Panormi, affirmantibus se id à Patribus accepisse ab eis præsertim, qui cum omni doctrina, atquè magna auctoritate, tum verò maximè Chaldææ linguæ peritia ceteros, apud eos antecelluisse putati sunt; nec minus affirmant nonnulli ex eis extare in hanc diem vetustissimum Hebraicum codicem, in quo idem annotatum ab eisdem eorum patribus inuenitur. Ego vero deridendos semper pu-

Ludouicus de Tena scribit oppositum in sua Isagoge in totã scripturã. consule. rectè id probat, ac doctè.

tavi omnes, qui talia affirmabant, cum delirare mihi prorsus viderentur. Et quamquam Iudæus quidam, natione Pisanus, qui Panormi habitabat (Isaac Villelmo nomen ei erat) mihi domum suã aliquando accersito, codicem, in quo id, de quo est sermo, notatum erat, ostendisset, epigrammaquè ipsum, & Hebraicè pronunciasset, & in vulgarem linguam esset interpretatus, adduci tamen nunquam potui, vt verum esse crederem, quod ab Hebræis hominibus prodebatur, & permansi ad hunc vsquè annum in ea sententia (id. n. conscribebat ait Valguarnera anno 1470) Ceterum ab ea tandem me depulit diligentia, ac summa in Patriam pietas Petri specialis, viri profectò immortalitate dignissimi, de quo supra mentio non sine egregia eius laude facta est. Nactus .n. is syrum quemdam Chaldæarum literarum peritum hominem, curauit, vt ab eo epigramma, cuius memini, perlegeretur, & in latinum sermonem verteretur. Quod vbi est factum, dedit operam, vt eius exemplar Neapolim ad me transmitteret eo consilio, vt quæ vera essent Panormi antiquissima primordia, a me; qui de panormi auctoribus aliquid prodidi, nequaquam ignorarentur. Ad huius rei longè maiorem credulitatem sum vehementer motus testimonio alterius cuiusdam epigrammatis, de quo fiebat in eodem Hebraico codice mentio; quod quamquam nihil habere fidei semper existimaui, cum tamen satis compertum nunc mihi sit non pro incerto habendum, quod superiore illo epigrammate tradebatur, non censeo pro incertis a Panormitanis habenda, quæ epigrammate, quod subijciam, produntur. Ceterum illud antequam rem proponam, sciendum. Cum Isaac Villelmus, cuius iam mentio est habita, hebraicum illum mihi codicem ostendit, non eram ipse adeò Hebraicarum literarum peritus, vt interpretari facilè possem, quæ ne mediocriter quidem sciebam legere. Eam ob rem ego Iudæo vsus interprete è vulgari lingua, quam ille Hebræam interpretabatur, hæc verba latina fideliter feci. Anno octauo aurei regni Villelmi Siculorum Regis secundi (hoc est ex Valguarnera anno 1174) ego Abraham Iudæus, Physicus Damasci natus, & octo annos in Vrbe Panormo versatus, legi incisas in saxo quodam vetustissimo literas, quibus olim Damasceni, & Phœnices vtebantur. Quod autem literis illis traditum est, Hebræo ego sermone in hunc modum expressi.

Valguar. in antiq. Panor.

Valguar. loco vbi sup.

Viuente Isaac Filio Abrahæ, & regnante
In Idumæa, atquè in Valle Damascena
Esau filio Isaac, ingens Chaldæorum

ma-

Manus, quibus adiuncti sunt multi
Damasceni, atque Phœnices, profecti
Ad hanc triangularem Insulam,
sedes perpetuas locauerunt in hoc
amæno loco, quem PANORMVM cogno-
minarunt.

Hoc autem placuit his mandare monumentis literarum ad perpetuam rei memoriam. Hæc ex Hebræo codice. Ceterum vbi hoc tempore saxum illud sit non facilè ostendere possem; quamquam non me fugit tria Panormi eiuscemodi vetustissima saxa extare diuersis in locis, in quibus spectantur incisi characteres quidam literarum, quos non Græci, non Iudæi, nec Arabes, neque Caldæi nostri temporis legere vnquam sciuerunt, puto tamen illud esse (prolixioris.n. videntur sententiæ incisum in eo epigramma) quod Gerardus Alliata nobilissimus iure consultus, & Siciliæ Prothonotarius memoriæ gratiâ locauit extrinsecus in angulo domus, quam magnificè nuper excitauit. Nec his, quæ dicta sunt hoc loco, repugnat Thucydidis a me supra adducta sententia, qua traditum ab eo est, per ea tempora Phœnices, omissa nauigatione, vt ait Valla, positisquè sedibus incoluisse Panormum, per quæ Græci in Siciliam traijcere cœpere. Fieri .n. potuit, vt eum locum libentius habitandum in Insula ipsa delegerint, quem ab eorum patribus, ab alijs videlicet Phœnicibus multo ante se iam possessum animaduerterent. Dixi de Panormi auctoribus, quid conciuibus meis pro certo proponendum censeam. Hactenus Ranzanus, at nos cum illo non hactenus. Ea .n. veritas non vnius duntaxat auctoritate comprobanda scriptoris, sed aliorum etiam fulcienda testimonio, cum & Thomas Fazelus & Marius Aretius, & Geruasius Tornacæus viri eruditissimi, historiarumquè naui indagatores ex hisce chaldaicis characteribus Panormitanæ Vrbis antiquitatem scriptione commendent. *Non enim vero est*, ait Fazelus, *quod in Siciliam Caldæos aliquando venisse, vrbemquè condidisse quisquam fabulosum existimet; cum auctoribus Beroso, & Diodoro, Chamus Noe filius, quem Chamesenem, & Saturnum Berosus, & Diodorus appellant, magna secum adducta Colonia fuerit potitus.* Et paulo post. *Fuit autem Panormus condita quantum ex earum Inscriptionum calculo colligimus anno mundi 3360. Nequè ab hac supputatione Thucidides dissentire videtur, cum non Panormum condidisse Phœnices, quo tempore in Siciliam Græci traiecerunt, sed incoluisse scribit. Quid .n. obstat, quo minus Panormum, quam multo antea Caldæi, Damasceni, &*

Faz. lib. 8. dec. primæ
Aretius de Situ Sicil.
Tornac. in præf. Hugonis Falcād.
Berosius Caldæus
Ephes.

Phœ-

Phœnices condiderunt, processu æui aliam Phœnicum multitudinem in Siciliam negotiandi gratia aduectam inhabitasse credendum sit? Nequè vero quispiam priscos antiquitatis huius Vrbis monumentum lapidibus inscripsisse miretur, cum Noa etiam post diluuium egressum suum a monte Gordieo, & descensum in subiectos, cadaueribusquè refertos agros, teste Beroso, lapidibus inciderit. Hæc Fazelus. Quæ cum ita sint, si iuxta hanc interpretationem sentire quis velit, sentiat & illud mecum velim, cum iure mihi persuadeam Vatem illum vel hac ratione compulsum de panormitana antiquitate cecinisse.

Siede Palermo, cui'l popol fenice. Thomas Balli in lib. inscrip. Palermo liber.
Die il gran principio in fertil piano, e bello
Di fioriti giardin sempre felice.

Et vt reliqua prætermittam, quæ mihi optimo quidem iure dici possent illud silentio prætereundum non videtur, quod ad gloriam Vrbis amplificandam maximè facit, Panormitanam videlicet Vrbem, vt scribit Grassus, felicem non solum Summi Pontifices, & Diui Imperatores, ac Reges Christiani Dominam, & Metropolim Siciliæ, verum etiam Principes Sarracenorum, & infideles cum propter naturalem ipsius amænitatem, tum vero propter fœcundam vbertatem, ac VETVSTISSIMAM ANTIQVITATEM esse voluerunt. Consentaneum planè existimarunt Panormitanæ Vrbi Principem inter ceteras Siciliæ vrbes locum deferre, cum eam primis insigniuerit natura delitijs, singulari camporum vbertate decorauerit, præcipua cæli clementia exauxerit, electa fontium scaturigine ditarit, ac primis deniquè exterorum hominum accessionibus locupletarit. Hæc satis. Iacobus Grassus in Collect.

Iam vero de huiusce vrbis opulentia quid dicam? Si .n. vel ex Ciuium multitudine, vel ex Equitum frequentia, vel ex Principum cætu arguendæ sunt copiæ, quænam profectò Vrbs in Sicilia reperitur, quæ tam magna, tamquè incredibili & Ciuium, & Equitum, & Principum varietate glorietur? rectè quidem a maioribus nostris inscribitur, AVREA CONCHA, & meritò hac tam nobili nomenclatura ab vniuerso terrarum orbe celebratur. Ex huiusce .n. sinu tamquam ex locupletissimo Regum, Imperatorumquè thesauro opes diuiduntur in singulos, non secus ac si cor sanguinem in membra partitur, quò partes deperditæ instaurentur, eoquè alimento viuentis vita prorogetur. Hinc ille cecinit.

. . . . Concha aurea protulit aurum,
Scilicet hæc magno in pectore seruat opes.

Rectè, inquam, vocitatur CONCHA AVREA; Ipsa .n. thesaurus naturæ est, cum ab eadem tamquam tutelari circumpositis proceris montibus, editisque collibus summa cum custodia asseruetur, atquè custodiatur. Iure illud hic cadit.

Te Natura suis Concha Aurea collibus abdit,
Nobile naturæ est Aurea Concha decus.

Plura non grauabor edocere lib. 3. cum de Ciuium nobilitate, & alibi sparsim, quem, qui velit, consulat.

Illud reliquum est, vt videamus, an iure possit Vrbs Panormitana martiali ciue gloriari.

Virg. Aeneid. 1.

. . . . studijsque asperrima belli.

quippe quæ cum sit hæc genuina humanitate perfusa, nihil in ea non humanũ, nihil non dulce, nihil non iucundum non suspicimus, non admiramur? Quænam .n. gens, quæ natio thronum panormitanæ humanitatis implorat, quæ repente è vestigio humanissimam humanitatem non experiatur? hinc illud. SVOS DEVORAT, ALIENOS NVTRIT. quod hisce versibus expressit Anonymus ille de celeberrimo Garaffi fonte cum pangeret.

Hospes ades, vitreas hauri de marmore lymphas,
Et fessam arenti gutture pelle sitim;
Seu pendere velis quinã curuatus ab vnda,
Et terere apposita marmoris æra manu;
Fistula seu maior manantibus obruta lymphis
Præbeat in vitro pocula grata velis.
Sed tu cur gremio sinuosum amplecteris anguem,
Et finis infesto pectora dente fodi?
Anguem seruo, meum spargat qui dente cruorem,
Vt proprio externos sanguine semper alam.

Suos, inquam, deuorat, alienos nutrit. Cum .n. hæc Vrbs Regum semper altrix, ac Imperatorum semper extiterit educatrix, ab

eorum omnium Societate humanitatem edidicit, qua potius in exteros omnes, quam in suos vti iure optimo gloriatur. Quod vel eo consilio factum existimo, quod cum Siculis nihil sit certè præclarius, nihil sane magnificentius, quam Panormi vsuram lucis accipere, ac sacro fonte lustrari; hinc vrbs Panormitana ceteris confert volens, lubensquè beneficia, nullum suis, cum nullum maius beneficium, maiusquè donum vel sit, vel possit excogitari, quam Panormitani Ciuis stemmate insigniri. Et quemadmodum hanc tam magnam, tamquè singularem gloriam sibi gloriæ vertunt Ciues Panormitani, ita & pacis, & concordiæ fautores, ac sectatores esse sibi ducunt honori, vt quantum ceteræ gentes in profundendo sanguine, vitaquè tollenda primas habere student satis, tantum Panormitani ad dirimendas hominum contentiones, impetusquè retardandos, ne sanguis effundatur, vitaquè seruetur, industriæ neruos omnes summa cum animorum contentione contendunt. Sed ad rem. Quid? caditne igitur in vrbem panormitanam hæc Mantuana laudatio?

.... *Studijsquè asperrima belli?* *Virg. Aeneid. primo*

maximè vero. Non inficior Ciues Panormitanos ad concordiam conciliandam, hominumquè societatem suapte natura retinendam sic esse procliues, vt nihil inhumanum cogitent, nihil superbum sapiant, nihil ad distringendos gladios, bellumquè comparandum moliantur. at à bellicæ artis studio non abhorrent. Domesticæ, & clandestinæ digladiationum exercitationes id suadent, vt si forte fortuna bellum contra hostes suscipiendum sit, eductis mucronibus vel ab ipsis mænibus, vel ab ipsismet ceruicibus periculum omne depellant. Esse non ignorant in bello armatos, & in pace togatos. Quandoquè ad corporis pulchritudinem euehendam, quandoquè verò ad fortitudinem animi ostentandam arma quis suscipit, vt non minus in otio humanus, quam inhumanus in decretatione videatur. Enim vero si res a Panormitanis præclarè gestas ea, qua decet, ratione libremus, martiales illos spiritus facinoribus præsetulisse fateamur est necesse. Repetite memoria, si placet facinus illud de Panormitanis fæminis, vel rectius, Amazonibus satis vbiquè vulgatum; cum forte Panormus obsidione premeretur; dignum planè, quod omnium linguis, omnium scriptione, ac literarum omnium monimentis commendetur, cum simile quidpiam in historijs fortasse non habeatur. Crinibus .n. funium officio perfunctis incredibili *Faz. lib. 8. dec. primæ.*

animorum fortitudine & irruentes hostium copias expulerunt, & Ciuitatem diuturna obsidione liberarunt. Sic orbis terrarum nunquam satis pro dignitate laudatam Panormitanam Amazonum magnanimitatem aliquando vidit, aliquando suspexit; cum hominum antea, vt loquuntur historiæ, sit animi fortitudinem admiratus. Sedeat igitur in solio veritatis mundus arbiter, ac sententiam ferat, an effæminatum sit, ac molle panormitanum genus, cum vel ex mulieribus ipsis nec vulgare, nec exiguum huiusce rei petatur argumentum. *Magnanimitatis* gloria Panormitanis ciuibus non adimenda, cum nihil non arduum, nihil non magnum (*magnitudo .n. animi*, ait Aristoteles *magnis in rebus cernitur*) aggrediantur; at prudentia duce. Cum .n. inter se se virtutes communi quodam vinculo contineantur, a magnanimitate Prudentia non seiungitur. Magnanimum ergo se præbet Ciuis, at cum res ipsa postulat, cum tempus hortatur. Quod si quandoq; iniurijs appetitus iniurias non vlciscitur, non persequitur, id quidem non ignauiæ, vel socordiæ, sed regiæ cuidam magnanimitati tribuendum. Ad magnanimum .n. pertinet neque perturbationi animi, quæ ex iniurijs nascitur, neque hominis fortunæ succumbere. *Et iniuriam pati melius est*, ait Aristoteles *quam alteri nocere*. Sed hæc obiter. ad rem. Reticeantur itaque Amazonum præconia, cum si quam forte victoriam assecutæ telis armatæ, hastisque instructæ eam sint in prælijs assecutæ. Panormitanæ vero mulieres nullis edoctæ prælijs, nullis assuetæ exercitationibus, nec vllis armatæ spiculis, sed mascula quadam virtute comunitæ haud virorum suorum degeneres caput periculis obiectarunt, recisisque dumtaxat comis gloriosissimam in terrarum orbe victoriam retulerunt. Recte hic illud cuiusdam Neapolitani.

lib. 4. eth. cap. 3.

Cic. lib. primo off.

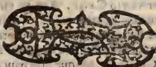
lib. primo eth.

Abscissis fert clara comis Matrona triumphum,
Si coma fert palmam, vestra quid arma ferent?

Et quidem Cononis illius Mathematici laudatio, quò rectius, eò sane verius in hanc panormitanam, quam in illam Berenicè comam cadit, cum non ex veritate, sed ex assentatione ad aucupandam Regis Ptolomæi gratiam laus illa fuisse profecta videatur. Digna reapse coma, quæ non Veneri Sacra, sed immortalitati consecrata in æternitatis templo ab omnium scriptorum ore celebretur. Digna quidem non quæ pro reduce Rege, sed pro seruata sibi, restituta·

taquè regia vrbe rescissa florescat; & dum Matronæ panormitanæ comam nutriunt, aluntquè; Panormitanæ gloriæ altricem alere glorientur. Quod si quandoque flantibus illam ex voto explicent Zephyris, panormitanæ victoriæ vexilla hostibus timenda, amanda ciuibus, prædicanda ceteris sibi persuadeant explicasse. Hac de re possem hoc loco afferre non pauca, sed hæc capite IV, cum latius de panormitano stemmate.

Ceterum de primis panormitanæ Vrbis vel conditoribus, vel incolis nihil attinet dicere, cum de ijs supra sit dictum satis. Stet igitur nihil de illa Mantuana partitione ab vrbe desiderari, cum ea quidem omnia ita contineat, vt de panormitana Vrbe propemodum vates scripsisse videatur.

CAPVT III.

De Panormitanæ Vrbis nomenclatura.

NON vulgaris, nec exigua Panormitanæ Vrbi ex adſcriptis ab antiquitate nominibus innaſcitur laus; cum non forte fortuna, ſed diuino quodam conſilio hoc triplici nomine exornetur. PANORMVS. VRBS FELIX. CONCHA AVREA. Et licet hæc vrbis panormitanæ felicitas, & gloria vel ex hoc capite aliò quidem ſpectare, vel certè non ita ad rem eſſe videatur, quia tamen hæc multiplex nomenclatura tantæ etiam origo felicitatis exiſtit, non immeritò ad ſuperius caput ea videtur omnino pertinere. Ep. 96. Plat. de ſap. Rectè itaquè ſeneca. *Auctorum*, inquit, *nomina ſupprimenda non ſunt; maximè verò*, vt ait Plato, *quando conſentiunt cum re*. & hæc conſentiunt quidem.

Satis ſcio varias de nominum natura circumferri auctorum opiniones, ex quonam ſcilicet fonte promanent. Et alij quidem ex rebus ipſis opinantur impoſita nomina. Vt ex mortuo Patre Poſthumus, ex vtero matris cæſo Cæſar. Alij ex virtute, vt à medendo Iaſon, qui à Chirone medicinam edidicit. Alij demum ex gloria, vt ex Africa deleta Africanus, & Meſſana capta Meſſala.

Et ex re quidem ipſa vetuſtiſſima Panormi nomenclatura conficitur, cum ea, ait Cluuerius, alijque non pauci, ex duabus vocibus componatur πάνυ, & ὅρμος, quorum illud, omnino, hoc nauium appulſum, ſiue ſtationem ſignificat. quaſi dicas eximium portum. Et rectè quidem eximium portum. Cum .n. Vrbem delitijs affluentem omnibus natura confinxerit, omnibus omnium commodorum diuitijs ditauerit, ac omnia demum ornamenta ex ſuo liberalitatis gremio deprompſerit, atquè in Panormitanæ Vrbis ſinum ſumma cum voluntate congeſſerit; operam diligentiſſimè, ſtudiumquè ad portum tantæ vrbi omnibus numeris abſoluendum nauauit, quò facilius ad tantæ Vrbis delitias perfruendas gentes omnes, atquè nationes terra, mariquè conuolarent; & dum Incolæ tanta loci amænitate potiuntur, aduenæ etiam ſingulari portus opportunitate perfruantur. Quam rectè Diodorus, vt referunt Eclogæ legationum, *Pyrrbus Panormitanorum Vrbem aggreditur, quæ pulcherrimum*

lib. 2. Sic. ant. c. 3. Procop. li. 5. de bello Gothico. Callias lib. 8. hiſ. Athen. lib. 12. Iom. letus in orat. de antiq. Sic.

Diod. li. 22

totius

totius Siciliæ portum habet, ex quo & appellationem istam Vrbs consequuta est.

Nec abs re quidem a Diodoro pulcherrimi portus nomine Panormus insignitur; cum .n. Vrbs Panormitana sit & pulchritudinis Idæa, sit & primæua naturæ proles; haud mirum esse videatur, si etiã hoc inter ceteras sit consequuta priuilegium (*pulchritudinem .n. priuilegium naturæ, vocat Plato*) quò supra ceteras Siciliæ Ciuitates euecta & loci, & portus pulchritudine glorietur. Quod si quis fortè aliter cũ alijs Panormũ appellet, vt totus hortus, rectè etiã appellet. Est .n. adeo Panormitanus ager delitijs refertus, ac naturæ donis cumulatus, vt a quopiam vel quid pulchrius, vel iucundius excogitari, fingiquè vix possit. Quo quidem nomine Callias Syracusanus rerum Agathoclis perantiquus scriptor non Etymologia, sed fœcunditatis elogio Panormum dilaudauit. hic siquidem tellus non malignam nouercam, vt exteris multis, ac etiam nonnullis ipsius Siciliæ regionibus, sed benignam præsetulit parentem. Imò verò si quo alio sub cælo fertilis visa, si omniparens, si frugifera, si Pandora a Poetis dicta est, ex hoc certe agro Panormitano hæc insignia nominum promeruisse, & accepisse visa est. Si verum est illud Philonis dictum non γῆν γυναῖκας vt voluit Plato, hoc est nõ terram a Mulieribus, sed mulieres à terra fecunditatem discere, & imitari. hoc illa sanè in agro suæ fertilitatis ludum aperuit, ex quo ludo docti mihi etiam poetæ visi sunt admiranda illa de campis Elysijs, de Hortis Hesperidum, de Fortunatorum Insulis comminisci, ac fabulari potuisse. Vbi nimirum non modo frugum vtilitatem, vt in ceteris Siciliæ vberrimis agris Catanensi præsertim, & Leontino, vt essent externorum etiam horrea populorum, sed fructuum quoquè suauitatem, varietatemquè congessit, vt esset vnus in tota Sicilia & aduenis, & indigenis montium sæpimento conclusus delitiarum hortus. Hic qua fontes erumpunt, qui perenni cursu scatentes spectantium animos perpetua quadam voluptate perfundunt; qua iuga vel arboribus consita, vel floribus, rosisquè depicta florescunt, ex quibus ita dulcis odor afflatur, vt animi ea singulari suauitate mulceantur. qua montes perpetuis conuestiti flosculis, atquè a natura ad animorum oblectationem compositi qualibet scæna nobiliorem scænam pariunt; & dum sol cuncta sua luce lustrat, & complet, verè dixeris aureæ conchæ montes aureos. Meo quidem iudicio non aberrarunt ij, qui Panormum eo elogio, quo breuiore, eo quidem significatiore collustrarunt. hoc est Deorum Delitium, Siciliæ Paradisus. Siue igitur TOTVS PORTVS

Ath. l. 12.
Virg. Aen. 6.
Phil. de opif. mund.
Vir. Aen. 6.
Geor. Graun in descrip. orb. terræ. t. 1.
Faz. l. 8. d. p.

siue

ſiue TOTVS HORTVS Vrbs panormitana vocetur, ſemper eius gloriæ maieſtas celebratur. De qua quidem ſic præclarè, vt cetera ſcripſit Hugo Falcandus. *Quia vero præclara huius Vrbis fontium paſſim ebullientium ſuauiſſimam vbertatem, quis ſemper virentium arborum amænitatem, aut aquæductus circum abundanter vſibus ſeruientes ſatis mirari ſufficiat? Quis inclytæ planitiei gloriam, quæ inter vrbis mænia, monteſque quatuor ferè millibus patet, laude congrua proſequatur? O beatam, & cunctis ſeculis prædicandam planitiem, quæ intra gremium ſuum arborum, fructuumque genus omne concluſit, quæ quicquid vſquam eſt delitiarum ſola prætendit: quæ voluptariæ viſionis illecebris cunctos ſic allicit, vt cui eam ſemel videre contigerit, vix vnquam ab ea quibuslibet poſſit blandimentis auelli.* Hæc, & alia id genus Hugo Falcandus.

In hiſ. Sic. f. 12.

Cui quidem rectè conſonat Ranzanus. *Ager*, inquit, *Panormitanus maximè apricus, ac bonis fructibus, fertiliſſimis vineis, atque oliuetis longè pulcherrimus. Omnibus præterea arboribus viſu ſpecioſis, multis in locis conſitus, lucidiſſimiſque, dulcium, atque ſalubrium aquarum fontibus vberrimus. Et vt paucis magna, & mira, verè tamen complectar. Agrorum omnium, qui toto penè orbe ſunt, quantum ipſe & viderim, & iudicatum a pleriſquè viris prudentibus audiuerim, amæniſſimus, atquè fertiliſſimus.* Hæc Ranzanus. Hinc videant velim omnes, qui hæc legunt, an rectè in Panormum nomen illud cadat? SICILIAE PARADISVS. Et quidem hæc veritas haud difficulter emerget, cunctiſquè contemplanda proponetur, ſi quæ de terreſtri paradiſo in ſua Coſmopœia ſcribit Auguſtinus Steuchus Eugubinus, diligenter attendantur; qui, poſtquam de paradiſi regione in orientali plaga exiſtentis multiplici eruditione probaſſet, ſic de paradiſo ipſo ratiocinatur egregiè. *Quibus*, inquit, *poſitis, addo quaſdam conſecturis ſuper regione paradiſi, quam tum in Arabiæ finibus, & Meſopotamia inuenerimus, dico non iniuria fuiſſe hic Paradiſum locum fertiliſſimum, feliciſſimum; vtraque adhibeo ſuper fertilitate, & felicitate huius loci teſtimonia. Primum Q. Curtius hæc loca deſcribens, & omnia, quæ ad hunc locum attinent, declarans de Alexandro ab Arbella vico vbi ſuperauerat Darium proficiſcente Babyloniam hæc memorat. Euntibus*, ait, *a parte læua, Arabia odorum fertilitate nobilis regio, campeſtre iter eſt, inter Tygrin, & Euphraten iacens tam vberi, & pingui ſolo, vt a paſtu repelli pecora dicantur, ne ſatietas perimat. Cauſa fertilitatis eſt humor, qui ex vtroque amne manat, toto ferè ſolo per venas aquarum reſudante. Ipſi amnes ex Armeniæ montibus profluunt, & magno inde aquarum diuortio iter, quod cæpere, percurrunt. Duo millia, & quingenta ſtadia emenſi ſunt, qui ampliſſimum interuallum circa Armeniæ montes notauerunt.*

lib. de annal. temp.

In c. 2. Gen. iis nomen fluuio ſecundo Gehon.

Item

Item cum Mediæ, & Gordianorum terras secare cœperunt, paulatim in arctius coëunt, & quo longius manant, hoc angustius inter se spatium terræ relinquit. Vicina maximè sunt in campis, quos Incolæ Mesopotamiam vocant. Mediam namquè ab vtroq; latere concludunt. Eadem per Babyloniorum fines in rubrum mare prorumpunt. hæc ille. *Quibus & descriptionem, & ortum, & naturam, distantiam quoquè inter se duorum paradisiacæ regionis fluuiorum cognoscimus. Fertilitatem item, & fertilitatis causam. Deinde Arabiam inter hæc duo flumina odoribus nobilem, solo pinguissimo, & vberrimo, loca amœna, & terrestri Paradiso vndequaq; congruentia. Audimus Arabiam, & Mesopotamiam inclusas inter hæc duo flumina. Tum hæc ipsa inter se maximè propinqua in Mesopotamia, ex quo non solum qua ratione demonstrauimus, regio Paradisi ab his duobus irrigabatur; sed etiam separatim ab vtroquè intra, & extra flumina iacens. Strabo quoquè felicem Arabiam testatur lib. 3. esse intra Euphraten, partem videlicet eius extremam, non eam, quæ vergit in mare rubrum. Idem refert terram Nabathæorum, Arabum omnium rerum esse feracem. Postremo hoc argumento ait Arabiæ felicitatem comprobari, quod Alexander, qui totum Orientem subegisset, Arabiam præ cunctis regionibus elegerit, in qua regni sedem constitueret. Quanta sit item Mesopotamiæ, & Arabiæ, & Syriæ, i dest regionum, quas peragrant flumina paradisi, affinitas sic demonstrat. Armeniorum,* inquit, *Syrorum Arabum natio, magnam præ se fert generis coniunctionem, seu linguam, seu viuendi ritus, siue corporis lineamenta consideres, cum maximè finitimi sint. Indicio est Mesopotamia ex his tribus constituta gentibus. Et quos Græci Syros, ipsi Armenios, & Aramæos vocant. Hæc dicente Strabone profectò videmus omnia rationi consentire, vt his in locis sint flumina, locisq; & nationibus inter se propinquis. Idem Mesopotamia, inquit, regio a multis fluminibus irrigatur, quorum maximi sunt Tygris, & Euphrates. Idem quoquè Euphrates* ait *effusiones, quæ Arabiam versus & lacus, & paludes efficiunt mari Persico proximæ. Ecce eruptiones Euphratis versus Arabiam, videlicet Chalantæos, & Cusæos, quæ quidem in sinum persicum deferuntur. Sic & flumina multa in Mesopotamia perhibet esse, quam regionem dicebat è tribus gentibus constitutam. Plinius autem ait scindi Euphratem in duos alueos, læuo Mesopotamiam, dexteriore Babyloniam petere vsquè Vran, quæ Vr in scripturis. Hi aluei possunt esse flumina paradisi. Has etiam profero coniecturas Paradisum in his esse locis. Siquidem Prophæta Amos intentans minam Syriæ numerat loca, & reges. Primum Damascum, tum campum Idoli, quem Hebraicè campum Auen. Deinde Beth Heden, quod Hieronymus transtulit domum voluptatis. Verum Hebræi dicunt esse nomen loci. Postea addit Prophæta. Et transferetur*

retur populus Aram. Ergo cum prius, & posterius minetur Aramæis, & in his includat Beth Heden, certè in his locis erat illa Heden Mosis, vbi erat paradisus. Et flumina confluentium, & regiones Mesopotamia, Arabia. Præterea Ptolomæus, & Strabo, & Stephanus Vrbem in Syria censent eam appellantes Paradisum. Aut igitur ibi est Paradisus Mosis, vnde apud Hebræos, & Græcos nomen traxerit, aut certè non procul. Deinde constans quædam fama est in agro Damasceno hominem fuisse formatum. Crede mihi non abs re vulgata est hæc fama. Et ager Damascenus laudatissimus ab historijs, & Geographis perhibetur plenus odoratarum arborum Citrorum, Citriorum, quæ fortè fuerunt arbores Paradisi aspectu decoræ, dulces in locis illis calentibus allatæ e Media in Italiam, antipharmaca. Posteà si quando sanæ infecere nouercæ. Mala aurea hortorum hesperidum forte paradisi, vbi & serpens custos. Hactenus Eugubinus. Qui hac de re plura, hunc consulat. Et ex his illa consequutio manifestè deducitur quam appositè ab auctoribus, historicisquè Panormum ea nomenclatura gloriæ illustrari. SICILIAE PARADISVS. hic .n. triplices illæ conditiones neutiquam desiderantur. Prima quod fertilis sit ager ex creberrimis fluuiorum vbiquè erumpentium vorticibus demonstratur. fusissimè cap. VIII. Altera, quod Magnus ille Macedonum Rex Alexander subactis in suam ditionem populis, ac pænè terrarum orbe deuicto in Arabiæ plaga feliciore, vberioreque ceteris decreuerit collocare domicilium. Et planè quisnam est, qui dubitet, quin non vnus, aut alter Christianus Imperator, ac Rex, sed innumerabiles, vt suo loco, sed vel ipsi etiam Sarracenorum Principes Vrbem panormitanam incolere & propter genuinam ipsius amænitatem, & propter fæcundam ipsius etiam vbertatem iure optimo sanxerunt, vt Regia Vrbs Panormitana totius Regni caput, Siciliæ Metropolis, & Prima etiam Regum sedes habeterur. Quam veritatem ita quidem luculenter in facienda deditione Sarracenorum Principes, Ducesquè declararunt, vt nemini planè hac de re dubitandi reliquerint locum. Sarraceni .n. cum Notmandorum impetus nec retardare, nec eorum virtuti diutius obsistere iam possent, communicato consilio, confectisquè pactionibus Panormum Vrbem Regiam totius Regni Dominam, & Metropolim, *Duci* atquè Comiti viris inuictissimis fratribus regendam, & tenendam tradiderunt. Quid multis? *Ita*, ait Grassus, *& alij Principes illam in sedem eorum, & regni caput elegerunt, quam multimodis amænitatibus non solum rerum natura conspicuam reddidit, verum etiam & beatitudo regnantium Dominorum præclaram satis efficiens innumeris eam ditauit felicitatibus, & priuilegiorum largitionibus in multarum*

Iacobus Graf. in Collect.

Ex priuil. seruato apud Secr. opid. Trainæ. Grassus vbi sup.

rum

rum nationum inuidiam sublimauit. Concurrentibus igitur ad eiusdem vrbis delitias vndiquè populis, & sub quiete temporum de ipsius gaudentibus incolatu ijdem Imperatores, Reges, & Principes largitiones, & beneficia prædecessorum Dominorum augentes adeò successiuè compensauere cum meritis, vt ex continua Dominorum suorum conuersatione cum populis cuiusdam affectionis innatæ Zelum Ciuitatis eiusdem quasi filij contraxisse cum ipsis regnantibus dicantur ad inuicem; prout emissa fama per orbem entituit, & transmissi mores ad posteros docuerunt. Vnde sedem primam eorum Sacram Regni Siciliæ, & Speciale domicilium, ac sublime habuerunt in Vrbe. Huc spectat vt omittam cetera & Petri secundi Siciliæ Regis singulare testimonium, quo quid vel dignius, quo vel præclarius, quo vel ad rem nostram luculentius? Ecce tibi. *Petrus secundus Dei gratia Rex Siciliæ &c. Si* PANORMITANAM VRBEM *felicitatis titulo suæ fidelitatis meritis insignitam, in qua prædecessorum nostrorum sedes & gloriosa cunabula claruerunt, & ipsi prædecessores nostri Reges, & Principes priuilegijs, immunitatibus, & gratijs plurimis decorarunt. Nos etiam &c.* Hactenus Rex. Non hic plebæus quispiam, nec homo nullius auctoritatis eloquitur, sed Rex. Cuius testimonium eò dignius, quò grauius, cuiusquè verba quotquot ea sunt, sunt quidem tot mysteria nec obiter prætereunda, sed suo pondere perpendenda: IN QVA PRAEDECESSORVM NOSTRORVM SEDES: ac si dicat Rex. In Vrbe regia, & in totius Siciliæ Metropoli domicilium & ob peculiarem camporum vbertatem, & ob præcipuam cæli clementiam, & ob singularem Panormitanorum Ciuium fidem vel in adeundis periculis, vel in bellis conficiendis, vel in regibus seruandis perspectam satis omnes maiores nostri summa cum animi alacritate fixerunt, vt ea Vrbs, quę multiplici rerum omnium varietate decoratur, perenni Regum præsentia, ac Imperatorum maiestate colluitretur.

Ex priuil. Reg. Petri 55. apud Branc. ... *Vidus* ...

Tertia demum superest, vt breuiter de ea differamus, cum ad maiora festinet oratio, quæ cum ad Citrorum, Citriorumquè pertineat genus, haud erit difficilis probatio, cum nullus planè in tota Sicilia sit ager, qui, si Panormum dempseris, hoc fructuum genere possit præcipua quadam ratione gloriari. *Agros planè*, inquit Georgius Graun, *diffusos complectitur, qui formam aliquam ad eximiam pulchritudinem pictam repræsentant. Ea varietate, vt quocumquè inciderint oculi, reficiantur, adeò læti, amæni, aprici, atquè vberes sunt. Enim vero mali medici, Citrij, pomici, ac ceterorum omnium cuiusuis generis fructuum feracissimi. Quibus pluribus, ijsque placidissimis fontibus ibi natis splendidissimæ, ac saluberrimæ aquæ omnibus locis interfluunt, irrigantque.*

In Ciuitat. orbis terræ tom. 1. f. 1.

Hinc Callias lib. hist. 8. (referente Athenæo lib. 12. Panormum non absurdè totum Hortum interpretatur, quod domesticis arboribus speciosissimis vndequaquè consitus sit, & vnicum totius Siciliæ delitium. Hæc Georgius. Quid hoc teste vel illustrius, quid hoc vel diuinius? Exterarum gentium, ac nationum testimonia pluris æstimanda, quam genuina, quam patria. Et testimonium quidem eo validius, eo & fortius, quò ab omni est animi affectione remotius, cum ea quidem ita mentis oculos afficiat, vt nihil quod rectum, quod rationi consonum ab ijs videri quoquomodo patiatur. Audi amabo te, Chrysostomum. *Sicut*, ait, *oculorum acies pura, & lucida acutè omnia intuetur; neque etiam in tenuissimis deprehendendis corporibus laborat: verum si quis malus à capite humor, vel caligo aliqua ad oculum ascendit, densa quidem ante pupillam nebula obijcitur, quæ ne crassiora quidem corpora videre sinit: Ita animæ vsu venit, cum omnis perturbatio, quę eam offenderat, purgata est; intentè opportuna omnia prospicit; verum cum plurimis turbatur affectibus, vim omnem illam amittit, vt nihil altum valeat intueri.* Hæc Chrys. Verum enim verò longè me digredientem reuocat Hugo Falcandus; qui cum Normannus sit haud minori etiã attentione vel audiendus, vel legendus; deque vrbe panormitana sic habet. *Illic hortos aspicias mirabili fructuum varietate laudandos, turresquè ad hortorum custodiam, & voluptatis opera præparatas; vbi & rotæ volubilis obsequio descendentibus, itemquè ascenaentibus vrceolis puteos videas exhauriri, cisternasquè adiacentes impleri, & inde aquam per riuulos ad loca singula deriuari. Hinc si conuertas oculos ad diuersas arborum species videbis mala punica, vel acetosa, vel dulcia granis interius occultatis, exterius contra intemperiem aëris duro cortice præmuniri. Citros quoquè triplici substantiæ diuersitate distingui, cum cortex exterior colore simul, & odore caliditatis præferat argumentum; quod autem circa centrum est acetoso liquore frigiditatis præstet inditium, medium verò inter vtrumquè temperatius comprobetur. Videris ibi & lumias acetositate sua condiendis cibis idoneas, & arengias acetoso nihilominus humore plenas interius, quæ magis pulchritudine sua visum oblectant, quam ad illud vtiles videantur. Hæ quidem ab arbore sua etiam cum maturuerint, difficilè cadunt, & nouis superuenientibus veteres cedere dedignantur. Nam & tertij anni poma iam rubea, & secundi adhuc virentia, & præsentis anni flores in eadem possunt arbore pariter inueniri. Hæc autem arbor continuæ iuuentutis pollens insignibus, nec sit hyemis sterili senectute deformis, nec ingruente frigoris asperitate frondibus spoliatur, sed virentibus semper folijs veris temporiem repræsentat.* Hæc ille. Iure paradisum dixeris; & iure Panormus Siciliæ paradisus appellatur. Nequè

Homil. pri. in Ioan.

In hist. Sicil.

vero hic desiderantur flumina, quibus hic noster paradisus irrigetur. Sunt & perennes fluminum erumpentes venæ, sunt & aquarum vortices, *omnibusque locis*, vt loquar cum Graun, *interfluunt, irrigantquè*; de quibus, vt suo quidem loco cap. VIII. Sic egregiè cecinit ANTONIVS VINITIANVS superioris sæculi Vatum Vates, Siciliæ verum decus, ac Montis regalis singulare ornamentum, Graun loco cit.

Quattuor hic vitreo fluuij decurrimus alueo,
Vidit Adam similem fertilitate locum.

Atquè hæc de Panormo siuè ea totus portus, siuè totus hortus dicatur, sufficiant innuisse, non dixisse.

Nequè verò minorem sibi gloriam, laudemquè Panormus ex altero sibi nomine adscripto, inditoquè consequitur. VRBS FELIX. hoc .n. ita multiplici eruditione refertum, ac fætum est, vt vel ex hoc etiam capite Panormitanæ gloriæ maiestas & agnoscatur, & amplificetur. Non .n. abs re Vrbs felix dicitur; Vrbs quidem Antonomasticè, *sicut Apostolum antonomasticè*, inquit Augustinus, *Paulũ intelligimus, & Vrbem* ait *Alexander III. Romã* (ceteræ .n. Ciuitates appellandæ) vt inter hasce Vrbes germana cognoscatur affinitas, nec dispar gloria. *Vrbs Ciuitas nostra est* scripsit Ioannes Patermio Catanensis, *quæ ad Vrbis Romæ instar Prætorem habet, cuius profectò quanta sit auctoritas, quantaue potestas & ciuiles leges, & insignia, quæ Prætor antesepræfert, satis apertè declarant*. De qua nos suo loco. *Vrbs nostra ijs quidem vtitur priuilegijs, vt Caput regni, quibus & Vrbs Roma Caput orbis*. hæc ille. In suis alle.

Iure autem VRBS FELIX appellatur; hæc .n. optimo Ciuium ingenio sustollitur, hæc Equitum nobilitate ditatur, hæc Principum multitudine insignitur. Hæc Regum cuna, cum tot hic Reges, ac Imperatores vsuram lucis acceperint, lac suxerint, sedem collocarint. Hæc Hæroum domus, cum semper ex editis facinoribus mascula Panormitanorum Hæroum virtus eluxerit. Hæc sanctorum mater, cum tot fæminas, tot viros vel fama sanctitatis illustres, vel eximia sanctitate præstantes, vel gloriosa martyrij corona donatos procrearit. Quod si non paruam felicitatis partem in optima prole, optimisquè liberis locandam arbitratur Aristoteles, quid, amabo vos, de Vrbe sentiendum, quæ sicut ceteris rebus omnibus ad felicitatem spectantibus, ita & hac auspicata, feliciquè prole optimo quidem iure gloriatur, vt non immeritò Vrbs felix, sed felix vndiquè nuncupanda videatur. Hinc illud ex Græcis Comicis,

Felix, boni cui contigerunt liberi.

Hinc etiam illud,

Moratus est cui filius, felix Pater.

Loco laud. Felix vrbs nostra dicitur, *ait Ioannes Paternio*, vt primaria Regni Caput, & sedes, non ab euentu, sed a proprietate sua dicta tamquam nomen consequens rem, qua designamus vrbis nostræ dignitatem, & auctoritatem. Isidorus Ethymologiarum ad literam, inquit; Felix dicitur, qui felicitatem dat, Felix, qui accipit, Felix per quem datur felicitas, vt felix tempus, locus &c. Quis .n. felicitatem vrbis nostræ negare potest, quam suo quodam iure, nulloque priuilegio, aut gratia, sed solum de naturæ beneficio, ac munere sortita est, cuius gratia, benignitate Principum in suo iure confirmata, auctaque est, ac prima sedes statuta Regni. Vrbis nostræ felicitas (hoc .n. absq; Ceterarum Ciuitatum iniuria dictum velim) in hoc maximè cernitur, quod citra contentionem Grata, Vtilis, Morigera vt seruus fidelis Cæsari nostro fuit. Nostræ Vrbis amænitatem ex situ, loci felicitate, & cæli clementia silemus, quæ tanta quidem est, vt multa in hac Vrbe reperiantur, quæ in ceteris ciuitatibus desiderentur. Hoc potissimè ad vrbis nostræ felicitatem reputamus, vt etiam Tygres ipsa Vrbs nutriat, vt sua designant arma. In hoc regno Ciuitatem ita frequentem constitutam vides, sicut hanc Vrbem cernis esse? Hæc Vrbs conuicinos non habet, de cunctis tamen nationibus huc confluunt, vt ipsi quoquè felicitentur. *Et paulo post*. Fridericus Rex Siciliæ confirmans gratias extrahendi, & intromittendi per portum vrbis hæc habet. Fridericus Dei gratia Rex Siciliæ, &c. Quod considerantes FELICEM PANORMITANAM VRBEM, quam Progenitores nostri diuæ memoriæ tamquam amœnitate naturali conspicuam, & deuota felicitate, ac fideli deuotione pollentem in regni caput & merito eligere decreuerunt. &c. Dat. in Vrbe felici Panormo anno Domini 1325. Mense Ianuarij 7. Eiusdem 9. indict. Vides lector humanissimè, si vrbs nostra felix sit sua amænitate naturali, vt ipsi Principes nostri testantur. Hæc, aliaquè in hanc rem egregiè Ioannes Paternio.

Illud autem hoc loco prætereundum non est, quod maximè vel ad demonstrandum, vel ad probandum confert, quam verè hoc nomen, Vrbs felix, in Panormitanam dumtaxat Vrbem cadat. Si.n.

Prin-

Principum natalis dies nescio quid Vrbi felicitatis ingeneret, in qua primum exorti Vrbis cunabula primis vagitibus consecrarunt; nonne merito Vrbs Panormitana Felix appellanda, quæ & Reges sinu suscepit suo, & regali demum stemmate decorauit? vnum; aut alterum hic subscribam. Quid? nonne Fridericus II. Imperator Panormi ortus? Nonne itidem Petrus Rex II. Panormi natus, altus, educatus? Quod si ex Regum cuna vagientium, ad eorumdem solium maiestatis gradum faciamus, quis profectò est, qui eat inficias, quin Rogerius I. Siciliæ Rex Panormi in Sacello Incoronatorum, vnde id nomen traxit, e Cathedralis regione sito regali stemmate sit insignitus? Hunc sequuti Guilelmus I. Guilelmus II. Rex Tancredi, Henricus Sextus Imperator, Fridericus II. Imp. Rex Manfredi, Rex Petrus Aragona, Rex Iacobus, Rex Fridericus II. Rex Petrus II. Rex Fridericus tertius, Rex Martinus Decimusnonus, Rex Ludouicus, omnesquè hi regium diadema Panormi susceperunt, sanxerùtquè, vt in posterum Reges, ac Imperatores Senatus P.Q.P. iusta supplicatione permoti & ab eodem Archiepiscopo, & in eadem dumtaxat Vrbe, & non alibi annis consequentibus hisce Regum insignibus ornarentur. Vin' populi Panormitani supplicationem Martino Regi XIX. 1391. suo nomine decretam, vt supplicanti populo, qua Rex esset humanitate, condonaret, cum, quæ ipse perpetrarat, non praua voluntate ductus, sed Claramontanorum arte circumuentus perpetrarat, & iniuriarum haud memor Panormum ceteros imitatus Reges ad regium diadema suscipiendum maturaret. Hic vel ipso Rege Martino vtante teste, quo certè nullus vel locupletior est, vel dignior, rem totam in pauca perstringente, dum rata se S.P.Q.P. priuilegia habuisse 1397. 30. Aprilis declararet. *Tandem vero*, inquit, *Vrbs Panormitana depulsa terroris Henrici de Claramonte caligine stimulo naturali compulsa: iugum tyrannicum abiecisset, libertate adepta de nouo alios suos legitimos Ambasciatores ad nostram Serenitatem transmisit, qui pro parte Vniuersitatis prædictæ eidem serenitati capitula obtulerunt, super quibus nostras responsiones fecimus.* IN QVARTO CAP. *Inter alia priuilegia Vrbis Panormitanæ, & Cathedralis Ecclesiæ dictæ Ciuitatis sit confirmatum, approbatum, & si necesse est, denuò concessum, vt prædicti Serenissimi Rex, & Regina, & omnes alÿ eorum successores sequentes vestigia eorum Serenissimorum Prædecessorum debeant coronari, & recipere suum sacrum diadema in eadem Ciuitate Panormi in loco solito, & consueto; nihilominus dictam coronationem recipere per manum Reuerendi Archiepiscopi Panormitani, qui pro tempore erit, sicut mos semper fuit, ex vi priuilegiorũ dictæ*

Ex priuil. dato Norëb. 1233.
Ex priuil. dato Pan. 1240.
Faz. l. 8. dec I.
Ex priuil. dat. Mess. 1155.
Ex priuil. dat. Mess. 1195.
Ex priuil dat. Pan. 1200.
Ex priuil. 55. apud Branc.
Ex priuil. 112. apud Branc.
Fazel. lellus hist. Mõser.
Ex lib. protonot. 1396
Branc. in lib. priuile.

Ciuitatis,& ad consolationem dictæ Vrbis, & Vniuersitatis dignentur dicti Domini regales exequi dictam coronationem. Placet Regijs maiestatibus, quod coronatio Regalium fiat in Vrbe Panormi, prout fieri debet, & hactenus fuit consuetum. quam coronationem dicta Maiestates celebrabunt quam citius poterunt ad totius regni consolationem. Hæc Rex. Iudicent ergo lectores, quicumque ipsi sint an eo nomine iure Panormus exornetur, & an ea verè gloria Panormum consequatur. Quid .n. ea vrbe vel beatior, vel potest esse felicior, quæ & loci amænitate, & cæli clementia, & fructuum vbertate, & Ciuium indole, & Regum natali die, & Imperatorum coronis, & Archiepiscopi eo stemmate Reges, ac imperatores insignientis dignitate gloriatur? De Conchæ vero Aureæ nomine pauca superius, plura lib. 3. hic nonnulla, vt ex hac etiam parte Panormitanæ Vrbis gloria non mediocriter elucescat. Iure ergo CONCHA AVREA. Quicquid .n. auri, quicquid argenti sinu continet suo, totum id in omnes libenter effundit, vt qui ad Panormi fines appellunt, ad veras thesauri venas, hoc est ad Conchæ Aureæ sinum appulisse non ignorent. Experientia .n. compertum est hactenus, qui ex patriæ ora soluit suæ, ac Panormum accessit, ex paupere locuples, ex locuplete ditior euasit. Atque hoc quid profecto est aliud, quam os ad conchæ aureæ fontes admouere, ex quibus aurum sitiendo aurum bibatur. Quare mirum videri non debet, si vbique terrarum Conchæ aureæ fama excitatæ gentes, atque nationes huc confluant, hic sedem locent; cum ijs nullus hoc vel aptior, vel opportunior tum ad felicitatem comparandam, cum ad diuitias consequendas videatur locus, vbi auri, argentique vis, ac opum affluentia non desideratur, possintque haud difficulter rerum omnium affluentibus copijs locupletari. Glorietur itaque Tago flumine aquas aureas euoluente Lusitania, glorietur etiam & rectius Cōcha aurea Oretho suo, cum ex auro Orethus nomen trahat, & in aureæ conchæ sinu placidissimè conquiescat. Neque id mirum planè EX AVRO AVRVM.

CA-

CAPVT IV.

De stemmate Panormitano.

PAnormitanæ Vrbis laus non vnis dumtaxat contenta finibus, alios sibi fines vsquequaquè deposcit, vt per Vniuersum orbem terrarum summa cum admiratione mortalium longè, latequè diuagetur. Quæ igitur ex ipsius stemmatis fonte proficiscitur, prætereunda silentio non videtur, Panormi .n. gloriosum insigne cum sit vel Phænix, vt scriptitant plerique Vrbem Panormitanam Phænicis stemmate laudantes, sed fuco, fallacia, & dolo,

Maurol. l. 21 sua hist. f. 40.
Ios. Bonfil. lib. 2. hist. f. 66.

Quicquid id est, timeo Danaos, & dona ferentes.

Vir. Aen. 2.

vt immortalem Aquilæ adimant gloriam, vel Aquilæ, vt multi veritatis sectarores asseuerant, mihi semper ingens ad scribendum campus aperitur, in quo liberius excurrere, cognosciquè possit meæ laudationis oratio. Et quidem si Phænicem ab Aegyptijs tamquam simulacrum solis cultam imprudenter, ac perperam contemplemur, id quidem mysterio non vacare putandum est. Sicut enim vna, vt vnus sol in terrarum orbe florescit, ita & vnica Vrbs Panormitana inter ceteras omnes Siciliæ Ciuitates ab vnoquoque suspicitur, quæ nouis subinde inuentionibus, nouisq; formis antiquiorem formam, habitumquè deponit, vt omnino repubescere videatur. Illam vt solis figuram, cum sola inter aues sit, venerantur Aegyptij, hanc vt ceteris præstantiorem, fidelioremquè Reges, ac Imperatores suis diplomatibus honestarunt. Suo sibi sanguine vitam creat, sequè, vt ita dicam, immortalem reddit Phænix; suo etiam Panormus sanguine sic perennat, vt immortalitati consecrata immortalitate digna iudicetur. Vel tandem liceat mihi dicere cum oratore illo Romæ apud Purpuratos Patres de S. ROSALIA orationem habente: *licet vero,* inquit, *quam latè ferax Insula patet, tam longè suam propaget ditionem ver cum Autumno diuisum habens anni totius Imperium: vna tamen præ ceteris Vrbs ea pulchritudine situs, ea partium absolutione descripta est ab Architecta Natura, atquè ab arte operaria, vt non solum Siciliæ Reges, & Proreges eam sibi sedem elegerint Ma-*

Pier. Valer. l. 20.
Tertul. in illud reflor. caro mea.
Pier. loco sup. cit.
Ioan. Maria Rosciol. Can. Later.

iestatis capacem, sed eamdem statuerint Regiam frugiferæ amænitatis suæ & verna temperies; & Autumnalis Vbertas. Panormum, Vrbem cognomento felicem, aut verius Phœnicem Vrbium Sicularum mea designauit oratio. Si igitur hoc illustrata stemmate Panormus est, cum hæc sit Vrbs vnica, solaquè delitijs, ita & in Insula, tota singularis. Messanensis Maurolyci dictum. Lectores iudicent. Sed hæc obiter. Ad verum, regiumquè vrbis nostræ insigne conuertatur oratio. Non immeritò igitur Auream Aquilam Panormitanum stemma præfert, vt suæ felicitatis præferat argumentum. Quod olim Persæ, Aruspicibus annuentibus, hoc expressere hyeroglíphico, quodquè etiam rectè eo tetrasticho Antonius Vinitianus nunquã satis pro dignitate laudatus haud obscurè declarauit.

Maurol. in sua hist. f. 40.

Pier. Val. l. 9.

extat in Curia Pratoris.

Aurea cur cælum spectas? color aureus Vrbi est:
Aptior hoc dictum est aurea concha solum.
Et modo ter felix Vrbs dicitur aurea, quare
Non mirum ex auro si mihi penna nitet.

Et quidem si de Aquila ad omnia Aegyptiorum symbola aduertamus animum, ad panormitanæ Vrbis Aquilam Aquilæ hyeroglíphico ij videntur allusisse, ni fallor, cum eo quidem tum Maiestas Imperij, tum sine Societate potestas, tum res secundæ adsignificentur. Et imperij sanè maiestas vel ea quidem ratione demonstratur, cum eam semper Aegyptij Sacerdotes imperij gloria honestarint, vt quantum hæc Aues omnes videatur excellere, tantum profectò Vrbs illa, quæ Aquilam præfert, cæteris Regni, vel prouinciæ Ciuitatibus antecellat. Quod vel eo consilio ab ijs Sacerdotibus factum; cum in ceteris auibus non modo sit Aquila virtute præstantior, sed celerior etiam, pulchrior, ac modestior luculenter ostendit Vrbem illam, quæ tam præclaro stemmate insignitur, hisce donis omnibus exornari, ditariquè prorsus oportere. Satis autem, superquè ostenditur Panormitanam Vrbem ceteris omnibus celeritate præstare, cum nulla planè sit inter reliquas regni Ciuitates, quæ Panormitanæ Vrbi sit aliquanto similior vel in auscultando facilior, vel in obtemperando promptior, vel in perficiendo id, quod est Regi inoptatis, celerior. Quę sanè laus ita propria Vrbi est, vt ex ea nulla partem aliquam possit vel excerpere, vel vindicare. Haud hic subscribere grauabor ab Hispaniarum Rege ad Senatum Panormitanum epistolam anno superiore, prætermissis ceteris, quæ

Pier. Val. l. 19.

pas-

passim circumferuntur, exaratam, ex qua profectò luculenter id, quod contendimus, probatur.

Magnificos, fieles, y amados nuestros. las occasiones presentes son tan vrgentes por la defensa del estado de Milan, de que tanto deponde la quietud de Italia, que aunque quisiera excusar el poneros nueuas cargas, y me la stimo como es razon de las, que se os han augmentado con el mal contagioso del año passado, tanto mayor entendereys que es la necessitad, pues teniēdose notiçia delas vuestras es fuerza audir aque como tan fieles vassallos mostreys, que lo soys en la occasion presente. Sobre esto os hablara de mi parte el Illustrissime DVQVE DE ALBVRQVERQVE mi primo mi Virrey Lugarteniente, y Capitan General en esse Reyno, y del entendereys quan preçissa es la necessidad del dicho estado, y la obligaçion en que os pone la confianza conque espero que me seruireys de que tengo tanta experiençia, pues dela promptitud, y gran zelo, que haueis mostrado en occassiones aun de minor consideraçion, me afiguro, que serà mayor el esfuerzo, en que me hareys tanto seruiçio, de que ninguno me pueda quedar mas memoria, y estimaçion. del Pardo a 15. de Enero 1628.

Yo Il Rey.

Legistin', attendito, ac suo nominis pondere perpendito.

De pulchritudine verò nihil, cum ea præ omnibus nomenclatura sit satis, CONCHA AVREA. vel id Friderici secundi præconium, *Clarissima prædecessorum nostrorum hæreditas, successorum indubitata Patria, Aula Regum*. vel id denique singulare viri Patritij Romani elogium *Panormus naturæ miraculum*. quod quam maximè ad huiusce vrbis pulchritudinem conferat vel ea ratione liquet satis, cum non a Prophanis solum auctoribus, sed a Sanctis etiam Patribus hoc nomine, quod pulchrum, quod formosum est, eleganter appelletur. Sic Virginem Deiparam dixit Epiphanius Cæli, terræquè miraculum, cum ad augendam Virginis formam humana augustiorem prose quisque viritim ad Virginem detulisse nōnihil videatur. Quod vel ipsum miraculi nomen non obscurè testatur, cum id ex admiratione sit ortum. Suspicimus autem vel quod nouum omnino est, vel quod pulchrum cum oblectatione miramur. Hinc Mantuanum illud.

In li. annal. 1339. regij tabul. Neapolit. antique Sicle.

S. Epiphan.

Seu quis olympiacæ miratus præmia palmæ.

Georg. l. 2.

Quid modestia? Panormus .n. ita suarum laudum est contemptrix, vt de suis laudibus libenter & conticescat, & conticeri non ægrè ferat, ac velit. *Modestus .n.* ait Aristoteles *huiusmodi est, vt imminui sua non difficulter patiatur*. Atque hæc quidem virtus ita in vrbe panormitana floret, ac viget, vt ad eam semper vel augendam, vel seruandam contento studio rapiatur. Eius fortasse axiomatis haud immemor *Modestiæ fama neque summis mortaliũ spernenda est, & a Dijs æstimatur*, cum Rerump. vt aiebat ille, Principes, qui moderatè se gesserunt, patrias seruarint suas. Quod si iure felix vndiquè Panormus appellatur, appelletur quidem, cum ex hac sibi virtute alteram felicitatis partem vendicet. *felicitati enim ac moderationi diuiduum contubernium est*. Et ex his illud inde conficitur, quod supra innuimus, sine societate potestas, quod non Aquilæ minus, quam Panormitanæ Vrbi Aquilam explicanti videtur omnino conuenire. Et certè sicut regni cupido auitum est malum, ita & regnandi libido socium non admittit. *Regnum non duos capit*, ait Seneca, neque mundus duos soles, quasi ad id Macedonum Ducis argutum axioma alluserit. Et Ennius,

Eth.l.8. Tac. an. 15 Dionys. Alicar. lib.6. Val. Max. lib.9. c.15. Pier. Valer. lib. 19. Liu. dec.4. lib. 6. Senec. in Thiest. Strob. Ser. 45. Q. Curtius de rebus gestis Alex. Mag. Cælius l.24 cap.xi. Matt. 12. v.25.

Nulla sancta societas, nec fides regni est,
Omnisquè potestas impatiens consortis erit.

Hinc illud.

Omne regnum contra se diuisum desolabitur, & omnis Ciuitas vel domus diuisa contra se non stabit. Experientia .n. vt plerique primæ notæ scriptores scriptum reliquere, compertum est, quod regia potestas in plures seiuncta Principes regni totius dignam lacrimis Simonideis est passa iacturam. Quod si quis aliquando Imperator bicipitem Aquilã in suis insignibus explicauit, data quidem opera id factum, non vt diuisum ab sese imperium, sed vt summum in sua ditione consisteret imperium declararet. Plenæ sunt hac de re sapientum voces, ac plena exemplorum vetustas, & nemo vel sanæ mentis est, vel historiarum aliquanto peritus, ac nauus, qui hanc veritatem non fateatur, non amplexetur, non sanguinis effusione tueatur. Iure ergo Panormitanæ dumtaxat Vrbi totius Regni Siciliæ primatum contulerunt & Reges, & Imperatores, & Pontifices, vt Siciliam vniuersam ab omni exitiali exitu saluam, incolumemquè seruarent, & vt totius regni potestas in summa vnius regiæ vrbis potestate consisteret. Id quidem suo satis loco, nunc pauca quædam ex aliquot diplomatibus decerpam, vt leonem ex vngue noscamus.

Cum

Cum felix, ait Fridericus Rex, *Ciuitas nostra Panormi prima regni nostri sedes existat, & à progenitoribus nostris priscis Regibus multis approbatis consuetudinibus fuerit honorata, quæ tam vtilitati regnantium, Dominorum, quam opportunitati Ciuium dignoscuntur &c.* Et Alphonsus sic habet. *Nos Alphonsus Dei gratia Rex Aragonum, Siciliæ &c. Cogitantibus itaquè diu nobis in nostra felici vrbe Panormi, quam vnam in dicto regno Siciliæ vltra Farum habemus* PRIMARIAM, *quæue apud totum ferè orbem vulgatum, & singulare cognomentum recipit &c.* Et demum vt prætermittam cetera suo loco laudanda Caroli V. Imper. auspicatiss. testimonium nullo modo prætereundum. Sic igitur. *Carolus, diuina fauente clementia Romanorum Rex. &c. Cum autem dicta Ecclesia Panormitana sit regalis* PRIMA SEDES, ET CORONA REGIS, *in qua sunt multi Reges sepulti, & Imperatores cum vxoribus eorum &c.*

Priuil. 4. Ex priuil. dato in Castello nouo Neap. die 15. Iulii 1445. ex priuil. dat. in Ciu. Grana. die 9. mens. Dec. 15. Ind. 1526.

Videant igitur omnes velim vnam Panormitanam Vrbem Regni Siciliæ caput, Siciliæ primariam, Siciliæ primam Sedem, ab hisce Imperatoribus, ac Regibus aut appellati, aut constitui, vt ea dignitate in hac vna dumtaxat vrbe posita, seruataquè nihil tandem aliquando detrimenti Sicilia vniuersa patiatur. Ea n. virtute, ac sapientia Reges illos, ac Imperatores fuisse existimandum est, vt in concedendis priuilegijs nihil aliud sibi, quam vrbis panormitanæ dignitatem, & gloriam, quam incolarum emolumentum, quam deniquè totius Siciliæ vtilitatem proposuerint. Sic rationem semper in dandis diplomatibus consideratam credimus.

Verum quæ sunt hactenus dicta, indicta velim, ad id, quod subscripsero, animum diligenter aduertant, qui legunt, cum ex hoc non vulgaris Panormitanæ Reip. gloria oriatur.

Res itaquè secundæ ab auspicato Aquilæ felicioris signo non abs re, nec immerito denotantur, cum ad id suapte natura significandum Aquilæ prodigium sit a primis illis Hæroibus vel agnitum, vel institutum. De Ioue contra Titanos decertaturo vulgatum fatis figmentum, qui cum cælo sacrificium incredibili cærimonia factitaret, ex Aquilæ volatu victoriam auspicatus. nec eum ea fefellit opinio. Quare tanti beneficij haud immemor in posterum vel pro bello comparando, vel pro belli alea suscipienda Aquilam auream felicitatis publicæ procreatricem in signis explicauit. Porrò non est, cur de victorijs a Panormitana Vrbe comparatis, de fugatis hostibus, de direptis castris quispiam dubitet, vel inficietur? loquuntur historiæ. Regum priuilegia confitentur. Ad id, autem apertè comprobandum mihi munit viam Fridericus Imperator. *Regis*, sic

Pier. Val. l. 9. Ex Anacr. a Pier. ibid. relato.

Ex primo Frid. Imp.

præfatur; *Serenitatis respicit gloriam, ampliat laudem, sustollit altius dignitatem, cum fidelium suorum fidem considerat, deuotionem accendit, & digna seruitia æqua retributionis lance compensat. Considerantes igitur expertam fidem, & grata seruitia, quæ vos Ciues Panormi* FIDELES NOSTRI *prædecessoribus nostris felicis memoriæ, & nostræ celsitudini deuotè satis, & fideliter semper exhibere curastis, & quæ in antea poteritis exhibere: attendentes etiam qualiter pro fidelitate nostra seruanda eo videlicet necessitatis articulo quando perturbatione Siciliæ* RARA FIDES ERAT IN ALIIS, *& ferè singuli titubabant non solum rerum vestrarum dispendium, verum etiam personarum pericula fideliter pertulistis, &c.* Ex quo profectò ad ostentandam Vrbis Panormitanę gloriam duplex laudationis innascitur argumentum. Alterum, quod Imperator Vrbem exornat encomijs, eo quod vel pro regia primorum regum dignitate seruanda, vel pro hostium manu fortiter, animoseque repellenda sese Ciues & periculis obiecerint, & fortunas omnes summa cum animorum alacritate profuderit. Alterum, quod cum Sicilia varijs aggressa periculis, varijsque agitata calamitatibus sola Panormus Regi suo obsequiosam, fidelem, ac mascula virtute præstantem se præbuit, vt vbi rara fides esset in cæteris, in hac dumtaxat Vrbe & fides ad defendendum, & virtus ad pugnandum, & animus ad vincendum eluceret.

Huc accedit & Rex Fridericus III. qui de Panormitanorum omnium virtute, ac fortitudine non minus egregiè, quàm præclarè sic exorditur. *Fridericus III. Dei gratia Rex, &c. Solida laus est regiæ dignitatis, & constans præeminentia sedes eius, dum suis fidelibus, & subiectis præcipuè benemeritis, & condignis ea liberalitate, & benignè consulit, per quæ status, & conditiones eorum de bono in melius augeantur. Attendentes itaque fidem puram, & deuotionem sinceram, quam omnes, & singuli homines Ciuitatis Panormi* EXPERTI FIDELES NOSTRI *erga Serenissimos Dominos felices Reges Siciliæ progenitores nostros Diuæ memoriæ Dominum Iacobum Aragonum, & olim Siciliæ Regem Illustrem Reuerendum, & clarissimum fratrem nostrum, dum regno Siciliæ præfuit, atque nos denique prompto zelo, totaque animorum constantia semper gesserunt, & erga celsitudinem nostram gerere dignoscuntur; nec minus grata satis, & accepta seruitia per eos ipsis Dominis, atque nobis deuotè, fideliter, ac indefessè collata nullis parcendo laboribus, nulla vitando dispendia, personas, & bona eorum liberaliter, & intrepidè exponendo pro nostri exaltatione dominij, nominis, & honoris, &c.*

Haud quidem obiter prætereundum hoc diploma, sed est perpendendum, librandumque momentis. cum hic aduertendum primo

mo loco fit quidnam verbum illud sibi velit *Omnes, & singuli homines Ciuitatis Panormi experti fideles nostri*. Panormitani .n. ita Regem venerabantur, ita colebant suum, vt omnes, & singuli summa cum animorum consensione, parique cum eorumdem voluptate Reges suos laterum opposito, ac sanguinis effusione tuerentur, itaque plane tuerentur, vt vel Reges ipsi fecerint de tanta animorum magnanimitate periculum, vt iure hoc insigni nomine Panormitanos insigniuerint. *Experti fideles nostri*.

Illud etiam aduertendum secundo est, *Bona liberaliter, & intrepide exponendo pro nostri exaltatione dominij, nominis, & honoris*: ita .n. Vrbs panormitana regiæ semper fuit gloriæ sectatrix, vt pro gloria regum vel amplificanda, vel pro eorumdem nomine honestando bona contempserit, sanguinem fuderit, mortem despexerit, vitam repudiarit, ac regiam dignitatem liberorum vtilitati, ac saluti præposuerit. Neque id plane Fridericum Regem huiusce appellationis II. latuit; qui cum ad panormitanam Remp. de suscepto sibi filio perscriberet, inter cetera, præclaraq; laudationis argumenta illud adijciendum putauit; quod ea in periculis adeundis sese libenter obiecisse non dubitarit. Friderici literas volens, lubensq; subscribam, cum non minus ea pars epistolæ, quam vel ipsa integra Panormo laudem creet.

Deprompta ex regio tabulario Nesp. vbi supra.

Fredericus II. diuina fauente clementia Romanorum Imperator semper Augustus, Hierusalem, & Siciliæ Rex Panormitanis fidelibus suis, &c. Expectationum vestrarum votis libenter, & sæpe successiua nostrorum successuum insinuatione concurrimus, vnde le non minus, quam inelegans æstimantes, si nos prosperitatis gustu reficimur, vos odore lætitiæ fraudaremus. In participium igitur gaudiorum nostrorum vos gratantes assumimus, & ex charissima consorte nostra natum nobis nuperrime filium, XIII. Kal. Februarij presentis mensis Februarij sub felicis auspicij sidere vestris affidetijs nuntiamus. Quod quamquam vobis solummodo nunciare videamur ad gaudium, rectius tamen, & dignius refertur ad commodum communiter omnium, per quod vobis salus promittitur, & posteris, dum fæcunditate propaginis nostri regiminis solium roboratur. Etenim si regnorum omnium status, & demolitiones attendimus, profecto videbimus, quod statum cuiuslibet seruat, & roborat Regiæ sobolis continuata successio, per quam prouenit populis perpetua tranquillitas, ac successorum defectus regna comminuit, & imperium demolitur. LAETARE IGITVR REGVM PATRIA, TERRA DVLCEDINIS; *experti dispendij vitæ pe-*

-riculum spes vos pulcherrimina foueat, quod dum serenitatis nostræ gremium numerosæ prolis fœcundat editio, dispendiosam pati penuriam de Regibus non possitis. Ad vos denique gratissima veniat præsentis insinuationis epistola, quæ vos in gaudiorum nostrorum consortium euocat, & vestrum vobis in solidum commodum repræsentat; imò si verum inspicimus, & subtiliter intuemur ex nostri natiuitate filij, vos à nobis vberius commodum, & fructum percipitis ampliorem. Nobis enim & ceteris orbis terræ Principibus filij nascuntur ad gaudium, sed subditis ad salutem. Subest tamen adhuc communis, & vltima causa lætitiæ, quod dum sub victoriæ nostræ tempore, quam de publicis hostibus, & aucta discordia gladius Imperialis obtinuit, de naturæ gremio summa prouisio prodijt, hominem victoriosum nobis filium, & vobis Regem, & Dominum repromisit. Votis igitur omnium exorabitur diuina clementia, vt quem nasci præstitit, diu viuere præbeat, & cui viuere contulit, conferat & virtutes. Datum Taurini die 31. Martij 11. Indictionis.

Hinc, lector, animaduertas velim primo epistolæ inscriptionem, quæ cum sua laude non careat, nullo pacto videtur omittenda. *Fridericus &c. Siciliæ Rex Panormitanis fidelibus suis.* Quasi vero soli dumtaxat Panormitani sese regiæ dignitati amicos, fidosquè præbuerint, ceteri .n. vel titubarunt, vel a Regis fide defecerunt.

Hinc secundo conceptam animo a Rege lætitiam solis Panormitanis vtpotè dignioribus communicatam. *In participium igitur gaudiorum nostrorum vos gratanter assumimus*: & post. *Quod quamquam vobis solummodo nunciare videamur ad gaudium*. relinquimus cetera lectoris libranda iudicio.

Verum luculentius alibi Rex ille Fridericus III. vt certè nihil addi possit vlterius, cum vel id, quod proposuimus probet, vel certè demonstret; ex hoc constat apertè magnam erga Regem extitisse Prіu. 35. Panormitanorum Ciuium fidem, nec plane vulgarem eorundem eluxisse virtutem. Sic igitur. *Fridericus Dei gratia Rex Siciliæ &c. Regalis exposcit benignitas illos gratijs, & beneficijs ampliare, quos fidei decorat integritas, & seruitiorum experientia approbant, & commendant. Per præsens igitur priuilegium notum fieri volumus vniuersis tam præsentibus, quam futuris, quod cum vniuersi homines nostræ felicis Vrbis Panormi Fideles nostri, qui pridem infra proximè præteritum mensem Aprilis præsentis 14. Indictionis ad obsedionem nostram, nostrorumquè fidelium Castri ad mare de Gulfo, in quo tunc hostes nostri in offensionem nostram, nostrorumquè fidelium recepti manebant, communiter, & vna-*

nimiter accedentes in expugnando, debellando, & capiendo castrum ipsum &c. post paulo de panormitanis ipsis cum sermonem haberet, sic prosequitur. *Personas morti exponere non verendo; quin imò se necis periculis latanter, & voluntariè submittendo promptè, ac prouidè laborarunt, & præ labore nimio insudarunt &c.*

Nequè profectò huiusce modi literæ suo carent elogio; non .n. vulgare quid illud sonat, aut paruum. *In expugnando, debellando, & capiendo castrum ipsum*, cum Panormitanus miles non obsederit solum, sed castrum assiduus oppugnarit, victor expugnarit; vt iure quis dixerit.

Venit, Vidit, Vicit.

Singularis plane panormitani Ciuis virtus.

Atquè hanc ingenuam fidem, animiquè fortitudinem incredibilem, & in seruandis Regibus, & in victorijs comparandis maiores suos est imitatus miles Panormitanus.

Fortes creantur fortibus. Horat. lib. 4. Od.

Cum is profectò semper suæ virtutis specimen ita præbuerit, vt bellicosæ, martialique Romæ Duci Marco Marcello Syracusas obsidenti tulerit ea tempestate suppetias. ad rem certè Silius.

Tergemino venit numero fæcunda Panormus.

hoc est tribus, Fazelo interprete, armatorum millibus tum fide, lib. 8. dec. prima. cum virtute præstantibus. De cuius quidem Panormitanæ Vrbis fide, ac virtute cum periculum fecisset, deuictoquè a Cæcilio Asdrubale Romana Resp. Panormitanæ Reip. & Prætoris decus, & Vrbis ornamentum, & Aquilæ insigne communicauit. Hinc vulgatum illud Ioannis Nasi Siculi vt supra secundi capitis initio.

Tacta fides, &c.

Quod sic hetrusco carmine expressum lego.

Roma si se compagna di Palermo,
E conosciuta la sua fe, le diede
Et Aquila, e'l Pretore, e la bellezza.

Hoc

In lib. de annal. tēp.

Hoc tamen discrimine, ait Ranzanus, quod Romanæ Reip. Aquilam niger operiret color, Panormitanæ vero fulgor aureus illustraret. Ecce tibi Ranzani hac de re scribentis oratio. *Verum*, inquit, *vt inter matris, filiæquè insignia aliquid videretur esse discriminis, placuit, vt hæc Panormitanorum Aquila nequaquam vt Romanorum nigri esset coloris, qualis videlicet à natura Aquila producitur, sed vt nulla mutata nobilissimi alitis specie aureo colore fulgeret. Quæ omnia complexus ego sum epigrammate quodam, quod in patriæ laudem nuper heroico versu composui. Eius exemplar hoc loco subieci; Panormum quippe in hunc modum loquentem induco,*

Ex quo clara fui Romana colonia summo
Prætorum imperio sum semper recta Panormus.
Nomine me Genitrix donauit maxima Roma
Vrbis, & hoc titulo voluit clarere superbo.
Nominor Vrbs felix, quia libertate Quirites
Me voluere frui præ cunctis Vrbibus vnam,
Miror & vt populi Romani filia, Patres
Hoc Aquilæ insigni me donauere decoro.

lib. 8. dec. primæ.

Hæc Ranzanus. Satis scio a rerum Sicularum scriptore Fazelo, hanc sententiam non approbari, cùm hac de re scribenti Ranzano nihil prorsus habeat fidei. atquè hoc apud ipsum est Achillæum argumentum. Sed reuera vel in sententijs oppugnandis, vel in opinionibus refellendis haud satis est dicere, non credo, cum hoc puerile quid sonet, ac ridiculum, sed rationibus insurgendum, auctoritatibus firmandum, auctoribus insistendum, quod probatur; Ceterum quod Fazelus non credit, id ipsum alter mordicus tuetur, ac defendit, æqua mihi videtur esse vtrinquè conditio, nec vni plus, quam alteri ab arbitro concedendum. Quod si mihi cetera desiderarentur, quæ tamen non desiderantur argumenta, satis quidem esset Ranzani doctissimi ita scribentis auctoritas, cum tanti viri auctoritas non sit ita facile negligenda. Et certè vel eo comprobatur satis argumento. licet .n. vt dixi, inter primos Iouem Aquilæ imaginem, signumue excogitasse ferant, eoquè tamquam tesseram contra Titanas in bello vsum fuisse, inde ad Cretenses delatum,

lib. 4. de milit. romana dial. 5.

a Cretensibus ad Troianos, a Troianis demum in latium ab Aenea deductum; sunt tamen qui ab Hetruscis ad Romanos conuolasse velint. Imo & Iustus lipsius ipsos met Romanos illius inuentores statuit, vel vicinarum gentium exemplo Aquila vsos fuisse. hæc ex

Vlysse Aldrouando. Sed quicquid de hac disceptatione sit Ranzani, ni fallor, romanæ inscriptionis in aula prætoria pro foribus thesauri existentis auctoritate comprobatur auctoritas, ex qua certe huiusce difficultatis veritas ex antiquitatis caligine in huiusce tempestatis lucem euocatur. *Ornithologia lib. primo.*

L. Cæcilio Metello Rom. in Sicilia Cos.
S.P.Q.R. considerans fidem, & deuotionem
Reip. Panormitanæ eam sibi Sociam
Statuit. Vide Vrbis, Prætoris, & Aquilæ
decus capit.

Et vt clarius, ac apertius elucescat hoc Aquilæ insigne ab Romana Vrbe Vrbi Panormitanæ fuisse collatum non ob deuotionem modo, sed ob militarem Reip. Panormitanæ virtutem, inde liquet; Fides .n. de qua in inscriptione fit mentio, non fides intelligenda dumtaxat, sed fides virtuti magnanimitatis adiuncta, quæ sic Romanorum animos pręcipua quadam beneuolentia in Panormitanos affecit, vt in Sicilia Romam alteram in bellis conficiendis cum intuerentur, Romam itidem alteram idem signum præferentem, explicantemque intuerentur. Neque hæc profecto interpretatio admiratione vel excipienda, vel admiratione digna iudicanda. Qui .n. illud Friderici Imperatoris se habet? *Quando præ turbatione Siciliæ rara fides erat in alijs?* Nihil quidem aliud sibi vult, ni me mea fallat opinio, quam quod cum vniuersa Sicilia ingruentis belli impetus sustinere non posset, sola PANORMVS semper sibi similis paratiorem animum in subeunda belli alea præsetulit, vt quam primum fidem, ac virtutem in Vrbis obsidione mulieres ostentarant, eamdẽ, imò & maiorem summa cum animorum constantia Ciues in Regis obsidione declararent. Atque id haud nouum quidem, imo & vsitatum. Sic Terentius. *In Adelph.*

Illa fidem, virtutem scilicet, *nunc vestram implorat Demea.*

Et Seneca. *Sen. oct.*

Teneris annis haud satis clara est fides.

Quod satis explicat Lucanus. *Luc. 8.*

Ardua quippe fides robustos exigit annos.

F Qua-

Quasi verò animi magnitudo ætatem consequatur, sicut & Regis consequitur imperium. *Fides*, ait Franciscus Patritius, *tanto splendore præfulget, vt sine ea omnes Regum, ac Principum virtutes obscuriores fiant*. necessaria quippe est Regi magnitudo animi, quam si forte semel ex Rege dempseris, quicquid boni in eo situm est, iam dempseris. Panormus itaquè tam præclaro, nobiliquè stemmate glorietur, cum hoc eius nominis famam ita disseminabit, ac sparget, vt orbis terrarum vniuersus Panormitanam maiestatem veneretur, & colat. Nec dubito, quin anni consequentes maiorum nostrorum plausibus excitati masculam Panormitanæ Reip. virtutem, quæ tantum sibi signum insigni cum honore comparauit, & suspiciant, & efferant, ac Ciues Panormitanos immortalitati commendent. Est quidem hoc Aquilæ signum commune cum multis, (lege Vlyssem Aldrouandum) non causa communis. Romanæ Reip. munus ex victoria gloriosa gloriosum.

Lib. 8. de regno.

Ornithol. l. primo.

CAPVT V.

De natura loci Vrbis Panormitanæ.

Loci natura Vrbes etiam sua laudatione non priuat, cum ea Vrbs non mediocrem certè gloriam, laudemquè comparet sibi, si optimo à natura situ muniatur. Et quidem bifariam de Panormitana Vrbe ratiocinari quis potest, vel vt ipsa florebat antiquitus, vel vt ea nos hac nostra tempestate perfruimur. Primum itaquè probatione non eget, cum qui antiquiorem Panormitanæ Vrbis contempletur aspectum, cum aquis totus vndique cingeretur, velit, nolit, eam optimo communiri situ suapte sponte fatebitur. Lege Polybium lib. primo. Huc accedunt & portæ eius septem, *quarum vnaquaquè*, vt ait Ranzanus, *singulis amplissimis turribus, quæ inexpugnabilium arcium speciem præbebant, muniebatur*. Imo vt loquar cum oratore illo hodierna luce Panormi summa cũ laude Rhetoricam profitente, ea vrbis pars, quæ vetus deinde Neapoli hoc est noua alia adstructa dicta est tam editis turrium molibus, ita murorum ingentibus, quadratisquè saxis circummunita est, vt non tam propugnacula haberet, quam ipsa tota turris esset, ac propugnaculum.

Pol. l. 6.

Pol. l. primo.

lum. vt multis post sæculis Robertus dux ille fortissimus ceteris secundo marte deuictis, non nisi maximo exantlato labore, ac diuturna plurium annorum obsidione ea potitus sit.

Alterum verò, quod cum vnicuiquè æquè non liquet, hoc loco meæ sunt partes luculenta oratione patefacere, vt omnes panormitanam felicitatem, maiestatemquè non minus certè pernoscant, quam vnanimi conspiratione venerentur.

Ea igitur vrbs optimo fundata situ mihi omnino videtur; Primo si turribus ambiatur, Secundo si fortissimis cincta mœnibus propugnetur. Tertio demum si perennibus aquarum venis circumflui videatur. Sic *n.* in hostium obsidione arces arcent hostem, murus feriat, aqua tutatur. Et quidem turres excubiæ sunt ad defendendum vigiles, itaquè se habent, ac in custodijs vigil miles. Et prospiciunt hostem, vt Ciues inuigilent, vt hostes eijciant, vt fines tueantur. Leonis præclara laus, qui etiamsi somnum capiat, ab vnoquoquè tamen vigil æstimatur, timetur. Vel Leonis sopor metum creat. Vigiles oculi Vrbium arces, quæ suis implicatæ rebus veluti quodam somno opprimuntur. at vigiles arcium oculi, vt terrorem ceteris incutiant. Oculi tamquam speculatores altissimum locum obtinent, ex quo plurima circumspicientes suo funguntur officio. Arces itidem in præcelsis, editisquè collibus sitæ ab omni hostium excursione ciuitates, vrbesquè defendunt; vt rectè dixerim cum Ambrosio oculi pedem monent, vt anguem fugiret; arces vrbem, vt hostes fuget. In summa si quod humanum corpus a natura formetur, quod oculis careat, nihil quidem videri potest vel turpius, vel horribilius, *cum*, vt ait Chrysost. *demptis oculis, pedes manusquè sint inutiles, inutilis animus*. Quod si etiam qua forte Vrbs, aut Ciuitas extruatur, quæ circumpositas arces non habeat, omnia in ea perturbentur, ac misceantur est necesse. Quo quid deformius? Rectè ergo & arcibus, & hisce proceris montibus Panormitanam Auream Concham Ars, & natura muniuit, vt Ars naturæ locupletantis beneficio, natura verò artis rerum pulcherrimarum inuentricis ingenio frueretur. Natura itaquè Panormitanam Vrbem firmissimis montium turribus circumsæpiendo propugnat. Ars arcibus hostium impetus, audaciamquè propulsat, & ijs tamquam oculis tantum naturæ miraculum, tam ingens Siciliæ ornamētum, tam magnum orbis terræ delitium, atquè vnicum, ac singularem Sicularum Vrbium Paradisum summa cum animi voluptate contemplatur. Ad amplitudinem *n.* vrbis Panormitanæ amplificandam ars, & natura confluxit, vt natura suum primigenium fœtum

Alc. in emb.

D. Amb. l. de Sacer.

hom. 57. in Io.

variis rerum omnium ornamentis insigniret; Ars vero, quod à natura inchoatum est, diligenter, ingenioseque perficeret, perfectumque numeris omnibus absolueret.

Sed ne mea in tantæ Vrbis laudatione potius, quam in veritate sita videatur oratio, etiamsi ad probandam aliquam naturæ loci huiusce vrbis partem dicta sufficerent; tamen ad præcipua quædam omnino deueniendum, vt ex veritate potius, quã ex animi affectione laus omnis proficiscatur. Mænibus itaque ita Vrbs cingitur, ita vallatur, ita circumsæpitur, vt nullibi opportunus detur hostibus eam inuadendi locus. Sic .n. mænibus mænia respondent, vt, si ad alteram forte partem hostis accedat, continuo ex altera fortiter, animoseque repellatur. Neque vero ea cuniculis ita facilè potest vel expugnari, vel dirui, vel euerti, cum Vrbs Panormitana sit in solidis à natura designata lapidibus, & in iisdem summo cum ingenio ab arte constructa. Quod planè haud vulgaris laudationis genus, cum ea Vrbs, vt Euangelica domus, quæ in saxo fundamenta collocauit, palmarem gloriam assequatur. Atque hæc natura loci ita ab scriptoribus celebratur, ita sustollitur, vt & ab antiquioris ætatis hominibus, & a maioribus nostris primas Ciuitates vel in montium cacuminibus, vel in viuis lapidibus videamus excitatas. Porro hæc nostra Sicilia sic huiuscemodi scatet exemplis, vt, cum aperta sint omnibus, hoc loco referre operæ pretium non ducam. Neque verò sibi quisquam persuadeat in extremis etiam regionibus hæc itidem exempla desiderari. Q. Curtium, ac Vitruuium consulat.

Matt. 7. 23.

Vitruuius l. primo de Architec. c.5.

Vitr. loc. cit.

Curt. de reb. gestis Alex. Mag.

De aquis verò nihil est, quod dicam, cum nullus certè sit in panormitanis finibus locus, ex quo passim vberrimi aquarum fontes non prosiliant, non erumpant, qui profectò si in vnum cõgregarentur locum inaudita eluuione terras abluerent, obruerent. Aptus vero hic quidem est ad eam recipiendam, ac retinendam sinus, cum Vrbs altissimis circumdata sit fossis, quæ aquis oppletæ possunt aditum hostibus intercludere. Atque id sibi vult fossa, scribit Vulpianus *receptaculum aquæ manufactum. ad castra, seu vrbes, oppidaue munienda.* Et certe si ceteris ea etiam addatur opportunitas, ita munita Vrbs dicenda omnino est, vt nihil excogitari vel tutius, nihil extrui vel munitius possit. Et quamuis Vrbis fortitudo vel in turrium propugnatione, vel in murorum firmitate, vel in aquarum copia consistere videatur, ceterarum tamen rerum vis, ac abundantia non mediocrem sibi laudis partem vendicat. Quænam .n. Vrbs inter omnes ferè Siciliæ Vrbes reperitur, quæ se nunquam prope-

Vulp.

modum nec annonæ difficultate, nec fructuum inopia, nec agrorum sterilitate, nec rei frumentariæ charitate laborasse iure optimo possit gloriari? Quod si quandoquè ingrauescat annona, annonæ, vt ita dicam, charitas non timetur. Panormus itaquè & natura, & situ, & descriptione non modo Princeps omnium est habenda, sed inter ceteras etiam Vrbes firmior, ac fortior enumeranda. Huc accedit & illustre, siquid tamen scribere promiscuè velimus, Plinij secundi testimonium, qui cum Attilij Collatini ducis in Siciliam aduentum contra Carthaginenses literarum monimentis commendaret, affirmat omnia ab eo Pœnorum præsidia a maximis, munitissimisquè Ciuitatibus Drepani, Lylibæi, & Panormi funditus fuisse deleta. *En habemus*, ait Ranzanus, *ex huius nobilissimi auctoris testimonio fuisse Panormum ab antiquissimis inter maximas, munitissimasquè Ciuitates Siciliæ enumeratam.* Quin imò, vt inquit Fazelus, *anno Salutis 515. Iustiniano Imperante à Gothis veluti & omnis Sicilia occupata, eorum facta est præsidium validissimum.* Hinc rectè Procopius, *Panormi*, inquit, *in mænium fiducia Gothi se tuebantur. erat .n. munitissimus locus*. Et in eo priuilegio pænes Trainæ secretum asseruato hæc de Panormo. *Tanta erat ciuibus audacia, quod plurimum de situ, multitudine, ac Ciuitatis fortitudine confidentes nostris licet acerrimè inuadentibus portas claudere dedignantur.* Et Leonardus Aretinus. *Panormus*, inquit, *sola, quoniam in ea Vrbe validum Gothorum erat præsidiũ, obsidionem expectauit, & pertulit.* Quid Belisarius? qui cum omnem Siciliam a Gothorum dominatione oppressam inuasisset, ac reliquæ iã deditionem fecissent, vidit Vrbẽ Panormi solum non solum obsidionem expectasse, sed missis etiam nuncijs per contemptum, ac ludibrium discessum hostibus indixisse. Nihil de Roberto Guiscardo fortissimo Normannorum Duce, quem, Sarracenis vbiquè fugato marte debellatis Panormo non nisi maxima, ac longa plurium annorum obsidione potiri potuisse iam constat. Lege Hugonem Falcandum in Historia Siciliæ f. 9.

In lib. de Viris Illust.

De anual. temporum

l. 8. prior dec.

lib. 3. belli pun.

Lib. primo de bello Italico aduersus Gothos f. 518.

Faz. lib. 2. de. 2.

Faz. l. 8. d. prim.

Vrbs itaquè panormitana licet ex his hactenus recensitis non parum sibi compareat gloriæ, cum ea sint omnino & gloriosa, & laudabilia, haud tamen parum etiam dignitatis assequitur ita eam sitã esse, vt ad orientem vergat. Quasi vero primi illi conditores eo vergentem vel ea ratione struxerunt, vt tantæ vrbis pulchritudinem admirabundi cum intuerentur, ratiquè nihil ea pulchrius, nihil veneratione dignius in Sicilia vniuersa posse reperiri, statuerunt, vt vel sol ipse prima luce naturæ miraculum collustraret, ac venerabundus tantam Regiæ Vrbis maiestatem veneraretur, & coleret.

Spi-

Spirant itidem dulciores auræ, exauditur etiam auium concentus, auræ quidem sic immoderati caloris æstum leniunt, vt semper vera veris temperie Panormus perfruatur. Auium vero cantus sic est sua proportione distinctus, vt nihil sit vel dulcius, nihil vel iucundius, nihil deniquè vel beatius, vt iure, qui Panormum Siciliæ paradisum nominarunt, summa cum sapientia, recteque nominarunt: In hanc .n. vnam omnia omnium bonorum genera Natura congessit. Plura hic de fontium, ac fluminum pulchritudine, non pauca de camporum vbertate, multa de cæli clementia essent agenda. Sed ne hæc rerum multiplicitas confusionem pariat, accuratius, ac exactius de his in posterum suus erit agendi locus.

C A P V T VI.

De Fluuijs, ac Fontibus Panormitanis.

Pol. l. 1. Diod. l. 23. Phili. Clu. lib. 2. Sic. antiq. F. Rz. l. 8. dec. primæ. Ranz. loco cit.

PRimo mihi loco fluuiorum omnium celeberrima proponitur consideranda ORETHI Maiestas, quæ certè scriptorum animos ad scribendum sic compulit, vt nemo sæculi antiquioris extiterit, quin de Orethi flumine verborum fecerit satis. Et licet panormitanæ Vrbis maiestas suapte sit natura digna præconijs, Orethi tamen Maiestate sublata præclarior suspicitur, maior celebratur. Iure cecinit vates ille.

Magna panormeæ Maiestas Vrbis, & orbis
Maius Oretheo spectas ab amne decus.

adeo .n. in omnes orbis terræ partes Orethi fama diuagata est, vt plures fama commoti Panormum appulerint, quo celebratam tanti fluminis excellentiam mirarentur, vnaquè regiæ Vrbis maiestatem admirarentur. Et non ab s re profectò in patentium panormitanorum æquorum immensitate viam Oretho Natura patefecit, vt vnde Aureæ Conchæ fulgor emicaret, aureæ etiam Orethi non secus atquè Pactoli arenæ splendor elucerer. Huiusce fluminis pulchritudo, ac varietas ita quidem magna, ita ingens est, vt verbis exprimere

mere, ac scriptione consequi vix quispiam possit. Florent in ripis vndequaquè flosculi, vernant lilia, rosæ purpurascunt, ex quarum florum varietate sic mira varietas elucet, vt spectantium oculi tanta oblectatione saturari, & confluentium animi tanto spectaculo expleri non possint. Rosarum, ac florum odor ita mulcet animos, vt omnes huiuscemodi odore pellecti ad contemplandam huiusce loci confluant suauitatem. Videris hic crebras rosarum, florumquè altercationes, & vernantes aues, ac insidientes rosis Principem ijs locum ex huiuscemodi decertatione deferre. Sic, exoriente Aurora, aureum peristroma varijs flosculorum stellulis intertextum, naturæ laborantis arte depictum explicatur, vt panormitanæ Vrbis maiestas, quæ, abeunte sole, cæli aspectum stellularum flosculis insignitum summa cum voluptate suspexit, eodem redeunte, hoc nouo naturæ blandientis peristromate Orethi ripas conuestiente fruere-tur. Semper itaquè nouis scænis, nouisquè spectaculis in tanto, tamquè glorioso Siciliæ theatro Panormus gloriatur.

Ad quingentos fermè passus ab vrbe, ait Fazelus, *Orethus fluuius Vrbem præterlabitur, Metelli Contra Asdrubalem Carthaginensium ducem insignis, vbi ponte eximio quadratis ex lapidibus a Georgio Antiocheno Rogerij Regis Admirato, cuius adhuc cognomentum retinet, liberaliter extructo traijcitur.* hæc ille.

Lubet hic victoriam exponere, vt tantæ victoriæ spectator Orethus summa cum laude celebretur, & Panormitanæ Reip. singularis virtus, ac digna maiestas si minus oratione, re tamen ipsa efferatur. Rem itaque paulo altius lectorum pace repetam, vt orbis terrarum & Panormitanam fidem, ac virtutem lætus agnoscat, & nihil a me silentio prætermissum esse videatur. quæ licet gloria sit dumtaxat adscribenda panormitanis, de Oretho tamen fama, ante cuius conspectum decertatum satis, victum egregiè, ita percrebuit, vt ea non modo Romani Imperij, sed orbis terræ fines peragrarit. Dubio marte inter Romanos, & Carthaginienses ea tempestate Aulo Scil. Aquilio, & C. Cornelio Coss. pugnatum. Omnes ferè Siciliæ Ciuitates a Carthaginiensium fide defecerant. Vna Panormus & Carthaginiensibus seruauit fidem, & inimicam id temporis dumtaxat se Romanis præbuit. Roma tam graui, tamquè diuturno bello grauiter commota A. Aquilium, vt autumant pleriquè, & C. Cornelium Coss. cum trecentarum quinque remium classe Panormum ablegauit. Eam terra, mariquè summa ope, summaque vi inuaserunt. Postea vero quam in obsidione multum temporis insumpsere, vt Leonardus Aretinus testatur, eam demum vrbis partem Nea- polim

Ranz. de amal. tep.

Leon. Aret.

polim appellatam qua machinis adhibitis, qua virtute militum expugnarunt, ac deditione iam facta a ceteris reliquæ vrbis partibus, relicto vrbi præsidio sese Romam contulerunt.

Ex his habes, mi lector, primi belli punici tempore ita fuisse & maximam, & munitissimam Vrbem Panormitanam, vt ad eam dumtaxat expugnandam tantas in vnum vires Vrbs Roma contulerit, quæquè Vrbs solo nomine, solaquè obsecundante fortuna triumphum ex exteris gentibus, nationibusquè reportabat, ex vrbe Panormitana non victoriam modo sibi vel auspicato nomine, vel veterano ferociente milite comparauit, sed in eius diuturna obsidione

In arte poe. *Multa tulit . . . . . . sudauit, & alsit.*

Et tunc demum Romani vniuersam se vicisse Siciliam putarunt, cum vnam Panormi vrbem fortiter pugnantem, hostes animosè repellentem varijs exantlatis laboribus, varijsquè prælijs deuicerunt. Iam Panormitani semper sibi similes sub Romanorum subiuncti potestatem non minus Carthagini, quam Romæ fidei seruatores extitere, patiquè subinde suos agros ab debacchantium Carthaginiensium exercitu depopulari, deuastari, perdi, quam a fide semel Romæ suscepta deficere maluerunt. Verum illa certè non tam atramento, quam lacrimis scribenda deuastatio, cum Carthaginiensium Dux Asdrubal non minus intestino inflammatus odio, quam ferro armatus panormitanæ vrbis agros inuasit, vbi apud eamdem signa sustulit, castra collocauit. Hinc diruta ædificia, hinc turres deletæ, hinc combusta magalia, hinc arbores radicitus euulsæ, hinc perturbata omnia, omnia euersa. Sed Deus Opt. scelerum vindex, tantum, ac tam graue diù impunitum non reliquit scelus. Statim

Polyb. l. p. Leon. Aret. .n. illa ad Orethum victoria, quæ sub Metelli Consulis auspicijs, opitulante Panormitanorum exercitu consequuta est. Asdrubalem .n. non modo Metellus coniecit in fugam suis vel captis, vel interemptis, sed Elephantos etiam centum quadraginta iam viuos ad vrbem deuincendam secum adductos in suam potestatem, ditionemquè redegit. Metelli stratagemma paucis attendite, quod Iulius Frontinus in pauca perstrinxit. *Metellus*, inquit, *Consul in Sicilia bellum aduersus Asdrubalem gerens ob eius ingentem exercitum & C X L. elephantos interiori sinu lata diffidentia intra Panormum copias tenuit, fossamquè ingentis magnitudinis ante se duxit. Conspecto deinde exercitu, qui in prima acie Elephantos habebat, præcepit hastatis vti telis in belluas*

Iul. front. lib. 2. Strat. Valg. de ant. pan. Ranz. lib. de ant. tep.

iace-

iacerent, protinusquè se intra munimenta reciperent. Ea ludificatione Rectores Elephantorum concitati in ipsam fossam Elephantos egerunt. Quo vt primum illaqueati sunt, partim magnitudine telorum confecti, partim retro in suos acti totam aciem turbauerunt. Tunc Metellus hanc opperiens occasionem cum toto exercitu erupit, & aggressus a latere Panos cecidit, ipsisquè Elephantibus potitus est. Hæc Frontinus. Quanta igitur gloria, quantauè laude est non Romæ modo, sed in terrarum orbe tum Panormitanæ Vrbis nomen, cum Orethi fama, gloriaquè vulgata, cum Roma illa, quæ armatas hostium manus nusquam timuit, quæquè solum Elephantos expauit, tandem victos, captiuosquè in Capitolium deductos inspexit, ac demirata est; quique antea tantam belluam miles formidauerat, deinceps nullo modo metuendam lætus edisceret. Ceterum sicut S. P. Q. R. tantum nomen Vrbis, apud quam Metellus tam insignem, gloriosamquè victoriam consecutus, non siuit obliuione deleri; cùm primo bello punico confecto, quòd trium, & viginti annorum interuallo terra, mariquè commissum, curauit, vt Panormus, Romanorum Colonia, Strabone testante, constitueretur, sic & scriptoribus Orethi scribenda prætoria reliquit, vt vnusquisquè posteritati & gloriam loci, & fluminis fortunam scriptione commendaret. Bonam .n. gloriæ partem sibi vendicat locus. *Et certè in armis*, ait Tullius, *militum virtus, locorum opportunitas, auxilia Sociorum, classes, Commeatus multum iuuant.* Quasi vero dixerit in rebus præclarè gestis laudanda militum virtus, locorum opportunitas euehenda, cum non minus illa, quam hæc iuuet. Quarè cum idem præceptiones traderet in oratoria partitione laudandi loca non dempsit. *In locis autem*, inquit, *& illa naturalia, maritimi, an remoti a mari, plani, an montuosi, leues, an asperi, salubres, an pestilentes, opaci, an aprici. Et illa fortuita, culti an inculti, celebres, an deserti, coædificati, an vasti, obscuri, an* RERVM GESTARVM VESTIGIIS NOBILITATI. & hoc quidem Tullij præceptum scriptorum omnium omnis est amplexata posteritas. legant itaque velim, qui hæc legunt Egusæ Insulæ præconia, quæ ob victoriam ab Ap. Pulchro consule reportatam æternis literarum monumentis commendatur. legant Crinisi fluminis laudationes, ante cuius conspectum Carthaginienses a Timoleonte deuicti eo loco victoriæ memoriam reliquerunt. legant in Vmbria Metauri fluminis encomia, qui Asdrubale iam profligato, ac victo C. Salinatore, & Cl. Nerone Coss. victorem, triumphatoremquè Claudium acclamauit. Legant deniquè illius celeberrimæ, laudatissimæque Insulæ laudes & ob Cladem Augusti contra Cleopatram, ac Antonium præstantis; & ob

Onuphrius Panuinius lib. 3. in descrip. imperij Romani. lib. 6. de Situ orbis.

Pro M. Marcello.

In oratoria partitione.

Ducis gloriosissimi Ioannis ab Austria victoriam præcellentis, quæ licet superbientem explicatis velis Turcarum classem vexilla gloriæ explicantem, arma præferentem inspexerit; breui tamen temporis interuallo deuictam, nudatam signis, spoliatam armis, enectis ducibus, trucidatis militibus, captiuis ceteris profligatam, prostratam, ac perditam vidit, vt iure & annus sit celebris Millesimus Quingentesimus septuagesimus primus, celebrior dies, Octobris septimus, celeberrimus itidem & locus, & Dux; quo de merito in regia panormitana Proregis scriptum lego.

Super Austrias astra.

Haud itaquè mirum esse videatur, si & antiquiores, & recentiores historici Orethum non modo ob variarum rerum pulchritudinem in eum confluentium, sed ob celeberrimam illam a Populo Romano comparatam victoriam celebrarint, cum huiuscemodi locus æterna laudatione dignus esse iudicetur. Et nemo quidem de Oretho verba fecit, quin etiam de hac tanta victoria a Metello reportata verba non fecerit, cum sibi persuaserit Orethum ea gloria non mediocriter insigniri.

Pto. in tab. & fig. Sic. Plin. l. 9. cap. 10.

Alio vero nomine Orethus a Ptolomæo illustratur; quemq; nos Orethum appellamus, Eleutherum dixit. an quia vt Phæniciam, vbi Panormus itidem est, fluuius insignit, sic etiam Siciliæ Panormum a primis conditam Phænicibus, vel ab amænitate loci dictus alter Eleutherus, hoc est Orethus exornet?

Orethus ex duobus fluuijs supra Montem Regalem Vrbem ad p. m. ferè quattuor, quorum alteri Sarracenicè Misiliandunis, alteri vero Frauacta inditum est nomen, ducit originem. Hi perenni cursu labentes in fluuium Cannizaro sic dictum confluunt, quem fugientem Rayhalcelsis, Pyrus, Parcus, alijquè confectantes, ac in vnum ad Cænobium S. Mariæ a Gratijs coeuntes in Orethum summa cum conspiratione illabuntur, qui miris aquarum vorticibus apprimè locupletatus ita in alueo lætitia triumphat, ac gestit suo, vt gloriabundus, cum sinus sui diuitias apud se seruare non possit, mari excipiendas proponat.

Alter itidè fluuius Sarracenico idiomate insignitus Ambler è radice proximi montis erumpit, qui leni cursu præterlabens ita voluptatem creat, vt ad eius dulcedinem degustandam & Ciues, & Colonos inuitet. Lusciniarum cantilena præclarus, quæ suis ita vnumquemquè concentibus alliciunt, vt quiuis & aquarum suauitate la-

labentium,& lusciniarum dulcedine pellectus summis, verisq; delitijs perfruatur.

Haud procul hinc alter fluuius, qui Fons Altus generatim appellatur, sumitquè ex procero, editoquè monte vocabulum, ita affatim emergit, suosquè vbiquè vortices effundit, vt totus panormitanus ager irrigetur. Is non solum ex vetusto eiusdem nominis templo D. Mariæ sacro, cui Cisterciensis familiæ cænobium adiunctum est, sed ex saltibus etiam Guilelmi secundi, quos Parcum, siue Circum regium nuncupabant, ad venationem compositis insigniebatur.

Nec silentio prætereundus est Aynsindis olim in Regum habitus delitijs. Eius maiestas vel aliqua saltem ex parte hac tempestate suspicitur, nec eius hodierna pulchritudo despicitur. Hunc satis illustrem & Pomarium Regium Zisa, & Archiepiscoporum panormitanæ Diœcesis horti reddiderunt, qui ad capiendos & Regum, & Præsulum animos compositi incredibilem voluptatem ex incredibili locorum opportunitate procrearunt.

Reliquum est vt, de Gabrieli fluuio pauca dicamus, cum vbi plura de eo disseruimus, pauca a nobis dicta fuisse fateamur. Alio quidem hic nomine Cribel Sarracenicè exornabatur antiquitus, hodie Gabriel appellatur. Eius quidem meminit Conradi Siciliæ Regis diploma. Et verò quisnam eius abundantiam, ac pulchritudinem exprimere scribendo possit? qui plane vberrimus, ac aquarum ditissimus cum sit ab eo totus Panormitanæ vrbis ager abluitur. Nec mirum certè. ex altioribus .n. terræ locis, ait Aristoteles, quæ ad Septentriones spectant, maior vis aquæ dilabitur. Illud verò de pulchritudine dictum velim. Fluit die, noctuquè inter virentes herbulas; ripasquè sic perenni, varioquè florum peristromate conuestit, vt ver ab eo perpetuum enutriri iure quis dixerit. Per varios hinc inde anfractus, variosquè meandros insinuat sese, & qua lapillis præpeditus non secus atquè indignabundus assurgit quasi in secum enatæ pacis hostes, qua receptus in laxiorem sinum fætus sui præstantiam omnibus contemplandam summa cum liberalitate proponit. qua in orbem latex actus, & angustum delapsus in os videtur pænè emori, donec maiori aquarum impetu euocatus in lucem rediuiuus emergat. Sic profectò Panormitanus ager huiusce fluuij blandimentis allectus, pulchritudine insignitus, eiusdemq; liquoribus satis expletus perpetuæ præfert argumenta lætitiæ; qua .n. is cursum tenet, qua quiescit, qua erumpit, qua enascitur, vernat auis, vernat & flos, vt rectè dixeris Auem fluuij adulatricem, florem assеclam.

L. 2. Meteor.

Sed quid aqua? poteſt ne Panormus ea tamquam ſalubriori, optimaquè gloriari? De huiuſcemodi aquis audiant, qui legunt, Hippocratis ſententiam, eaquè ſemel accepta iudicium ferant. *Optimæ autem ſunt*, ait, *quæ è ſublimibus regionibus, & terreſtribus tumulis fluūt; hæ .n. & dulces, & albæ ſunt, vinumquè parum ferre valent. hyeme verò calidæ, æſtate autem frigidæ. Sic .n. è profundiſſimis fontibus exiſtunt. maximè autem eæ laudandæ ſunt, quæ ad ſolis ortum præſertim æſtiuum fluunt. has namquè ſplendidiores, beneolentes, & leues eſſe neceſſe eſt.* hæc ille. Et quidem ſi quis in locum oculos lætabundus intorſerit, ex quo Gabriel erumpit, ſi aquæ virtutem æſtiuo, hybernoue tempore attenderit, qua Gabriel gloriatur, ſi vllo vnquam tempore cursum compeſcat, cogitatione percurrerit, haud difficulter ſibi perſuaſerit Hippocratem ferè habuiſſe de panormitano Gabriele ſermonem. Qui genitricem Gabrielis rupem inſpexit, qui Gabrielis vndam deguſtauit, teſtem locupletem appello.

Hipp. de aquis ſalubrioribus.

De fontibus vero quid? Mirabiles hic interfluunt, inſigniores aquæ, præſtantiſſimi loci. Principem locum obtinet fons ille generatim, Mare Dulce, nominatus, qui ex proceri, vaſtiquè montis radice trahit originem. Inſignis quidem fons, tum quia ea tempeſtate, qua tempeſtate Reges in Panormitanæ Vrbis luce verſabantur, hic Regum piſcina, vt ex adhuc extantibus veſtigijs conſtat, fuit, tum etiam quia iſti imminet ingēs ſpecus muſco viridis, ac herbis conſita; in qua licet olim ingentis illud magnitudinis cadauer diu, multumquè delituit, ipſaquè die a Panormitanis anno 1547. Simeone Valguarnera Vrbis Duce repertum, ac ſpectatum ſatis; nunc tamen de ea rectè quis poteſt virgilianum illud effutire.

Faz. l. 8. d. prim.

Faz. l. primo dec. primæ.

Vir. Aen. primo.

. . . . *imminet vmbra*
Fronte ſub aduerſa ſcopulis pendentibus antrum.
Intus aquæ dulces, viuoquè ſedilia ſaxo
Nympharum domus.

Et certe ſi qua Siciliæ Ciuitas, ſi quod oppidum, ſi quis mons vel pari, vel nobiliori fonte gloriari ſibi poſſe perſuaſerit, qui ſuauiſſimum Maris dulcis fontem & muſcoſis pumicibus, & virentium arborum copia, & aquarum vbertate præcellat, nullo tamen modo poterit hanc ſibi gloriam adſcribere, cum ſolus hic fons in Sicilia vniuerſa reperiatur, qui ſit & Fontis, & Maris Dulcis fontis nomine inſignitus. hoc lege, quam hic appoſitè.

Cum

Cum Natura tuos decreuit ponere fines
Pollicita est montes, & maria ipsa tibi.
Fallacem ne crede: dedit quæ dixerat olim,
Atque est pollicitis æqua reperta suis.
Hinc circumpositis cinxit te montibus, inde
Prodiga litoreis te quoque cinxit aquis.
Hæc ne cum multis essent communia, fecit
Dulcis vt in concha surgeret vnda maris.

Debebatur planè hæc panormitanæ Vrbi tam præclara, solaq; laudatio, cum ipsa & Vrbium mater, & Siciliæ Metropolis, & regni regium caput ab scriptoribus, ab Regibus, ab Imperatoribus, ab Pontificibus max. prædicetur.

Ad passus fermè circiter mille alter fons, at ingens existit a Fauara S. Philippi nominatus. Hic Rex Siciliæ Rogerius regales ædes sic magnificè, præclareque construxit, vt summa ædificiorum pulchritudo summa cum Regis liberalitate certarit; isque profectò Regi satis in ordinem arboribus, digestis rosetis, dispositis violaribus, ceterisque id genus delitijs non minus oblectationi fuit, quam voluptati locus, vt iure dictum hoc vna cum fonte pomarium. SOLATIVM REGIVM AMAENISSIMVM.

Faz. l. 8. dec. primæ ex vita Rogerij Reg. & ex priu. Regis Frid. dat. Mess. 28. Iu. 1307.

Sed ecce tibi noui, perennesque fontes ad maris litus erumpentes communi vocabulo Pyratarum aquæ nuncupati. Naturæ quidem, quæ præcipuam quamdam in panormitanam vrbem beneuolentiam nauat, ad quam dumtaxat vnam vel promouendam, vel nobilitandam omnes industriæ neruos contendit suæ, nihil ferme visum ex montis sinu perpetuas dulcis aquæ venas aperire; arrisit itidem ad maris oras duplices alios interſeſe coëuntes patefacere, vt quocumq; oculos vel Ciuis, vel aduena conuerterit, nouis semper ille miraculis, vel glorietur, vel iste noua semper naturæ portenta intueatur. Sunt adeo salubres, ac optimæ horum fontium aquæ, vt vel pyratæ, vel hostis ipse aquatum accedat & periculi, & seruitutis immemor. In summa miris naturæ miraculis, miris ingeniosæ artis Panormus est compacta prodigijs.

Ad trecentos plus, minusue passus ab maris litore Sefontes pomarium visu pulcherrimum, ac varijs arborum consitum generibus existit, cuius loci amænitate, ac pulchritudine vel pellecti, vel inuitati Panormitani Ciues; cum aptus sit ad relaxandos animos, curasque deponendas locus, cateruatim confluunt; ac tantum ex eo lo-

co voluptatis capiunt, vt totus ille apricus ager ex Ciuium voluptate, & consolatione nomen traxerit.

Aedificia vero ita pulchrè, dignéque constructa, vt antequam ad regiam panormitanam vrbem Vrbe gestiente, ac mænibus bombardarum explosione acclamantibus accedant, atquè ad regni totius gubernacula tenenda, regendàquè summa virtute, atquè integritate in æde Metropolitana maxima Sacramento se Proreges obstringant; in ea se conferant, ijs oblectentur, ac primos in ijs Equitum plausus, ac Principum salutationes excipiant. Sed hæc obiter. Illud mirabilius, ac diuinius ad rem.

Fons quidem inspicitur in areolæ ex quadratis lapidibus in orbem compositis, summaquè arte digestis, in cuius sinu Cylindrus fermè quadripalmaris situs vberrimos aquarum latices effundit, qui in orbem confícti, efformatiquè in subiectum laxiorem sinum excipiuntur. Ex aqua vndequaquè cadente Rosa conficitur, ac mirus ex aquis aquam excipientibus exauditur sonus. Cytharistam, ac Cytharistriam verè dixeris Naturam; vt inde quis deducat velim eam nihil planè moliri, nihil certè cogitare, quam vt Panormus nouis semper aucta miraculis, exornata prodigijs suspiciatur, ametur. Egregiè quidem cecinit ille.

Lympha panormeis pleno de gurgite in aruis
Exilit, & grato litora fonte rigat.
Sed Rosa, prob mirum, vitreis formatur ab vndis,
Pergratumquè cadens exprimit vnda sonum.
Quam benè condecorant, Ars, & Natura Panormum;
Illa rosas vndis procreat, ista sonum.

Legistin', mi lector, tantum naturæ prodigium; lege & maius aliud vrbis Panormitanæ miraculum, vt Panormi laudatio progrediatur vlterius, semperquè maior omnes teneat admiratio. Ea Vrbis parte, quæ ad Aquilonem vergit, multa rerum interfluentium colluuione repleta, & antiqua antiqui portus opportunitate deperdita S.P.Q.P. vt & Vrbis commoditati, & aduenarum votis, & Reip. Panormitanæ maiestati consuleret, iactis in mare vastis rupibus eiusdem ferè semper debacchantis impetum ita repressit, vt maris potentia fuerit S.P.Q.P. summa cum omnium admiratione venerata potentiam. quodquè edomari vel ab orbe condito nunquam potuit, potuit quidem a mascula, regiaque Panormitanæ Reip. virtute edomari. Ea præcelsa mole Panormus quasi leges ponit, iura dicit,

fines locat mari; neque id contra Reginæ iubentis imperium audet quoquomodo refragari. Iam regij, miriquè portus opportunitate constituta, vt omnibus etiam videretur, ac esset is opportunior, ita S.P.Q.P. operam omnem, studiumquè nauauit, vt vel ex ipsis silicibus solo imperantis nutu vberrima aquarum flumina promanarent, terraq; nouo scaturientium fluminum partu recreata gestiret. Fons itaq; in ipsa maris intercapedine construitur, & è saxis humor elicitur, qui cum vndequaquè pateat ventis, nomenclaturam ex hisce desumpsit. Ecce ibi Mosis hic instaurata miracula. Atque huc fortasse, ni fallor Antonius Vinitianus Poetarum Idæa de hoc celeberrimo, miroque Panormi fonte cum pangeret tetrasticon illud, allusit.

Surgunt in nostris miracula sedibus hospes,
Lympha vbi dura silex, terra vbi pontus erat.
Vrbis opus tantæ est fluctus cohibere furentes,
Et vitreis passim fundere nectar aquis.

Excitatus hic fons An. M. D. LXXXIX. Rege potentissimo, ac super omnes retro augustissimo Philippo II. Prorege Didaco Henriquez, & Cuzman. Prætore Vincentio Afflicto, Colantonio Spatafora, & Andrea de Salazar Præf. Qui aquæ caput purgari, in fontem reduci, & operibus ampliatis exornari curauerunt, ijdemquè probauerunt.

Duplices inter fontes fons hic est eiusdem Andreæ de Salazar Prætoris diligentia, curaquè circumseptus, vt ex vtroque tanti fontis miraculum vel prædicaretur, vel omnium admiratione celebraretur. Alter, qui ad S.Luciæ vergit.

Philippo Austriaco Rege
Didaco Henriquez de Guzman Prorege

Andreas de Salazar Prætor, Colantonius Spatafora, Gerardus Agliata, Don Coriolanus de Bononia, Traianus de Afflicto fabricæ noui portus præfecti vrbis, Nauigiorumquè commoditati consulentes aquam male dispersam aëris temperie, viatoribusquè noxiam colligi, & in fontem reduci curauerunt. M. DL. XXXVIII.

Alter vero, qui cum proximus maris oram irriget, suo decliui cursu vel aquatum remiges inuitat, vel eos, qui ad ea loca ad curas animi deponendas conuolant; vocat, vt eo haustu pellant sitim.

In

In orbem confectus è marmore fons est, è cuius sinu erumpit latex, qui pæne vnda eloquente fontis vbertatem vel commendat, vel non silet.

Huic proximus duplex itidem fons est eadem potentia constructus; vt, vnde primum maris vnda sæuiret, ibi nectarei laticis liquor emanaret, atq; aduentantibus indigenis innueret omnia melleam Panormitanæ Conchæ naturam, ac genium imitari. Austera pellit, ac horrida. dulciora nutrit, vocat, inuitat. De vtroque cecinit egregiè Vinitianus. de altero quidem.

Accipite o Natæ Nereo, quas fertis amaras,
Reddit ab hoc dulces fonte Panormus aquas.

De altero vero. *Fontem a fonte.*

Aurea Concha sinum placidum, atquè aurea præbet
Pocula; iam veniant lætæ, abeantquè rates.

Verum omittendus hoc loco fons ille non est, qui ex alto venientibus offert primo se se in ea Vrbis parte constructus, quæ S. Nympham in patriam reducem, vrbemquè adeuntem excepit. Sua magnitudine, suaquè itidem pulchritudine non caret. Varijs animantium generibus quasi ad fontis custodiam dispositis, & collocatis exornatur. Ex vniuscuiusquè ore latex oritur. Panormitanæ vbertatis argumentum. E sinu Cylindrus assurgit, in cuius cacumine sirenum simulacrum est, in quo. discriminata coma, humanum os, augusta frons, elegans supercilium, spirans oculus, vterque protuberans vber singulari arte elaboratus inspicitur, nedum suspicitur. Ex vtroq; vbere perpetuus latex manat, qui marmorea exceptus è pelui in ampliorem aliam illabitur. Debebatur planè lympham ibi a Panormitano Senatu constitui, vbi Nympham sibi restitutam vidit; eoquè in loco lympha consisteret, vbi Nympha suum aliquando fixit pedem. Nec profecto mysterio vacat, quod hoc simulacrum ex uberibus latices fundat; innuit .n. satis a Panormitanæ vrbis genio hoc simulacrum prima vrbis fronte collocatum, vt aduenæ vltro, citroquè commeantes ad vrbem summa cum animorum alacritate maturent, quæ tantam exteris omnibus dulcedinem, tantamquè rerum omnium suauitatem pollicetur.

Recensitis iam maris, ac fontium ad mare erumpentium prodigijs aliud esset hic portentum & mirabilius, & gloriosius de pomario illo marmoream Nauim in vndis enauigantem continente commemorandum; sed cum rectius id in caput sequens cadat, in eum

eum locum huiusce descriptionem reijciendam commodius putauimus; sicut itidem de papyretico flumine suus erit aptior dicendi locus, cum de ipsa ipsius vrbis maiestate.

CAPVT VII.

De Pomarijs Panormitanis.

NON abs re quidem est celeberrimas ad Montem Regalem viæ populis obsitæ delitias hoc loco describere. Illustrissimi D. D. ALERAMI DEL CARRETTO Gagliani Comitis olim Prætoris singulare inuentum. Singularis laus. Et certè si quod in patentibus panormitanæ Vrbis æquoribus Pomarium est, quod celebrandum, quod omnino sit suspiciendum; hæc quidem non postremum sibi vendicat locum. Porro si quis, dum terra solis ardore torretur, se se committat viæ, ita matutinis æstus auris temperatur, vt frondentibus vndequaquè populis solis ardor arceatur, & ab eo ea forte loca peragrante omnis fermè æstiui temporis molestia leuetur. *habet. n.* vt ait ille, *longis duplici versu per æqua internalla consitarum populorum ordinibus admirabiles certè porticus non saxorum in orbem coeuntium fornicibus, sed ipsarum magnarum arborum sese inuicem implicantium frondibus concameratas.* Cadentes hinc, inde vmbræ Ciues ad inuisendum inuitant, Equites ad perfruendum alliciunt, Colonos ad requiescendum vocant, & manantes ex interuallo fontes sitis conscij rorantia fessis procula subministrant. Vbiquè volucrum concentus, vbiquè dulcis exauditur frondium susurrus, & ex vtroquè mixtus ad aures ita peruenit sonus, vt ab vnoquoque dignus Siciliæ delitio, Paradisoquè locus habeatur. Per tria fermè spatia huiusce loci pulchritudine diuagantes vel aduenæ, vel Ciues perfruuntur; itaquè planè, vt autumant plerique, nihil vel similius, nihil vel pulchrius in plerisquè orbis terræ partibus reperiri. De hoc Panormitanæ vrbis delitio sic cecinit ille.

Hic via populis bene frondibus obsita recta est,
Grataquè ab arboreis gignitur vmbra comis.
Hic, vbi sol nitidas effert ex amne quadrigas

H Plu-

Plurima dulcisono gutture cantat auis.
Si lassus requiesse cupis, dabit vmbra quietem,
Ignarus ne viæ es, carmine ducet Auis.

Vndequaque hæc via suis est septa pomarijs tum a natura, tum ab arte vel consitis, vel elaboratis. Suis itidem scatet & fontibus, vt nullum plane sit, quod fonte non glorietur suo. Totus panormitanus ager pomarium est, ac verè Naturæ delitium. Quocumq; .n. oculos conuerteris, ex pomariorum pulchritudine oculus recreatur, & animus. Si ad dexteram tendas in quot pomaria Erctæ subiecta varijs arborum consita generibus, suis dissecta vijs, suis ornata violarijs, suis & malis insignita medicis offendes? Præclara omnia, omnia illustria. Nisi hæc sub aspectum cadant, vix habetur fides: testes appello, qui viderunt.

Iam si ex Panormitana vrbe aliquantulum progrediare; statim pomarium sese offert tibi exiguum quidem, sed arte præclarum, sed aqua non ignobile, quæ cum male dispersa diuagaretur antiquitus; ne tanti laticis beneficium Colonorum incuria deperderetur, Panormitani Senatus prudentia curauit, vt in vnum adducta locum seruaretur. Leges in marmore insculptum hoc elogium.

Rege Philippo Secundo Caroli filio eiusque locum gerente Didaco Henriquez de Guzman, Andreas Salazar Præturam exercẽs, Ludouicus de Afflicto, Octauius Bonetta, Hieronymus de Cona, Augustinus Bonaccolti, D. Rogerius Salamoni, Hieronymus de Franchis Iurati Patres colligi, muroque vallari curauerunt. Anno 1587.

In hoc pomario & mala punica, & medica, & Citriorum, ac Citrorum, & plurima demum plurimarum arborum genera suo ordine digesta. viæ perpetuæ rosis, violisquè consitæ odorem afflantes. herbulis terra vestitur, ac Naturæ gloriantis peripetasma conspicitur quolibet alio & nobilius & illustrius. Non parua ante fontem patet areola obtecta vitibus, quæ suis implicata clauiculis vmbram parit. Musis opportunus locus.

Fere conterminum est & aliud recens excitatum ab Iosepho Pizzuto artis Medicæ præclarissimo Doctore, ac Siciliæ Prothomedico, quod cum varios vndequaquè fontes aperiat, variaquè arborum genera contineat, maximam adeunti creat voluptatem. Vestibulum suis insignitur elogijs, suis exornatur & picturis. Duplex ver-

versus duplici imminet portæ. alter alteri respondet, ecce tibi alter.

Quisquis ades, te magna vocant, dignator honores.

Alter vero.

Hostis es, hinc abeas, non ostia proteris hostis.

Mentem aperit herus suam. Quadrifariam hoc pomarium partitur. Vnaquæquè pars suis ornata speciosis arboribus, compta & violarijs, insignita & rosetis. Viæ aliæ transuersæ, aliæ perpetuæ, quæ ad fontem ducunt in pomarij sinu existentem, ex cuius multiplici foramine multiplex humor assurgit, qui in peluim exceptus loci delitium dilaudat. Musco conuestitus viret. E regione respondet fons alter, ex quo multus latex guttatim fluit. duplici personato giganteo capite hinc inde fons terminatur.

Finitimum est illud Baronis de Fauara. Prima fronte, quod sese tibi considerandum offert, ædificium longè pulcherrimum, opulentum, pariq; arte constructum. Præ foribus illud. *Otium mihi, & amicis.* Vt scilicet solis familiaribus adytus pateat.

In intercolumnio plura nauigia ex myrto contexta conspicias. Prora, antemnæ, malus, carbasa, rudentes, puppis, gubernaculum suo ordine, locoue disposita. Nisi mare desideraretur, enauigarent. Porro est ita id egregiè consitum, vt coloni ingenium, vt heri studium, vt artis solertiam optimo quidem iure commendet. Speciosissimis fructibus, ac Regum maiestate dignis insignitur. Zephyris murmurantibus arborum susurrant comæ, atq; ex aquis vndequaquè cadentibus mirus exauditur sonus.

Superioribus annis huic proximum erat & pomarium Terræ Nouæ Ducis sicut ædificijs illustre, ita & labyrintho insigne. Ingens hominum multitudo ad id ea tempestate confluebat, vt labyrinthi imagine aspectu recrearet suo. Si quis eum forte iniret, dedaleam artem sibi exercendam suaderet. Non exigua extant hodierna luce vestigia. tantæ pulchritudinis deploranda iactura. ceterum vt ædificia primas, ita & Pomarium non postremas habet.

Huic ex diametro respondet pomarium Iacobi cognomento Piscis & suis circumseptum muris, & S. Leonardi ædicula exornatum. Primo ingressu tibi fons est obuius non exiguæ magnitudinis. latæ viæ, ac perpetuæ varijs insignitæ flosculis, & vbique malis aptatæ medicis, quæ vitibus obtecta solis ardore non torrentur. Antè ædium fores est & area in orbem efformata, myrtho compta, ac va-

rijs arborum generibus exornata. Suis non caret fontibus, qui leni cursu præterlabentes voluptatem adeuntibus creant. Habent & ædes suum domesticum viridariolum visu speciosum. fructus in eo asseruantur pretiosiores, dulciores, amabiliores. Aedibus contiguum est antrum, ad quod terdenis gradibus descenditur, de quo recte Mantuanum illud.

Virg. Aeneid. 1.

Intus aquæ dulces, viuoque sedilia saxo;
Nympharum domus.

Ipsa veritas, non poëticum figmentum id suadet. Sunt & alia finitima, quæ sua non carent pulchritudine. PP. Cappuccinorum est Sylua viridicata ex cupressis contexta, myrto consita, ac salientibus aquis continet mira suauitate piscinam. Locus ex feralibus cupressis aptus loci sanctitatem vel suadet, vel innuit. Hieroglyphica sunt hæc, non Syluæ ornamenta.

Haud longè Regentis D. Petri Corsetti viri quidem omni virtutum laude florentis extat pomarium suis & Cupressis in ordinem per æqua interualla digestis insigne. Vt ille tantorum Patrum vestigijs insistit, ita Patrum eorumdem syluam Pomarium imitatur. Ex æquo pænè cuncta respondent. Perpetua te adeuntem via & excipit, & ad ædes non ignobiles ducit. Mala medica hinc inde partita non parum afferunt & voluptatis, & ornamenti. Citrorum arbores aliquot in nauim efformatæ, aliquot in pegma confictæ heri inuenta commendant. Progressus vlterius in aream offendes suis ædiculis circumuallatam. Ex ea in aliud itur. Plures hic vel perpetui, vel transuersi calles malis medicis consiti, arundineisq; claustris seiuncti. Areolæ fructibus insigniuntur suis, cum illi quidem sint insignes. Inspicias vites in ordinem digestas, & clauiculis implicatas, quæ vel ad requiescendum, vel ad perfruendum inuitant. Medius fons est, e cuius sinu latex erumpit, ac sublimis assurgit. Suis angulis sunt e viuo saxo conficta sedilia; vt si forte quis dulci aquæ enascentis susurro allectus aliquid pangendi desiderio teneatur, ante salientis fontis pangat imaginem. E regione Puer e marmore factus fonti insidet. Ex eo latex fluit. Ad hoc cum aliquando D. Paulus Sarmienti Abbas S. Nicolai dela ficò vir sicut & summæ expectationis, ita & summi ingenij accessisset, locumque musis nactus opportunum Musis suum non reliquit locum. Repente è vestigio ad Illustrissimum D. Petrum Corsettum de vitæ rusticanæ laudibus ab eo subscripta Ode scripta est, quæ, ne temporis diutur-

nitate

nitate huiuſce carminis memoria moreretur, hanc ſibi partem ſuo ſibi iure vendicauit. Sic itaquè cecinit.

Non qui diuitÿs, non qui & honoribus
CORSETTE innumeris, murice nobili,
Non qui ſplendet & auro,
Felix eſt ſatis; vndique
Contentus modico. iurgia qui fugit,
Et tempus celebri conterit otio
Is felicior, Vrbe,
Rauco & depoſito foro.
At non exilium indico, ſed aptius
Curas exigeret Pagus, & oſtia
Non patronus auarus,
Non præceps tereret cliens,
Nec ſomnos luteus rumperet inuidus.
Quamuis inuidiæ protinus horridos
Pridem eluſeris angues
Virtutum egregius apex.
Staret purpureo munere Liberi,
Vel ſpicis, valido vomere qui ſolum
Vertit mille colonus
Inſignis ſocÿs, vigil
Haud Hædo tenero Paſtor: & en vagas
Certatim choreas garrula tibÿs
Ducit ruſtica pubes?
Contra Zelotypos celer
Irrumpunt Aries interea, & nocens
Taurus, ludit agro florigero hic iubas
Attollens Equus, atros
Hic capræ minuunt rubos.
Non te cum ruit inſtructa acies apum
In campumquè frequens aculeos parat,
Obſeſſuſquè ſub hoſte
Flos mutat? reuocat grauis
Cum Rex? furta querens non iuuat abdita,
Nec ſecura ſui, pectore quæ ſonum
Profert? non odor agri?
Non terrena tapetia?
Non immixta roſis lilia? non roſæ

In-

Intextæ violis? non & Amygdalus
Florens nuncia veris?
Non palla viridi seges?
Non & delitiæ, splendida queis nitet
Felix Concha, ferens, quæ nequè diuite
Memphis turbida limo,
Non Campania fertilis,
Non raptuquè solum nobile, quo Ceres
Tristis perpetuum? Ah iustitium toga
Tandem præcipe gentis
Vnus Trinacriæ decus.
Permissa superis forte beatior
Villa es, quam locuples si quod Iberia
Vtroque excipit orbe, aut
Quis gaudet, titulos daret.
Illic te placidus Pieridum chorus
Expectat, facilisquè insequitur lyra.
Princeps Diuus Apollo
Dianam reuehens? locus
Ecquisnam aptior? illic domus aureas
Corsetti generis monstrat imagines,
Hic vdus sinuoso
Euripo Dionysius,
Illic marmoreo pondere Iupiter
Incauta bubulo tergore sordidus
Blandimenta Puellæ
Instillans patet, vberes
Hic vna latices Thybris, & aurifer
Versant Eridanus, pronus in æquora
Stat contra hinc niger ore
Nilus, montibus arduis
Natales referens, cinctus arundine
Hic Orethus aquas prodigit, hic sonos
Post ambagibus edunt
Doctis organa dispares.
Sed non arte, placet munditijs ager
Simplex. En Platanus sub cane feruido
Nos inuitat, & antrum
Supponens hederis caput,
Et grato resonans murmure limpidus

Ri-

Riuus? quid Veneris mala? quid arbutus?
Quid nux Regia? cedrus
Quid ficus, pyra, mespilus?
Quid frugum series cetera? recreant
Lactuca hic, humili rosmaris hortulo,
Hic fraga, intubus, iris,
Hic menta, hic apium salax.
In campos etiam, qui maris arbiter
Neptunus potis irrepere, plurimis
Et vinaria tincis,
Anguillis, cephalis replet.
Nunc supra piceas, aut oleas pigro
Lasciuit lepidis vespere cantibus,
Nunc concedit in altum
Tempestas volucrum ferax.
Inde Aurora tepens cum manet auream
Latonæ sobolem, questubus æthera
Nunc Luscinia complet,
Nunc pulli leue sibilo.
Tunc aut ficedulis retia præpares,
Ignito aut ferias puluere turturès
(Quamquam Mulciber olim
Non vltra rueret focos)
Vel pugno accipitrem, vel retinaculis
Falconem resolutis auium in greges
Mitte; hic rostra superne
Aduersus acuit grues,
Perdices, Miluos, Attagenes; potens
Is Turdos, Qualeas atterit aspero
Picas vngue, galeros
Danisò, & Merulas leues.
Sed quando Boreæ flatus agit Iouem
Deducens geticas frigidior niues,
Neptunoquè fatigans
Incumbit dubio rates,
Tu circum famulis septus, & vndiquè
Tota prole hilaris, coniugequè optima
Indulge modo Baccho
Addens castaneas foco,
Nunc commenta Phrygis mancipij refer

Obli-

Oblitus pelagi, nunc leue sedulis
Miscens iurgia seruis,
Exerce placidus iocos,
Dein cælum tenui mitius halitu
Cum prono ruerit sidera cardine
Venatoris habenas
Apprendas faciles equi.
Vel cuncto leporum rure iuuet pedos
Insultare, vel aprum canibus trucem
Atquè hastilibus atris
Agro militiam pares.
Tunc magnis reboANT ANTra celeusmatis,
Cum iuxta leporem, aut dente lacessere
Ceruum, Aprumue molossos
Summo videris impete.
Concurruntquè leues vndique rustici
Prædam semianimem sistere, & anxij
Collo vtcumquè reciso
Totum exponere hero caput.
Sic replent hilares æthera fistulis,
Pars cantu, referunt pars manu arundines
Illi tempora myrto,
Hi lauro impediunt comas.
Venantem rediens hic catulam vides
Olfactu repetit qua tenui solum
Aequè irasa latebras
Vrget rauca latratibus.
Hæc Vrbs? Roma tuo vel capitolio,
Vel septem geminis ardua collibus?
Hæc dant amphitheatra
Hæc visoria Romuli?

Verte nunc amabo te, mi lector, oculos in ipsam populei tramitis maiestatem; videbis profectò in huiusce tam spetiosi, tamquè celeberrimi callis curriculo prima tibi fronte obijcere sese fontē recēs excitatum socios alios fontes diuino obsecundante numine habiturum. Cum & Regem, & Proregem, & Senatum tanti fontis inuentorem, & Prætorem nouæ voluptatis quasi Architectum innuat inscriptio, ea certe contentus hic consisto.

Hispan. Rege Fortunatiss. Victoriosiss. Philippo IV.

D.

D. Francisci Fernandez dela Cueua Ducis Alburquerque Pror. Opt. auspicijs.

Don Marius Gambacurta Marchio Motta Prætor. D. Ioannes Roxas, D. Ioseph Antonius Ballo, ac Sollyma Baro Calattaui, Lancellottus Castelli Baro Gruttaliarum, D. Franciscus Rossel, Martinus de Pinedo, D. Vincentius Gambacurta Senatores PPQ. CC.

Hunc primum fontem Panormitanæ Vbertatis indicem cum ad huiusce Siciliæ paradisi delitium exornandum, tum ad populei tramitis maiestatem sub Regali Montis tegmine consìdentem, aquis eloquentibus prædicandam curauerunt. probauerunt.

Ab orb. repar. CIϽ DC. XXX.

Plura quidem vndequaquè pomaria hunc fontem sepiunt quasi vnicum omnium ferè delitium. Ex fonte erumpens aqua sic animat viam, vt pænè spirans hac tempestate videatur. Auium susurrus nunc multiplex, nunc varius, nunc suauior, cum nouis euocatæ delitijs in terram hoc nouo melle manantem conuolent; ac ramulis insidentes sic ciues, sic aduenas, sic prætereuntes nouis concentibus alliciunt, vt omnes & manantis lymphæ, & multiplicis occinentis auis dulcedine delibuti iure PANORMVM appellari SICILIAE PARADISVM vnanimi conspiratione fateantur.

Tertio, quartoue ab hinc lapide Ducis olim Sancti Ioannis, nunc Scordiæ Principis extat pomarium, quod varijs vel fontibus, vel simulacris, vel cuiuscumquè generis fructibus insignitum & Aureæ Conchæ vbertatem non silet, & Ducis amplitudinem omnium ore plaudentium confitetur, vt iure præ foribus ea legatur inscriptio laconicorum imitata naturam, *Quod quæris intus adest*. In nonnullis itaquè huiusce pomarij angulis musco circumsepta simulacra. Lepidus Puer fonti imminet, qui fontem opplet lympha. Medium muliebre simulacrum est, quod aquis salientibus abluitur; ita formosum, vt pænè ad veritatem accedat. Artificis omnia dilaudant cælum. pænè spirant. Varijs continetur areolis pretiosiores fructus asseruantes, suis & vitibus obtegitur vmbram parientibus. Aedes longè pulcherrimæ vergentes ad Orientem. Exorientis solis primum combibunt iubar, primos & excipiunt flantis Zephyri susurros. Et plane sicut in hoc pomario plura quidem continentur, quæ mira oblectatione non carent, ita si hæc omnia desiderarentur, id vnum, quod subscribam, videretur satis ad singulares tanti Pomarij delitias celebrandas. Affixum ipsi parieti speculū est varijs frondibus aptatum, ad quod si quis ad sese inspiciendum

accedat, preterquam quod ex expressa sui ipsius similitudine nõnihil accipit delectationis, inter tamen maiora voluptatũ oblectamẽta ex multiplicibus speculo factis foraminibus multiplices aquarum venulæ emergunt, ex quibus non os modo, sed totius etiam aspectus vel abluitur, vel recreatur. Est & in ipsa deambulatione foramen plurimum, ex quo itidem plurimus humor assurgit, dum conferta hominum, mulierumquè multitudo confluit ad id speculum inuisendum, quæquè dum ad speculi contemplationem attendit, sic aspergitur, vt omnibus non parum voluptatis afferatur. Sic huiuscemodi delitijs, lusibusquè hominum voluntates, plaususquè captauit.

Haud longe & ab hoc, & a Gabriele fluuio Pomarium est suapte natura pulchrum, & arte speciosum. Varijs arborum generibus ad oblectandos oculos recti calles consiti. Opaci plures pendentibus vuis apti, aptatiquè vuarum clauiculis ad vitandam æstiui temporis molestiam. Aprici, atquè obliqui nonnulli violarijs insigniti, rosetis exornati ad afflandos odores compositi; qui quidem omnes ad areolam tendentes, vbi fons summa arte elaboratus assurgit, ad marmoreæ illi insidentis nauis contemplationem, aspectumquè deducunt. Nemo quidem ad id loci contemplandum accessit, qui non inde admirabundus excesserit, qui pomarij delitias non extulerit, qui vrbis panormitanæ miraculum non prædicarit. Hic non grauabor illud Epigramma subscribere, quod de hoc tam præclaro, tamquè nobili miraculo circumfertur.

Marmoream liquidis puppim miraris in vndis
Sistere, nec mergi tam graue pondus aquis
Desine mirari: docuit qui fingier alas,
Atque homines volucrum carpere more fugam.
Olim cum Siculis artem exerceret in oris
Edocuit liquidis sistere marmor aquis.

Tandem vt omittamus cetera, quæ profecto nec exigua, nec vulgaria sunt; totus .n. vt dixi, Panormitanus ager pomarium est, cum vndiquè suis circumsepta arboribus; suis distincta & violarijs in tota panormitana planitie pomaria videantur, ad illud D. Gratiani de Castronio deueniendum, in quo & Ars & ingenium, & solertia quasi in theatro ludibunda suspicitur. Nihil de ædificijs, quorum laus illa prætereunda silentio nõ est, ad quæ cum olim Illustrissimus D. Cardinalis Farnesius accessisset, cubiculumq; mira quadam arte ela-

elaboratum cum vidisset, dignam protulit & tanti Præsulis auctoritate, & Panormitanæ Vrbis maiestate sententiam. Proferam id eo ipso, quo ille est vsus, idiomate. *Hor questo e baldacchin Papale.* Accepi a grauioribus viris Vatem illem insignem Torquatum Tassum, quem Hetrusci Vates iure venerantur, & colunt, qui cum Purpurato hoc Patre & Panormum, & ad hoc pomarium se contulit, loci pulchritudine captus suis sacrasse carminibus perhibetur.

Hisce itaquè omissis prima tibi fronte in ipso pænè aditu occurrit sese Mars Armatus eo elogio, *Aemulantibus obsto.* Quod planè dictum hanc interpretationem pati iure mihi persuadeo; huiusce .n. Equitis Pater, cùm sese sibi in publicis ludis cum Equite concurrendi offerret occasio, ita in eo vmbratili certamine habebat sese, vt vel ex fictitio hoste victoriã referret, vel sibi paucos cognosceret pares; vel tandem si forte quis studiorum suorum æmulus, atq; imitator existeret, obsisteret. hinc *Aemulantibus obsto.*

Progressus vlterius magnam obstrepentis aquæ vim ruentem excipis, quæ terram semper obrutam, ac oppletam tenet. Perpetuæ viæ, transuersæquè malis medicis consitæ. Ars operatoria in iis comendis ingenium præfert suum. Multa delectationum argumenta sinu continet suo. Vbi .n. malorum medicorum in ordinem digestis terminatur arboribus, ibi a viridicanti Myrtho excipitur; sic mala aurea myrti bacchis vel contigua, vel contexta non parum oculis creant voluptatis. Suis constat areolis, in quibus designati fontes, arbustis obsiti. In ipso Pomarij gremio Fons apprimè pulcher. E cylindro aquæ venula micat, quæ gratum præbet adeuntibus spectaculum. Gratus ager. grata omnia.

Hactenus de Pomarijs; plura reliquimus, ne lectoribus in ijs describendis multi videamur. Non pauca in fontium descriptione iam habes. Ne prætermittas. Digna quidem, quę mentis oculo conspiciantur, digna, quæ considerentur. In amplissimo .n. huiusce Aureæ Conchæ theatro Natura cum Arte decertat. Si .n. prodigam in panormitano agro exornando Natura se præbet, Ars in eodem perficiendo ingeniosam exhibet sese, vt, profecto quantum illa prodigalitatis ostentat, hæc contra tantum venditet ingenij. Sic Artis panormitanæ studium cum naturæ prodigalitate contendit. Atq; profecto haud scio an quid eo in certamine Ars Naturæ, an vero Arti Natura concedat. Altera alteri opitulatur. Ars Naturæ imitatrix. Artis Natura præceptrix. Semper tamen & a Natura mirum in modum insignitur, & ab Arte mirumquantum decoratur.

CAPVT VIII.

De Panormitani agri vbertate.

AGRI panormitani fæcunditas ex aquarum vbertate metienda, qui.n. ager maiori aquæ vi abluitur, maiori etiam fæcunditate gloriatur. Et quidem quænam Vrbs in tota Sicilia reperitur, quæ Panormum innumeris scatentem fontibus, circumfluentem fluminibus imitetur? Si in vniuersam agri Panormitani planitiem oculos intorseris, ex interuallo micantes aquarum vortices inspexeris; neq; tot hyblæus ager floribus insignitur, quot panormitanæ vrbis ager fontibus ditatur; vt mirum inde non sit, si Panormitanus ager omni omnium fructuum genere locupletetur, si vuis comatur, si mellitis arũdinibus exornetur, si deniquè nihil sit, quod ad vitam, gustũmquè congruum expetatur, quod ab eo abundantissimè non suppeditetur. PANORMVS, ait Georgius Graun, *agros plane, diffusosquè complectitur, qui formam aliquam ad eximiam pulchritudinem pictam repræsentant. Ea varietate, vt quocumquè inciderint oculi, reficiantur, adeo læti, amœni, aprici, atquè vberes sunt. Enim vero mali medici, citrij, punici, ac ceterorum omnium cuiusuis generis fructuum feracissimi. Quos pluribus, ijsquè placidissimis fontibus ibi natis splendidissimæ, ac saluberrimæ aquæ omnibus locis interfluunt, irrigantquè. Hinc Callias lib. hist. 8. (referente Athæneo lib. 12.) Panormum non absurdè totum hortum interpretatur, quod domesticis arboribus speciosissimis vndequaquè consitus sit, & vnicum totius Siciliæ delitium.* Hactenus Graun.

In Ciuit. orbis terræ tom. primo f. 1.

Iam mi lector, vides eam omnem Panormitani agri vel vbertatem, vel pulchritudinem à Georgio fontibus, ac fluminibus vndequaquè scatentibus adscribi, vt certè si mira sit vel pulchritudo, vel vbertas inaudita sit etiam fontium, fluminumquè fæcunditas. Sed quæso te membratim perpendamus singula, quæ de Panormitana vbertate Georgius affirmat.

Agros planè, diffusosquè complectitur, qui formam aliquam ad eximiã pulchritudinem pictam repræsentant. Ita, n. Panormitani agri pulchra planities, vt, cum vtrinquè proceris terminata sit montibus, exoriente sole, aureum in campis peristroma rore contextum, montesque auro conuestitos intueare.

Ea varietate vt quocumquè inciderint oculi reficiantur, adeo læti, amæni, aprici, atquè vberes sunt, rectè Georgius. nihil .n. in ea non pulchrum, nihil non varium, nihil non amabile. In hoc veluti adumbrantis naturę theatro qua colles emergunt varijs arborum generibus insigniti, qua iuga lilijs circumdata, qua prata rosis oppleta, qua interfluentes riuuli, ac per varios anfractus vndequaquè serpentes fontem pariunt, in quo possit loci pulchritudinem Natura contueri. lætus, amænus, apricus, vber est campus à Natura efformatus, vt ostendat an ea etiam possit in hoc panormitano sinu circumvallato montibus locum quouis amænissimo amæniorem suo adumbrare penicillo, omnesquè vnanimi consensione fateantur, quod sic ut olim in hac Siciliæ regia immorati sunt reges, ita in hoc Siciliæ theatro naturæ maiestas vel spatiatur vel adumbrat.

Enimuero mali medici, Citrij, punici, ac ceterorum omnium cuiusuis generis fructuum feracissimi. Quasi vero Georgius sentiat cum ijs, qui Panormitani agri planitiem rerum omnium copijs refertam Siciliæ non delitium, sed Paradisum appellant, cum voluptatum Paradisus, vt supra probatum est satis, & aquis scateret, & hisce fructuum generibus gloriaretur. In hanc itaque rem præclarè quidem cadit Matthæi Syluagij sic habentis Oratio. *Panormus fructiferis circumuallata pomarijs, varijs, & irriguis circumornata fontibus. Eius planities alter videtur quasi delitiarum Paradisus.* Sed omittendus hoc loco non est noster ille Normannus, quem licet supra ad aliud quidpiam probandum iure laudauimus, hic tamen denuò in medium duximus afferendum, cum is non minus egregiè, quam certè eleganter de panormitani agri vbertate conscribat. Ne graueris itaquè lector loquentem iterum excipere Hugonem Falcandum, cum exteri hominis digna sit oratio, quæ ab hominum consensu non explodatur. Sic habet. *Quis vero præclaræ huius vrbis miranda ædificia, quis fontium passim scaturientium suauissimam vbertatem, quis semper virentium arborum amænitatem, aut aquæductus ciuium abundanter vsibus seruientes satis miratur sufficiat? Quis inclytæ planitiei gloriam, quæ inter vrbis mœnia, montesquè, quatuor ferme millibus patet, laude congrua prosequatur? O beatam, cunctisquè sæculis prædicandam planitiem, quæ intra gremium suum arborum, fructuumquè genus omne conclusit. quæ quicquid vsquam est delitiarum, sola prætendit: quæ voluptuariæ visionis illecebris cunctos sic allicit, vt cui semel eam videre contigerit, vix vsquam ab ea quibuslibet possit blandimentis auelli. Illic .n. mireris vineas tam faciendi cespitis vbertate, quam præclari germinis generositate gaudentes. Illic hortos aspicias mirabili fructuum varietate laudandos, tur-*

In lib. triũ peregr.

In hist. Sic.

resque ad hortorum custodiam, & voluptatis opera præparatas; vbi & rosa volubilis obsequio descendentibus, itemquè ascendentibus vrceolis puteos videas exhauriri, cisternasque adiacentes impleri, & inde aquam per riuulos ad loca singula deriuari: Hinc si conuertas oculos ad diuersas arborum speties videbis mala punica vel acetosa, vel dulcia granis interius occultatis, exterius contra intemperiem aëris duro cortice præmuniri. Citros quoquè triplici substantiæ diuersitate distingui, cum cortex exterior colore simul, & odore caliditatis præferat argumentum: quod autem circa centum est acetoso liquore frigiditatis præstet indicium: medium vero inter vtrumquè temperatius comprobetur. Videas ibi & lumias acetositate sua condiendis cibis idoneas, & arengias acetoso nihilominus humore plenas interius, quæ magis pulchritudine sua visum oblectant, quam ad illud vtiles videantur. Hæ quidem ab arbore sua etiam cum maturuerint, difficilè cadunt, & nouis superuenientibus veteres cedere dedignantur. Nam & tertij anni poma iam rubea & secundi adhuc virentia, & præsentis anni flores in eadem possunt arbore pariter inueniri. Hæc autem arbor continuæ iuuentutis pollens insignibus, nec fit hyemis sterili senectute deformis, nec ingruente frigoris asperitate frondibus spoliatur, sed virentibus semper folijs veris temperiem repræsentat. Quid vero nuces amygdalæ, aut ficuum diuersa genera, vel oliuas condiendis cibarijs, & lucernarum fouendis ignibus oleum ministrantes enumerem? Quid loquar siliquarum vaginulas, & fructum ignobilem insipida quadam dulcedine rusticorum, ac puerorum gutturi blandientem? Mireris potius palmarum procera cacumina, dactylosquè detonsæ arbori summo vertice dependentes. Quod si in partem aliam visum deflexeris, occurret tibi mirandarum seges arundinum, quæ cannæ mellis ab incolis nuncupantur, nomen hoc ab interioris succi dulcedine sortientes. Harum succus diligenter, & moderatè decoctus in speciem mellis traducitur. Si vero perfectius excoctus fuerit, in saccari substantiam condensatur. Communes autem fructus, & qui penes nos habentur, his adiungere superfluum existimaui. Hæc igitur breuiter perstringendo descripsi, vt ex paucis multa, ex paruis maiora solliciti prudentia lectoris intelligat &c. hæc Falcandus. Si qua igitur vrbs est, quæ camporum vbertate perfruitur, ac cuiusuis generis fructuum fæcunditate gloriatur, Panormo collata, Panormo cedat (nequè.n. hanc falsò laudem arrogat sibi) cum Panormus vna quidem sit, quæ hæc naturæ blandientis ornamenta, hasce Siciliæ delitias, atquè vmbratilis Paradisi voluptates ponat ab oculos; vt exteri (dum eminus panormitanæ vrbis montes naturæ laborantis arte constructos intuentur, quæ hanc tam magnam, tamquè singularem, veramquè pulchritudinem vni primum seruat sibi, ac laudis

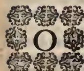
aui-

auida contemplandam ceteris proponit) hanc & fructibus insignitam, & floribus ornatam planitiem sic admirentur, vt germanum naturæ theatrum, locupletem mundi scænam, ac verum deniquè Siciliæ paradisum sese vidisse fateantur.

CAPVT IX.

De cæli clementia panormitana.

OMnium ferè Philosophorum opinio est Cælum ipsum sua vi, quam demittit in terrã, in inferiores hasce mundi partes sic influere, vt ex eo planè suis perfecta numeris cuncta generentur. cum .n. vt Philosophus asseuerat, omnes omnium animi sine (si contueare naturam) pari perfectione constantes, dubitandum certe non est, quin minor, maiorue ipsi cælo sit tribuenda corporum habitudo, naturarumquè diuersitas. *Qui*, ait Aristoteles, *sunt duri carne, ij sunt inepti mente, qui vero sunt molles carne, ij sunt ingeniosi, mentequè dextri*. Quod planè Peripatetici axioma D. Thomas sic luculenter explicuit, vt nemini hac de re certe reliquerit dubitandi locum. *Diuersa*, inquit, *capacitas naturalium in hominibus non est ex diuersitate mentis, cum omnes homines eiusdem speciei existentes in forma conueniant, sed est ex diuersa dispositione corporum*. Forma .n. substantia cum sit plus, minusue suscipere non potest. Si igitur non ex forma, sed ex corporum habitudine ingeniorum est desumenda diuersitas, fateamur necesse est cælum ipsum si minus totam, at potiorem certè huiusce gloriæ partem sibi iure vendicare, optimamquè hominum naturam, ex optima corporis habitudine, vim suam cælo iam demittente, proficisci. Et licet vt plerique opinantur & rectè, rectam, optimamq; hominum naturam aliqua saltem ex parte ex victus ratione pendere, cum eo facilior mens concipiat, ac ratiocinetur, quo in eam defæcatiores earum rerum omnium ob oculos versantium imagines, quæ animalibus proficiscuntur ex spiritibus optimo pastu vegetatis, illabuntur, tamen (vt hæc omittam, de quibus nulla planè dubitatio, cum siqua Siciliæ pars est, quæ aquis, quæquè pastionibus glorietur, vna quidem Panormus est, quæ omnibus omnium pascuorum, fructuumquè generibus potest, vt ce-

2. An. c. 9. tex. 94.

S. Th. 3. p. q. 69. ar. 4. ad 3.

te-

toris etiam rebus, merito gloriari) in ea sum sententia totam ferè ingeniorum celeritatem, alacritatemquè cæli clementiæ adscribendam. Similes .n. sibi parit regio, ac cæli habitudo. Hinc Plato in Timæo de ea vrbe, quæ ingeniorum fæcunditate floreret, cum loqueretur *Vrbem*, inquit, *vestram Dea exornauit, & delegit, quam ob aëris temperiem prudentissima ingenia producturam esse perspiceret*. Nequè profectò ab hac Platonis sententia Galenus abhorret, cum luculenta oratione profitetur. *Quis etiam nescit eos, qui temperata in regione degunt, & corpore, & animi moribus, & intelligentia, & prudentia alijs præstare hominibus*? Hinc rectè Torquatus,

Plat. in Timæo.

Gal. in lib. quod mores corporis habitum sequantur c. 9

La terra molle, lieta, e dilettosa
Simili à se gli abitator produce.

lib. Trium peregrini.

Quidnam igitur de panormitani cæli clementia sentiendum? Audiamus, nihil .n. afferam de meo, Matthæum Syluagium, de mentis suæ thesauro quid format. PANORMVS, inquit, *habet borealem polum eleuatum 37. gradus, & mi. 28. & residet sub illa quarta, qua est Arietis, leonis, & sagittarij inter angulum septemtrionis, & occidentis. & ideo istæ gentes propter dispositionem primæ partis, & propter disponentes stellas sunt non veræ subiectiuæ, nec humiles, sed libertatem, arma, & laborem affectantes, sunt itidem bellicosæ, periti regiminis, nitidæ, mundæ, magnanimæ, & in bonis operibus, & fidelitate versantes. Et quia, vt dicit Ptolomæus, Sicilia Soli assimilatur, & leoni, ideo morantes in ista parte sunt principantes, & periti regiminis, benefici, communicatiui, & laudabilium operum imitatores*. Hæc Syluagius. Præclara sanè probatio, quæ profectò ad cetera facilem mihi munit viam. Et quidem Panormitanus ciuis libertatem amat, arma sectatur, laborem non refugit.

Et certè libertatem amat. Gallorum internecio testatur, quam sibi non industria modo, sed summo etiam labore, ac sanguinis effusione comparauit. Quæ plane Siciliæ libertas a panormitanis sumpsit exordium, historiæ loquuntur. historias consule. Arma sectatur. Panormitanus miles gloriosus, cum militiam ita profiteatur, vt in distringendis gladijs, explodendisq; sclopis vix certè sibi noscat parem. Victoriæ ab equitibus Panormitanis terra, mariquè comparatæ proloquantur. Nulla .n. ferè mundi pars est, nullus maris sinus, qui non minus sudore, quam Panormitani Ciuis irrigatus, tinctusquè cruore non sit. Fusius suo loco. Laborem non refugit. Solis .n. patiens, vmbræ negligens, balneorum nescius,

æquè

æquè ferens frigoris iniurias, & caloris, cibo moderatiore contentus, qui non erubescit fossam ducere, reparare aggeres, ferre lapides, & cæmentum, lignorumquè materiam comportare. *Periti regiminis*. Quot .n. duces, quot Vrbium præfectos, quot Prouinciarum moderatores Panormitanæ Vrbis peperit sinus? Non Sicilia, Siciliæquè Ciuitates modo, sed ipsa etiam Italia, ac Flandria fateatur. Qui cum suo recensendi loco iam sint, vt aliò sermonem conuertamus, monent.

Nitida, munda, ac magnanima. Si .n. panormitanam iuuentutẽ quouis tempore contempleris, in ea quidem non fucatus, sed naturalis, ac elegans inest nitor, qui planè omnes sic allicit, vt eos, si qui forte sint, a fera, agrestiquè vita ad hunc humanum cultum, ciuilemquè deducat. Et licet qui intestino, grauiquè odio in eam affecti hanc corporis elegantiam panormitanæ iuuentuti vertant ignominiæ, cum ijs effæminatum quid, ac molle videatur; errant tamen & maxime, cum vel clangentibus lituis, vel ingruente belli tempestate non ita quidem est assueta delitijs, vt omnem ornatum repente non deponat, gladium non stringat, galeam recuset, clypeum non ferat, loricæ onus non sustineat, ac belli aleam non subeat. de animi .n. virtute non dubitat. Iure illud Procopij hoc loco in Panormitanam iuuentutem cadit. *Bonus miles propria tantum virtuti confidit, ignauus vero alterius*. Magnanimam verè dixeris Panormitanam iuuentutem. Cum .n. septemtrionalis Panormi sit plaga, non ingeniosos modo, sed magnanimos etiam Panormitanos Ciues esse oportere quis non videat? Vtrumquè Vegetius complexus egregiè. *Constat, ait, in omnibus locis & ignauos, & strenuos nasci. Sed tamen gens gentem præcedit in bello, & plaga cæli ad robur non tantum corporum, sed etiam animorum plurimum valet. Omnes nationes quæ vicinæ sunt soli nimio calore siccatas, amplius quidem sapere, sed minus sanguinis habere dicunt; ac propterea constantiam, ac fiduciam cominus non habere pugnandi; quia metuunt vulnera, qui se exiguum sanguinem habere nouerunt. Contra septemtrionales populi remoti a solis ardoribus, inconsultiores quidem, sed tamen largo sanguine redundantes sunt, ad bella promptissimi. Tyrones igitur de temperatioribus legendi sunt plagis, quibus & copia sanguinis suppetat, & vulnerum, mortisquè contemptus, & non possit deesse prudentia*. Hæc Vegetius. Propria quidem Panormitanæ iuuentutis laus. Ita sectatur pacem, vt sit prorsus inimica certaminis. *Sapientis .n. est a bello abstinere*, ait Xenophon. *Nulla salus bello*.

De bello vandal. lib. 2.

lib. primo cap. 2.

de bello

Orac. l. 6.

Aeneid. xi.

At vero cum tempus, ac necessitas postulat sic cum hoste confligit, masculamq; animi virtutem hosti ferocienti sic præfert suam, vt mortem seruituti, ac turpitudini anteponat. Iure ergo Panormitana iuuentute in bellis conficiendis sunt vsi Romani, quippe qui cum de eorum animi magnitudine periculum fecissent, nullam certè aliam ea vel fideliorem, vel bellicosiorem inuenisse testati; eamq; singularem, inauditamque victoriam, quam contra Carthaginienses Metello duce, Panormi reportarunt, Panormitanorum virtuti, ac magnanimitati adscripserunt. Quorum plane consilium, ac sententiam annis consequentibus cum essent omnes ferè Duces vel qui in Flandria, vel qui in Italiæ finibus cum hoste signa contulerunt, secuti Panormitanos milites habere tota animi contentione desudarunt, cum ita maximè ij eorum singulari, exploratæque virtuti confiderent, vt de victoria nullo modo desperarent. Enucleatius plura libro tertio. hæc primoribus, quod aiunt, degustâsse labijs sint satis.

Et in bonis tandem operibus, ac fidelitate versantes. Quod .n. opus non arduum, non egregium, non præclarum Panormitana Iuuentus non molitur? quodnam planè facinus non aggreditur, quod viros non deceat? quidnam profectò cogitat, quod æternitati adscribendum non videatur? De Panormi vero fide nihil attinet dicere, cum Carthaginienses non ignorent, cum Romani fateantur. Panormus .n. cum totam se se Carthaginiensibus tradidit, ita ijs seruauit fidem, vt æmulæ semper Romæ fuerit infensissima, vnaque Panormus sic Romanos decertando distinuit, vt in Panormum vnam totas vires S.P.Q.R. effudisse sit visus. Contra vero cum in Romanorum redacta ditionem, sic secuta partes Romanæ Reip. est, vt pro retinenda illius dignitate, gloriaque amplificanda cuiuscumq; belli aleam subire ingenita quadam magnanimitate non dubitarit. Historias consule. Quod si ad superiora sæcula, quando in regiæ Panormitanæ Vrbis theatro tamquam in orbis terræ solio Reges immorabantur, aliquantisper oculos inflexeris, sic Regibus obsequẽtes, ac fideles suis Panormitanos intuebere; vt regijs characteribus immortaliter a Regibus, ea satis cognita, perspectaque virtute dilaudentur. Ecce tibi Regij in suis diplomatibus exarati characteres. Sed consiste amabo te mi lector. Haud me fugit hæc me diplomata superius interpretatum, eam, nisi forte me mea fallat opinio, patiuntur interpretationem. Eadem nunc planius legito, contemplator. Fæcundæ sunt, varijsque refertæ Regum sententiæ argumentis. Grandioribus est hæc characteribus in Metropolita-

na Ecclesia in tabulis exarata marmoreis, affixaque parietibus iam habes. vnicuique sunt peruia. adito. In eorum altero.

Fredericus diuina fauente clementia Rex Siciliæ, &c. Considerantes igitur expertam fidem, & grata seruitia, quæ vos Ciues Panormi FIDELES NOSTRI *prædecessoribus nostris felicis memoria, & nostræ celsitudini deuotè satis, & fideliter semper exhibere curastis; & quæ in antea poteritis exhibere. Attendentes etiam qualiter pro fidelitate nostra seruanda eo videlicet necessitatis articulo, quando præ turbatione Siciliæ* RARA FIDES ERAT IN ALIIS, ET FIDE SINGVLI TITVBABANT, *non solum rerum vestrarum dispendijs, verum etiam personarum pericula constanter & fideliter pertulistis &c. Dat. In felici Vrbe Panormo per manus Gualterij Regni Siciliæ Cancellarij anno 1020. Mens. Sep. 4. Ind.*
In altero vero.

Fredericus Cæsar Dei gratia &c. Rex Siciliæ &c. Considerantes grata, & accepta seruitia, quæ semper nostris Prædecessoribus recolendæ memoriæ, & nostræ Celsitudini TEMPORE PVERITIAE NOSTRAE *fidelitate lucida exhibuerint, & de cetero exhibebunt &c. Dat. in felici Vrbe Panormo anno 1221. Mense Septembris 10. Ind. Imperij nostri anno primo, regni Siciliæ anno 24. feliciter Amen.* Illud autem aduertas velim, quod tam in primo, quam in secundo diplomate Fredericus huiusce nuncupationis secundus confitetur. Illud magnum quid sonat. *Attendentes etiam qualiter pro fidelitate nostra eo videlicet necessitatis articulo, quando præ turbatione Siciliæ* RARA FIDES ERAT IN ALIIS, & FIDE SINGVLI TITVBABANT &c. Hoc vero inauditum quid, ac præcipuum docet. *Considerantes grata, & accepta seruitia, quæ semper nostris prædecessoribus recolendæ memoriæ, & nostræ Celsitudini,* TEMPORE PVERITIAE NOSTRAE *fidelitate lucida exhibuerunt &c.* Vtrumque nobile, vtrumque magnum dicendi genus. Vtrinque non vulgaris laus, vtrinque singularis gloria. Quæso te ex Siculis annalibus recognoscas, Ea sic habent; *Comes Rainerius de Fortiario aliquandiù tenens pro parte Domini pupilli Siciliæ regnum se rebellauit postea contra dictum pupillum cum omnibus Siculis, tamen Panormitanenses, qui tantum tenuerunt dictam Vrbem Panormo pro dicto Frederico, nutrierunt eumdem Fredericum; nunc vnus Ciuis vna hebdommada, alter vno mense; & sic deinde successiuè, donec fuit effectus ætatis fere annorum septem.* Hæc ibi. Sicil. annal.

Liceat hoc mihi loco omnium pace miris efferre præconijs panormitanam fidem, cum ea planè virtus sic in Ciuium animis insedit, vt non solum pro tuendo regno vnus dumtaxat panormitanus Ciuis humanus, officiosus, liberalis pro suo Frederico Rege ab

popularium omnium officijs deserto retinuerit officium, arma distrinxerit, certarit, ac vitam morti præposuerit, sed etiam pro Frederico seruando tantum prætulit beneuolentiæ, vt septem integros annos & eum diligenter, studioseq; educarit, & ab omni mortis imminente periculo liberarit. Nullum .n. officium est tam sanctum, nullum tam solemne, quod non aliquando comminuat, non violet auaritia. Hæc fides, hic amor in vno dumtaxat populo panormitano sic eluxit, vt Rex beneficij haud immemor & panormitanos fideles suos vocet, & titulo fidelitatis lucidæ præstantes illustret. Quasi vero ea tempestate alter alterum ad Infantem educandum, alendumque Regem inuitaret, alter alterum in obsequio, beneuolentiaquè præstanda verbis incenderet, & alter alterum ad singularem, perpetuamquè custodiam, ac vigilantiam Regis excitaret. Haud immerito igitur hasce Frederici Regis literas publicis in æde maxima parietibus affigendas Panormus duxit, vt si annorum consequentium obliuione tanti beneficij memoria deleretur, publica isthæc monumenta ex obliuionis eam tenebris in lucem euocarent, dequè ea pæne rursus enascente sic loquerentur, vt de tanti facinoris laudibus nulla vnquam ætas, nulla gens, nulla natio conticesceret.

CAPVT X.

De Montana Regis effigie.

CAROLI V. Imperatoris Max. Augustissimi ex Panormitana Vrbe proficiscentis, ac pontem ab Magno Siciliæ Admirato constructum superantis Regium in monte adumbratum caput sese conspiciendum oculis obiecit. Vnde pons ille ab conspecta imagine nomen traxit. Congruum planè fuit, vt Regis caput Regi obijceret sese, ne Vrbs regia, Rege abeunte, vel regiæ maiestatis imagine, vel regio consilio, sapientiaquè destituta videretur. Extat Naturæ penicillo depictum in procero, editoque monte Imperatorium laurea corona redimitum caput. Augusta frons, augustum supercilium, augustus & oculus ad ostentandam Regis maiestatem compositus, vt iure dixeris à Natura in ea montis parte tamquam in solio collocatum, vt non incolis modo, sed exteris etiam officiosa in Panormum iura perscriberet; & perscriberet quidem, nisi profecto linguæ destitueretur officio. Ex ea vrbis parte, quæ mari abluitur, summa cum omnium ferè Siculorum voluptate, summaque cum exterarum gentium admiratione conspicitur; & cui semel datum est intueri, sic eius animus mira quadam consolatione perfunditur, vt ad id contemplandum continere sese subinde non possit. Atque id vel eo consilio, vt opinor factum; cum .n. Panormitanæ Maiestatis gloriam satis olim, superquè Imperatores, ac Reges laudibus extulerint, ore prædicarint (vrbis .n. Regiæ, imperatoriæquè maiestas Imperatorum, Regumquè Maiestatem quæ laudet, quæ euehat, requirit) Natura, ne, quod ab Imperatoribus, ac Regibus factum, videretur infectum, in monte Regis adumbrauit effigiem, vt ex regio capite diuinitus existente maiestas vrbis regiæ declararetur. Et vt id intelligant omnes paulo longius rei demonstrandæ repetam exordium, & omissis, ne multus sim, Syluagijs, Branceijs, Paternionibus, Fazelis, Ranzanis, Falcandis, Graffis, Cluuerijs, Octonibus Frigiensibus, Georgijs Graun, ceterisquè pæne scriptoribus, vt præteream nostrates, qui vnanimi consensione Panormum Vrbem regiam, Regni caput, ac Regum solium appellare gloriantur. Ponam dumtaxat vobis ob oculos Imperatores, ac Reges, *in lib. de priuil. Pan. In suis allegat. Faz. de reb. Sic.*

Roge-

de pri. vrbis panor. In hist. reg. Sic. In sua collect. ex dipl. Roger. dat. panor. 1125. 15. Maij.
Mess. 1159. Mēse Iun. vij. Ind.
Pan. 3. Id. Ian. 1191. 14. Indict.
Neuibrich 1216. Mēse Decemb. v. Ind.
Cat. 1397. 20. April. v. Ind.
Calatanix. 15. Iulij viij. Ind. 1445.
Dre. 1535. vij. Ind.

Rogerium, qui Panormi Regum ſedem fixit, edixitquè, vt Christianorum more Reges regio diademate PANORMI, & NON ALIBI ornarentur. Gulielmum cognomento Primum, qui PANORMVM nuncupauit THRONVM, AC SOLIVM REGNI SICILIAE, vt pote qui ſicut ipſe teſtatur, *regij diadematis noſtri primitias in ipſa, & ab ipſa ſuſcepimus*. Henricum VI. qui PANORMVM inſigniuit hoc nomine, SEDES, ET CAPVT REGNI SICILIAE, in qua, vt inquit, *ipſius regni coronam primo portauimus*. Fredericum II, qui PANORMVM ſic extulit CAPVT, ET SEDES REGNI NOSTRI. Martinum XIX. qui Panormum hac oratione immortalitati conſecrauit, *Placet regijs maieſtatibus, quod coronatio regalium fiat in vrbe videlicet primaria* PANORMI, *vt Rex Alphonſus declarat*. Carolum denique huius appellationis V. Imp. Max. vt de ceteris ſileam, qui cum Panormum appuliſſet, iuraſſetquè ſe Regni diplomata, vt in Drepanitana primum Vrbe inuictiſſima perfecerat, ſe ſeruaturum, Meſſanam cum acceſſit, eo ſeſe Sacramento noluit obſtringere, quia cum diplomate loquor, *Iurauit in Vrbe Cæſar*. Vt vel ex his omnibus liquidò eluceſcat Panormitanam vrbem, quicquid blatereret ille, vniuerſæ Siciliæ, ita quidem Rege ſtatuente Rogerio, dicendam eſſe, & Metropolim, & Regiam Vrbem, & Regni ſolium. Vidit, vidit Regiæ vrbis Natura præſtantiam, vidit loci amænitatem, vidit aquarum, ac fontium abundantiam, vidit cæli clementiam, ceteraquè id genus, quæ exteræ nationes in vrbe contemplantur admirabundæ; rectè viſum penicillo in Montis ſuperficie tamquam in velo regale caput effingere; vt Panormus ſicut a Regibus, ac Imperatoribus, ſic à natura ipſa & Vrbs Regia, & Siciliæ caput eo regio capite probaretur. Cum ijs, vt videre iam videor, Natura contendit, qui glorioſum Aquilæ inſigne rebus præclarè geſtis Panormo communicarunt, vel ipſa etiam ſtemma ſuum die, noctuque conſiderandum omnibus præfert, Regium videlicet in procero monte cælatum caput, ne regiæ vrbis Maieſtas, regiaquè dignitas deliteſcat, & Aquilæ penna obſecundantibus Inuictiſſimorum Regum auſpicijs vbiquè terrarum diſſeminet, ac ſpargat. Eſt ita magnum, ac præclarum Vrbis panormitanæ decus, vt breuibus huiuſce loci anguſtijs contineri non poſſit. Et quidem ſuum ab Imperatoribus non abs re ſtemmà præfertur, hoc .n. ad exprimendum mentis factum proponitur. Lege Veterum annalia, ſi placet, Regum hieroglìphyca ſcrutator, atquè euoluito, ſi lubet; in quibus profectò plura de inſignibus ſic leges, vt nihil ad rem certè præſtantius, nihil ferè diuinius. Leges quidem non pauca. Et planè qua in Regum

ſceptris

sceptris insidentem Aquilam, vt sicut Aristophanes testatur eo Reges hieroglyphyco Iouis esse liberos fateantur; & quod Mantuanus de Musis cecinisse perhibetur, de sibi ipsis omnino dictum velint.

Ab Ioue principium Musæ.
Ab Ioue principium Reges. *Virg. Ecl. 3*

quod & videtur innuisse Iuuenalis.

Da nunc & volucrem sceptro, quæ surgit eburno.

Ex eburno, inquit Prudentius, *sumit arrogantiam*. Qua vero bicipitem a solis explicatam, prælatamque Imperatoribus, vt nemo sit, qui nesciat, quin ad eos dumtaxat tam ad religionem seruandam, atquè promouendam, quam ad populares gubernandos, tractandosquè spectet propugnatio. Vel mauis, quod hæc Imperatoribus immineat cura & Orientis & Occidentis regionem administrandi, seruandiquè ab omnibus vtrumquè periculis. Quæ deniquè solam Aquilam leges, vt ex eo hieroglyphico suam omnibus generosam, regiamq; indolem non obscurè vel agnoscendam, vel prædicandam declarent. Neque .n. in sordidis pectoribus ea virtus radices agit, atque propagatur, cum regium sit & velle, & posse. Quod cum ita sit non quidem forte fortuna hoc regale, atquè imperatorium caput Natura depinxit, sed ex industria eo loci collocauit, vt vltro, citroquè commeantes aduenæ regia regij capitis maiestate regiam vrbis Maiestatem, gloriamquè venerentur. Nec vllus profecto sit, qui forte in eam montium partem oculos conuertat, quin etiam ad Vrbem summa cum alacritate conuertat, vt ex vnius gloria, huiusce gloriam & agnoscat, & prædicet. Cum mecum ipse repeto, ac tacita cogitatione percurro ceterarum Vrbium opportunitates, & commoda vel nobilissimum nobilissimæ Syracusanæ vrbis portum ad illius celeberrimæ Vrbis dignitatem commendandam à natura depictum, vel Drepanitanæ Ciuitatis sinum suapte natura tum ad seruandos Ciues, tum ad repellendos hostes communitum, vt inde inuictissimo Vrbis nomine iure perfruatur. Miror quidem at hunc Panormus iam inde ab renascentis orbis, & Vrbis exordio habuit quidem. Mira planè felicitas. At ista, dicet quispiam, perpetua, constansquè non fuit, sed ab ipsamet natura, quasi beneficij pæniteret, interrupta, cum huius mirificissimi portus vestigium vix superesit

perfit vllum, fed ab ipfiufmet vrbis folo, & ædificijs oppletus fit. Non fuit, non fuit hæc felicitatis auerfio, fed potius prius beneficium altero conduplicatum. Scilicet ne fe folum naturæ donis Panormitana magnitudo iactaret, datus eft induftriæ, ac magnificentiæ locus. Obrutus eft ille portus a natura conformatus, vt moles illa admirabilis æquè, ac magnifica attolleretur in mari, quæ ipfi naturæ miraculo effet, ac propè inuidentiæ. portus, inquam, ille tam magno fumptu, atquè opere iactis in altum molibus, & contracto mari ædificatus panormitanæ maieftatis mirumquantum eft incrementum, & argumentum; quæ cum Romana non immerito comparari poffit, a qua fubuerfi montes, & maria conftrata, Bayfquè maris obftrepentis, vt cum lyrico loquar, fubmota litora prædicantur. *Hor. l. 2. Car.* Et quamuis illæ fubftructiones vt infanæ a fcriptoribus notari videantur, quod effent nimia priuatorum hominum prodigalitate, & opum oftentatione fufceptæ, Panormitanæ tamen Reip. hoc opus publico ære excitatum, ac propè perfectum non nifi magnificentiæ, quæ virtus eft regia, laus effe & induftriæ poteft. *Plin. l. 36.* Imo vero cum celeberrimis illis potentiffimorũ Monarcharum operibus iure conferendum. Etenim fi Xerfes ad commodiorem claffis nauigationem montem Atho perfodit, Panormus ad tutiorem nauium ftationem effodit Erctam. *Plin. l. 4.* Si ille idem Hellefponticum fretum cohærentium inter fefe nauium ponte ducto continens propemodum effecit, Panormus continenti producto maris Tyrreni coarctauit finum. Si magnus ille Alexander, fi Auguftus Imperator pontem Araxi fluuio vel indignanti fuperftruxere, Panormus portum contra fluctus, ac ventorum ipfas exafperantium furias in mari produxit. Neque vero folum panormitanæ felicitati obfecundauit, & maieftati paruit mare, cum tam commodum aptauit fitum, fed etiã vllum tam congruum, tamquè opportunum explicauit finum, vt in importandis, exportandifquè mercibus tota portus effet Vrbs panormitana. Stet igitur Panormitanã Vrbẽ fi minus hoc tẽpore natura, at certe, elaborante ingenio, atquè operatoria potentia portũ confequutam. Verum enim vero cum mecum ipfe contemplor hoc dumtaxat vnum naturæ laborantis opus Panormi tantummodo collocatum, nihil mihi aliud fcribendum occurrit, quam vel ab ipfius enafcentis Siciliæ incunabulis Regiam Regum vrbem, Imperatoriam fedem, Vrbium Metropolim ab natura ipfa delectam, ac defignatam fuiffe. Sicut igitur hoc vno naturæ prodigio, de quo fufius infra; Vrbs Panormus vnica perfruitur, & gloriatur, fic eadem, acclamantibus omni-

nibus, hominibus testantibus, saxisquè tacita quadam oratione fatentibus,& regiæ vrbis dignitate,& prima Metropolicę sedis gloria fruatur, & glorietur,

CAPVT XI.

De Regijs in Panormitano agro ædificijs.

Tametsi pręcipuo munificæ Naturæ beneficio Panormitanus ager omnibus omnium rerum copijs abundantissimè ditetur, ex hac tamen parte, cum sit regijs insignitus ædificijs sua etiam laudatione non caret. cum Regum .n. liberalitate Natura decertat, & cum Naturæ prodigalitate Regum munificentia contendit. Natura Panormum donis cumulauit amplissimis, amplissimis etiam Panormum beneficijs Reges exornarunt. In ea locupletanda prodigam Natura se præbuit,haud auaros in ea characteribus illustranda se Reges præbuerunt. Quocumquè oculos intorseris Naturam elaborantem videris, quocumquè etiam oculos conuerteris Reges eam nobilitantes inspexeris. Dignum planè certamen Conchæ Aureæ theatro. locus in Sicilia vniuersa nec aptior, nec satior. Intus Naturæ maiestas,foris & eiusdem amplitudo. vtrobiquè etiam & Panormus maiestatem præfert suam, cum vtrobique vel in Maiestatis solio collocata dominatur, vel Regum nobilitata vestigijs gloriabunda spatiatur. Quod si, vt supra innuimus, regium caput in procero monte Natura formauit, regia etiã Reges in Panormitano agro domicilia condiderunt, vt omni ex parte Panormus Vrbs Regia habeatur,illustretur, atque summis ad cælum vsque laudibus efferatur. Nunc pauca de his.

Et quidem si quis totum vel Cubæ, vel Azisæ opus, suaque partium distributione perfectum rectè consideret, facere non poterit, quin id certè dixerit ex regalis munificentiæ fonte profectum. In eo .n. quid non mirabile,quid non egregium,quid non regia maiestate dignum intueare? Nam si ædificij affabrè facti pulchritudinem respexeris, nihil ea formosius. Si structuram, nihil ea locupletius.Si piscinas, nihil ijs delectabilius; vt non immerito quis affirmauerit isthæc,ceteraquè omnia regiam suadere munificentiam.

Faz. l. 8. p. d. *Habebant*, ait Fazelus, *hinc atque inde* (Cubæ scilicet) *viridaria lauro, & myrto redolentia. Medium locum ab ingressu ad extremum, vsque porticus tendebat vna, sed longissima, sacellis testudinatis ex omni parte patentibus ad delitias Regum orbiculari opere extructis frequens: quorum vnum adhuc integrum restat. Piscina erat ingens in medio, in qua viui pisces coercebantur antiquo, quadrato, ingentique lapide mira crassitudine instructa. Quæ hodie incorrupta est, aquasque solum & pisces requirit. Imminebant veluti & hucusque ei incubant, ædes ad solatia Regum magnifico opere conditæ, cum incisis ad verticem literis Sarracenicis, quarum interpretem hactenus reperire non potui. Ex vna huius pomarij parte, ne quid regij luxus deesset, animalia omnis ferè tum ad voluptatem, tum ad palatij delitias ferini generis abundè nutriebantur. At ea omnia collapsa sunt hodie, ac priuatis vineis, & hortis occupata. Pomarij tantum ambitus ob id, quod maxima murorum pars inuiolata penè permansit, dilucidè discerni potest. Cubam tum locum vt olim, ita & nunc Sarracenicè Panormitani vocant.*

Pomario huic in Septemtrionem ad quingentos circiter passus hortus alter regius erat proximus, cui Sarracenicè Zisa nomen adhuc est, domesticarum arborum fructibus, & aquarum etiam perpetuis scaturiginibus irriguus. Quo loco ædes etiam nunc regiæ lapide quadrato, candidoque marmore, ac porphyrete, vermiculatoque, & masiuo superbo nimis opere tument. Sarracenorum opus, quantum ex Sarracenica superius inscriptione, & ipsa quoque structura indicari potest, ad Regum secessus, latebrasque voluptuarias extructum, omnibus, quæ in Italia hodie sunt, regijs structuris facilè comparandum. Memorant Sarraceni rerum veterum peritiores Cubam, & Azisam Sarraceni cuiusdam Siciliæ Regis filiarum olim fuisse nomina, a quibus duobus his Regum pomarijs cognomenta desumpta sunt. Hactenus Fazelus.

Vbi hæc in Fazelo perlegi; mecum ipse statui vtrumque rudi Minerua describere ædificium, ne vel temporum iniuriæ, vel nonnullorum negligentia aut dirutis ijs, aut penè collapsis de panormitana maiestate nonnihil gloriæ derogarent. Admoueram operi manus. Opus elucubrando penè perfeceram. Forte fortuna F. Albertus de Leandro Bononiensis in manus incidit; qui cum vniuersam Italiam, Insulasq; ei adiacentes adamussim describeret, Siciliam non omisit. legi, vidi quidnam de ea in eiuscemodi descriptione continerctur. & inter cetera vtrumque egregiè descriptum ædificium, ne, vt inquit idem ibidem, vel temporum vetustate, vel Ciuium incuria tantorum ædificiorum memoria moreretur. Meam certè sententiam omnino deponendam, hanc mihi suscipiendam duxi,

duxi, vt exteræ gentes, atque nationes, cum id alieno ſtylo adumbratum, deſcriptumquè cognoſcerent, non ex aſſentatione deſcriptum, vel ex animi affectione adumbratum ſibi ſuaderent. Sed lectorum pace paulo altius id mihi liceat repetere, cum ex eo non ſolum quæ tetigimus, ac breuiter demonſtrauimus, ſed vniuerſa planè totius panormitanæ vrbis deſcriptio breuiſſimis, italicisquè perſtricta characteribus habeatur.

Scendendo, *ſic ille exorditur*, al lito del mare, e ſeguitando il viaggio da Soloente, a Palermo vicino alla detta Città ſei miglia che ſono fra lo ſpatio di dodici miglia tra ſolunte, e Palermo, come dissi, euui vna bella, vaga, e dilettoſa pianura, ornata di vigne, e di campi fertili, ed ameni, ed abbondanti, maſſimamente di canne da gli abitatori del paeſe dette Cannamele, dalle quali ſi traggeil Zucchero, &c. Poſt paulo. Ma ritornando alla cominciata deſcrittione, dico, che ſeguitando queſta pianura tanto fertile, e vaga ritrouaſi la nobile Città di PALERMO gia de Romani Colonia, come dice Strabone nominandola Panormus, e coſi parimente la nomina Tucidide, Polibio nel primo libro, Diodoro nel terzodecimo, Cicerone nelle Verrine, Liuio nel venteſimo quinto, Procopio nel primo, e Tolomeo con molti altri Scrittori, come dimoſtrerò. Circa la edificatione di queſta Città variamente parlano i ſcrittori. Alcuni dicono, che hebbe principio da Hermodono, il quale paſsò in queſt'Iſola da Spagna con venticinque nauili, ed hauendo ſottilmente conſiderato tutta l'Iſola, ed aggradendole queſto luogo quiui edificò queſta Città, e nominolla dal ſuo nome Hermoda. Altri dicono, che la Sibilla Cumana edificò, in queſto luogo vn caſtello, e vi conduſſe poi, di diuerſi luoghi molte perſone, le quali, veduta l'opportunità del luogo diſpoſto a dar ricetto alle naui addimandaronlo Panormo, perche i Greci chiamano Panormos la ſtatione delle naui. Vero è, che i Panormitani altrimente narrano, il che più s'accoſta al vero, la edificatione di queſta lor Città, e dicono, che la fù edificata da Caldei, e Damaſceni inducendo per lor teſtimonio vna pietra ſcritta di lettere Caldaiche poſta ſopra l'antica torre della porta delle Pratelle della detta Città. La cui ſententia in latino è tale. *Non eſt alius Deus præter verum Deum, non eſt alius potens præter eundem Deum, non eſt alius victor præter eum, quem colimus, Deum. Huius turris præfectus eſt Saphu filius Eliphat filij Eſau fratris Iacob, filij Iſaac, filij Abraham. Turri nomen eſt Baych.* Dimoſtrano etiandio d'vn'altra pietra le lettere ſcritte, che ſi ritroua nella Città molto antica, le quali così ſi leggono: Vi-

In deſcrip. Sic. f. 46. mihi.

„ *aente Isaac filio Abrahæ ingens Caldæorum manus, quibus adiuncti sunt*
„ *multi Damasceni, atque Phœnices præliatores, ad hanc triangularem In-*
„ *sulam, & hoc ameno loco, quem Panormum postea dixerunt, sedes perpe-*
„ *tuas locauerunt.* A questa opinione s'accosta Pietro Marso chiosan-
„ do il verso di Silio nel quartodecimo libro, doue dice,

„ *Tergemino venit numero fæcunda Panormus.*

„ il quale dice, che questa Città fu primieramente habitata da Fenici
mercadanti, e che poi ella fù colonia de' Greci, ed al fine vi furono
„ condotti habitatori da Romani. Queste sono adunque le opinio-
„ ni, che io ho trouato del principio di tanta Città, la qual non è
dubio, ch'è molto antica. E questa poi fù soggiogata da Cartagi-
„ nesi, come dimostra Polibio, e Strabone nel sesto libro, doue nar-
ra, che Aulo Equilio, e C. Cornelio Consoli partendosi da Messi-
„ na con trecento, e cinque Galee passarono a Palermo nemico del
„ Romano, ed hauendolo combattuto e per terra, e per acqua lungo
tempo, al fine per forza delle machine, e de soldati pigliarono quel-
„ la parte nominata Napoli. Di che spauentati i Palermitani dell'al-
„ tra parte si dierono a Consoli. E così fu tolta dalle mane de Car-
taginesi la Città, e venne in poter de Consoli Romani, li quali pos-
„ taui bona guardia, se ne partirono. Doppo ella fù tanto fedele
al popolo Romano, che finita la prima guerra fra Romani, e Car-
„ taginesi (la qual durò ventiquattro anni) ella fù fatta Colonia de
„ detti Romani. Questa Città meriteuolmente è cognominata feli-
„ ce per li grandi ornamenti a lei donati dalla potente natura, impe-
„ roche ella è posta in luogo opportuno, oue possano passare i Merca-
„ danti tanto per terra, quanto per acqua. Ha l'aria piaceuole, e
„ bene edificata, e con belli edificij ornata, si come in parte dimostre-
„ rò. Ha magnifico popolo, ed è la stanza di tutti quasi i Signori, e
„ Baorni dell'Isola, e del Vicerè, e del consiglio reale: ed anticamen-
„ te etiandio era là stanza de Re, e degl'Imperadori per la vaghez-
„ za del luogo. Abbonda di tutte le cose necessarie, e dilетteuoli. Ed
„ in ogni stagione dell'anno vi si veggono nuoui frutti e nuoue di-
„ licatezze dal fertile paese produtte. Onde si conosce la gran dol-
„ cezza dell'aria. Ne men però produce huomini di raro, ed illustre
intelletto. Et infra. Ha Palermo il paese fertile, e dilетteuole, ed
„ è copioso di belli, e vaghi Giardini pieni con molto ordine di Ce-
„ dri, Limoni, Naranzi, ed altri frutti gentili. Quiui da ogni lato scor-
rono i ruscelletti di chiare acque mormorando suauemente, e tra

quei

quei giardini ſi veggono alcune Iſolette artificioſamente attornia- „ te dalle dette acque coperte ſempre di verdi erbette. Quiui ritrouandomi io già della ſtaggion del verno, e riguardando per quei „ diletteuoli luoghi eſtimaua queſto eſſere nel tempo della primauera. E tra l'altre coſe belle, che io viddi, fù vna nauicella di marmo lunga tre piedi nel mezzo d'vn di quei giardini ſoſtentata „ da alquante picciole colonne in cima ad vna Iſoletta dall'acque intorniata, ſu la qual nauicella erano per alcuni condotti mandate „ l'acque in tant'abbondanza, che ſcorrendo elle per la nauicella, „ mentre le perſone a tauola poſte mangiauano, conduceuano loro dauanti i vaſi pieni di vino come lor piaceua. Coſa nel vero di „ molto piacere, e ſpaſſo. Taccio altri luoghi aſſai ſimili, che io qui „ viddi. Di queſto tanto delitioſo paeſe così ſcriue Silio nel decimoquarto libro.

Tergemino venit numero fæcunda Panormus,
Seu ſyluis ſectare feras, ſeu retibus æquor
Vertere, ſeu cælo libeat traxiſſe volucres.

In queſti verſi moſtra la bontà del territorio di queſta Città, e come in quello ſi ritrouano ſelue molto commode alla caccia, ed il „ mare per peſcare, ed altri luoghi per vccellare.

Breuiſſimis totam pænè habes vrbis panormitanæ deſcriptam characteribus, quam licet diſſectam in partes ſupra propoſuerim, „ hoc mihi tamen arriſit loco exteri hominis nullo ſtipendio affecti, vel pollicitatione permoti in medium afferre ſententiam, vt conſona veritati ſit veritas. Tanta planè laudatio in externi hominis ore „ non modo non ſordeſcit, ſed, quibus vel pectus ſapit, vel qui nulla prorſus animi affectione ducuntur, mirumquantum placet. Ve- „ rum hæc obiter. Illa, quæ ſequuntur, ad rem aures admoue. „

Sono oltre di ciò, ſic ille proſequitur, lunge vn miglio da Palermo le ruine di due illuſtri palaggi col terzo pure in piedi, ma mal „ condotto per eſſer ora abitatione di animali.

Ex hac dicendi ratione animum candidum quidem, ac purum ſcribentis attende, quæ laudanda proponit, quæ pæne vituperanda „ non omittit. Et è fama, che foſſero edificati da Mori, mentre che „ tennero la ſignoria dell'Iſola ſoggiungendo, che coſi furono fatti da vn loro Re, il quale hauea tre figliuole, ed a ciaſcuna ne con- „ ſegnò vno, ſi come ſi può vedere da quelche in piedi reſta. Et erano tutti fatti con molta miſura, proportione, e vaghezza. Tro- „

uan-

uandomi io quiui, e vedendo quel palazzo, che ancor ſi vede, eſſer fatto con grand'artificio, e ſpeſa, deliberai di farlo deſignare quanto era poſſibile miſuratamente deſcriuendolo poi a parte per parte per piacere delli curioſi ingegni.

Quoniam vero illud Aziſæ ob eximiam, ſingularemquè pulchritudinem primas habet, primo loco deſcribendum putauit.

Ha la facciata di lunghezza di piedi nouanta, e di ſeſſantatre di altezza di pietre quadre molto artificioſamente inſieme congiunte; ſopra di cui vi è vn ordine di merli di altezza di piedi tre. Nel mezzo di queſta facciata vedeſi vna molto miſurata porta alta trenta piedi, e larga la metà meno con gran magiſteri fatta. Soſtentano l'arco di detta porta due colonne di finiſſimo marmo per ciaſcun lato di piedi dieci l'vna computandoli le ſue miſurate baſi, e capitelli, ſopra delle quali da altre tanto ſono le poſte, che ſoſtengano l'arco, ed il ſott'arco della prefata porta. Dall'vno, e l'altro lato di detta artificioſa porta con pari ſpatio vi è vna porta minore il terzo della prima, anch'ella di pietre lauorate compoſta. Cinge queſto edificio intorno vn ben lauorato architrauo, ch'è ſopra d'ambendue le porti minori, il quale finiſce al principio dell'arco della maggior porta da ogni lato. Sopra queſto architrauo perpẽdicularmente, e ſopra di ciaſcuna di quelle due minori porte veggonſi duoi feneſtroni per lato alti per ciaſcuno venti piedi, e meno per metà larghi con vna proportionata colonna di marmo ſtriata nel mezzo di piedi cinque computate le baſi, ed il Capitello. La qual colonna ſoſtenta due archi, ſopra de quali vi è vna ſemplice feneſtra di tre piedi in longhezza. E computando l'altezza dell'antidette colonne, gli archetti con queſta feneſtrella ritrouaſi occupare da doi piedi, ed altre tanto ſi vede otturato inſino alla ſommità di detto feneſtrone. Partiſce queſti duo feneſtroni da ciaſcun de detti lati vna porta di pietra lauorata, che al quãto del muro maeſtro vſcendo finiſce vgualmente coll'Antidetto Architrauo. Sopra di cui dall'vno, e dall'altro lato della maggior porta vi è vn ſpigulo di pietra lauorata, che ſale inſino ad vno Cornisamẽto ſopra delli quattro feneſtroni ſoſtentato, che lega intorno tutto queſto edificio. Sopra di cui nel mezzo perpendicolarmente mirando in giù al colmo dell'arco dell'antedetta porta vedeſi fondato vn gran feneſtrone, e da ciaſcun de lati di quello ſono tre feneſtre di tanta altezza, quanto è quello, ma di larghezza meno. E detto feneſtrone meno della metà è ferrato, oue ſi vede vna picciola feneſtra, le due vicine feneſtre, cioè dalla deſtra, ed alla ſini-

ſtra

ſtra ſono per terzo aperte, ma l'altre due da ogni lato ſono ſerrate oltra della metà.

Nella parte aperta vi è vna bella colonna di marmo, che ſoſtenta doi archetti, nel mezzo ſopra di quelli vedeſi vn occhio di pietra lauorato. Poi nella ſommità della facciata ſcorgonſi li merli, con li quali è intorniato tutto detto Palazzo. Dalli lati e queſto edificio di larghezza per metà dell'artificioſa facciata. Egli è ben vero, che nel mezzo di detti lati eſce fuori per quadro piedi dieci. Ritrouanſi da ciaſcun di queſti lati tre porte di altezza, e larghezza di quelle due porte dalli lati della gran porta della facciata. Piglia il principio ſopra dell'Architrauo innanzi nominato, che è ſopra di queſte porte, vn gran feneſtrone ſopra la porta di mezzo, ch'è anch'egli meno otturato; e ſimilmente cominciano due altre feneſtre della miſura di quello in altezza, ma non tanto larghe ſopra di quelle due porte. Sopra poi della cornice è vn' altro gran feneſtrone parimente mezzo ſerrato con la colonnella nel mezzo, come di quell'altro diceſſimo. E parimente ſi ſcorgono da ogni lato d'eſſo tre altre feneſtre ſolamente per metà aperta quella di mezzo. E poi li merli in cima della muraglia come è detto. Fu fatto tutto queſto edificio di quadrate pietre con marauiglioſo artificio, benche hora ſi veda rouinare, e maſſimamente nelle feneſtrate. Entrato dentro per la maggior porta ritrouaſi vn Atrio longo piedi quindici, ſopra di cui innanzi detta porta la ſommità dell'arco di eſſa da piedi ſei eiui vna volta indorata larga, e longa, quanto è la porta. E poi da ambidoi li lati per quindici piedi piglia la volta la forma della falce, come noi dicemmo. Paſſato queſto ſpatio molto ſi humilia, e così ſcorre per inſino al fine da venti piedi a forma di croce. Paſſato l'Atrio nell'oppoſito della prefata porta, vedeſi vn'altra porta di non minore larghezza, ed altezze di quelle. Similmente ſoſtentando il ſotto arco due belle, ed alte colonne di candido marmo da vn lato, ma dall'altro due altre vaghe colonne di ſelice brunito con i ſuoi baſi, e capitelli. E l'altezza di dette colonne computando le baſi, ed i Capitelli, ed il peditamento dieci piedi. Sono queſte coſe molto più artificioſamente lauorate, che non ſono quelle colonne della prima porta. Queſto ſotto arco tutto è ornato di finiſſimo muſaico. Più oltre incontraſi in vn quadro di ambito per ciaſcun di loro di piedi dieci. Ed in ciaſcun di queſti tre lati e vn picciolo ſacello, ch'eſce fuori di detto quadro due piedi, e mezzo. Il perche riſultarebbe la larghezza di tutto queſto ambito da quindici piedi, e parimente nella longhez-

za

za altretanto, ſtringendo dentro imperò il vuoto della Porta quanto occupano le ſopranominate colonne. Da ogni lato di queſti ſacelletti ritrouaſi vn Pilaſtro di pietra lauorato, oue è vna colonna di candido marmo di piedi cinque, computandoui le baſi, ed il Capitello in piedi rizzata eleuata dal pauimento tre piedi; e coſi riſultarebbe l'altezza di quei Pilaſtri annouerandoui anche doi piedi, che ſono ſopra de capitelli delle colonne dieci piedi, ſopra delle quali è poſto vn vago freggio con grand'artificio lauorato, che congiunge tutto queſto edificio. Fra le poſte, e gli antedetti Pilaſtri dal pauimento inſino a queſto freggio, ſono le pareti tutte di eccellenti tauole di marmo croſtate, le quali ſono di larghezza vnze ſei per ciaſcuna, e per longhezza piedi dieci; eſſendo anche fra l'vna, e l'altra li freggi di marmo rileuati, fra le quali ven'è vno di mezzo piede fatto alla muſaica. Certamente coſa molto ſingolare. Soſtentano gli antedetti Pilaſtri vna volta alla moreſca coſtrotto, ſi come vna Pigna, ma concauata, coſa in vero molto artificioſa. In mezzo di quelli doi ſacelletti, che ſono dalli lati, è vno vſciuolo, e nella fonte doi artificioſi ſcaloni di bianco marmo freggiati molto ſottilmente alla Moſaica. Nella ſommità di ciaſcuno vna bella pigna di marmo. Nel mezzo delle quali da vn artificioſo ſchifone di metallo eſce gran copia d'acqua. E così queſta chiara acqua con gran vaghezza de gli aſtanti cadendo ſopra d'alcune ſtriate pietre di marmo, dà gran rumore, e mormorio ſcendendo per quelle pietre ſtriate. Nel fine poi ragunandoſi aſſieme paſſa per vno artificioſo ruſcelletto, come poi dimoſtraremo. Sopra dello Schifone, da cui eſcono dette acque vedeſi vna belliſſima Aquila da finiſſimo muſaico compatta, ſopra di cui ſi vedeno anche due vaghi pauoni ſotto di vn bianco drappo, cioè vno per ciaſcun lato, e nel mezzo due huomini con gl'archi teſi mirando a certi augelletti, che ſono ſopra li rami di vn albero per ſaggittarli, cuopre tutto queſto quadro di mezzo vna croſata volta. E tutto il pauimento di eſſo di quadrate pietre di bianco marmo; nel mezzo di cui paſſano l'acque dell'antedetta fontana per vno artificioſo ruſcelletto di candido marmo per poco iſpatio, ed entrano in vn bello, e miſurato quadro di quattro piedi, e mezzo per lato; pur anch'egli di finiſſimo marmo freggiato con alcuni curioſi lauori alla muſaica. Il cui fondo è condotto a ſei cantoni, fra le quali per le chiariſſime, e tranſparenti acque veggonſi peſci finti di diuerſe maniere alla muſaica molto ſottilmente compoſti, li quali ſecondo il mouimento delle chiare acque anch'eglino paiono muouerſi.

Vſcen-

Vſcendo queſt'acque anch'elle di quindi ſcorrono per vn'altro ruſcelletto ſimilmente fatto come il primo; ed entrano in vn altro quadro fatto parimente a ſomiglianza dell'altro, e di quindi al terzo con marauigliosa delettatione. Da queſto terzo quadro anche per vn ruſcelletto paſſano queſte acque, ed alquanto paſſate per vn ſotterraneo cuniculo ſono condotte ad vna larga, e profonda Peſchiera edificata auanti a queſto palazzo, come poi deſcriueremo. In vero ella è coſa molto vaga, e diletteuole di vedere, ed vdire queſte freſche, e chiare acque di continouo precipitoſamente ſcēdere con tanto diletteuole crepito dell'ante detto Siphone, che caggionano nel caſcare ſopra dell'artificioſe, e ſtriate pietre, e poi ragunarſi aſſieme, e correre per detto bello ruſcelletto, ed entrare di quadro in quadro, e vedere rappreſentare quelle vaghe figure di muſaica, com'è detto. Egli è ben vero, che vicino al quadro di mezzo vi è vna miſurata pietra di candido marmo di piedi tre per lato, da quattro artificioſamente lauorati capitelli dal pauimento non molto alla ſoſtentata, ſopra di cui con gran piacere mangiare ſi può. Appreſſo di queſti diletteuoli luoghi, e con non minor delettatione guſtar ſi può il freſco vino portato con li vaſi dalle correnti acque per detti ruſcelletti per inſino a queſto quadro. Nel quale eſſendo condotti pare vogliono fra ſe combattere così agitati dall'acqua, o più, o meno ſecondo l'impeto delle correnti acque di eſſe. Inuero di quindi facilmente giudicare ſi può, foſſe queſto artificioſo Palazzo ſtato fatto da potente, ingenioſo, ed anche nobile ſignore. Vſcendo fuori di queſto luogo ritrouanſi doi vſci non molto grandi, cioè vno alla deſtra, e l'altro alla ſiniſtra, per li quali ſi paſſa per ſalire ſopra del Palazzo. E quiui veggonſi alcune ſcale fatte a limaca di trēta otto ſcaloni di ciaſcuna per inſino al primo ſuolo, oue ſi ritrouano per ciaſcun lato queſti edificij. Il perche narrando d'vn lato il ſimile ſi potrà intendere, che ſia dell'altro. Salito dunque alla deſtra per detta ſcala entraſi primieramente in vna ſala dodici piedi larga, trenta longa, e quindici alta. Nel cui capo ritrouaſi vna Camera di piedi quindici. Corriſpondono a queſto edificio quelli doi primi feneſtroni, quali diceſſimo eſſer nella facciata ſopra di vna di quelle porte dalli lati della porta maggiore. E da queſte due habitationi per paſſare all'altre due dell'altro lato della maggior porta, vedeſi vn adito di piedi quattro largo, che paſſa fra l'altezza della volta, che è ſopra della fontana, e la facciata del palazzo. Poi per vn'altra ſcala fatta a ſimiglianza dell'altra di ſcaloni trenta ſi ſaliſce, in capo di cui vi è vn chioſtretto

M di

di sopra aperto all'aria di piedi dieci per ogni lato. E similmente anche vn'altro dall'altro lato si vede. E di quindi si passa nel mezzo di tutto l'edificio sopra della fontana, oue è vn chiostro o sia corte parimente longo, o largo venti piedi. In cui da tre lati veggonsi tre facelletti, cioè vno per lato di larghezza per ciascuno piedi cinque, e di dieci in longhezza, sopra de' quali sono le volte alla moresca fatte, come inanzi dimostrassimo. Son sostentate le volte d'intorno di questo chiostro da quattro belle colonne di finissimo marmo di altezza di piedi dieci per ciascuna: spira nel mezzo di detto chiostro l'aria. Penso fossero posti in quei facelletti li Dei di detti pagani. Appresso di ciascuno di questi chiostretti v'è vna sala di piedi trenta in longhezza, e tredici in larghezza, e ventitre in altezza. alle quali corrispondono parte delle fenestre, che dicessimo essere sopra del freggio della facciata, e parte di quelle, che sono dalli lati dell'edificio. Sono tutte dette fenestre con le colonnelle lauorate alla Moresca. E ciascuna di queste sale ha vna cameretta congiunta, a cui corresponde vna di dette fenestre. Si può passare di vna nell'altra stantia. Appresso delli doi chiostretti dalli lati veggonsi le scale da salire sopra la sommità del palazzo, la quale tutta è coperta di bitume. Sono anche dette scale a lumaca di gradi trent'otto per ciascuna. Fu fatto molto artificiosamente detto astricato con il quale è coperto tutto questo edificio fuori dalli chiostri. Con tanto magistero fu fatto questo edificio, che si vede tutto esser di grosse mura fabricato, che sono nella sommità di grossezza di piedi cinque, concatenato di grossissimi traui di quercia fra le mura poste, si come in più luoghi mezzi rouinati si vede. Egli è l'astrico di cui coperto l'edificio, come ho detto, fatto con grand'artificio, che non si può comprendere, oue siano li meati, per li quali scendano l'acque, che quiui dall'aria cascano. Inuero, come ho scritto, è questo superbissimo, ed artificiosissimo edificio.

Huiusce ædificij minuta planè, ac nimis exacta descriptio, vt vides; sed illud certe me consolatur, ac recreat; quod ea non ab Panhormitani viri, sed ab Itali scriptoris fonte profluxit. Nulla assentationis timenda est nota, nullum figmentum, aut commentum. tota tota fideliter exscripta. quam vel ea ratione ductus latinitate non donaui, ne forte quis sibi istæc omnia vel per hyperbolem dicta, vel scripta sibi suaderet. Præclara, ni fallor, ætopeia, at res ipsa ætopeiam vincit. Qui fidelibus eam oculis non subiecerint, animis concipere non possunt. Sed alterum iam, eodem scriptore duce prosequamur. præit ille. nos pedissequi.

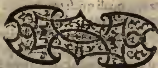
Scendendo poi, sic habet, dal detto palazzo vedesi auanti la

mag-

la maggior porta per poco spatio vna vaga quadrata peschiera creata dall'acque. Cosi ella è formata. Gira intorno ducento piedi, che danno cinquanta per ogni quadro essendo quadrata attorniata di artificiose reticulari mura. Nel cui mezzo vedesi vn bello, e vago edificio anch'egli di quadrata figura. A cui entrasi per vn picciolo ponte di pietra, nel capo del quale vi è vna porta, per la quale si passa in vna saletta di dodici larga, e sei longa, voltata in croce con due fenestre cioè vna per ciascun lato, dalle quali si possono vedere li viui pesci per l'acque nuotare. Poi di quindi si passa in vna misurata, ed artificiosa stanza di larghezza di otto piedi, e larga dodici. E quiui ritrouansi tre belle, e misurate fenestre cioè vna per ogni lato, e nella fronte la terza, che mira al palazzo. Nel mezzo di ciascuna di essa sostenta doi piccioli archi vna striata colonnella di finissimo marmo. Cuopre questa stanza vna superba, ed eccellente volta alla Moresca lauorata. Il pauimento di lauorate pietre di marmo molto diligentemente composto si vede, benche ora gran parte di esso è rouinato. Quiui in questa habitatione si presentauano le signore, e dalle fenestre pigliauano suoi piaceri vedendo vargare li pesci fra l'acque chiare. Nell'altra habitatione rimaneuano le loro donzelle, le quali poteuano anch'elle da quelle due fenestre hauere parimente simili delettationi. Nella peschiera si poteua scendere per alcuni scaloni di marmo. Intorno a essa peschiera erani vn vago giardino di limoni, cedri, Naranzi, e di altri simili fruttiferi alberi, di cui alquanti vestigi ancor si veggono per vna parte delle rouinate mura, dalle quali era intorniato. Ancor si scorgono in questi contorni assai vestigij di edificij, ed anche parte di essi in piedi, per li quali si può giudicare fossero quiui grandi, e superbi edificij si per seruiggio della famiglia delli Signori, come per hospitio delli forastieri, che di continouo ueniuano ad essi. Inuero io credo non possa verun animo generoso vedere questi edificij parte rouinati, e parte che minacciano rouina senza graue dispiacere di animo. Parimente io credo fussero quegli altri due palazzi, li quali quasi totalmente rouinati giacciono non molto da questo discosti. Assai sono dimorato nella descrittione di questi edificij vscendo del principiato nostro intento; pur è paruto a me di descriuere questo edificio per sodisfattione de curiosi ingegni, ed acciochè mancando tanta fabrica, come minaccia per nō esserui alcuno di animo generoso, che la conserui nō potendosi poi veder in piede almeno rimanga la memoria nella scrittura. Hactenus ille, & nos cum illo hactenus.

Illud vero monitum hoc loco te volo, quod licet hæc ædificia sint aliqua ex parte hodierna luce collapsa, sua tamen pulchritudine, ac maiestate non carent; cum in ijs regiæ, auitæquè vestigia nobilitatis elucescant; quæquè suapte sponte testantur Panormitanæ Vrbis gloriam ita singularem existere, vt gloriosior, vbiquè videatur.

Vidi antiquissimum M.S. apud Hæredes D. Iosephi Caggij S. Nicolai ab Albergaria Parochi vitæ integritate, ac doctrinæ excellentia præstantis. Legi arcem illam Fonti maris dulcis propemodum imminentem temporis diuturnitate dirutam, cuius tantum hodierna die vestigium extat, a Sarraceno Rege constructam; cui filiæ sibi carioris ille indidit nomen. In huiusce rei inuestigationem adhibui summam diligentiam. plurimos dies, noctesque plurimas elucubrando consumpsi. Non inueni. præclarior cæteris cum sit locus, maximisque delicijs refertus id suadet. Locus regius est; ac ædificij vestigia, quæ non exiguam terræ intercapedinem continēt, & coercent, regiam commendant liberalitatem. Arx aquis septa, balneas, piscinasquè gremio confouebat suo, ad quas Rex vel lauatum, vel expiscatum cum veniret, per varios ædificij meandros delitescentibus gradibus in ea loca deueniret. In ea obsoleta papyro hæc. Autumant nonnulli extare libellulum, qui Siciliæ Itinerarium inscribitur, ab Hebreo exaratum, in eoqne legisse Regem vna cum liberis, ac vxore in cymba ex ebore facta expiscari solitum. Is nunquam ad me peruenit. Sit penes eos fides, neq; .n. incerta scribēda pro certis, testis dumtaxat auritus, non ocularus. De Cuba meminit Boccaccius in Decamerone, & cum eo plerique alij, quos, si lubet, consule. Atque hæc de ædificijs sint satis.

CA-

CAPVT XII.

De templis in panormitano æquore constructis.

NEC abs re quidem est, recensitis iam regijs ædificijs templa etiam in panormitana planicie vel a Regibus, vel a ceteris Regum vestigijs insistentibus, (regium .n. panormitanum genus est) extructa breui orationis anfractu vel proponere vel describere, cum semper ex vnaquaquè re panormitanę vrbis regia maiestas luculenter existat. Et debebatur planè Aureæ Conchæ templorum decus, ac ornamentum, cum ea tamquam adamantini lapides eiusdem aureæ Conchæ monile; perinde .n. græcum hoc verbum ὅρμος sonat, siuè regium caput collustrent, comant, coronent.

Atquè vt hinc prosperè, ac feliciter ordiamur satis scio in Guilelmi secundi Circo illo regio, seu saltu, quem hodie communiori vocabulo Parcum populares appellant, Guilelmum Regem venationi frequenter indulsisse; qui profecto cum id temporis multiplices ferarum fætus aleret, ac educaret, singularem venaticis canibus prædam offerret, ac præcipuam Regis animo delectationis materiem suppeditaret. Hoc ergo loco progrediente tempore a Friderico secundo Siciliæ Rege templum est conditum, ac D. Mariæ sacrum, quod Cisterciensis familiæ sacerdotes colunt. In huiusce templi parte Virginis Deiparæ simulacrum visitur aspectu augustius humano. Sacram illam ædem nemo adit, quin suplex Virginem adeat, ac pietate commotus lacrimas pietatis non effundat. Cænobium illi adiunctum in præcælso, editoque colle collocatum. Hic summam aduentanti voluptatem creat locus, is .n. cum & cæli clementia, & volucrum concentibus, & florum odoribus, & arborum varietate exornetur materiem voluptatis subministrat, & ad deponendas curas omnes cordis tyrannides inuitat. Totum panormitanum æquor vno lustratur aspectu, vnoq; aspectu varijs, iucundissimisquè rerum ferè omnium imaginibus affatim aduenæ, incolæue desiderium satiatur. Vndequaquè fontes erumpunt, vndequaquè etiam, vt innui, vernat & auis, vt post haustum beneficij non immemor loci delitium cantu reddat amænius, vel loci deli-

tium

tium ingeminato carmine consalutet. In eo nihil est, cur quispiam desideret.

d.p. l. 8. E regione respondet Mons Regalis, *vbi*, ait Fazelus, *templum est ingens, musiuo opere, ædiumquè superbissimarum structura toto orbe celeberrimum, magnificentissimumquè D. Mariæ sacrum, & Cœnobium D. Benedicti Sacerdotibus adscriptum, quod Guilelmus secundus Siciliæ Rex magnis impensis loco iuxta Bulchar Saracenorum Pagum paulo supra Sanctam Kiriacam a fundamentis erexit omnibus fanis non solum Italia, sed tota etiam terrarum orbe extitatis eo genere structura præferendum; vbi statim tanta, tamquè insignis fabricæ, maiestatisque templi admiratione, Regis præterea frequenti accessu, ac incolatu, accita rerum nouarum auida multitudo, oppidum pro initijs fuit; Panormiquè tam illustris Ciuitatis vicinia non contemnendum effecit: quod eiusdem Regis liberalitas paulò post in ciuitatem Metropolim concedente Lucio Tertio Romano Pontifice euexit. Hic latus hortorum amœnitate liquidis fontium planè manantium aquis, & suauissimo in totam panormitanam sibi subiectam planitiem, omnemquè vrbem ipsam, ac mare Tyrrhenum prospectu, aërisquè clementia pulcherrimus cum esset, & ob frequentes Regum secessus, qui se animi relaxandi gratia eò conferre solebant Mons Regalis iure optimo appellatus.* Hæc ex Fazelo. Breuioribus iam notis, rudiquè, vt aiunt minerua templum huiusce vrbis descriptum considerasti, considera quæso nunc mecum illud ipsum ex P. F. Leandro Alberto paulo accuratius, ac diligentius adumbratum; vt, si terrarum orbis tantam tanti templi maiestatem, tam singularē, tantamquè Regis munificentiam si minus potest oculis inspicere, adamussim literis expressum, characteribus efformatum contempletur. Quæ sanè magnificentia cum penè sit toto terrarum orbe singularis, singularem etiam vrbi Panormitanæ affert laudem, cum id fuerit tum a pio, tum à præpotente Rege constructum, qui suum in Conchæ Aureæ theatro domicilium collocarat, eoquè loci, in quo assuerat animi curas, molestiasq; subinde deponere, ne diuinis se rebus orbaret, sacellum quasi agreste sibi condiderat, quo nihil, vt dictum est, orbis terrarum vel magnificentius, vel par fortasse cognoscit. Ne igitur diutius præstolantē F. Leandrum Albertum Italum detineamus, aures commodemus. consentaneum .n. est, vt quiuis humanam hanc exteri hominis ex longinqua regione aduentantis orationem benignis auribus accipiat, ac ceteris, si qui sunt, qui obstreperent, silentium imponat.

Sopra Palermo, sic exorditur ille, *quattro miglia vedesi su quelli ameni, e dilettevoli colli il picciolo Castello di Monreale da latini Mons regalis,*

galis, nominato, edificato gia da Guilelmo il buono Re di Sicilia dal legnaggio de Normanni per ristorare i danni dati dal suo Padre a popoli; volendo che questo luogo fusse ricetto de poueri. E non contento di ciò vi aggiunse vna molto superba chiesa con vn Monastero consegnandoli di buone entrate per sostentare alquanti monachi, li quali continuamente hauessero quiui a lodare Dio, e pregarlo per la salute sua, e de suoi, si come dice Raffaello Volaterrano nella Geografia de Commentari vrbani. Vi è dunque il tempio; se ben non è molto grande di edificij; di preciosità e nondimeno da potersi pareggiare con ciascuni ornatissimo, e pretiosissimo, tanto per la materia, quanto per lo magisterio. E certamente, (auuenga che egli sia in parte guasto) dimostra che fusse opra da Re magnanimo, e di grande ingegno. Non mi sarà dunque graue per li curiosi ingegni descriuere tanto degna opera più breuemente sarà possibile. Prima egli hà vna molto bella, ed artificiosa porta di marmo; ed entrato nel tempio per quella si appresentano due ordini di colonne di smisurata grossezza di finissimi marmi, che sono noue per parte, le quali sostengano l'alte mura crustate di musaica parte fatta a figure, e parte designate all'Arabesca, onde viene ad esser questo tempio in tre naui distinto. E copriua gia queste naui vn ricco, e nobil tetto conueneuole al rimanente del edificio, ma ora è coperta poueramente di legno colpa della neglıgentia, ed auaritia di coloro; a cui è stato raccomandata il tempio. A man destra di quello si vede vna ben misurata colonnella di porfido fermata sopra la sua base, la qual sostenta vn bellissimo vase di Iaspide, la cui rotundità è di dieci palmi di misura. Oue si conserua l'acqua del battesimo. Più auanti procedendo veggonsi le mura del coro fatte di sei gran tauole di lustrato porfido, larghe ciascuna due piedi, e mezzo; e longhe dieci. Tre ne sono da vn lato, e trè dall'altro. Nel mezzo e la porta di finissimi marmi composta. alla cui destra è vna superbissima capelletta dedicata a S. Giouan Battista; la cui pretiosa, ed artificiosa volta da dieci colonne di porfido longhe dieci piedi per ciascuna (computandoui però le loro basi, e capitelli) è sostenuta. Sopra l'altre fatto di pietre pretiosi vedesi l'imagine di S. Giouan Battista di marmo da ottimo statuario formata. I pareti d'ambendue i lati del Coro di fuori sono diuisati di marmo biãco, e nero. tutto il pauimento tauolato del tempio si vede di pietre pretiose di diuersi colori composto a somiglianza di figure di huomini, e di diuersi animali, vccelli, alberi, foglie, ed altre cose molto nobilmente lauorate. Ed essendo gli anni passati parte di questo pauimento guasto dalle pioggie, che scendeuano per la ronina del tetto, di nuouo l'Arciuescouo, che vi era Spagnuolo, huomo religioso, da singolari maestri fece non senza sua gran spesa ristorare come si vede. Ella è nel pauimento del Coro, oltra che egli è tutto composto di diuerse pietre pretiose alla musaica con diuerse figure in guisa,

che accompagni l'altre parti del tempio congiunte a questo che vi si veggon quindici pietre pretiose ritonde di larghezza ciascuna per diametro di tre piedi, delle quali due sono di chiaro verde, del quale colore niun' altra pietra mi raccordo hauer veduto mai. Le tredici sono di bel porfido. E sono queste ritonde pietre legate di raro artificio. oltre il coro euui lo spatio fra quello, e la maggior cappella tanto luogo, e largo, quanto il coro, si come disegna vn quadro perfetto; e di pareti dall'vna, e dall'altra parte sono quattro ale; e grosse colonne di marmo, a cui si appoggiano. Nel mezzo di questo suolo fatto, com'è detto di pietre pretiose vedesi vn ornatissimo compasso. poi si scorge l'altissimo Nicchio sopra il maggior altare molto ben proportionato. Ed è tutto questo edificio dal pauimento in sù per fino alla volta crustato di marauigliose tauole di marmo bianco venate di nero, sopra le quali appare vn'ingegnioso freggio, il qual comincia sopra i capitelli delle due vltime colonne, e seguita legandole insieme. E sopra al freggio è vn lauoriero fatto alla Musaica molto eccellentemente. Nel cui mezzo si vede vna bella, e misurata imagine del Saluadore così ben fatta, ed ornata con tante pretiose pietre, che poche per auuentura simili se ne ritrouano. E tutto che per esser tanto in alto paia della statura di vn giust' huomo, nondimeno ella è di tanta grandezza, che l suo capo e di pari misura di larghezza con la porta del coro, la quale chiaramente conoscer si può mirandola da ciascuna posta di detta porta per diametro all'estremità di detto capo. Alla man destra, ed alla sinistra di questa Cappella maggiore nel capo d'ambendue le naui della Chiesa veggonsi due belle cappellette, cioè per ciascuna naue vna fatte anch'elle con gran magistero, e crostate di Musaico. E sopra l'altare a man destra si vede ritta l'imagine di S. Pietro. sopra l'altro a man sinistra si vede quella di S. Paulo di marmo l'vna, e l'altra molto sottilmente fatta. I lati d'ambendue delle naui sono silicati alla musaica con diuerse figure, e pretiose sepulture. delle quali vna è di porfido lunga sei piedi, e mezzo, sopra cui si vede vn coperto di marmo sostentato da sei bellissime colonne di finissimi marmi. ed in questa sepoltura sono l'ossa di Guglielmo malo, così detto per le male opere, che fece. A piedi a questa vn'altra sepoltura molto pretiosa giace il corpo di Gulelmo nouinatò il buono suo figliuolo, il quale acquistò tal cognome per le buone opere, che fece, contrario al padre. La terza è di marmo bianco freggiata alla musaica. e quiui si riposarono l'ossa di Ludouico Re di Francia, secondo che si dice. Dentro a questo nobilissimo tempio tutte le mura sono di tauole di marmo crostate, fuori a man destra euui vn superbo monistero, il quale ha vn bel chiostro con quattro fontane molto degnamente di marmo lauorate, cioè vna fontana in ciascun lato. Hæc Leander. Omnia quidem egregia, præclara [illegible]

Sed

Sed iuuat hoc loco subscribere vel quæ Leander omisit, vel quæ Archiepiscoporum pietas ad templum hoc exornandum adiunxit, vt tota,integraquè descriptio suis absoluta numeris habeatur. Quæ omisit, hæc sunt.

Primo. Non exiguæ magnitudinis valuæ vtriusquè ianuæ, quæ tam ad forum vergit,quam ad D. Castri Cænobium spectat,ex ære sunt factæ.

Secundo. Parietes Deum Opt. Max. suo nutu creantem mundum, ac cetera, quæ consecuta ipsa die sunt, vsque ad Christum Dominum pro humani generis instauratione decumbentem præferunt mira arte elaborata ingenio perfectos.

Tertio Guilelmus Rex prouolutus in genua, qui templum manu Deiparæ Virgini pius offert, animo dicat, vouet.

Quæ vero Archiepiscoporum religio perfecit: ea.

Illustrissimus ac Reuerendissimus D. Ludouicus Torres, cuius memoria in benedictione est, qui Montem Regalem vnicè dilexit, ac templum, dempto illo S.Ioannis Baptistæ simulacro,simulacrum aliud ex ære factum supposuit. In porphyretæ columnæ tripalmaris sedet apice.

E portæ regione ad forum vergentis sacellum extruxit magnificum, ac nobile. ornamentis ditauit, imaginibus insigniuit. in eo D. Castri Capsa asseruatur religiosissimè.

Senis candelabris argenteis templum illustrauit, aram maximam exornauit;quæ cum primum Montem Regalem appulerunt, ad ea inuisenda,factus est vndiquè ingens hominum concursus,cum ante id tempus simile quidpiam Siculi conspexerant nihil.

Ad Sanctorum reliquias ea qua par est pietate seruandas locum augustissimo Dominici corporis altari proximum condidit, excoluit; In eo quidem templo nihil,quod vel ad eius maiestatem celebrandam,vel ad eiusdem perfectionem commendandam faciat,desideratur. adito, scrutator. habeto oculis fidem.

Iam si Panormum versus iter instituatur, in templum D.Virgini offendes sacrum,quæ cum lapidi superioribus annis insideret, in hunc nobiliorem locum translata ab eo nomen traxit.Vnde vel hodierna luce nuncupatur la Madonna della Rocca. Huic adiunctum est amplissimum, celeberrimumquè cænobium D. Hieronymi Venero,ac lyeua Montis Regalis Archiepiscopi sumptibus excitatum. Id colunt S. Adriani Sacerdotes Augustinianæ familiæ instauratores. Vndequaquè ad hoc omnes omnium ætatum viri,fæminæquè confluunt cateruatim. Si quis opis indigus Deiparæ nomen, ac

numen implorat, lætus ex accepto beneficio redit domum. Miracula cuicumq; auspice Virginis liberalitate, sunt peruia. templum illud, rectè dixeris, miraculorum Eous, ex quo miraculorum enascitur dies.

L. 8. dec. pri. Gabrieli fonti, ait Fazelus, ad dexteram quidem in eleuato nō nihil tumulo, qui Acuto Monti altissimo subest, templum ad p. mille assurgit, & ordinis D. Bernardi adiectum illi cænobium insigne D. Mariæ de Angelis cognomento a Mamfredo Claromonte Motycæ olim Comite, consensu Vrbani Sexti Romani Pontificis in agro Baydæ, qui iuris erat Ecclesiæ panormitanæ, & ex causa permutationis adepto ædificatum, locupletissimèquè ditatum, vt in publicis tabulis Notarij Nicolai Castroni 1388. Mense Aug. & in Archiuio Magnæ R. C. legimus. Quod ætate mea vetustate collapsum a Ioanne Paternione Catanēsi Panormitano Archiepiscopo, cui cessit, instauratum, magnisquè ædibus ampliatum; ab ædicula in area templi ab eo fabricata, & D. Ioanni Baptistæ dicata appellationem a D. Ioanne Baydæ vulgo adeptum est. hæc ille.

Et quidem cum sit templum hoc in edito colle constructum, adeuntibus ansam præbet, vt vno aspectu totum panormitanum agrum flore gemmantem, ac varijs fructuum mercibus onustum intueanrur. Prospectus certè iucundissimus, vereque regius est. regium panormitanum genus allicit, inuitat, vocat. S. vero Ioannis simulacrum ita quidem mirificè fabricatum, vt nihil færè pulchrius, nihil delectabilius; cum ita protuberantibus venulis, ac membrorum proportione compactum, ita oculorum maiestate cōpositum, ita ouina pelle conuolutum, vt artificem dixeris non hominem. In eo dumtaxat vox desideratur. ceterum pænè viuit, ac spirat. Ad id inuisendum qua est pietate populus panormitanus, secundo Paschatis die singulis quibuscumquè annis cateruatim conuolat; tantamquè suplicis populi pietatem haud contemnit Prodromus Sanctus, cum miris eum donis amplificet, ac singularibus exornet beneficijs.

Sed progrediamur iam. Huic templo PP. Cappuccinorum templum respondet ab hominum Societate remotum. Loci religio accedentibus silentium indicit, pietatem suadet. adiectum est cænobium nobili cupressero nobilius ijs ædibus conterminum, quæ non celebres modo ob aquarum copiam, & cuiuscumquè generis arborum fæcunditatem, sed & etiam quod in ijs, fama testante, antiquitus cudebatur argentum.

Huic S. Francisci tertij ordinis templum est proximum in Azisæ fini-

finibus collocatum; vt ager ille, quem Sarracenorum superstitio violauerat, Religiosorum Patrum fide, ac virtute sacraretur. Hic Marchionis de Villena Siciliæ olim Proregis pietas, ac liberalitas non amplum modo, sed regium etiam cænobium inchoauit, tum quia vt ceteris exhiberet documenta pietatis, ac præcepta virtutis, tum etiam quia vt Religiosi dumtaxat in cultum Dei op. amplificandum diligentiam omnem, studiumque nauarent. Non desperandum, quin Deo duce, ac auspice, perficiendum, numerisque sit absoluendum suis.

Haud procul hinc S. Francisci a Paula templum varijs, pulcherrimisq; sacellis exornatum; diuersis Sanctorum imaginibus insignitum, ac fornicibus auro distinctis adopertum suspicitur. Odæum, quo nihil pulchrius, nihil ornatius, & auro charitatis indice collustratur, & lacteo candore virginei candoris argumento exhibetur, vt vel eo tamquam Hieroglyphico vtraque virtus in huiusce Religiosæ familiæ Sacerdotibus declaretur, vel vt templum adeuntibus non sine Charitatis, ac integritatis ornamento ante Christi Domini tribunal sistendum demonstretur. E Carinensis portæ regione respondet. Hinc, atque hinc suæ areæ; quæ non exiguam terræ coercent intercapedinem. Maior, quæ vergit ad mare; quæ ad vrbem tendit, minor. Pomarijs vndequaque cinguntur. Ex maioribus accepi sacram hanc ædem in S. Oliuæ planitie constructam. Argumento id est. In ea S. Oliuæ Sacellum extat, coliturque religiosissimè. Fazelus hac de re progreditur vlterius. extra hanc, inquit, portam ad iactum sagittæ D. Oliuæ Virginis, ac Martyris panormitanæ templum est, quo diruto à fundamentis in nobilissimam testudinum faciem instauratum, illique minimorum fratrum Cænobium religiosissimum adiunctum. De Cænobio vero nihil est quod dicam. Illud dumtaxat. Panormitana maiestate dignum. Huic Cænobio & Cænobium, & templum finitimum est Sanctæ Luciæ sacrum. penes est Franciscanæ familiæ Patres. Machædæ Duce auctore, ac Siciliæ Prorege, inchoatum. Nautis vltro, citroque commeantibus obuium, tum vt antequam soluant, intersint sacro, tum vt animos Sacra confessione detergant. Mari abluitur. fluctus sacrat. Sedat.

A Lucia Virgine Virginis Deiparæ ædes Sacra, quæ a cõsolatione ducit nomen, haud distat. Consolationi Deiparæ præit lux. In augustinianæ familiæ potestate est. Singulis quibusque Quadragesimæ dominicis ad ædem hanc ingens hominum, fæminarumque multitudo circumfluit. aptus ad leuandam molestiam & locus, ap-

tius ad sedanda animi tædia & Virginis numen. Octonis columnis in orbem digestis sustinetur. Templo illi, quod Romæ della Rotunda appellatur, haud dissimilis. Templa etiam panormitana Romæ parentis templa imitantur.

Tertio ab hoc loco, quartoque lapide templum extat Virginis a Mercede dictum. Inchoatum est hoc tempore cænobium ita magnificum, ac præclarum, vt nihil certè vel magnificentius, vel præclarius. Id inchoamenta persuadent. Ex linea Apelles.

Huic templo Erčta mons imminet, ac vmbra vel fouet, vel fauet. In eius apice D. ROSALIAE Virginis Panormitanæ antrum aspectu quidem horribile, Asceteriæ cultu religiosum. Id hæroico olim carmine descripsi. Soluta nunc oratione describendum non putaui. Carmen id est typis, Deo duce, imprimendum breui.

Iamquè propinquabant monti, qui proximus vrbi
Imminet, & nomen peregrina ab origine ducit.
Hic virides annosa comas, annosaquè pandit
Brachia, populeas inter bene consita frondes
Ornus, & ingentem, syluis frondentibus, effert,
Cæsariem quercus, quia culmine lambit olympum.
Hic florum delecta cohors, hic læta renident
Lilia, purpureoquè ardet Rosa murice campis.
Prominet hic rupes, hic rupibus addita vallis
Parturit vmbriferam gelida caligine noctem.
Antrum antro, siliciquè silex respondet, & antrum
Plura sub immensis complectitur ostia fibris.
Intus aquæ dulces, gelida quæ cortice sensim,
Guttatimquè cadunt; atquè in caua saxa reducta
Suppeditant rigidis prædulcia pocula saxis.

Inuento iam S. ROSALIAE corpore, vt tantæ tutelaris Ciuis, ac Sanctæ S.P.Q.P. locum illum, ac lucum efficerent religiosiorem, vtque D. ROSALIAE antrum præcipuo quodam cultu, ac veneratione ab omnibus haberetur, accepti beneficij haud immemor in ipso antro sacram ædem extruxit, insigniuit, exornauit. Duplicem præfert columnam è marmore vestibulum. Hæc inscriptio præ foribus.

Hæc est hospes, si nescis Erčtæ montis spelunca
Hic S. ROSALIA Virgo Panormitana

Rosa

Rosa inter regiæ spinas primum adulta
Mox in Eremi hortis secreta
Seu florens, seu languescens,
Nitorem, odoremquè suum texit, compressitque;
Donec afflictissimis Patriæ rebus,
Aduersus pestiferam luem cæleste amuletum,
Hinc reflorescens Idibus Iulijs Anno M. DCXXIV.
longe lateque redoluit;
Præsidium in tempore ab vrbe regni Principe
Et Sicilia ferè vniuersa votis publicis expetitum.

Hoc te venientem monet Elogium, adeuntem vero sic alterum docet.

DIVAE ROSALIAE AB AVLA

VVillelmi, & Margaritæ Siciliæ Regum
Fugientis latebra:
Pridie nonas Septembris diem obeuntis tumulus:
Idibus Iulijs sub Rege nostro Philippo IV. reuiuiscentis
Thalamus;
A S. P. Q. Panormitano piè cultum, splendidè exornatum
Sacrarium
Anno M. D. CXXIX. absolutum.
Quo Sacer eius dies tum existentis e terra, tum euolantis in cælum
In Sanctorum fastis recenseri mandauit
VRBANVS VIII. P. M. *eiusdem nominis Iconis, Reliquiarum*
publice, priuatimquè cultor egregius.
Antrum S. ROSALIAE *perantiquum*
noua Sacrarij forma
Egesta humo æquato, stratoquè solo vallato vestibulo
appositis è marmore ornamentis exædificandum curauerunt
NIC. PLACIDVS BRANCIFORTI *Comes Racudiæ*
Princeps Leonforti, & Iacobus Agliata.
Operis totius Præfecti.
Ex. Sen. Con.

Vbi Pontifex Max. VRBANVS OCT. S. ROSALIAE tutelaris, & cultor diuino afflatus numine S. ROSALIAM Romani Martyrologij fastis adscripsit, ab eo commonitus Panor. Senatus ne tanti ac-

accepti beneficij memoria consequentium annorum obliuione deleretur sequens elogium in marmoreis tabulis inscriptum ipsi speluncæ curauit affigendum, vt & Pontificis Opt. deque Panormitana vrbe merentissimi donum seruaretur, & tanti Pontificis religio horum characterum prædicatione celebraretur.

Ne tam insignis ab VRBANO VIII. PONT. OPT. MAX.
dati beneficij memoria cum labentibus sæculis vnquam
excideret, neue hæc elogia Sanctorum iam fastis adscripta,
ac diplomate ab ipsius Pontificis propenso in ROSALIAM
Virginem animo ad Senatum Panormitanum misso contestata
frequenti populo hanc specum quotidie reuisenti occultata forent.
hunc lapidem immortalium gratiarum vicem
PP.

Ipsius verò antri dextera

In DIVAE ROSALIAE *Fontem*
intra rupem excauatum.

Quæ latet, hic rorem gelida de rupe fluentem
Condebat rosea Concha parata manu.
Felix virgineis donec libata labellis
Educat æthereum gutta caduca rosam.
Iam fluit in puteum, tu nunc felicior hospes
Huc ades, & casti pocula amoris habe.

Id autem præfert sinistra

In angulum lutulenta specus siccum
D. ROSALIAE *recessum.*

Vndique inaccessum riget, horret, perfluit antrum:
Nec tamen infesto marcuit imbre Rosa.
Angulus hic illi vernans, hic hortulus halans;
Rore nouo lacrimis, sanguine sæpe madens.
Hic Christi nam sole calet, mulcetur & aura:
Et floret roseo terra subacta genu.

Quod si ad specum ipsam, vbi S. ROSALIA & iacuit, & delituit, hoc leges.

Ad hanc vsque rupem
Eodem quo summa huiusce marmoris ora

Spe-

Speluncæ solum pertingebat
Cum ex alta tellure S.ROSALIAE corpus effossum est,
Hinc Virgo teneris plantis adrepens.
O quam angustam praeoptauit cellulam
Vnde ampla cæli spatia
Liberiori mente percurreret,

Saxeus hic spreta risit tibi nidulus aula,
Nox vbi perpetuo sæuit, & aeris hyemns.
Dura quies pauida, ah nimium dilecta columba,
Quo foret hac latebra tutus in arce pudor.
Post vbi dant animos tibi quas amor addidit alas,
In petra nidum nobiliore locas.

E sepulchri regione.

Vt quo loco & situ D.ROSALIAE *sacrum corpus*
Admirabili opere lapideis thecis insertum
Annos ferme CCCCC. delituerit,
Quod maiores nostros latuit, nobis diuinitus innotuit
Posteri non ignorarent:
Ipsius expirantis imago vbi iacuerat sita est:
Ara super imposita anno iubilei M D C. XXV.
Quicumquè venis peregre aduena, indigena
Specum, loculum, simulacrum
Precibus, osculis, lacrimis
Iam copia est, vt libet, submissus venerare.

Hæc posterorum monumenta, quæ sunt ad Sanctam ROSALIAM percolendam vel Ciuium incitamenta, vel omnium. Pendent vbiquè flamina, comæ, lintea, cerei, sclopi, votiuæ tabellæ; quæ Panormitanæ Ascetriæ pietatem vel prædicant, vel potentiam commendant. Nec mirandum planè. Deus Opt. Max. vt Virginis honori consuleret, diuinam quamdam, arcanamquè vim in ipsis lapidibus occlusit, vt vel lapides ipsi Virginis ROSALIAE potentiam, editis miraculis vel loquerentur, vel prædicarent. Mons ille adeo hac tempestate carus est omnibus, vt ad eum non ciues modo, sed exteræ etiam gentes, atquè nationes confluant. Mirus itaquè est

eft omnium concurfus. ROSALIAE perfugium, arç afylum patet. hic illud merito.

HAEC ARA TVEBITVR OMNES.

In vna ROSALIA fpes omnis omnium nititur.

lib. 8. d. p. *Ad montium radices*, ait Fazelus, *tumulus furgit vndiquè præcifus non ingratum quoque, aut inanem in Panormum, & eius agros, ac mare profpectum præbens, vbi ædicula eft vetufta Diui Heliæ.* Dictitant Sanctam Rofaliam ad hunc fe locum fubinde contuliffe, vt diuinis de rebus cum Sacerdote fama fanctitatis illuftri, qui ab hominum focietate remotus dies exigeret fuos, vltro, citroquè fermonem haberet, ac leuiufculis animum faminibus Sacræ confeffionis igne purgaret. Et addecebat profectò vel maximè eo loco huiufmodi Sacerdotem fanctitatis, ac virtutis zelo floruiffe, vt Heliæ, fub cuius clientela verfabatur, veftigijs inhæreret.

Atque hæc quidem, quæ ad feptemtrionem fpectant. quæ vero ad meridiem vergunt ea.

lib. 8. d. p. *Quarta porta*, ait Fazelus, *ad latus vrbis occidentale fita a Mazara Vrbe, quæ Panormo paffuum m. 700. diftat, nomen habet. extra quam per pontem fuperato Oretho amne templum Diuæ Mariæ a Gratijs p.m. 3. ab vrbe aditur. quo præterito finiftrorfum ad montium radices emergens fons eft perennis, & magnus Ambler Sarracenicè nuncupatus.* hæc Fazelus.

Et rectè quidem templum hoc Deiparæ Virginis a Gratijs cum

D. Ber. fer. 4. in nat. Domini. tam magno, perenniquè fonte mifcetur. Cæleftium .n. donorum aqua fymbolum eft. *Per medium montium pertranfibunt aquæ.* Quafi vero ex huiufce templi fonte cæleftium beneficiorum vnda promanat; & quo foris crefcit & vnda, eo crefcit & intus Virginis beneficientia; vt nemo certè fit, qui fontem adeat, qui fitim non extinguat, & nemo itidem fit, qui indigus ad templum Virginis fupplex accedat, qui ab ea fingularibus exornatus beneficijs non recedat. Inde a gratijs nomen inditum, vt vnicuiquè conftet fatis hic Deiparam Virginem, ficut & in cæteris etiam Siciliæ locis, ita fe liberalem, munificamquè præbere, vt locus ille voluerit hoc elogio, a gratijs, infigniri.

Ad mille fermè paffus Panormo diftat ędes facra Fratrum Minimorum, nobilequè cænobium, quod a victoria nomen traxit. Peruium omnibus, omnibus iucundum. Abfolutum hoc anno templum eft fuperioribus annis inchoatum; ea quidem pulchritudine,

ad inuisendum sese ciues inuitet, exteros alliciat. augustum, nec angustum sane.

Huic respondet PP. S. Theresiæ templum affabre descriptum; Quæ videmus inchoamenta potius sunt hæc, quam incrementa. Niueus in eo candor elucet, vt fortasse candorem animi, quem illius religiosæ familiæ profitentur Patres, vel suadeat, vel ostentet.

Extat extra vrbis mænia D. Agathæ templum ea ibi ratione constructum, vt ne illius prodigij memoria consequentibus annis, templo teste, moreretur. A Quintio Agatha Catanam euocata, dum oblita patriæ eo loco equum ascenderet, vestigium impressit in saxo. Legitur quidem hodierna luce vestigium, & conuiuis vestigium quasi æternum beneuolentiæ monumentum a ciuibus ore lambitur, lacrimarum fonte proluitur. Et certè lapis ipse licet sensu, ac ratione careret, cum tam nobili, tamquè præclaro pondere opprimi persensisset, ita quidem emolliuit sese; vt cum illud occludere, atq; ab Tyranni sæuitia defendere sinu non posset suo, auidus vestigium Agathæ retinuit gloriæ argumentum suæ: essetquè inposterum lapis hic decedentis Agathæ ab vrbe locuples testis; qui licet cũ posteris de conciue Agatha loqui nõ posset, impresso vestigio, quasi expresso ore de Agatha Panormi deprehensa, bonis omnibus, fortunisquè spoliata loqueretur.

Instauratur & itidem hac tempestate Apparitorũ olim ędes sacra, quam S. Adriani Sacerdotes monasticę S. Augustini disciplinę instauratores colunt. Ipsa die, diuino fauente numine, bonis iuuantibus, augustior, magnificentior. iacta m. fundamenta id suadent satis. *Sequitur*, ait Fazelus, *templum Sancto spiritui Sacrum, & Cænobium cistercienfis ordinis illi annexum præclarum quidem, & a Gualterio Panormitano Archiepiscopo ad ripam fluminis, quod Sarracenis eo tempore Habes nominabatur, gratia, & fauore Guilelmi Secundi Siciliæ Regis conditum, vt in suo priuilegio dato Panormi Mense Nouemb. anno salutis 1178. Guilelmus ipse testatur. cuius primo inchoationis die solem Eclypsim passum fuisse Siculorum annales referunt. Vbi etiam a conditore thesaurum, quo postea templum maximum excitauit, repertum memorant.* hęc Fazelus. Faz. l. 8. d. p.

Templum hoc triplici ratione factum est toto terrarum orbe celeberrimum. Prima ex interfluente Orethi amne rerum pręclarè gestarum vestigijs nobilitato. Qua de re iam supra. Per varios ille nunc Meandros serpit, ac insinuat se se, ostenditq; enascentem secum deposuisse iam elationem, cum a nauibus, vt Historici asseuerant, enauigaretur. Quo de rectè illud.

Leni fluit agmine Orethus.

Inspectante .n. maiestate quid non placidum, quid non iucundum? *Altera*, quod cum hoc loco, teste Fazelo, *anno salutis 1282. tertio die Paschæ festo Galli, qui tum Panormi aderant, petulantius mulieres, quæ ad rem Sacram solemni more confluxerant, oculis, gestibusquè procarentur, vna vesperarum hora a Panormitanis partim religionis, partim pudicitiæ vindicibus trucidati sunt. Vnde Siculorum vesperæ in prouerbium abiere.*

l.8. d.p.

Tertia demum, quod in ara maxima Christi Domini crucem baiulantis imago, Alberto Duro Pictore, suspicitur; ita quidem egregiè delineata, vt siccis eam oculis contueri nemo possit. Diuinissimum vnumquodquè simulacrum. Illud vero diuinius. admirabilius. Centurionis latus quasi speculum & præeuntium, & consequentium ordinem suis digestum locis præfert, & distinctè, Nouum nouæ artis, nouiquè ingenij penicillum. Inter res panormitanæ vrbis speciosissimas enumeranda res est.

l.8. d.p. *Traiecto amne Oretho*, inquit Fazelus, *ad iactum fundæ ædes sacra testudinata occurrit D. Ioanni ab infirmis leprosis dicata, a Roberto Guiscardo, & Rogerio Siciliæ Comite, cum Panormum obsiderent, excitata, vt & in eius gestis legimus, & Fredericus Secundus Cæsar in suo diplomate dato Hagenouæ anno salutis 1209. mense Februario testatur.* Hæc ex Fazelo.

Huic conterminum est templum, quod prima Mansionis Abbatia fuit, Sarracenicum opus. Ipsa structura antiquitatem olet, hæc auita vestigia non secus ac si fumosæ imagines vrbis nobilitatem declarant. Restat demum, vt de S. Mariæ a Iesu templo pauca dicamus. Præit Fazelus. Sequamur. Sic habet.

Ad passus circiter 500. dextrorsum ad montium latus cænobium est ornatissimum, ac religiosissimum fratrum minorum obseruantiam regularem sectantium a S. Maria de Iesu appellatum Matthæi Agrigentini Concionatoris sua tempestate illustris opera anno ab hinc fermè centesimo excitatum. Is locus & loci sanctitate insignis, & Sancti Antonij de Padua olim Panormum adeuntis aduentu nobilis. Sanctos creat locus. Nulla hominum vox exauditur. exactum silentium. nonnisi a volucrum concentibus interturbatur, an fouetur? Multiplices præ templi foribus cupressi. vt hisce tamquam hyerogliphicis suadeatur eo loco religiosos viros viuere, qui sibi iam mortui, Deo dumtaxat viuunt. *Et ferales ante cupressos.*

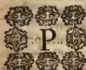
Virg. Aen. 6.

CA-

De Vrbis Panormitanæ miraculis.

CAPVT XII.

PANORMVS haud immerito & ab exteris, & ab auctoribus Naturæ miraculum appellatur, cum ipsa sit inter Siculas Ciuitates reapse miraculum, ac miraculis peculiari quadam ratione ditetur. Enimuero in ipso, vt opinor, enascentis Siciliæ primordio Siciliam vniuersam Natura peragrauit, & quidnam vnicuiquè tribuendum ea, qua potuit, liberalitate concessit. Panormum vero cum vnicam sibi Regiam, vnicumquè domicilium selegisset, regio more locupletauit, atque in vnam hanc omnia rerum omnium bona congessit, vt Naturæ miraculum iure diceretur.

Et certè si Conchæ Aureæ nomen, quo Panormus illustratur, attendamus, id ipsum plane miraculum est. Quid .n. in ea non magni, quid non inuenias noui? Omnibus omnium fructuum generibus exundantem videris. Speciosissimæ arbores, lymphæ lucidissimæ; perpetui fontes & vernant, & scatent. Quod si in toto terrarum orbe ager est, qui si forte vel lymphis, vel fontibus, vel fructibus gloriatur, haud hisce simul omnibus in vnum congestis potest vt panormitanus ager gloriari. *O beatam*, sic lubet exclamare cum Falcando; *cunctisquè sæculis prædicandam planitiem, quæ intra gremium suum arborum, fructuumquè genus omne conclusit, quæ quicquid vsquam est delitiarum, sola prætendit.* Solus itaquè hic ager Naturæ Parentis ager est. cęteris propemodum est nouerca Natura. Pone tibi quæso ob oculos Concham Auream hinc vuarum, hinc fructuum, hinc mellitarum arundinum, hinc olearum nectare promanantem; verè dixeris iure hoc Aureæ Conchæ nomen fuisse sortitum, & iure tamquam Naturæ prodigium, ac miraculum appellari. Nam si fortasse vel Erctam, vel Acutum Montem, vel quemlibet alium procerum, editumquè collem conscendas, totum panormitanum æquor oculis subiectum tuis consitum arboribus intueare, quo nihil plane ad videndum speciosius, ad contemplandum iucundius, ac delectabilius. Turres subinde vigiles, nobilissima quandoquè ædificia, pulcherrima identidem pomaria. hæc quidem omnia sibi Natura comparauit, vt hanc sibi scænam turribus defen-

In hist. Sic.

deret, in ædificijs consisteret, atq; in pomarijs lætabunda spatiaretur. Quem .n. agrum penicillo Natura adumbrauit, hac adhibita diligentia non minus ceteris, quam vni seruat sibi. *Panormus*, loquor cum Graun, *agros planè, diffusosque complectitur, qui formam aliquam ad eximiam pulchritudinem pictam repræsentant*. Sed hæc omittamus. ad ipsa miracula vel quæ Natura depinxit, vel quæ panormitanæ vrbis potentia patrauit, deueniendum; cum nemo sanæ mentis existat, qui dubitet, quin agri panormitani & amœnitas, & vbertas sit certè Naturæ dicendum ab vnoquoque miraculum.

In descrip. orb. ter. tom. primo f. 1.

Fazelus itaque, vt a Fazelo exordiamur, cum de Siciliæ prodigijs sermonem haberet, ceteris recensitis sic habet. *In Panormitano, Saccensi, Elorino, & alijs pluribus agris fontes sunt hodie, quibus a Buybuto Sarracenicum nomen remansit; quorum aquæ molliendi ventris, purgandiquè vim habent*. hæc ille. At hoc prodigium commune cum ceteris, communis itidem, & laus. Rectè admones. Verum si quid simile, quo de neq; Fazelus, neque ceteri vnquam meminere, sed dies ipsa, sed experientia nos docuit, subscriberem. esset ne commune, an vero panormitanæ Vrbis singulare præconium?

l. p. c. 5. prior. Dec. tit. de mirabil. Siciliæ.

Finitimum ferè est D. Gratiani de Castronio pomario pomarium, in cuius sinu è viuo, vt aiunt, saxo magna aquæ vis erumpit, quæ sole nascente hausta ad alui purgationem, ac salutem confert. Est ne igitur hoc commune cum ceteris? Natura sicut Panormitani agri singularis mater est, ita & singulare quid illi adijciendum putauit, vt quemadmodum & Ciuitatibus, ita & Siciliæ ceteris agris omnibus præemineret. Indignum .n. Naturæ videbatur eam Vrbem, quæ peculiaribus ipsius Naturæ beneficijs gloriaretur, communi ditare beneficio; voluit, vt illi alterum conduplicaretur; quo facilius Vrbs illa, quæ in Sicilia vniuersa parem non agnoscit, aliquo peculiari semper Naturæ dono sese gloriabunda iactaret. Quare diuersis in locis diuersa miracula patefecit, vt ex miraculorum varietate laudationum varietas oriretur; quiquè ager aut libero cæli aspectu, aut ingenita vbertate, aut pomariorum pulchritudine Principem inter ceteros locum obtineret, principem etiam locum ex præcipua quadam Naturæ liberalitate obtineret.

Video, planequè perspicio id eos, qui male sunt in Panormum affecti, negaturos, cum id omnino videatur ijs esse figmẽtum ad panormitanæ dumtaxat vrbis celebrandam gloriam excogitatum. Isti profecto nulla quidem alia possunt ratione conuinci, nisi vt vel ipsi periculum faciant, vel habeant incolis fidem; qui profecto non ita sunt laudum auidi, vt aut eas insequantur, aut aucupentur. At esto

hoc.

hoc. In illo ipſo, quod eſt commune cum ceteris, quid ſingulare comperio, vt ſingularis etiam Panormitanæ Vrbis exiſtat laudationis argumentum. Verba itaque Fazeli ſupra laudati repetite memoria ſi placet: illis hęc itidem adijcite ex eodem Auctore deprompta. *Deinceps*, ſic ait, *fontem paruum excipit à Buybuto Sarracenicè nuncupatum ſalſas, tepidaſquè habentem aquas, quas epotas ſtatim ventrem laxare, & pleroſquè langores curare Panormitani experiuntur*. Hęc Fazelus. Magna certè aquæ vis; magna itidem & Panormi laudatio. Quod aluum laxet, ſingulare non eſt; quod curet, peculiare. Vim .n. medicinæ rem ipſam attingentis ille ſortitur; cum duplex ea ſit, vt loquar cum D.Th. *remouens morbum, & promouens ad perfectam ſanitatem*. Hanc autem aquę vim merito cum Archita Tarentino appellaueris Pharmaceuticen, *quæ*, vt ait ille, *morbis medicata potione ſubueniat*. Quare medicinam ipſam aut antecellit, aut vincit, cum ſemper opem medicina non ferat. Hinc ille ad rem ſic cecinit.

L. 8.d.p.

3 p. q. 80. art. 4.

Laert. l. 3. de vita Philoſ.

Eripit interdum, modo dat medicina ſalutem. *Ouid. 2. Triſt.*

Et alibi.

Ad mediacm dubius confugit æger opem. *De ponto li. 3. elig. 4.*

Et quidem ita ſe habet, ait Ariſtoteles, Medicus, ac Rhetor; *is.n.* inquit *non ſemper perſuadet, nec Medicus ſemper ſanat*. Iam quod aliquando ex ipſamet medicina non habetur, ex huiuſce fontis pharmaco ſumma cum animi geſtientis voluptate guſtatur, & bona corporis valetudo recuperatur. Sunt & alię prodigioſæ, ac ſalutares aquæ in hoc eodem agro Saccenſis agri laticibus ita perſimiles, vt omnes dixeris pęnè pares. Partim in ea ora maritima, quæ ex Aquæ Sanctæ nomenclatura nomenclaturam traxit; partim in eo litore, in quo Mondelli, vt aiunt, Arx eſt ad tuendos ab hoſtium excurſione fines excitata, emergunt. Eumdem pænè omnes ſortiuntur effectum. Illa paulisper arenam voluit ſale illita. Ceterum ab illis haud diſtant. Aquam igitur tam Buyhuti, quam Aquę Sanctę, & huius itidem, de qua modo meminimus, Laurentius Natali artis medicę Doctor Excellentiſſimus ſic infundebat in vas, vt ex hiſce portentoſum poculum, ac hominum ſaluti conducibile confectum ęgris deguſtandum offerret, ac eo medicinæ genere graui morbo laborantibus ſubueniret. Vt ex his liquido elucescat Naturam ipſam peculiari quadam ratione & Vrbis dignitati, & Panormitanorum ſaluti, vitæquè conſulere; cum tot, ac tantis aquarum pot-

Lib. pri. Topic.

potionibus & ad vrbis amplitudinem euehendam, & ad salutem hominum comparandam, seruandamue suapte sponte prouiderit. Sed hæc quidem ad confouendam Ciuium incolumitatem, ac vitam, quid quæ ad oblectationem, & gloriam? Est, vt fusissimè supra cap. x. disseruimus, in Monte quasi in augusto flamine adumbratum Imperatorium caput, quod Panormitanis est ornamento, exteris admirationi, ęmulis inuidentiæ. hoc .n. non solum id, quod innuimus, docet satis hanc imaginem a Natura depictam, vt Panormitanę Vrbi supra ceteras vrbes primatus beneficium conferretur, sed nouum etiam aliud, ac ferè inauditum ponit ob oculos scilicet ab vna Panormitana vrbe non oportere imperium segregari. Quorsum .n. hoc vnius capitis stemma Natura depinxit, nisi vt profecto sicut vnicum Imperatoris caput, ita & vnicum in hac vrbe regia consistere deberet imperium.

Optimum planè est sequi Pontificum sanctiones, Imperatorum leges, ordinemquè Naturę; Pontifices .n. ab hac vna Capitis dignitatem, Imperatores Imperij summam, ac Natura tantam tanti honoris gloriam non amouit; quæ quidem omnia ab auctoribus infra laudandis comprobanda cum sint; ad id, quod vltimo mihi propositum est loco breuiter orationem conuertam. Panormum itaque vnicum Sicilię caput regij capitis hieroglyphico Natura declarat, cum in ea & consilium, & sapientia, ac prouidentia versentur. hinc illa antiqua numismata, in quibus triangularis Insula, medium vero caput aristis coronatum hisce characteribus. PANORMITAN. vt scilicet Panormus vna cum sit, quę sicut ceteris consulit, præ ceteris sapit, ceteris prouidet, ita & vna omnes Sicilię Ciuitates moderatur, ac regit. *Multos imperitare malum est*, ait Homerus, *Rex vnicus esto*. ita.n. se. Rex habet in regno, ac nauicularius in naui, ac Imperator in bello si .n. naufragium pati quis velit, si ab hoste superari malit Imperator, duplicem, qui administret, gubernatorem, duplicem, qui militiam procuret, Imperatorem, admittat. Diuersę .n. sententię diuersa pariunt consilia; quæ cum quandoquè sibi inuicem pugnent, nihil profecto afferent boni, imo vero etiam plurimum detrimenti; cum eo difficillimo tempore in varias vel militia, vel Resp. distracta sententias infame naufragium patiatur est omnino necesse. Optimum itaquè est ordinem Naturæ sectari in hac dumtaxat vrbe vel ostendentis, vel constituentis caput.

Ho. Iliad. 2.

Atque hæc de Naturæ prodigijs. Quid de Panormitanæ potentię miraculis? Panormitanę vrbis Potentia ita quidem singularis est,

est, vt pæne sit ceteris vel miraculo, vel inuidentiæ; cum nulla in Sicilia tota sit Ciuitas, quę cum Panormitanæ Vrbis potentia possit quoquomodo contendere. Hanc Panormo gloriam concedant omnes Sicilienses Ciuitates est neçesse.

Et quidem si constructiones ipsam maris profunditatem opplentes inspexeris; nonne diçenda prodigia; cum illę tum ventorum rabiem, cum ipsius ęstuantis maris impetum vel retardare, vel obsistere profiteantur. Superioribus annis ligneum pontem in ipso maris sinu ad Proregem excipiendum Vrbs Panormus extruxit; vt innueret satis vel ipsius exasperantis maris indignationem posse edomare se se, cum maris potentia panormitanæ potentiæ sit minor. Inflictę iniuriæ haud immemor cadente ponte pontem indignatum mare panormitanis Equitibus rabiem expleuit suam, atquè iniuriam ea tam insigni ruina, luctuosaquè internecione contriuit. Panormus ne susceptum semel onus vel propter infirmitatem animi, vel propter maris minitantis metum deponere videretur, obsistentem, refragantemquè maris impetum mascula virtute prostrauit. Iacta .n. in mare moles est, quę sęuientis maris iracundiam cohiberet, impetum reprimeret, audaciam retardaret, ac insanientes furores, vento bacchante frenaret; videretque aliquando an posset panormitanę Vrbis potentiæ quoquomodo refragari. Sic Panormitana Resp. antiquam, grauemq; maris iniuriam est vlta; itaque Proregibus ex Hispania Panormum Vrbem regiam adeuntibus datur & tutior, & commodior, & facilior descensus. Hinc duplex elogium. Alterum ante ipsius oræ maritimę conspectum.

Regi Philippo II. Max. Perp. Victoriosiss.

Didacus Henriquez, & Guzman Con. Albadal. Prorex omni virtute præstans nostræ vrbis Amantiss. cum multa eius vtilitatibus, & voluptatibus contulisset porticum iam inde ventorum impetu collapsam ab extremo vindicauit occasu, & ad sedanda populi tædia commoda deambulatione, & oculorum oblectatione restituit.

Andreas de Salazar Præt. secundum. Petrus Aluarez de bebar, Don Franciscus Amodeus, Iacobus Diana, Augustinus Bonaccoltus, Laurentius dela Montagna, & D. Rogerius Salamonius PP. CC. curauerunt, iidemque probauerunt.

MDLXXXXI.

Ex hoc deducas velim duplex a Senatu Panormitano facinus edi-

editum, tum quia vt ventorum furorem obiecta mole vel præpotens oppugnaret, vel expugnaret inuictus; tum etiam quia vt Pop. Panormitani animos ea noui prodigij delectatione recrearet; quique dum vel Rhedis prouectus, vel equis euectus vltro, citroquè commearet, patriæ vrbis potentiam vel admiraretur, vel prædicaret.

Alterum vero supra ipsum mare collocatum, vt vel mare ipsum iam panormitanæ Vrbis imperio subiectum, ceteris id legendum quasi peculiaris potentiæ monumentum suapte sponte & præferret, & offerret. Sinistræ.

Henrico Guzman Oliuaren. Comiti Principi Opt. Siciliæq;
Pror. Optatiss. Aduenienti.

PANORMVS *præ incredibili lætitia suis se finibus continere non valens saxea hac mole ad mare excitata exultans obuiam procedit.*

D. Coriolano Bononia Præt. D. Francisco Lombardo, D. Laurentio Bonanno, Antonino Bonaccolto, Don Vincentio la Rosa, Don Gaspare Bellacera, Iacobo Caggio PP. CC.

Dexteræ.

Ad Henricum Guzman Oliuaren. Comitem Siciliæquè
Proregem Panormum primo venientem

Lignea facta alijs, posita est sibi saxea moles
Primus & insolito litus honore subis.
Scilicet Vrbs meritis ingentibus æquat honorem,
Aeternumquè cupit, quod dicat, esse decus.

Huic prodigiosæ moli Arx imminet & ad pulchritudinem, & ad oblectationem composita, quæ vel etiam ipsa cum fortuna sæuiente sic præliatur, vt non fortiter obsistat solum, sed etiam vincat. Sic ipsa maris potentia Panormitanæ vrbis venerata potentiam & victam sese, & ab vna panormitana vrbe dumtaxat isthæc patrari miracula confitetur. Quoties .n. Panormitanus Ciuis in huiusce Arcis areola muris circumsepta, mariquè contermina spatiatur, maris sibi fluctus calcari, deprimiquè iure persuadeat. Exiguum plane hoc? illud maius.

Fuit Vrbs Panormitana quondam totus portus, cum illi in Sici-

lia

lia vniuersa nullum plane similem natura formauerit;& vt supra cap. 3. De Pyrrho ex Diodoro retulimus, qui Panormitanorum vrbem inuasit,quæ pulcherrimum totius Siciliæ portum haberet. Hunc vel incolarum incuria, vel temporum iniuria, vel arenarum colluuione oppletum perdidit Panormus; sed hæc iactura gloriæ potius Panormo,quam dedecori fuit; nunquam .n. hæc potentiam ostentasset suam, nisi tantum,ac tam singulare beneficium sibi a natura collatum fortuna perdidisset. Imo, vt ingenuè fatear, hæc haud inimicam, sed amicam se præbuit, ac beneuolam. Qui .n. Ciuis Panormitanus ingenium venditasset suum, nisi haberet, vnde id posset nauus exercere? & qui itidem virtutem animi prætulisset suã, nisi cum ipsa ipsius maris potestate certasset? Domuisse gentes immanitate barbaras, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes, haud quidem singulare præconium, cum eę conditionem, ac naturam,quæ vinci possent,habebant. at fluctus cohibere, maris impetum reprimere, ingruentibus hyemis tempestatibus fines collocare; hoc sicut peculiare potentiæ genus, ita & singulare laudationis argumentum. In hanc rem extat inscriptio meo quidem iudicio digna, quæ ab vnoquoquè perlegatur, quæquè mirumquantum celebretur. Est Antonij Vinitiani, quem siue orationem numeris solutam, siue pedibus astrictam summa cum laude scribentem debent omnes, velint, nolint, vel Præceptorem sequi,vel omnino venerari.

Diod. li. 22

Cic. pro M. Mar.

Philippo II. Max. Fortiss. Feliciss.

Garzias Toledus Prorex Præclariss. & oræ maritimæ aut frustra tentatum, aut omnino omnibus ante se inexcogitatum dignum ingenij,dignum animi sui præstantia,qui vastitatem maris expleret,profunditatem æquaret vim, & impetum non citra admirationem interrupto cursu naturæ arte coerceret,frangeretquè in æternam vrbis securitatẽ,atq; gloriam POR-TVM *faciundum Didacus Henriquez, & Guzman Comes Albade Alistæ Prorex V.C.nobilitate,actibusquè ad exemplum præcipuus inchoatum tanti viri auspicio peragendum, & memoriam perpetui nominis officiose celebrand. C.*

Nicolao Bononio Præt.Vrb. Colantonio Spatafora, & Andrea Salazare Præt.

Anno. M.D.LXXXX.

Sed amabo te mi lector quidnam Ioannes Boterus tam de Panormitana Vrbe,quod obiter, quam de hoc panormitano portu ab arte

Ioan. Boterus par. 2.

vol. 2. dell'Isole l. 4. f. 60. mihi. arte elaborato, atque ab operatoria potentia constructo, quod ad rem, conscribat, breuiter accipe, vt luculentissimè cognoscas meum dicendi, scribendiquè genus non ex animi affectione, sed ex veritate profectum. Sic itaquè is habet. *Verso Settentrione non vi è altra Città notabile, che* PALERMO, *ma per grandezza di sito, e per moltitudine di habitatori, e per concorso di nobiltà, e per magnificenza di fabriche, e di contrade, e per amenità, e ricchezza di territorio è tale, che può honorare due Sicilie, non che vna.* Sed hæc quidem cum ceteris scriptoribus communia, cum ita omnes de Panormitana Vrbe tum sentiant, cum scribant. Hosce suus erit recensendi locus. Ad portum redeamus. Audi quid ille de portu. *Non hauea*, sic idem ille Buterus, *porto, ma ne hanno ora fatto vno capacissimo con vn molo mirabile, e non indegno della grandezza Romana*. hæc ille. Lege, quæ scripsimus de hoc cap. x. sed obiter. Rectè autem Buterus affirmat, *E non indegno della grandezza Romana*, Si .n. Vrbem Panormitanam inspexeris se se maris fluctibus opponentem, quid augustius, si maris potentiam superantem, quid potentius, si profunditatem maris exæquantem quid mirabilius? si vero eiusdem sumptus consideraueris vel ad coarctandum mare, vel ad coercendas tempestates, vel ad aptandum nauibus commodiorem sinum, quid gloriosius, quid laudabilius, quid magnificentius? Et quidem supputatis sumptibus inuentum hactenus ab vrbe panormitana ad maris rabiem edomandam, atquè ad portum efficiendum fuisse tantum pecuniæ consumptum, vt attingat hunc aureorum numerum 3600000. Quod inde liquet; cum .n. huiusce portus 1550. Panormus fundamenta collocarit, qui vel iam tum pro dote triginta septem aureorum millia quotannis accepit, ad hunc vsque diem supputatis rationibus aureos 3600000. summa cum liberalitate lætus insumpsit. Præter quam quod maior vis auri, argentiquè proiecta, si ad ipsa primum iacta inchoamenta, antequam statuta dos esset, aduertas animum. Id certè Senatus Panormitani naturam attendenti patet satis, nec is audebit profecto in meam pedibus ire sententiam. Huc accedit & illud singulare argumentum, quod ad potentiam vrbis ostentandam maximè facit. Proximum est nauale armamentarium Prorege D. Francisco a Castro Comite Castri, ac D. Didaco Pigmentellio totius Siculæ classis præfecto, ac præcipua S.P. plura aureorum millia erogantis liberalitate inchoatum. Ab eminentissimo, ac Reuerendiss. D. D. Ioannettino Doria S. R. E. Cardinali amplissimo primus lapis facer. Ob hoc tam singulare, ac nouum Panormitanæ vrbis ornamentum ab eodem D. Didaco plures instituti

tuti

tuti ludi, plurimæ peractæ comediæ. totum hoc celebre, ac Romana potentia dignum ædificium ab Mariano Smiriglio in Siciliæ Regno Philippi Regis auctoritate Architetto designatum. Ea partium absolutio, quam nunc vides, Illustriss. D. D. Petro Corsetto Panormitanæ vrbis amantissimo adscribenda, qui vel patriæ desiderantis studio, vel tanti ædificij inchoati pulchritudine, ac magnificentia excitatus curauit, vt singulis quibusque mensibus centum quinquaginta aurei soluerentur, quo pedetentim opus hoc magnificum, ac regium vndequaquè perficeretur. Stet igitur singularia extare in panormitanæ vrbis agro miracula, & singularem S.P.Q.P. elucere potentiam.

De ipsa ipsius Vrbis Panormitanæ Maiestate.

CAPVT XIII.

IN huiusce primi libri calce nullo mihi pacto est Panormitanæ vrbis omittenda Maiestas; quæ licet mirumquantum ab vnoquoque veritatis sectatore suspiciatur, ac celebretur, hic tamen rudi minerua, quod aiunt, describenda; vt qui nunquam Panormum appulerunt; eamquè dumtaxat ob nominis famam terrarum vbiquè vulgatam concordi scriptorum laudatione cognorunt, hac dicendi ratione non secus atque penicillo tamquam in scæna quoquomodo descriptam contemplentur, ijquè si minus oculos; animos certè eo grato, iucundoque spectaculo depascantur.

De præclara Panormitanæ Vrbis natura, eiusquè partibus, qualisnam ea florebat antiquitus, nihil ijs vltra addendum censeo, quæ de ea, vt omittam reliquos, satis egregiè doctissimus, vt cum Cluuerio loquar, in cuius ore conciuis laudatio non minuitur, Marianus Valguarnera in libro de vrbis panormitanæ primordio prosecutus, ac varijs eruditionum generibus disertissimè disertissimus illustrauit. Quem huiusce perantiquæ vrbis videndi decus desiderium tenet, eum consulat. Meæ igitur sunt partes, qualis ea certè nunc sit, quaue laude florescat, ob oculos distinctius, apertiusq; luculenta, veraquè oratione proponere.

Lib. 2. Sic. ant. f. 275.

Quadrifariam ergo Vrbs tota partitur; quasi in quadruplices dis-

secta vrbes vrbis vnius ambitu contineri non possit. Et quidem si nos singulas attentè contemplemur, contemplabimur certè suam singulis retineri tum Venustatem, tum Maiestatem.

Panormitanæ Vrbis Vrbs prima describitur.

Atque vt enucleatius progrediamur, ab ea nobis exordiendum est, quam tutelaris Christina tuetur, ac seruat. Quid in ea non pulchrum, quid non magnum videas?

Porta, quæ generatim Noua dicitur, quæquè ad Montem Regalem vergit, ita opificio quodam, miroquè artificio elaborata est, vt prima tibi fronte sese obijciant ob oculos consideranda Caroli V. Imperatoris augustissimi ex Africa triumphantis præclara monumenta. tanti nimirum Ducis gloria digna quidem satis, quæ non hostium modo sanguine celebretur, sed ab imaginibus etiam ipsis sensu, ac ratione destitutis meritò commendetur; vnaquè dumtaxat Regia vrbs ceterarum omnium prima auspicatissimi Regis dignitatem qua voce, qua signis, qua acclamatione proloquatur, ac Marco Antonio Columna Prorego ob Caroli V. triumphum exultante, perfusa etiam ipsa mira quadam alacritate triumphet ac gestiat. Quamobrem duplex extat præ foribus elogium, alterum viam Toletanam, alterum vero Montis Regalis vrbem spectat. In vtroque digna panormitana maiestate maiestas. Scilicet Antonius Vinitianus auctor.

Illud en.

Porta ad dignitatem noua forma restituta via intra vrbem ad oram maritimam, extra ad terminos vsque Montis Regalis producta, vt porta viæ, via portæ splendore nitescat. Fabricio Valguarnera Prætore, Leonardo lo porto, Syluio Ramo, Prospero Abbate, Iosepho lo Campo, Andrea Saladino, & D. Carolo lo Campo PP. C.

Hoc vero & ad rem.

EX AVCTORITATE PHILIPPI
Hispaniarum, & Siciliæ Regis

M. Antonius Columna Prorex portam nouam ob Caroli V. Imperatoris ex Africa triumphantis redditum auspicatam in ampliorem formam erexit, & signis abundantiæ, Iustitiæ, veritatis, & pacis cultor ipse exornauit, & Austriam dixit, vt paterna gloria ex filij pietate illustri apud posteros commendetur monumento. M. D. LXXXIIII.

Et quidem hæc & opere, & magnitudine, & forma inter Siculorum vrbium ornamenta recenseatur, suspiciatur est necesse, quæ, cum pleraque alia & eminentiora, & nobiliora in vrbe contemplentur, ferè pro nihilo a ciuibus, non ab exteris, quorum oculi rerum pulcherrimarum sunt indices, ac iudices, æstimatur. Copia contemptum parit.

Quidne pulchrum considerastin? quid magnum nunc ipse mecum vna contemplator. Nihil afferam de meo. Præstolatur & Fazelus, præstolatur & Hugo Falcandus. Illius perelegans de Regia, venustaque descriptio. Lege si velis. satis ad fontem digitum intendisse. Loquentem interim Falcandum attendito. *Li. 8. Dec. pr.* *In hist. Sic. f. 9.*

Alterius vero, inquit, lateris partem oppositam Palatium nouum insedit mira ex quadris lapidibus diligentia, miro labore constructum; exterius quidem spaciosis murorum anfractibus circumclusum, interius vero multo gemmarum, aurique splendore conspicuum. Hinc habes turrim Pisanam thesaurorum custodia destinatam; illic turrim græcam ei Ciuitatis parti, quæ Khemonia dicitur imminentem. Medium vero locum pars illa palatij, quæ Iobaria nuncupatur, plurimum habens decoris illustrat, quam multiformis ornatus gloria præfulgentem, Rex vbi ocio, quietique indulgere voluerit, familiarius frequentare consueuit. Inde per reliquum spatium variæ sunt circumquaque dispositæ mansiones Matronis, puellisque, & Eunuchis, qui Regi, Reginæque seruiunt ædificatæ. Sunt & alia ibidem palatiola multo quidem decore nitentia, vbi Rex aut de statu regni cum familiaribus suis secretius differit, aut de publicis, & maioribus regni negotijs locuturus Proceres introducit. Nec vero nobiles illas palatio adhærentes silentio præteriri conuenit officinas, vbi in fila varijs distincta coloribus serum vellera tenuantur, & sibi inuicem multiplici texendi genere coaptantur. Hinc .n. videas amita, dimitaque, & trimita minori peritia, sumptuque perfici; hinc examita vberioris materiæ copia condensari. Hic Diarhodon igneo fulgore visum reuerberat. Hic diapisti color subuiridis intuentium oculis grato blanditur aspectu. Hic exanthemata circulorum varietatibus insignita maiorem quidem artificum industriam, & materiæ vbertatem desiderant; maiori nihilominus pretio distrahenda. Multa quidem & alia videas ibi varij coloris, ac diuersi generis ornamenta, in quibus & sericis aurum intexitur, & multiformis pictura va-

rie-

rietas gemmis interlucentibus illustratur. Margaritæ quoquè aut integræ cistulis aureis includuntur, aut perforatæ filo tenui connectuntur, & eleganti quadam dispositionis industria picturati iubentur formam operis exhibere. Porrò ex ea parte, quæ vrbem respicit, palatium ingressuris capella regia primum occurrit sumptuosi operis pauimento constrata, parietes habens inferius quidem preciosi marmoris tabulis decoratos, superius autem de lapillulis quadris partim auratis, partim diuersicoloribus veteris, ac noui testamenti depictam historiam continentes. Supremi verò fastigij tabulatum insignis elegantia cælaturæ, & miranda picturæ varietas, passimquè radiantis auri splendor exornant. Sic ergo dispositum, sic ornatum, sic omnimodæ voluptatis gratia delibutum palatium tamquam caput reliquo corpori, sic toti supereminet Ciuitati. Hæc Falcandus egregiè. Non hæc sunt Poetarum commenta, non iactantium opiniones, aut delirantium voces sub aspectum cadunt. Qui dictis haud credit, oculis habeat fidem, & maximam a nobis inibit gratiam, si Panormitanæ maiestatis oculatus testis, non auritus existat, Ea quidem hosce deposcit. Multiplici oculorum officio veritas delectatur.

Palatio conterminum est S. Ioannis ab Heremitis peruetustum, *ex M. S. antiq.* auitumquè cænobium ab Gregorio Magno Pont. Opt. Max. superioribus sæculis extructum. Structura quidem & antiquitatem operis suadet, & conditoris pietatem olet. Dignum opus, quod colatur, cum ex eo tamquam ex præcipuo quodam S. Gregorij monumento Panormus illustretur.

Inter vtrumquè recens Porta anno 1620. annuente, eodemquè probante Comite D. Francisco a Castro Prorege Opt. religiosissimo, deque Panormitana vrbe, ac Siciliæ regno benemerentiss. patefacta, quæ ad eam regionem vergit, quę Khemonia dicitur; ex qua olim aquarum eluuione Panormus oppressa nobilem illam suorum Ciuium est passa iacturam. O spectaculum non hominibus modo, sed vndis ipsis luctuosum. Vt prudens Prorex & ciuium, populariumq; commodis consuleret, & vrbis pulchritudini prospiceret, & demum ingruentibus futuri temporis tempestatibus non secus ac si clypeum obijceret nomen suum. Ne singulare tanti Proregis beneficium, ac tanti viri memoria, consequentibus annis, obliuione deleretur; idque grati non homines modo, sed memores etiam vel lapides ipsi testarentur, hoc illi inscriptum elogium.

D. N. Philippo III. Hispan. & Siciliæ Rege
eiusquè vices gerente

D. Fran-

D. Francisco de Castro Comite Castri ad vrbis decus, & commodum, in regione, quæ Khemonia fuit appellata, S.P.Q.P. portam hanc aperit, vtquè lapides etiam Principis beneficientissimi promerita loquantur, portam de Castro dicit.

Porta de Castró aperta CIↃ. IↃ. CXX.

D. Aluaro de Riuadeneira Pratore. Pompilio Plaga Barone Vaticani. D. Vincentio la Rosa. D. Iacobo Lucchisi Barone Camastra. D. Vincentio Landolina, D. Gaspare Bellacera Barone Pedagogi. D. Francisco Lanza Barone Ficarræ Senatoribus PP.Q.Conscrip.

Iam progrediamur vlterius. In vrbem a Palatio pergentium oculis insigne quodam ex antiquiori lapide obijcitur ædificium a Matthæo Sclafano Mamfredi Claramontani Motycæ Comitis, qui præclarum ad mare sibi struxerat domicilium, æmulatore Adriani olim Comite 1330. a fundamentis excitatum. Ingens quidem, ac ferè omnium maximum, vniusq; anni spatio perfectum vndiquè, vndiquè absolutum. Quod planè cum præ incredibili magnitudine humanum captum exuperet lapis ille marmoreus grandioribus characteribus conciliat inscriptus fidem. Barbarum quid sonat, sed veritatem profert.

ANNO DOMINI. M. CCC XXX.

Felix Matthæus Sclafanis memoria dignus,
Fabricam hanc fecit nobilem pius, benignus.
Vt ne mireris modico tam tempore factam,
Vix annus fluxerat, quam cernis ita peractam.

Anno itaque ab orbe red. 1440. cum venale Sanctius Rodericus Vicecomes id proponeret S.P.Q.P. vt ægrotantium necessitati succurreret, eorumdemquè saluti, vitæquè prospiceret, ac panormitanæ pietati consuleret, Alphonso Siciliæ, & Hispaniæ rerum potiente, coemit, quod tum operis magnitudine, tum loci pulchritudine Magni Xenodochij nomen assecutum. Nihil in eo, quod ad bonam ægrorum valetudinem conducat, desideres. Munia quidem sic prudenter, sapienterquè distributa, vt alter alteri opituletur, & alter alteri ob hominum multitudinem non obsit. Plures

ægris,

ęgris, quę ad victum, potumquè sunt necessaria, non stipendio solum affecti, sed pietate commoti suppeditant viri. Sacerdotes non pauci Sacramenta subministrant, vt morbo laborantibus neque cōgruus cibus, neque Sacramentorum omnium desideretur opportunitas. hac de re latius suo loco.

Nunc iam, eodem auctore Matthęo, Diuę Claræ Monialium extructum est Cęnobium, quod hac tempestate refectum, eiusquè templum penitus instauratum, exornatum, nobiliquè odęo illustratum. Hæc prę foribus extat antiquissimis characteribus exarata inscriptio, quę tempus, annumquè non tacet.

Annus erat quartus, Domini post mille trecentos,
Triginta septem Ludouicus regna tenebat.

18. d.p. Pluta Fazelus. Ceterum nihil est quod dicam de templis Monialium refectis, atquè in augustiorem formam redactis; quæ auro vndequaq; collucentes Aureę Conchæ Maiestatem summa cum conspiratione commendant. tam .n. hoc, quo de verba iam fecimus, quam etiam illud a Riglione dictum (id itidem ad Sanctimoniales spectat) ita hoc tempore magnificum, præclarumquè suspicitur, vt non minus certè Ciues, quam aduenas in vrbem confluentes ad eorum contemplationem inuitent, quò facilius ij templorum maiestate pellecti Diuini numinis maiestatem religiosius venerentur; exteris vero nihil planè sit reliqui, quo moti, suasiquè vrbem non laudent, non prædicent, non admirentur.

Cænobijs hisce finitimum est, Ioanne de Dios auctore, Xenodochium hodierna luce de buon fratelli nominatum. Honestis viris, ac Sacerdotibus peruium. Nequè mirandum planè. Sicvt .n. hic olim turris extitit, quæ Patitellorum portæ vrbis imminebat, a primis totius Siciliæ Christianis extructa ea inscriptione.

Non est alius Deus præter vnum Deum.
Non est alius potens præter eumdem Deum. Nequè est alius victor præter eumdem, quem colimus, Deum. Huius turris Præfectus est Saphu Filius Eliphar, Filij Esau, fratris Iacob filij Isaac, Filij Abraham. & turri quidem ipsi nomen est Baych. Sed turri huic proximæ nomen est Pharath.

Ita progrediente tempore turri fide, ac sanctitate compactæ successit extructum Sacerdotibus Xenodochium, qui non minus verbo, quam vitæ, morumq; probitate vnum, trinumq; Deum confitentur,

ficentur, venerantur, colunt. Conterminum est S. Saluatoris monialium cænobium, quod & antiquitatis religione, & Constantiæ Reginæ olim Sanctimonialis gloria præclarum. Templum suis innixum columnis templi antiquitatem suadet. In ipsis fornicibus plures Sanctorum, Sanctarumq; antiquiores conspiciuntur Imagines. Ipsum verò Cœnobium ita magnificum, vt Regis potentia dignum videatur. Asseruat id Cōstantiæ breuiariū diligentissimè tamquam gloriæ monumentum suæ. hac de re pluribus suo loco.

Quarto ferè ab hoc lapide distat D. Nicolai ab Albergaria templum parochiali dignitate insignitum, atque a Regina Blanca Anno 1400. vt ex publicis tabulis Fazelus testatur, extructum. Imminet celeberrimo illi venali foro Sarracenicè dicto Segeballarath, quod ipsa die, deprauato a plebæis paulatim nomine ex Gallorum internecione per syncopen hodierna luce Ballarò vocatur.

Omittenda hoc loco non est Carmelitani Templi instauratio, quæ cum pænè à fundamentis R. P. M. Heleodori Stremulæ familiam administrantis virtute duce excitata ducat originem, magnum quid S. P. Q. P. iure pollicetur. Prudens nimirum Pater iste didicerat nullam omninò Religiosam familiam habere posse feliciter, nihilq; boni vnquam consequi, nisi augustissimo Dominici corporis Sacramento ædes digna comparetur, summusquè honos vel Templorum magnitudine, vel petistromatum varietate, vel altarium pulchritudine habeatur. Quare nihil is certè habuit antiquius, vbi prouinciam totius familiæ administrandam suscepit, quam numini sub panis, viniquè spetie latitanti augustius Templū inchoare, vt ipse, si per tempus liceret, vel ceteri inchoatum numeris omnibus absoluerent.

Ad ducentos ab hinc fermè passus est Aedes Patrum Societatis IESV, quæ SS. Philippum, & Iacobum Apostolos tutelares veneratur. Prima tibi fronte SS. Ignatij, & Xauerij simulacrum vel ad contemplandum, vel ad adorandum obijcitur. Pluribus illa gradibus ex areola conscenditur. Aediculæ mira arte elaboratæ, auro conuestitæ Martyrum, ac Sanctorum imaginibus illustratæ. Sacello, quod SS. vel Ignatio, vel Xauerio sacrum, nihil vel pulchrius, vel speciosius, vel admirabilius. In vtroque .n. res præclarè gestæ videntur ita descriptæ, vt spectantium oculos ad sese rapiant, ac eorumdem animos noua quadam oblectatione suffurentur. Denique Templum ipsum hodierno die sic est ornatum, sic cultum, vt nihil ornatius, cultius, nihil illius .n. vestigia retinens celebritatis, quam Panormitani Iesuitæ, cum in Sanctorum nume-

rum Gregorius XV. Pont. Max. Ignatium, ac Xauerium cooptauit, summa cum pompa, summoque apparatu peregerunt. Larius lib. 3.

Clericorum Regularium Templum iam inchoatum è regione respondet. Magnificum dixeris, ac Regium; quo certè, vt autumant plerique, ob structuræ magnitudinem nihil in tota Siciliæ vel dignius, quod suspiciatur, vel magnificentius, quod celebretur. Feruet opus in dies, & horas. Eam Templi partem, quæ ad aram maximam, ac principem spectat, octonæ columnæ sustinent quadragesimo palmari spatio constantes, quas cum ipse inspexi primum, suspexi quidem. Ex linea Apelles. Ex vngue Leo. Ex hisce inchoamentis incrementa. Hæc satis.

Priuata vero ædificia, quæ sparsim, passimq; in hac Vrbe, quam præclara, quamque sint nobilia; vos, vos exteri, Siculique testes appello, qui vidistis, qui considerastis. Ea singulatim omnia recensere superuacaneum est, cum vel ipsa fama loquatur satis; eaque veritatis calamo expressissimis characteribus in omnium animis scribat sine fuco, fallacia, & dolo. Illud dumtaxat vnum pace omnium dicam: Vrbe Regia digna ædificia. Quod si quis Panormitanæ Maiestatis hostis id, quod fatendum est, non fateatur; præterquam quod hunc veritas armata mendacem petet; haud certè Maiestatis absoluetur.

Panormitanæ Vrbis Vrbs altera proponitur.

ALTERA vero Vrbs sese nunc offert mihi dictione demonstrandam SANCTAE AGATHAE tum Panormitanæ, tum Catanæ Vrbis Ciui sacram. Ecce tibi primo loco: Palatium Prætorium hodierna luce sic miro ordine distributum, vt singularis D. Aloysij Mastr'Antonij, ac Bardi prudentia, & virtus in ea distributione celebretur. Eo præturam exercente inter cetera præclara, hoc etiam opus affabre factum iam inchoatum, iam perfectum Vrbs Panormitana suspexit. Omnia Vrbis munia, quæ sparsim inueniebantur, in vnum hunc locum congregata iam habes; vt ea Vrbs, quæ sicut ceteris Siciliæ ciuitatibus est regula, in his etiam muneribus obeundis sit & Idæa. Te breuiter subscripta docet inscriptio. Pro foribus.

D.N. Philippo III. Hisp. ac Siciliæ Rege
D. Francisco de Castro Comite Castri Pror.

Vrbis officia cum ijs, quæ ad eorum ministeria pertinent, vt negotia commodo Reip. facilius explicarentur, vnicuiquè officio sedem aptam præbentes in domo Pretoria collocauerint: D. Aloysius Mastr'Antonius Bardi Prætor. D. Petrus Opezinga, Thomas à Cascina, Gaspar Agliata, Vincentius Vannius, Benedictus de Prado, Franciscus Sirotta Senatores.

Anno CIↃ. IↃ. CXVII.

Supernè itaquè est Aula, nec exigua plane, sic magnificis exornata picturis, sic insignita hieroglyphicis, vt & Vrbis Panormitanæ gloriam, & inuentoris Antonij Vinitiani commendet ingenium. In aulæ coronidæ & omnes nostri Regis inuictissimi adumbratæ virtutes, & mira panormitanæ vrbis amplitudo suspicitur. Pluribus in locis vel coronatum caput, vel triangularis Insula in hunc efformata modum est, cuius imago hæc quam vides.

Vt ex ijs elucescat satis Panormum vrbem esse ceterarum caput. Hu'usce aulæ finem satis superque doctissimus docet ea inscriptione Antonius Vinitianus.

Rege Philippo II. Pio Inuicto Fel.

Didaco Henriquez, & Guzman Comiti Albadal. Pror. belli, & pacis gloria clarissimo.

Andreas de Salazar Prætor iterum de Rep. Panormitana semper, & vbiquè optimè meritus, & Petrus Aluares de Ebon, D. Franciscus Amodeus, Iacobus Diana, Augustinus Bonaccoltus, Laurentius dela Montogna, & D. Rogerius Salamonius PP. C. perenni ad augenda vrbis commoda voluntate aulam, in qua Senatus, & Comitia haberi solent, pro amplitudine Magistratus, & dignitate loci forma splendidiore refecerunt, excoluerunt, exornauerunt. Ann. M.DLXXXXI.

Est è regione interioris aulæ ædicula pro loci opportunitate nō incommoda Diuis tutelaribus sacra. Senatus antequam ad Senatum habendum cooperetur, interest sacro, vt feliciter, prosperequè tam bono alite cuncta procedant.

Infernè vero omnia suo ordine distributa Panormitanæ Reip. officia. Alterum seiunctum ab altero, ne rerum multitudo confusionem pariat. Omnia Panormitani Senatus arguunt prudentiam, vt itidem prudentiam non minus, quam singularem, miramquè Francisci Mutij V. I. D. solertiam illud iure dilaudat, qui patriæ studio inflammatus tabulas publicæ fidei creditas cum videret, timeretquè ne ipsa die, vel temporum iniuria, vel ignauorum hominum incuria aliquid detrimenti paterentur, in commodiorem, aptioremquè sedem transtulit, quo facilius immortalitati consecratæ tabulæ intaminatæ, incorruptæquè permanerent.

Philippo IV. Siciliæ, atque Hispan. Rege Aug. Pio Felici.
D. Henriquo Pimentellio Marchione Tauaræ & Villadæ
Comitè Siciliam Pro Rege administrante.
D. Cæsare Caetano Marchione Sortini Quartum Vrbis Prætore.
D. Octauio Corsetto Equite Sancti Iacobi, D. Aloysio de Syluera,
Alphonso Saladino Barone Valguarneræ, Don Ottauio Oriolis,
D. Petro Bottoner, & Alagon, Francisco Arez Senatoribus.
Franciscus Mutius V. I. D. in antiquarium hoc ex S. C. ampliore forma ex ædificatum tabulas publicæ fidei creditas transtulit felicitati, atquè immortalitati commendans. Anno a Virginis partu 1623.

Hic

Hic me locus admonet, vt quoniam de Magistri Notarij Senatus Panormitani munere, quo Franciscus Mutius Iure Consultus hodierna luce summa cum sui nominis dignitate perfungitur, ex huiusce inscriptionis occasione incidit sermo, de eo edisseram pauca, & quidem in pauca perstringam. Neque .n. id vel contemnendum, vt leue, vel vt quid nullius momenti ducendum pro nihilo. Omnia in maiestate panormitana maiestatem olent.

Eo itaque huiusce dignitas attingit, vt suspicienda, non modo sit, sed nec vulgaris etiam habenda videatur. Si .n. magna est Panormitani Senatoris amplitudo, magna itidē & Magistr Notarij dignitas. Vtraque pæne par, pæne similis vtraque. Non hoc plane vel commentum, vel figmentum est. Extant Alphonsi Regis literę. Promo, vt qui forte dictis non habet fidem, regijs Alphonsi Regis characteribus iam conuictus credat. ecce tibi.

Alphonsus Dei gratia Rex Aragonum Siciliæ, Valentiæ &c. nobili Prætori, & Iuratis felicis vrbis Panormi consiliarijs, & fidelibus nostris gratiam nostram, & bonam voluntatem. Attendentes iustis, & realibus causis animum nostrum mouentibus Magistrum Notarium Curiæ Iuratorum dictæ Vrbis consequi, & habere debere, ac participare in omnibus vt vnum ex IVRATIS *tamquam officialem in capite &c.* Et post paulo. *Consequatur & habeat omnia commoda, immunitates, franchitias, præeminentias, ac etiam Gabellarum exemptiones, & alias prærogatiuas, & emolumenta prout & quemadmodum gaudent, & consequuntur ipsi Iurati, & quilibet ipsorum, & concurrat in omnibus simili modo vt vnus ex eis tamquam in ijs, quæ ad præsens habent, quam in ijs, quæ in posterum gratiosè per maiestatem regiam eis concedentur dante Domino. Et volumus, quod cum ipsis Iuratis possit, & valeat in omnibus & singulis negotijs, rebus publicis & priuatis exequendis per eamdem vniuersitatem & peragendis pro interesse Curiæ nostræ &c. Dat. Messanæ die primo Octob. an. a Natiuit. Domini M. CCCC. XXXII.*

Rex Alphonsus.

Legistin? Regios qua decet attentione characteres perpendistin? plura, quæ librentur, digna; quo muneris dignitas elucescat. Mecum igitur paulo attentius verba diplomatis expendito. sedbreuiter, vt progrediamur ad cetera. Ecce tibi primo loco. VT VNVM EX IVRATIS. In hunc etiam Rex volens, lubensquè Senatoris dignitatem confert. Quare mirum planè videri non debet, si in publicis, priuatisquè rebus vel cū Senatu vt Senator est, vel togatus existit

quip-

quippe qui, vt ad Regem redeam, *est vt vnus ex Iuratis tamquam officialis in capite*. Parua ne hæc? accipe aliud maius. *Concurrat in omnibus simili modo vt vnus ex eis tamquam in ijs quæ ad præsens habent, quam in ijs, quæ inposterum gratiosè per maiestatem regiam eis concedentur*. Quasi vero nullum velit inter hunc, ac Iuratos Patres esse discrimen. Tandem vt cum Rege rem omnem breuibus absoluam. *Et volumus*, Sic Rex concludit egregiè, *quod cum ipsis Iuratis possit, & valeat in omnibus, & singulis negotijs, rebus publicis, & priuatis exequendis per eamdem vniuersitatem, & peragendis pro interesse nostræ Curiæ*. Quod plane perinde sonat, ac si Rex hunc rerum suarum vel Patronum deligat, vel fautorem. quid .n. sibi vult id loquendi genus, *In peragendis pro interesse Curiæ nostræ*, nisi vt omnes Senatores licet pro summa Regis amplitudine retinenda defatigent, Magister tamen Notarius debet vt ab Rege delectus ad eam promouendam diligenter attendere. Cæterum cetera explorata cum sint, nullaque prorsus explanatione indigeant, lectoris iudicio committimus. magna itaque vt constat satis, Panormitani Senatoris dignitas, magna itidem & Magistri Notarij, vt liquet, amplitudo. Verum ad institutum redeundum est, vt quod semel inceptum, prosequamur.

Hic itaque publicum armamentarium, ex quo dantur arma populo panormitano, qui licet nullo sit armorum genere instructus, vno tamen temporis momento fere omni, clangente lituo, armatura ad pugnandum armatur.

In summa nihil est quod vel ad vrbis propugnationem, vel ad eiusdem certè pulchritudinem desideres. Intus arma, quibus miles instruitur; foris vero fons plurimis Deorum, Dearumquè insignitus imaginibus, quibus Ciuis oblectatur, quibus vrbs Panormitana suspicitur, quibus Aureæ Conchæ celebratur ornamentum. De quo quidem fonte cum egregiè, eruditè, atquè eleganter scripsisset Antonius Vinitianus, operæ pretium duxi nihil prorsus addere de meo, sed versus, atque Epistolam italico sermone conscriptam exscribere, & consequentium annorum memoriæ commendare; ne tanti fontis nomen, cui similem vniuersa non agnoscit Italia, vel tanti vatis de eo pangentis scripturatio intermissa recordatione moreretur. Ea est.

Lettera di Antonio Vinitiani circa la dispositione delle statue della fontana inanzi la casa della Città.

All'Illustre Signor Nicolò Antonio Spatafora Pretore della Città di Palermo. Perche piace a V. S. Illustre che dica il mio parere intorno alla dispositione delle Statue della fontana, e che di più vi aggiunga l'anima,

ma, perche si veda che con qualche proposito siano poste; gli dico che sopra tutti và il Puttino col Cornocopia.

Venere vestita nelle unde col Delfino sotto li piedi, hà da andare con Adone insieme. La cagione si è, ch'essendo ella stata sua amica, non pare altrimente che si possa separar da lui, e se le potrebbono accommodare questi versi.

Qui fons hic lacrimæ Veneris, queis flait Adonin;
Potus abi, latices ne temerato sacros.

Adone con due sassi in mano, e dietro con vn tronco.

Dente licet perij, tamen hac dum lympha rigabit,
Noster inoffensus flore virebit honor.

Alludendo alla fauola di Adone, che fu da Venere grandemente amato, ed essendo morto dal morso di vn Cignale, fu da lei pianto, e conuertito in fiore.

Hercole con vna pelle di leone indosso, nella destra la claua, e doppo l'Idra: anderà con Bacco, perche furono compagni chiamati da Gioue alla guerra contro i Giganti; con l'aiuto de quali hebbe la vittoria. Amendue sono d'vn paese, figliuoli d'vn padre mortale, e per fatighe illustri deificati. Può dir Ercole.

Quod mea Cœlitibus nectar porrexerat Hebe,
Gratius hoc, superi parcite, ab amne fluit.

Si sa Ercole esser stato marito di Ebe Dea della giouinezza, Coppiera di Gioue, che porge a lli Dei il nettare.

Bacco tiene addosso vna pelle di Capro, alle mani due graspi di vua, a' piedi vna maschera.

Pocula qui inuentis Acheloia miscuit vuis,
Hic reperit dulci pocula digna mero.

Costui fauoleggiano esser stato il primo, che hauesse trouato l'vso del vino, beuendosi prima solamente dell'acqua. Sicome Cerere l'vso del frumento in iscambio delle ghiande. Onde da Virgilio sono chiamati due assai chiari lumi del mondo. Di più ancora alle fontane vi si facea vna festa detta fontalia, ne' cui sacrificij si ammazzaua vn Capretto, si buttauano

diuerse corone di fiori, e si sagrificaua di necessità con vino.

Apolline appoggiato ad vn tronco di alloro sbarbato per esser fratello di Diana ad vn parto. Si potrebbono accoppiar insieme. L'vn potrà dire.

Murmur aquæ vt cytharæ sonitus, dum pectora mulcet,
Ne strepe, sic Niobes aspera fata feras.

La cetra se ben fu trouata da Mercurio, nè fu poi fatto dono ad Apollo, a cui par che conuenga il suono di essa. Egli saettò i figliuoli maschi di Niobe, e Diana le femine come dispreggiatori della loro diuinità.

Diana con vn cane, a piedi vn arco, ed il tercasso, doppo le spalle vna Cerua tocca con la mano.

Me saxum sine veste vides, si numina temnes
Mutata Ceruus fronte manebis aqua.

Ella fu tenuta per Dea sì casta, che fauoleggiano hauer cambiata Atteone in Ceruo buttandogli acqua nel viso, perche fu ardito guardarla ignuda.

Mercurio con l'ali al cappello, nella sinistra vn cornetto: va con Pomona. Quello è Dio della facondia, ò diciamo abbõdanza del dire, questa è Dea della facondia, o pure abbondanza de' frutti. A Mercurio.

Atlantis facunde nepos hic comprime gressum,
Inde tuo fiet numine lympha loquax.

Dicono gli Astrologi esser il Pianeta Mercurio più vicino al Sole di tutte l'altre Stelle, ma non più lontano di ventiotto gradi, e per esser el molto adusto, lo preghiamo che si fermi alla fontana. oltre che i Poeti vogliono, che sia Dio del parlare, onde da Greci è detto Ermete.

Pomona abbracciata à due zaini in mano soura vn Delfino, à piedi vn Tritone piccolo con la buccina.

Currite perpetui (Deus adsit) currite riui,
Sic ego vt Hesperides aurea poma feram.

Come dir volesse, che questo fonte hà virtù di far produrre frutti d'oro.

Correte chiari, e limpidi ruscelli
ch'à par di quei c'hebber gli Hesperidossi,

Cossi

Così à Dio piaccia, nascer quì vedransi
Le foglia di smeraldi, e i poma d'oro.

Venendo alle Statue picciole, potranno collocarsi con quest'ordine. Cerere va con Tristolemo, perche in Eleusi fù da lui nudrito con latte diuino, dal quale ottenne la gratia dell'insegnare agricoltura.

Cerere con vn manipolo di spighe nella destra, e nella sinistra vn Cornucopia, ed vn vaso à piedi.

Flaua Ceres mater frugum, & tutela Triquetra,
Hoc aquæ, & hoc Regni gestit habere caput.

Cerere è tenuta per Dea Siciliana patrocinale di questo Regno, e cercando luogo conueneuole alla sua Maestà, elegge Palermo, che è capo del Regno, ed in Palermo la fontana, che è capo di tutte.

Trittolemo con la zappa nella destra sopra vn mastino, nella sinistra vn mazzetto di fiori, e frutti.

Si bene Eleusinæ repeto memor vbera matris,
Hæc quid diuini flumina lactis habent?

Venere con Vertunno. Questa seconda Venere è quella detta appresso i Romani Verticordia, che mutaua l'amor lasciuo in casto, dentro vna conchiglia con vn Cupido, ed vn Delfino.

Pœnituit Venerem, quod aquis foret edita salsis.
Proluar hac dulci, dulcior, inquit, ero.

E conuiene con Vertunno, il quale fù da gl'antichi tenuto per Dio, che mutaua li pensieri, e che trasformaua se stesso.

Consueui in varias me formas vertere, sed nunc
Aspectu hoc fontis constiti, & obrigui.

Opi con l'Aquila, Leone, Capro, Porco, ed Orso, butta latte dalle poppe ignude; si può accoppiare con Orfeo, poiche quella fù da i Poeti detta Gran madre delli Dei; questo interprete loro. l'vn potrà dire

Qua prius aspersi cunctos dulcedine Diuos,
Vberius soli fundo, Panorme, tibi.

Intendendo per il latte, con ch'ella nudrì li Dei. Orfeo ignudo con la lira sopra il Cerbero.

Conatus manes accersere Coniugis orco.
Hoc fessus venio pellere fonte sitim.

Ricchezza va con la Liberalità, come che l'vna nasce dall'altra con vn Cornucopia sotto li piedi pieno di frutti, versando acqua da vn vrna.

Et Tagus, & diues Pactoli cedat arena,
Ditior est fluuijs Aurea Concha suis.

Liberalità con vna collana d'oro; due vasi pieni di moneta, ed in mano denari in atto di porgere.

Tantum natura huc, tantum ars quoque contulit omnis,
Ipsos & valeat detinuisse Deos.

Quanto a i quattro fiumi, ogn'vn va posto fra vn Tritone, ed vn Nerea, perche flumina ex mari exeunt, & in mare redeunt.

Oreto sarà quel vecchio coronato, ed appoggiato su l'vrna.

Vt te suspicimus fluuiorum Trinacriæ Rex,
Qui vada fœcundo gurgite læta facis.

Quello che ha il Pegaso, è'l Mar dolce. Virgilio fa le Muse Siciliane, che habbino cura delle cose rustiche, fra le quali tiene nobilissimo luogo il mele; e quel paese, doù è'l mare dolce, essendosi detto Fassomide, dal gran mele, che vi si fa, conuiene darsegl'il fonte loro, che sarà questo come ad altri si da.

L'Ippocrene coronata di lauro, e col Pegaso, e sette canne la sampogna di Pan.

Mittite Parnasso deducere vatibus vndas;
Suggerit has dulcis melia lympha maris.

Papireto è quel fiume col Delfino, e l'Ancora. che fù vn tempo porto di Palermo, e secondo l'opinione de' Scrittori viene dal Nilo, di cui ne ritiene la qualità di produrre i papiri, & toccando ciò dice.

Me

Me Nilus genuit, nomen fecere Papyri,
Qui fueram vnda salo, sum modo lympha salo.

Dal Nilo ho l'acque, e dal Papiro il nome,
Nel medesimo letto, onde marina.

Gabriele quel vecchio con l'vrna su l'humero coronato di canne, e par che possa dire.

Quattuor hic vitreo fluuij decurrimus alueo,
Vidit Adam similem fertilitate locum.

Alludendo al Paradiso terrestre, da doue han principio quattro fiumi, Tigre, Eufrate, Gange, e Giordano.

E questo quanto mi occorre intorno à questa materia, nella quale oltre la fatiga grandissima di animare, e dare spirito quasi nuouo Prometeo à statue fatte senz'alcun disegno mi trouo non potermene compiacere di collocarle altrimente; poiche dalla proportion loro non mi è stato conceduto metterne insieme vna piccola, ed vna grande, che senza dubio in molte sarebbe più à proposito. ne riceua V. S. Illustre il caldo affetto, che hò di volerla seruire come Signore, à cui di cuore faccio riuerenza.

Antonio Vinitiani.

Habentne ciues, quibus delectentur, simulacra? habétne exteri, quas admirentur, imagines? Quarum planè Panormitana Maiestate, si spectetur, dignitas, & pulchritudo; si earundem dispositio, Antonij Vinitiani digna, vel ingenio, vel sapientia: si vtrumquè, nihil præclarius, nihil magnificentius, nihil sublimius. Qui ergo vidit, qui circumspexit, veritatis Etopæia fruatur: qui distat, huc concedat, huc aduolet, vt videat, an inter se cuncta respondeant.

Porrò in huius Vrbis regione, ait Fazelus, quæ meridiem spe- *l.8. d.p.*
ctat inter portas temporum antiquitate collapsas, funditusquè deletas Iudæam, & Belbilbacal, templum est D. Cataldi musiuo pauimento, & porphyreto lapide, columnisquè testudinem sustinentibus insigne, a Syluestro Comite Marsico Rogerij Siciliæ Comitis nepte constructum, cui & eius magna erant adiuncta ædificia, quorum hodie nè vllum quidem extat vestigium. Superest in eo delubro marmorea theca, paruula quidem infixa parieti, in qua huiuscemodi legitur epigramma.

Egregij Comitis Sylueſtrinata Matildis
Nata die Martis, Martis adempta die:
Viuens ter ternos habuit menſes, obijtque
Dans animam cælis, corpus inane ſolo.
Hæc annis Domini centum vndecies ſimul vno,
Et decies ſenis hac requieſcit humo.
Anno Domin. Incar. 1161. Metildis obijt.

Extat & alia inſcriptio in D.Cataldi impluuio tab. anteriori, vt loquar cum prima Georgij Gualterij editione Panormi habita, latere perfracta, litera florenti, quæ cum ad loci vetuſtatem, ac dignitatem conferat (quod olet antiquitatem, colendum) prætereunda ſilentio non eſt.

Liani. Quod. Mera. fide. Admi.
Cur. Portenſis. Kal. Quod. ſingulari
Laudabili. Muneraque. Indulgentia.
Hibuit. Illuc. Meruit. optando. Quod. voluit.
Ditionem. Gratiſsimam. Reddidit. Quod. die.
.. S. Horas. Theatri. Voluptas. Tenuit. Et. Hilaris.
.. Eridie. Tranſijt. In. Qua miratus. Honeſtiſſimum.
Genere. Herbariarum. Et. numeroſas. Orientales.
Meridie. In vtriſque. Caneis. Varis. Miſſionibus
Entia. ſacra. ſpecialiter. meruit. At cultum.
Mpliſſimo. Apparatu. Ciues. ſuos. vniuerſos
Voluptates. Honeſte. exhibitas. ad Augendam
.. entiſſimis. vocibus. Bigas. Centuriatim.
.. india. quod. eſſet. duabus. Bigijs. Et equeſtrib.

Conterminum huic eſt Sanctimonialium Marturanenſe Cœnobium ab Simeone de Bononia Archiepiſcopo Panormitano inſitutum. Eius templum, quod imaginum pulchritudine, ac varietate Regio S. Petri ſacello, de quo ſupra ex Vgone Falcando, vel pæne par, vel certè non impar à Georgio Antiocheno Regis Comitis primum, deinde vero Rogerij Regis Admirato conſtructum, quod planè non minus & Græci, & Sarracenici, vel in fornicibus, vel in lapidibus, qui ibi aſſeruantur, inſcripti characteres, quam Rogerij Regis literæ, & Guilelmorum diplomata vel confitentur, vel teſtantur. Donis quamplurimis ad diuini numinis cultum ſpectantibus, varijſque vaſis aureis ſumma cum liberalitate donatum.

Faz. l. 8. d. pr.

Octo

Octo Canonici Sacerdotes & sacrum in dies facerent, & cetera ritè munia obirent. Progrediente vero tēpore hisce adiectis quatuor, duodenos omnes in regium S. Petri sacellum transtulit Rex Rogerius. Vasa verò aurea, cum magni essent ponderis, magniquè pretij Fredericus secundus ad alendas, sustinendasquè militum copias insumpsit, eorumquè loco Scapellum opidum elargitus est templo. *Ex priuil. dat. Pan. die 11. Aug anno 1220.*

Dixi Marturanense templum cum regio S. Petri templo certare propemodum. Multis .n. ab hoc id vincitur.

Et primò prima illud fronte musiuo opere, ac veteris testamenti insignitur historia. Opera nimirum Doctoris Ioānis Sancies sacelli primum Prophenistæ, deinde verò Cephaledēsis Episcopi Anno 1506. Ex hoc liquet, quod pro foribus extat.

Sub Diuo Ferdinando Hispaniarum, vtriusquè Siciliæ
ac Hierusalem Rege Catholico.
Cantore Reuerendo D. Ioanne Sancies V. I. D.
Hic rudis interno paries inuiderat durum,
Diuitijs cantor fecit, & arte parem.

Secundo horologij magnificentia; de qua quidem Latinæ, Græcæ, & Saracenicæ extant hæ literæ parietibus insculptæ.

Hoc opus Horologij præcepit fieri Dominus, & Magnificus Rex Rogerius Anno Incarnationis Dominicæ M.C.XIII. M. Martio Ind. Quintæ Anno regni eius XIII. feliciter.

Græca, inquit Fazelus, *& Sarracenica hoc latinis sonant. O spectaculum nouum. Fortis Dominus Rogerius Rex ex Deo sceptrum tenens fluxum frenat fluentis substantiæ cognitionem distribuens à peccato immunem horarum temporis. Mense Martio Ind. V. salutis Anno* 1142 *Regni eius* 13. Quod quidem sacellum Rege vel innuente, vel volente Rogerio Petrus huiusce appellationis primus Panormitanus Archiepiscopus parochiali dignitate donauit. *l. 8. d. p.*

Demum tertio eo Mayfridis Regis Siciliæ priuilegio decoratur, quod de alijs scriptum non inuenio. *Mayfridis Dei gratia Rex Siciliæ Iustitiarijs Siciliæ extra flumen salsum, & infra. Ecclesiam Capellæ sacri Palatij nostri Panormi inter alias Regni Ecclesias eo volentes amplius honorare, quod prædecessorum nostrorum, & nostra reputatur in regno Camera specialis. Dat. Fogiæ V. Aprilis. Plura Fazelus. consule. sed ad rem.* *Ex priuil. dat. Pan. 1132.*

E regione visitur S. Catarinæ Cœnobium, ac templum Monialium Ordinis Prædicatorum; Fazelus autumat, à Palma de Magistro Angelo, & Benuenuta eius filia anno salutis 1300. sacratum ditatumque, vbi Bebilbacal porta olim erat Vrbis; & ædes Sancti Stephani de Admirato. Hæc Fazelus. *Odæum* habet hoc templum ita magnificè exornatum, vt in templi maiestatem rectè cadat. Ara maxima ita sublimis, vt maximum templo creet ornamentum. Sacella culta insignita. illustrata.

Finitima huic est S. Matthæo ædes sacra, vbi quondam Virginum D. Basilij Cœnobium à Normannis extructum. Ad eam quamplurimi singulis quibusque diebus confluunt Sacerdotes, qui pro animabus in Purgatorio igne cruciatis salutarem hostiam diuino libant numini. Hoc in templo ea diuina primum instituta res est; ex quo cetera tamquam ex fonte pietatis latices hauserunt. Opus panormitana pietate dignum. Rectè quidem Vrbs panormitana, & à Regibus Regni caput, & à Ioanne Læto Sicularum Vrbium regula nuncupatur. Capiti. n. aptentur membra, & à regula addiscatur norma virtutum est necesse. Hisce animabus ab igne iam ereptis, ac tutelaribus semper certe prouehetur panormitana felicitas. Iure panormitanus Ales dictum illud præfert, ac profert.

VNDIQVE FELIX.

Patrocinantibus nimirum loci delitijs, & animulis ex flamarum pœnis in cæli voluptatem euocatis panormitana commiseratione fauentibus.

Huic proximum hoc ipso anno 1630. extructum est facellum, quod ex operis magnitudine singularem sibi vendicat laudationem. Opus hoc vel ea ratione institutum. vt lethali morbo oppressis, atque iamiam extremum spiritum agentibus nonnihil opis afferatur. Opus singulare. diuinum inuentum. si enim hoc vtrumque, quo de supra, inter se conferatur, hoc priore superius. Illud enim eò preces dirigit, vt ex ignibus in cælum ferat. hoc, vt in cælestis portus ora locet animulas ex tetra mundi tempestate ereptas. Animulæ istæ de beatitudine incertæ; illæ verò de æterna felicitate securæ. Summo cum apparatu, pompaque exornatum est templum. quæ quidem pompa cum triduum explesset; eo triduo ad id ingens ciuium multitudo confluxit. Varia pro foribus ornamenta. diuersæ inscriptiones. plures Cytharedi. Sublime extabat mõstrum in tridui calce comburendum; quod flammas euomeret,

ac neces, ore spiraret. Auernalis monstri Hieroglyphicum huiusce sacelli precibus, Deiparæ Virginis opitulante numine, eneruandum, proterendum, conculcandum. Vnde rectè quidem, ac sapienter ante huiusce monstri oculos positum est illud Geneseos.

IPSA CONTERET CAPVT TVVM.

Auspicatum exordium, auspicatius incrementum.

Hinc si progrediaris vlterius; Religiosissimorum PP. tertij Ordinis S. Francisci templum obuersatur ob oculos, quod recens à fundamentis excitatum sic istam Vrbis partem nobilitat, vt illustret. Pulchriores ædiculæ è saxis in orbem coeuntibus hinc inde efformatæ, niueoq; colore lucentes, vt quocumquè fortè oculos conuerteris, vbiquaquè tibi aliquid dignum, quod spectetur, oculis proponitur. Et quamuis à religiosa sit paupertate constructum, eius tamen magnitudo, eiusquè maiestas, ciuium opitulante munificentia, potentiori potentiæ non dissona. Organum hic magnificum, hic regium.

In huiusce Vrbis regione Regio est Deisin sarracenicè, quæ nonnihil immutata Diuisi hodie nomen suæ retinet originis.

Hinc atquè hinc duplex sanctimonialium Cœnobium. Alterum ex Repentitis vetustum quidem; de quo suus erit dicendi locus. Alterum vero recens Montis alti Ducis liberalitate constructum. Operis magnitudo summam pietatem in summa prodigalitate commendat.

Inter vtrumquè sedet media Parochialis Ecclesia Sancti Ioannis à Tartaris cognomento; quæ annis superioribus sic à S.T.D. Don Hieronymo Daniele Prot. Apostol. Rectore, & Beneficiali illius ita refecta, itaquè ad formam redacta nobiliorem, vt exigi omnino & à Panormitana maiestate, & à Parochiam administrantis religione videretur.

Ex hac regione si celeberrimum forum illud, vbi antiquitus panormitanæ nundinæ celebrantur; dictum hodie, Fera vecchia, dempseris, habes plures ædes sacras. *Quarum vna*, ait Fazelus, *est Diuæ Trinitatis iuxta Thermarum portam à Matthæo Guilelmi Regis secundi Cancellario intra Vrbis eo tempore mœnia cum Monasterio illi coniuncto à fundamentis erecta; quam etiam postea à Guilelmo Rege fuisse dotatam ex eius priuilegio dato Panormi Anno salutis 1150. consequimur. Hanc subinde Henricus Sextus Siciliæ Rex Theutona gente ortus,*

vtpotè

scilicet Friderici primi Cæsaris à Ruffa barba appellati filius Ecclesiæ Sanctæ Mariæ, & Hospitali Teutonicorum concessit, *vt ex Friderici Secundi Cæsaris rescripto colligimus. quod in hunc modum referi.* Notum, inquit, *facimus, tam præsentibus, quam futuris, quod nos ad imitationem Domini Imperatoris felicium Parentum nostrorum Diuæ memoriæ monasterium Sanctæ Trinitatis de Panormo à Matthæo quondã dicto Cancellario constructum, quod ipsi Dominus Imperator, ac Domina Imperatrix Ecclesiæ Sanctæ Mariæ, & Hospitali Theutonicorum misericorditer concesserunt.* hæc ille. Theutonum igitur hoc pacto factũ est ex ea Xenodochium *M*ansio hodie vulgo appellatum. Hoc in pretio est hodierna luce templum singularibus exornatum priuilegijs. Dies Dominici Corporis Sacramẽto sacer huiusce templi dignitatem suadet. Ex eo enim toto orbe celeberrima illa Augustissimi Sacramenti, vt ita dicam, processio exorditur; quæ cum suo describenda sit loco, libenter hic omittimus. *vt in lib. 2. cap. 13. fol. 6.*

Dixi supra Forum illud, in quo antiquitus panormitanæ celebrantur nundinæ ita floruisse, vt earum adhuc vernaculum seruet vestigium. In huiusce vmbilico fons est, qui aquarum vbertate, & fontis pulchritudine hanc Vrbis partem, aut satius hanc Vrbem vel illustrat, vel laudat. E fontis sinu Cylindrus assurgit. in apice muliebre simulacrum, quod affatim latices hinc inde diffundit, qui in ampliorem peluim excepti panormitanam vbertatem vel commendant, vel innuunt. Aquæ dulcedo ipsam dulcedinem vincit. ea scilicet blãda, dulcis, ac humana Panormitani ciuis natura declaratur. Id planè respicit eam Vrbis portam, quæ Himeram notat, Sancti Sebastiani, Diuique Rocchi Vrbis tutelarium imaginibus insignitam: Hosce profert aduentantibus tutelares. Vtriusque tutelam duplex hoc Antonij Vinitiani Poetæ ingeniosissimi Epigramma confitetur.

Vrbs hæc, quæ merito Sebastiane,
Se addixit tibi vindici salutis,
Si non exuuias, nec arma, figit
Hæc passim simulacra, figit, vt sint,
Patronoque, Ducique, Principique
Votiua monimenta seruitutis.

Alterum verò D. Roccho votiuum est.

Improba felicem pestis populata Panormum

Vici-

Vicinos latè saturabat ciuibus agros;
Cum miseratus opem cælo, dextramque dedisti:
Muneris ob tanti meritum tibi, Rocche, sacramus
Hoc quantum illud cumque est; tu bonus inspice mentem;
Æternumque tuo deuotos numine serua.

Tertio igitur ab hoc foro lapide Franciscanum suspicitur & Cœnobium, & templum. hac tempestate magnificum, nobile, regium. Vtrinquè pulchrum. mirabile vtrinquè opere fornicato constructum. præcipuæ quædam à S. Francisco res præclarè gestæ descriptæ auro oblitæ, coloribus animatæ, pænè spirant. Imaginum pulchritudo templi pulchritudinem commendat. Commendat itidem & Petri Nouelli penicillum. Antiquis non cedit. Mons Regalis tam vate, quam pictore glorietur suo. communis Poesi, ac Picturæ, ait Plato, est vetus, communis, & laus. laudetur Vates, laudetur & Pictor, laudetur & Vrbs, cum sit Illustrium virorum ferax. Ante portam maximam areola præclaris Equitum exornata domicilijs.

Non longe ab eo, loquimur enim cum Fazelo, *templum est D. Mariæ ab Angelis, & minorum Fratrum, quos Obseruantiales vocant, cœnobium ætate mea à fundamentis adiectum.* hæc ille. Suis hinc inde insignitur ædiculis: vnicuique imminet simulacrum Apostoli. lingua desideratur. pænè vnumquodquè spirat. eloqueretur. Tabernaculum augustissimo numini sub panis specie latitanti ex pretiosissimo lapide constructum quod primum in panormitana Vrbe, quod nouum est. Pietatem Patrum illustrat. Cultum Eucharistici numinis exornat, prouehit. Claustrum vero quod aiunt, ingentibus suffultum columnis Marchionis Villenæ sumptibus inchoatum. Et profecto non adeo exigua sunt inchoamenta, vt incrementa non videas, non admirere. In eo varijs arborum generibus consitus est hortulus. Domesticum Religiosæ felicitatis, Cœnobijquè delitium. *Faz. lib. 4. dec. 1.*

Propè, sequitur idem ibidem, *extat ædes D. Maria à Victoria pijs viris dicta, qui veste alba amicti, & facie velati in furcam, securim, aut aliam id genus capitis pænam damnatis piè assistunt.* Verum me iuuat hoc loco de hoc ipso à Victoria templo pauca dissetere, atquè huiusce nominis cognitionem, templiquè nomenclaturam & proponere, & exponere. Sarracenis iam longè, lateque in Vrbe panormitana dominantibus Panormum Rogerius Comes, ac Robertus ad- *l. 8. d. p.*

uolat. obſident. Bifariam ſigna figuntur. Ad Orethum Rogerius, Robertus vero ad eam Vrbis partem, quæ ad Montem Regalem vergit, vbi hodierna luce templum Minimorum fratrum extat à Victoria, caſtra admouet. Diuiditur Sarracenorum virtus. Oppugnantium Normandorum vim, impetumquè ſuſtinere non poteſt. cedit. à Normandis victoria reportatur. In ea demum Vrbis parte, quam fortiter, ſtrenueq; Rogerius oppugnauit, iã ſuperata, profligata, ac victa templum à victoria conſtruxit. Valuæ ab Rogerio direptæ ſub huiuſce templi altari vel hoc die aſſeruantur. Vidi. De qua certè victoria cum diploma illud, quod à Trainenſi Ciuitate ad me tranſmiſſum, loqueretur, hic fideliter exſcribendum exiſtimaui. Plura in hoc, quæ ad Rogerij laudem; non pauca, quæ ad Panormi gloriam vel celebrandam, vel euchendam faciunt, leges. *Barò*; ſic illud habet, *dedito* (ſeu clarius Barenſi Ciuitate dedita) *& nauali exercitu apud Hydrontum congregato, Dux, & Comes in Siciliam ad expugnationem Panormi profecti ſunt. Erat autem Panormus Ciuitas diues, & populoſa totius Siciliæ caput, & Principalis ſedes Tyrãnorum iuxtà mare in delitioſa planitie non longe à Pellero monte circuitu ſita. nullius bonæ rei indigens. Circumſedentibus igitur eam ex altera parte Ducis, ex altera parte Comitis exercitu, nauibuſquè omnino maris partem prohibentibus omni die grauiter vtrinquè pugnabant. Tanta erat ciuibus audacia, qui plurimum de ſitu, multitudine, ac Ciuitatis fortitudine confidentes noſtris licet acerrimè inuadentibus portas claudere dedignantur. Contigit itaquè die vna dum quidam Arabicus miles audaciſſimus, qui iam noſtrorũ multos interfecerat, aliquem ſibi in porta occurrentem armatus expectaret; vnus Normandigena Ducis, atque Comitis ſtrenua animoſitatis equum acriter vrgens per medium pectus illius lanceam contorſit. Et cum hoſte interfecto ad ſocios redire feſtinaret, porta ſubito clauſa, & præſens hoſtium congeries aditum ſibi per eamdem viam prohibuit. Mox impiger per medios hoſtes quam citiſſimè longum, & ignotum iter arripiens per oppoſitam portam ſeuas inſequentium manus (Chriſto ducente) illæſus euaſit. Quem ad ſocios iam pro morte ipſius lacrimantes redeuntem ipſi quaſi rediuiuum admirãtes eum oſculari non ceſſant. quin aliam Normandis partem illam Ciuitatis, quam Comes obſederat, acerrima cum multimoda oppugnatione aggredientibus, cum ciues vniuerſi ad defenſionem eiuſdem partis conueniſſent; Dux omnium ſapientiſſimus, cui etiam ab aſtutia nomen inerat, ex alia parte cum trecentis militibus viriliter aggrediendo portas frangit, & maximam partem Ciuitatis vſque ad interiores*

muros

muros occupat, atque tenet. Quo audito nec collectis in vnum viris ciues Ducem retro expellere præsumerent. Comes ad eundem locum cum parte sui exercitus se transtulit. in crastino autem Ciues postquam nullo modo virtuti Normandorum posse se resistere viderunt, communicato consilio, missis, & remissis nuncijs, & pactionibus, quales in eadem Vrbe tenebant, confirmatis PANORMVM VRBEM REGIAM TOTIVS REGNI DOMINAM, METROPOLIM, Duci, atque Comiti viris inuictissimis fratribus regendam, & tenendam tradiderunt, &c.

Huic itaquè templo cur à victoria sicut & itidem illi Fratrum Minorum à victoria nomen impositum sit, iam habes; & constat Robertum ex altera Panormum parte obsidentem in ijs domicilijs constitisse, vbi eorumdem Patrum est hodierna luce cœnobium. Quamuis etiam hac de re si aliquantisper à proposito digrediamur, alia etiam ratio à nobis non in poetarum inuentis, sed in Historiæ veritate firmata possit afferri.

Hoc ergo templum hac de causa à victoria nomen traxit. Rex ille Ferdinandus cognomento Catholicus contra nefarium Maurorum genus in Hispania cum certaret; atquè ab ijs fortiter, animosè; propelleretur; cumq; de S. Francisci de Paula adhuc viuentis sanctitate fama percrebesceret, atque omnê pænè terrarum orbem oppleret; eum per literas monuit, institit; vt is in Hispaniam traijceret. Eadem tempestate eumdem Sanctum Patrem plures Dynastæ, ac Reges votis omnibus exposcebant, vel sua præsentia vel eos consolaretur, ac recrearet, vel eorum necessitati effusis in cælum precibus subueniret. Ferdinandus frustra neruos industriæ contendit suæ. Pontificis voluntate præpeditus S. Franciscus aliò iter instituit, atquè vt aliqua saltem ex parte Regi faceret satis, duos è sua familia Patres, Abundantium, ac Bernardum Buel ablegauit. Ex his accepit se victoriam primo congressu relaturum. Prima itaquè luce Mauros aggreditur, verbis respondet euentus. Mauri timore perculsi, animoque consternati in fugam donijciunt sese, cumquè palabundi discurrerent, ac in Patres offendentes plurimis vulneribus interemerunt. Reportata itaque á Ferdinando Rege victoria Malacæ templum Virgini Deiparæ à victoria excitatum; atquè hoc non forte fortuna, sed ea de causa, tum vt innueret, se Diua Virgine opitulante, victoriam consecutum, tum etiam vt fateretur se Patrum à victoria precibus (hoc enim nomine in Hispania Minimi fratres insigniuntur) Mauros tandem fudisse, superasse, atque optatissimam palmam longa obsidione, longoquè temporum interuallo expetitam retulisse.

Mouois in hist. Frat. Minorum In Prouincia Grana ta.

Petrus Tri stanu.

Iam cum hic ijdem ipsi Patres cœnobium, templumquè moli-rentur extruere, atque de imponendo nomine secum animo cogi-tarent, non aliud imponendum Machedæ Dux duxit, quam à victo-ria nomen, vt vbique terrarum eius celeberrimæ victoriæ memo-ria, seruato nomine, nulla vnquam intermissa recordatione more-retur. Singulis annis secundo Quadragesimæ Dominico die dies sacer institutus, ad gratias Deo Opt. Max. pro Ferdinando Rege victore referendas. hæc obiter. ad rem.

Nullus itaquè dubitationi relictus sit locus, quin vtrumquè tem-plum ex reportata à duplici Principe tum à Ferdinando Rege, tum à Rogerio Comite victoria victoriosissimum, celeberrimumquè nomen sit assecutum. Quod si profectò cetera omnia desideraren-tur, quæ ad id comprobandum facerent, id præ cæteris esset elo-gium satis altari Virginis Deiparæ dextera vexillum præferentis inscriptum.

Porta hæc, in quam Rogerius inuictissimus Siciliæ Comes irrumpens aditum exercitui Christiano ad Vrbem hanc Panormum ab indigna Sar-racenorum seruitute emancipandam venienti patefecit, victoria cogno-mento ab eo deuictorum hostium summo cum honore ob insignem reporta-tam victoriam, Deiparæ Virginis cultui Victoris eiusdem Principis ar-denti, ac pio desiderio consecrata est. Quintili mense, Dominicæ incarna-tionis Anno M.L.XXI.

1.8. d.p. *Huic vicinum est*, ait Fazelus, *Monasterium monialium Ordinis Prædicatorum Diuæ Mariæ à Pietate à Francisco Patella Magistro Por-tulano super eius egregijs ex quadrato, & ornato lapide constructis adi-bus ætate etiam mea fundatum*. Hæc Fazelus.

AEdi magnificæ ædas sacra successit, in conditis ciuium vocibus Monialium cantus, quæquè terra pedibus contaminata mortalium, nunc Virginum sacrata vestigijs. Huiusce sedis vestibulum anti-quitatem olet: Patellæ præfert insignia. Hinc inde apposita duplex inscriptio, altera ligata pedibus, altera soluta oratione conscripta.

Sinistræ.

In Gallos, inque Hispanos sub Rege Sicano
Præmia, quæ gessi, Rex mihi testis adest.
Qui fides titulos dedit, & virtutis honores,
Ditiaquè emerita prælia militiæ.

Nunc

Nunc ego pro castris praeclara palatia pono,
Vt fruar his partis sanguine diuitijs.

Dexterae.

Sub Ferdinando Mau. Robetico Siciliae, & Hispaniarum Rege Christianae Religionis propagatore Franciscus Patella Eques Panormitanus Regius Alumnus, & Edeatra Regni huius Magister Portulanus sibi, & Eleonorae Solerae Barcinonensis Coniugis dulcissimae delitijs, ipsiusque Francisci posteris has aedes construxit.
Anno XIII. Ind. M.CCCC.LXXXXV.

Progredienti vlterius non parua sese tibi offert area magnificis exornata palatijs. oculatos testes non Panormitanos, non Siculos, sed Italos, sed Hispanos appello. Nec mirandum planè. In hac .n. Vrbis calce praeclariora paenè surgunt aedificia, cum antiquitus in ijs sedibus Proreges, quas nunc sacer Inquisitorum Magistratus colit, domicilium collocarent. Ea ad Graecorum portam ducit. Aquila quasi viuens, oculis in caelum defixis, explicatis alis prima fronte obijcit sese. quasi vero vel sculptoris gloriam, vel panormitanae Vrbis magnificentiam in omnes orbis terrae partes disseminandi ardeat cupiditate. Ab incaepto desistit. Spiritus illi deest, non animus. hinc illud

In magnis est voluisse satis.

Publicanis petentibus patefacta haec porta. Id sequens fatetur elogium.

Prouidentia M. A. Columnae Pror. Opt. & Inuict. Publicanorum petitu ob viae Columnae opportunitatem, & caeli temperiem benigniorem decretum magno totius Vrbis applausu, vt vectigalia non vt hactenus Thermitana, sed hac tantum porta percipiantur.
An. ab orb. redemp. M. D. LXXX.

Vrbem vero adeunti hic Vrbis angulus deuictam, ferratamquè portam Africae victoriae monumentum praefert. Inscriptioni imminet duplex columna. vtraque praefert laconicum dictum.

PLVS VLTRA:

Ad declarandam scilicet victoris voluntatem, ac desiderium.

Dino

Diuo Carolo Quinto Imperatore Rege Siciliæ.
A. D. M. D. LVI.

Quarto Bello punico deuicta Vrbe Africa ob optimo Duce Vega, funditusquè deleta, delatisquè foribus superatæ totius Africanæ regionis præcipuæ, Ciuitatis Senatus, Populusquè Panormitanus ad inimicorum dedecus, virtutis gloriam, ac sæculorum memoriam prodendam collati beneficij illas hoc in publico stabiliri decreuit.

Hos Vega Ioannes post punica prælia postes
Ferratos capta Victor ab Vrbe tulit.

Ex hac ad supremam viam, quæ ex procero, editoquè loco sibi nomen traxit, via soprana, itur. Totum, quantum, quantum est, quod certè maximum est, æquor subiacet. via Columna subest, ex Rhedis trahantibus, ex cymbis prætereuntibus non mediocris voluptas. Hic domus D. Nymphæ aquæ salutari cunctis peruiæ iminens ab Senatu P. constructa. habet toto æstiuo tempore Cytharedos, qui, dum inclinat dies, Equitesquè, ac Matronæ panormitanæ Rhedis prouectæ nobilibus dulciores ex maris sinu flantes auras captant, lituis, tibijsquè ex proportione respondentibus ciuium animos alliciunt, & in Columna via, qua nihil in Sicilia tota, vel pulchrius, vel magnificentius reperitur, ita distinent, vt Zephirorum delectationem spirantium aucupantes domum alacres reuertantur. Autumno vero tempore supra Portæ Austriæ, seu Nouæ vestibulum statio, vt Equitum, Matronarumquè Rhedas vltrò, citroquè commeantes tibijs modulatè canentibus distineant, & æstatis, Autumniquè tempestate Panormus suis non videatur esse spoliata delitijs.

Vlterius, inquit Fazelus, *ædes est præclara duplici columnarum ordine suffulta, & lapidibus quadratis ingentibus insurgens Diuo Nicolao à Khalcia totius regionis Parochialis.*

Hoc templũ Beneficialis D. Francisci Geloso pietate, ac religione instauratũ. Aliud ab eo, quod extabat antiquitus, penè dixeris. totũ niueo cãdore perfusũ. Panormitanæ fidei cãdor hæc symbola iure sibi vẽdicat suo. Paulisper à terra sublimis ara maxima. Cultũ Sũmi numinis suadet. Exornati magnificentiã tẽpli maximopere cõmendat. Hoc D. Frãcisco à Castro Prorege olim Siciliæ opt. integerrimo ampliatũ, vt Eucharistiã Sacram exposcentibus promptò Sacerdotes essent. Huiusce rei, & Proregis, & Senatus Panormitani memoria in hac inscriptione templi exterioris angulo affixa seruatur.

Phi-

Philippo III. Rege Potentiss.

D. Francisco de Castro Comite Castri Prorege. Ad libramentum proprium via redacta Senatus Sanctissimi Eucharistiæ Sacramenti ministris Ecclesiæ Parochialis Diui Nicolai à Chalcia sedem præbuit ampliorem. D. Ioanne Iocnio, Cardona Prætore. D. Vincentio Plaiamòne, D. Hieronymo Plaia de Termis. Petro Monte aperto. D. Ludouico Vassallo. D. Francisco Lanza. Friderico Crispo.

PP. C. An. CIↃ. IↃ. CXVI.

Huic S. Ioannis militum Hierosolymitanorum tutelaris templum è regione respondet. sphæricum quidem, ac pulchrum. Id maritimi æquoris area maxima, & toletana via maximè insignitur. In ea, cum sit capax sat is, à Panormitano Senatu festi dies ad fouendam ciuium hilaritatem celebrantur. Scęnam ipse exhibet locus nobilissimis illustratus ædificijs. Inter cætera præclarum illud, in quo pro Christianæ Reipub. propugnatione sacrum Inquisitorum Tribunal iura dicit. *Hinc*, Fazelus sic habet, *ad iactum lapidis ad meridiem distant areæ maximæ, quam planitiem maritimam appellant, prominentes Mamfredi Claramontani Motycæ olim Comitis insignes veteris Architecturæ ædes anno salutis* 1320. *structæ hosterium ætate mea dictæ. Quas cù Andreas Mamfredi filius defuncto patre, quod à Martino Siciliæ Rege desciuisset, capite plexus esset, Rex ipse sibi in Regiam adscripsit; Curiamq; circum eas amplissimam, vbi Iudices totius Regni ad causas decernendas*, quæ *ante (vt Friderici Regis Secundi priuilegio constat) in Castro ad mare agitabantur, conuenirent, instituit; qua postea Siciliæ Proreges vsi sunt. Verum Anno salutis* 1517. *cum per mortem Ferdinandi Hispaniæ, & Siciliæ Catholici Regis motibus in Sicilia, & Panormo præsertim exortis, Hector Pignatellus Montis leonis tum Comes Siciliæ Præses à coniuratis in ea Regia expugnata captus esset: sedatis postea motibus tutum sibi, suisquè posteris ibi refugium minime fore ratus, Regia ad maris Arcem, quæ munitior est, translata, mercium eo horreum, quod Doana m vulgo appellant, transcripsit. Porta Vrbis in hac regione, & non longè ab his ædibus olim erat Politio cognominata, quæ hodie licet nulla sit, nomen tamen apud seniores adhuc retinet.* Hactenus Fazelus, & nos cum illo hactenus. Qui plura de hoc domicilio legat Georgium Graun tom. 1. in descriptionibus orbis terræ. l. 8. d. 1.

Panor-

Panormitanæ Vrbis Vrbs tertia breuiter exponitur.

HViusce Vrbis tutelarem veneramur, & colimus Sanctam Oliuam; in ea etiam sua pulchritudo non desideratur. si ædificia spectes, nihil præclarius; si templa, nihil certè diuinius. De ædificijs nihil est, quod dicam, Pulchra omnia, omnia illustria. Exteris in Panormum Vrbem confluentibus, ac testantibus habeatur fides. Ad templa itaque describenda deueniamus. Atque vt hinc ordiamur, *Porta obscura*, ait Fazelus, *imminens vetusta est ædes D. Theodori testudinata, & columnis subnixa Normannorum fabrica Monialibus D. Basilij primum adscripta*.

1.8.d.1.

Qui huiusce structuram operis diligenter attendat, nulla planè ij insurget dubitatio, quin antiquitatem oleat. Cœnobium itaquè magnificum quidem, at non magnificum templum: alterum alteri dissonum. quare vt vtrumquè sibi responderet, templum à fundamentis excitatum, quod & Odæi duobus columnis innixi pulchritudine, & parietum candore non inter postrema recensendum.

Loco sup. cit.

Nec multo post, auctore Fazelo, *Infra marmorea via intercurrente ad angulum Vrbis super mænibus turris Xburath, ac portæ Patellorum incubans templum est hodie D. Antonij*.

Hic aduertas velim duplici mihi loco de hac turri, Patitellorumq; porta mentionem factam. scil. de vtraque duplex extat apud nonnullos opinio. sed germanior, quam Fazelus innuit, cum oculatorum, eorumquè grauissimorum testium auctoritate comprobetur. lege quæ ibi diximus. huc transfer.

Parochiale templum à D. Vincentio Domenichi viro & pietate, & eruditione præstantissimo summa cum religione administratum, excultum. In orbem formatum quadruplici innixum columnæ. Prima fronte ara maxima. hinc atque hinc altare duplex. Ad baptismatis lauacrū D. Caroli Borromæi imago suspicitur, qui lacrimarum imbre perfusus, nudis pedibus, insertoque in collum laqueo (vere dolentis animi vel documenta, vel argumenta) Christum cruci affixum gerit, diuiniquè numinis misericordiam implorat, vt Mediolanum suum ab diuturna pestis obsidione liberet, seruet. In templi vestibulo area. nec quidem parua. In ea quidem ædes

ædes Sacerdotibus templo inseruientibus opportunæ. Ex altera parte ad toletanam viam, ex altera vero ad forum illud Vrbis panormitanæ celeberrimum aditus patet. Ex hoc superiori loco & aucupes, & venatores, & piscatores, & cuiusuis generis homines suis distributos locis vides. Quid hac scæna, theatroue nobilius? quoniam verò de hoc foro fortè incidit sermo, abs re quidem non est, hic exscribere, quæ Fazelus innuit. nihilquè, quod egregium, quod celebre est, à me silentio prætereatur. *Eo itaquè loco*, ait Fazelus, *forum olim Sarracenorum fuisse in Regum diplomatibus, & publicis tabulis comperimus. Vetus hac Vrbs, qua septentrionem respicit, prisco tempore stagno maritimo vsquè ad eum locum, qui Papyritus hodie dicitur, abluebatur. Quod obiectu protensa linguæ ad Vrbis vsq; verticẽ mare incurrens portum tutissimum faciebat. At aui cursu amnis, qui hac etiamnum ætate Papyritus dicitur, quiquè olim Vrbis mœnia cum stagno lambebat, & auctam iam Vrbem interfluit, limosus alioqui, & materiæ secũ aliquid semper afferens, obturatis luto portus faucibus, paulatim illud ad maris vsq; littus prorsus oppleuit, oppletq; etiam in singulos adhuc annos panormitanum maris sinum, qui ea causa importuosus propè relinquitur. Enim vero quinquaginta plus minus ab hinc annis hybernis nonnunquam temporibus sæuiente aquilone non solum maritima Vrbis porta, sed & campus quoquè, qui intra Vrbis mœnia est hodie, ad tabernas vsq; meritorias vndis atterebatur. Quod hac ætate repleto iam limosa materia sinu minimè contingit. Nam fluctus ipsi etiam vehementissimi ne ad portã quidem suo impetu peruadunt. Et quod de stagni ingressu scripsimus, Procopius lib. primo de bello Gothico affirmare videtur. cuius verba adscripsi. Panormus, inquit, Vrbs sola, quoniam in ea validum erat Gothorum præsidium, ac munitissimus erat locus, obsidionem expectauit, ac pertulit. Quæ cum a terra munitissima esset, hostesq; contemneret, quin imo & vt abirent, imperabat. Classe in portum delata mari tandem expugnata est. Portus n. vsque ad mœnia patebat. Animaduersumquè à Belisario fuerat quibusdam in locis malorum, nauiumquè altitudinem celsius attolli, quam mœnia. Quare classem intra portum suis statim vt agerent, iussit, ac murum ad mare situm subirent, qui fortè tũc erat defensoribus vacuus. Iactis itaq; in portu mox ancoris, & nauibus in tuto firmatis, quarum mali vrbis propugnacula superabant, ex templo lembos sagittarijs complent, sublatosquè ad mali suspendunt fastigium. vnde ex eminenti Gothi sagittis vndiquè icti, & instanti periculo adducti in imbellem formidinem acti sine mora mox Panormum Belisario dedunt, &c.* hucusque Procopius ait Fazelus. In laudando Auctore non rectè. huiusce rei historiam exponit Leonardus Aretinus fol. 518. de bello Italico aduersus Gothos. nec correctum locum hactenus vidi, licet extiterit,

Loco cit.

qui Fazelum correxerit, Dignus planè, qui purgetur, cũ si fortasse Procopiũ perlegerit, nõ Aretinũ attẽderit, itaq; sibi iure persuaserit Aret. verba in opere Procopij cõscripta nõ ex Aret. sed ex Procop. fuisse profecta. Qui error in grauissimũ Theologũ, quem honoris causa nominatum nolo, et cadit; is .n. cũ Cyrillũ Alexandrinũ pro sua sententia laudaret, non Cyrilli, sed Clodouei orationẽ vsurpauit. In lectitãdis auctoribus diligenter aduertendum. *Hæc*, prosequitur Fazelus, *communi Panormitanorum opinioni plurimum adstipulatur. Nam cum ea anno salutis* 538. *Panormi obtigerint, qui decimus septimus ab hinc supra millesimum fuit, quo tempore neque partes Vrbis hodierno portui cohærentes, neque quæ portum hodie ambiunt mœnia condita, vt paulo post ostendam, sed longo post tempore extructa fuerint, vbi portũ vsque ad mœnia Procopius patere scribit, non de hoc portu, neque de his mœnibus, quæ eo tempore non extabant, sed de veteris vrbis mœnibus, & portu, qui ea tunc stagni instar abluebat, procul dubio locutus est. Quod et annales vrbis affirmant, cũ regnantibus Petro, Iacobo, Frederico, Petro secundo, & Ludouico Logiam, ac Conciariam paludosas, inhabitatasque, ac Iuratum, qui his partibus exinde cultis hodie adscribitur Porta patitellorum appellatum fuisse referunt, vt in Archiuio Prætoris est videre. Cæmentarij præterea, qui ædium in ea regione aliquando fundamenta fodiunt, non in molem lapideam, neq; in solidum, firmumq; aliquod, sed in arenas marinas incidunt: quod euidentissimum, ac omni prorsus tergiuersationi contrarium est argumentum.* Hæc ille. In ipsa perpetua via ab Machedæ Duce olim Siciliæ Prorege ædificata, quæ Panormũ æqua proportione ab se ipsa partitur, est templum D. Roccho sacrum, ex Panor. Senatus voto, dum Vrbs peste laboraret, absolutum.

D. Martinus la farina.

D. Roccho templum votiuum iterum ex voto S. P. Q. P. praedificatum Prat. D. Cæsare Caetano Sortini March. D. Ottauio Corsetto milite S. Iacobi. D. Aloysio Syluera, Alphonso Saladino Valguarnera Barone. D. Ottauio Oriolis. D. Petro Bottuneri, & Alagona. Francisco de Arez Senatoribus, Ann. M. DC. XXVIII.

Progreditor. in ædem Sacram Virgini à Succurso nuncupatam offendes. Opitulatrici debetur & honos, & ædes hæc præcipua; vt quisquis ad eam tãquam ad sacram anchoram, asylumq; de beneficio securus, certusq; confugiat.

Hinc ad trecentos fermè passus plus, minusuè pulcherrimũ illud templũ extat Cõgregationis Oratorij S. Ignatio Episc. Antiocheno Martyrij laurea insignito dicatũ. Eius ingressus animi alacritatẽ parit, pietatem accendit, religionẽ suadet. Ara maxima suis ornata interuallis sic elucet, vt templi magnificentiã dilaudet. Aediculæ pulchriores. S. Ignatij à leonibus discerpti, dilaniatique imago con-

conspicitur, colitur. Longæui senis formam exhibet. Ignatium efferato leonũ tremantibus iubis ipsa crudelitate crudeliorũ vngue fædatũ expressit penicillum. Post ædicula Sancto Philippo Nereo Fundatori recens iam a Gregorio XV. in Sanctorum numerum cooptato sacra, quæ sic diues, vt nihil ea ditius, cum sit ex pretiosissimis compactalapidibus. Eius imago roseo flamine charitatis indice obtegitur. solemnioribus festis diebus detegitur, vt eo inuento & Sancti sit carior aspectus, & præsentia munificentior.

Huic adiuncta est & alia Christo Domino cruci affixo ex lapidibus non exigui pretij constructa vario colore intertextis. Inter duplices columnas media est Crucifixi imago ita miserabunda, vt ex oculis lacrimas pietatis eliciat. Ante altare extat Infantium sepultura sic lapillulis exornata magnificè, vt huiusce loci pulchritudo obtenti pulchritudinem loci mira quadam ratione commendet. adiectum elogium. nos & adiecimus.

Vobis ò Paruuli hæc sepultura paratur,
Quos lucis ipso in lumine,
Qui vos redemit, sustulit velut nascentes rosas.
Aram ergo ante eius simplices, Palma, & Coronis ludite.

Patris Iosephi Gambacurtæ ex nobilissima Gambacurtorum familia pietas inuentrix. fundatrix.

E regione S. Rosaliæ Panormitanæ Ascetriæ respondet sacellũ, quæ rosis coronata, Angelis ducibus, à Christo Iesu in Eremum dimittitur. In quam rem scriptum, impressumq; illud Epigramma.

Quam prudens Rosalia fugam meditaris honorum,
Et nemorosa tibi transfuga lustra paras?
Iam videt, & summum summi tibi numen Olympi
Annuit, ac duro in tramite sternit iter.
Perge alacer, nemorumquè atris te conde latebris,
Emerita è tenebris lux tibi laudis erit.

Frequens in dies fit ad eam ciuium concursus. Imploratur; ea, qua est regia liberalitate succurrit. Antiquissima imago. Penicillum docet. Reliquas vero hic omittendas duximus, cum nihil in hisce sit hactenus inchoatum, quod præcipua animaduersione dignum videatur. In summa & templi cultus, & Patrum religio, & loci frequentia populos ad pietatem vel inuitat, vel vocat. Supra

portam maximam hinc inde suum est inscriptum & Congregationis, & Templi tutelaribus elogium.

Alterum.

D. O. M.
D. Philippo Nereo Confessori
Congregationis Oratorij Fundatori
Congregatio Oratorij Panormitani
Eius sub instituto, & viuente, & annuente erecta,
Quod Ann. Dom. M. D. CXXII.
Et XXVII. postquam sanctus vir octogenarius
Obdormiuit in Domino
A Gregorio XV. P. M. In festo S. Gregorij Magni
Fuerit inter Sanctos relatus
Pietatis, ac deuotionis monumentum insculpsit
Et Sancto suo
Patri, & Patrono.

Alterum.

D. O. M.
D. Ignatio Martyri
Antiochenae Ecclesiae III. post B. Petrum Ap. Episcop.
Congregatio Oratorij Panormitani
Eius sub auspicijs, ac nuncupatione
Anno Dñi M. D. XCIV.
Et XVIII. post fundationem suam, quae Romae à S. viro Philippo Nereo instituta fuerat auctoritate Didaci de Aedo Archiep. erecta,
Et à Clemente VIII. P. M. post biennium confirmata Basilicam hanc
ab anno M. D. XCVIII. extruxit
Et sancto suo
Titulari, ac Tutelari
D.

Gemino templi frontispiciũ leone exornatũ. Medium S. Ignatij cor integrum, in quo grandioribus, aureisque IESV nomen exaratũ characteribus, vt quiuis non ignoret, teste Nicephoro, nihil in Ignatium leones immanitate barbaros potuisse, vbi cor. IESV nomine insignitum elixit. Dulce IESV nomen barbariem domat. Domus verò sic planè refecta, vt digna quidem Maiestate Panormitana & videatur, & habeatur. Pomarium in eo consitum, quod

ver ſpirat. Columnis ſuffultum atrij pulchritudinem oſtentat ædificium. Vbi numeris erit omnibus abſolutum, ac perfectum ſuis cum præclarioribus huiuſce Vrbis contendet ædificijs.

Haud procul inde Dominicanæ familiæ templum eſt auguſtum, ac celebre. ſacellis abundat. Ara maxima diebus ſic exornata feſtiuis, ſic Sanctorum inſignita reliquijs, vt nihil vel ornatius, vel pulchrius. Adiunctum eſt cœnobium nec paruum quidem. Clauſtrum multiplicibus innixum columnis, ſuiſquè hinc inde colluſtratũ ædiculis, ex quibus tamquã ex vberioribus S.Thomæ Aquinatis fontibus Philoſophiæ, ac Theologiæ latex hauritur. opere fornicato conſtructum. ſunt in coronide felici penicillo adumbratæ ab illius religioſæ familiæ Patribus Chriſti Domini cauſa res præclarè geſtæ. Præclariora etiam S. Patriarchæ Dominici facta leguntur. In hoc itaquè ambulationis intercolumnio iam habes documenta Sanctorum, ex quibus pietatem lætus edificas. habes itidem vnde ſolatium petas. Id enim ex varijs, pretioſiſſimiſquè arborum generibus inſignitur. Primo vere Nympharum domus. Autumnus vero ver ſpirat. Cœnobium habet & pomarium ſuum ſuis ornatum violarijs, intertextum & roſetis. partim perpetuis, partim obliquis, partim diſſectis pomarium vijs continetur. In ijs varia florum periſtromata profulgent.

Conterminum eſt Sanctimonialium Cœnobio, quod generatim Beluirdi nuncupatur, cuius licet anguſtũ ſit templum, auguſtũ eſt; impedimento eſt locus; cum ex tẽplo S.Petri Mart. ſibi adiecto tendere nõ poſſit vlterius. Monialiũ cœnobio Dominicanæ familiæ cœnobium, ac templum proximum eſt, quod à Sancta Cita communiori vocabulo circumfertur; Lucenſium olim Xenodochium; ornatum illud quidem; hoc vero ſacellis mira arte conſtructis non caret ſuis ſua inuicem proportione reſpondentibus. *Faz. lib.8. dec.1.*

Huic imminet D. Octauij de Aragona domi, militiæquè celeberrimi viri domus, qui cum in Turcharum finibus non parua ſuæ veſtigia virtutis impreſſiſſet, ſibiquè ſatis vixiſſet, & gloriæ hoſtium ſpolijs onuſtus, ac martiali dignitate conſpicuus, Panormitanorum RR. Cappuccinorum ſibi cœnobium elegit, vt in eo ſpiritalis militiæ quaſi Tyrocinium poneret; Dæmonumq; manus tandem edoctus profligaret, ac perderet, qui de Chriſtianæ Reip. hoſtibus in bellis confectis non ignarus ſumma cum mortalium admiratione triumphauit. Cum itaque extremum ſibi vitæ diem adeſſe perſpiceret, quamuis non exigua Chriſtiani militis argumenta reliquiſſet, Puellulis diſperſis, ac vagis deuouendam decreuit, vt Diabolo in

homi-

bomines fæuienti, thecnaſquè molienti tam opportuna, tamquè apta arma diriperet; eæquè loci cuſtodia aſſeruatæ florém virginitatis integrum, illibatumquè ſeruarent. Quod planè inuentum ſitne gloria, laudeuè dignum, aut Chriſtianæ pietati conſentaneū iudicet, qui legit. Ne tam ſingularis, tamquè inauditi facinoris gloria conſequentibus annis defloreſceret, extat pro foribus elogium, quod profectò ſi minus conditoris laudem puellarum Vrbem Panormitanam obeuntium modulatione commendat, certè characterum voce non tacet.

Cum D. N. Regis Philippi IV. Maieſtatem. In Sicilia. tertium. referret. D. Ioannettinus. Doria. S.R.E. Cardinalis. Archiepiſ. Panorm. Vrbique praeſſent. D. Nicolaus. Placidus. Brancifortius. Comes, Raccudiæ Princeps. Leonfortis. iterum. Prætor. & D. Marianus. Alliata. Spataſora. D. Ludouicus. Spataſora. Didacus. Blaſchis. Thomas. Caſcini. D. Franciſcus. de. Requeſens. D Petrus. Septimus. Senatores. Quòd. D. Octauius. de. Aragona. domum. ſuam. præter. alia legata. Puellarum. diſperſarum. habitationi. teſtamento. reliquerit. quarum. adminiſtratio. Gubernatoribus. Montis. Pietatis. iam. commiſſa. fuit. Gubernatores. ipſi. anni. huius. D. Idus. Lercario. D. Carolus. de. Termini. D. Franciſcus. Pizinga. Filingeri. D. Ioſephus. Bonaiuto. D. Carolus. Deluoglia. Campixano. D. Albertus. Spinello. vt. viri. terra. marique. præclariſſimi. publica. extet. memoria. factumque. præclarum. ac. prope. diuin. ad. imitandum. exponatur. marmoratis. laudibus. ſupra. domus. portam. illius. nomen. decorarunt. III. Kal. Aug. CIↃ. IↃ. XXVI.

E Sanctæ Citæ regione, ait Fazelus, templum eſt D. Annunciatæ ornatiſſimum. Perantiquum habet intercolumnium varijs imaginibus depictum. Cui proxima eſt S. Luciæ ædes ſacra, quæ hodie ex D. Georgio nomen accepit. Ligures colunt, eaquè ſic planè ornata eſt, vt ſuam ſibi vendicet laudem. tota marmorea. quaternæ marmoreæ columnæ fornices ſuſtinent. marmoreum & pauimentum. Ligurum ſplendor ex hoc templi ſplendore conſpicuus.

Subeſt huic, Fazelus autumat, *D. Petri Apoſtoli templum cognomento Balnearij anno mundi 6589. Roberto Guiſcardo rerum Panormi potiente extructum, quemadmodum huiuſmodi ſuper eius porta in ſaxo marmoreo Græca, ſed in latinum verſa indicat inſcriptio. Expletum fuit adorabile templum Sanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli in diebus Illuſtriſſimi Ducis Roberti, & Sicilietta eius vxoris impenſa Nicolai filij Leonis Paratalaſſiti Panormitani, & ſollicitudine, curaque Nicolai Simplicis Presbytheri*

theri

theri, & tabellarij anno mundi 6589. Indit. IV. orate pro eo. hucusque inscriptio. & ad limen templi eiusdem marmor calcatur, in quo hoc fragmentum latinè legitur.

Imp. M. Aurelio Imperatori Aug.

Addit & aliud Gualterius elogium, quod antiquitatem olet, huiusmodi est. Intra. *In vrnula aqua lustralis. alatus vtrinque puer circum, cui titulus inscriptus, seruat pede laeuo ad alas cupidinum in angulis Scipioni innitentium, dextro ad eorum pedem extenso, ita vt humum neuter tangat, Infra duo glires spicas adrodunt.* Gerg. Guall. in ant. tab.

D. M.

Secundino
Alumno Infanti
Dulcissimo
Qui vixit Ann. 1. M. x.
Diebus xvij. Hermes,
Et Primitiua
Fecerunt,

Haeret huic Arx vetus, scribit Fazelus, *quam Castellum ad mare ideo vocant, quod tres eius partes mari impetuntur, & ad tuendum portus ostium à priscis condita, sed à Sarracenis templo Mahumetanae superstitionis excitato ornata, & à Roberto Guiscardo, ac Rogerio fratre illis superatis postmodum instaurata, vt in annalibus Siculorum, & vita Rogerij legimus. Quam postremo CAROLVS QVINTVS CAESAR propugnaculis ingentibus mea aetate muniuit. Adhaerebat arci, qua portus fluctibus abluitur, templum vetustum D. Ioannis Baptistae à Normannis quidem Principibus ditatum; sed à Guilelmo Secundo Siciliae Rege, postea Coenobio S. Spiritus extra moenia eius tempore ab Archiepiscopo Panormitano condito cum suis pagis concessum, vt eius diplomate dato Pan. Anno salutis 2178. Mense Nouemb. quod legimus, constat, quod tempestate etiam mea ad muniendū arcem funditus deletum, ac iuxta aedem D. Mariae à Catena restitutum est.* Haec Fazelus. De qua quidem arce sic breuiter Hugo Falcandus. l. 8. d. 1.

Haec ergo Ciuitas in plano sita maris ex vno latere crebris insultibus fatigatur, cuius tamen fluctibus retundendis vetus palatium, quod dicitur in hist. Sic.

Maris

Muris, castellum, murosque multa turrium densitate munitos opponit. Sic ille.

Illud autem generatim de hac huiusce Vrbis arce dici iure potest eam certè referre non exiguæ ciuitatis imaginem, quæ & natura loci & propugnaculorum fortitudine, & æneì bellici tormenti copia, & propugnantium Hispanorum magnanimitate quamlibet potest obsidionem, quamuis ea sit diuturna, perferre.

Eam Vrbis partem vrbi subiectam, quæ litoris oram aduentantibus stationem ratibus, ac onerarijs nauibus aptantem spectat, huic arci contiguam si respexeris templum habes Deiparæ Virginis, quæ cum in antro comperta potentissimæ dexteræ portenta patrauerit, ab antro nomen traxit, sacrum. Prodigiosum templum. votiua vndequaquè Virgini monuméta. Exornatum est antrum. ad id nó ita facilis aditus patet. Columnæ circumpositæ sunt impedimento. Candido flamine eius velatur aspectus. ante diem Parasceues ea miraculorum prætulit facé. Quæ imminet inscriptio, fatetur.

Tertio Kal. April. ante diem Parasceues
1564. initium fuit signorum, quæ fecit hoc
in antro Beata Virgo.

In altaris arcu medium sedet hoc laconicum dictum aureo charactere exaratum.

P. E. P. E. R. I. T. I. M. P. A. R.

Vt ostendat huiusce sententiæ auctor ingeniosus Antonius Vinitianus Verbum sine virili semine & concepisse, & peperisse.

Iam, amabo te, mecum vna progreditor vlterius: in S. Bartholomæi Xenodochium operis magnitudine penè singulare, ac celebre offendes. Hic multitudo languentium. hic inquam ij, qui grauissimo affecti morbo grauissimè laborant. Est & morbus pænæ peccati. Ideo, sic D. Paulus habet, inter vos multi infirmi, & imbeciles, hoc est, vt ait Origenes, cum multi vel sceleribus irretiti, qui sunt infirmi, vel leuioribus noxis, qui itidem imbecilles, ad salutare pænitentiæ asylum, in quo salutis pharmaca popinantur, confugere non festinant. *Et contrà*, inquit Origenes, *qui propter imbecilles animi vires procliues sunt ad labendum in quoduis peccatum, etiamsi non toto animo fuerint obnoxij alicui peccato peculiari, quemadmodum sunt ægroti, tamen infirmi sunt, &c.* hæc ille. In summa Herculanus

Cor. 11. 30
in cap. 14. Matt.

hic

hic morbus. de ijs morbis adagium, qui vel nulla plane, vel nulla ferè medicorum ope succurri potest. Mira in hoc Xenodochio vel ob hanc præcipuam rationem panormitanæ charitatis pietas elucet. Inter cetera pietatis documenta præfert & hoc Senatus Panormitanus, ad veram vrbis dignitatem amplificandam. Suo non caret laudationis elogio, sicut & sanguis, ait Ambrosius, ita & lapis habet vocem suam.

Philippo Rege Inuictiss.
Pietate Comitis Albalistensis Proregis, Senatusquè
Panormitani cura, sumptuquè domus Hospitalis
instaurationi, viaquè consulitur:
D. Francisco Campo Pretore, D. Petro Alliata, Sal-
uatore Carauello, Paulo Parisio, Antonio Lombardo,
Michaele Saladino, & Alphonso Madigal PP. C.
Ann. M. D. LXXXVI.

Portui magis prominens, sic ait Fazelus, *templum est quadrato etiam lapide testudinatū, columnisquè ex speculari lapide conspicuis subnixum D. Mariæ a Catena vel ob id nuncupatum, quod portus litori incubat, vbi olim, cum profusior erat, ne aliquando hostiles rostratæ naues in portum irruerent, catena ferrea faucibus inserta vtrinque erat colligata.* hactenus ille. Et licet hæc huiusce templi nomenclatura afferatur ab Fazelo, aliam certè de hoc ipso templo nō reijciendam inuenio. Vtraquè optima. alteram profero. Martini Regis decreto ad suspendium tres adigendi prima luce nullo scelere obstricti. Illi catenis astricti Deiparæ nuncupant votum. voto adfuit. Catenæ suapte sponte cadunt. Excubiæ somno opprimuntur. Damnati fugæ committunt sese. res tota defertur ad Regem. a Rege veritatis conscio ēt dimittūtur. Ex nūcupato itaque, solutoquè votò, primoquè hoc edito miraculo templum a Catena nuncupatur. Quod soluta mihi oratione conscriptum, habes in hisce versibus expressum.

I. 8. d. p.

Dum malè tres fuerint Martini tempore Regis
Producti ad furcas; grandine, & imbre pluit.
Misit in hanc Mariæ portus tunc Virginis ædem
Damnatos vindex; labitur inde dies.
Nocte rogant Mariæ numen. cecidere catenæ,
Atquè soporatis omnibus æde meant.

Liberat hos veri Rex conscius; vnde Catenæ
Virginis hoc templum non sine laude vocant.

E Via Toletana ad Portam cognomento Felicem maturanti tibi repente è vestigio occurrit hoc elogium, singulare, æternumq; singularis beneficij Panormitanæ Vrbi a D.Christina collati monumentum. Id rem totam ponit ob oculos. Non est, cur in ea proponenda laboremus.

Quo populo Panormitano caritate laborante supplicatio per Senatum decreta est, & Christinæ Sanctæ Patronæ capsa ab æde maxima ad Diuæ Mariæ de Catena per Antistitem, & Ceterum Sacerdotium prid. Id. Ian. religioso ministerio delata quasi cælitus sub XVIII. Kal. Feb. oneraria Nauis, quæ Liburnis Messanam soluerat, mutato cursu in nostrum portum suppetias vertit subsidio frumenti; quod vix in alterum diem suppetebat; & per idem tempus D. Henricus Guzman Comes Oliuarius Prorex in Sicilia destinatus Neapoli instinctu diuinitatis annonam abundè prouidendum C. D. Coriolanus Bononia Præt. D. Franciscus Lombardus, D. Laurentius Bononia, Antonius Bonaccoltus, D. Vincentius Rosa, D. Gaspar Bellacera, Iacob Chaggius PP. C. beneficio accepto memoris, & gratantis animi significationem PP.

Pænes religiosam Clericorum Regularium familiam hoc templum hodierna luce est. Ad amplificandam huiusce tam celebris, tamquè vetusti templi dignitatem, & gloriam hoc religiosissimorum virorum ministerium desiderabatur.

l. 8. d. p. *Sunt & aliæ duæ*, ait Fazelus, *D. Mariæ ædes me viuente conditæ, quarum vna a Portu Saluo, altera a Miraculis appellatur.* Vtraquè miraculis ad aream maritimam conspicua. Et quidem Deiparæ Virginis a Portu Saluo templum ab anno 1581. magnificentius extitit, ac pulchrius; cum eo anno inter ceteros primus operis Præfectus ex Senatus decreto Patrimonij Præses D.Modestus Gambacurta obsidentes domos æquarit solo, vt ad maris vsquè litus toletana via producta mare pertingeret. Hoc certè nomen tantæ Virginis prodigiosæ imagini vel ea ratione vt opinor, est inditum; tum quia, vt siquis nauta maris vi actus, ac cæli tempestate bacchantis impetum sustinere non posset, huiusce Virginis implorans opem constitutum se tamquam in portu saluum, incolumemque non dubitaret; tum etiam quia nemo sit, qui soluat,

quin prius sese tutelari Virgini a portu saluo toto pectore, totoquè animo non commendet.

Tertio ab hoc fermè lapide S.Sebastiani distat ædes Sacra. Magnificentiam præfert suam. Vndequaquè perfecta iam est. Ciues inuitat, exteros allicit, omnes vocat. Singulari pulchritudini singularis honor deferendus. Eius reliquiæ ipso die Ian. 20. S.Sebastiano sacro ex Vrbis voto circumferuntur. Panormitanæ Academiæ Equites in suum prius cooptati locum, qui è regione Prætorianæ sedis est, illius Principem præstolantes excipiunt. Bini ad S. Sebastiani iter instituunt, quò S. Equiti ab Equitum Academia is honor iure deferatur. Hic me locus hortatur, vt huiusce Academiæ finem obiter hic, rudiquè minerua proponam ob oculos, ne, quæ commemoratione digna censentur, hoc mihi loco prętermissa videantur.

Ea itaquè de causa hæc Panormitana Equitum instituta Academia, vt Patriæ, Reiq; Pub. Panormitanæ maximè laboranti suppetias ferret. Domicilij fronte id habes.

D. N. Philippo III. Hisp. & Sic. Rege
Max. Potentiss.
Ex auctoritate D. Francisci de Castro Comitis Castri
Proregis nobilissimi.

Equitum. Congregationis. quæ. flos. est. & robur. Panormi. vt. Senatui. vicina. & omnibus. pacis. belliquè. temporibus. præsto. sit. Domum. Extruxerunt.

D. Aluarus de Riuadneira Prætor. Pompilius Playa Baro Vaticani. D. Vincentius la Rosa. D. Iacobus Lucchisi Baro Camastræ. D. Vincentius Landolina. D. Gaspar Bellacera Baro Pedagogi. D. Franciscus Lanza Baro Ficarræ Senatores CIↃ.IↃ.C. XX.

Et quidem hæc vnicuique prouincia incumbit, vt ingruente belli tempestate quiuis armatus ad Orethi pontem, qui, della Midaglia, hoc sole nuncupatur, aduolet; eumquè ab omni non secus ac si alter Horatius Cocles hostium excursione, impetuquè defendat, ac panormitana magnanimitate tueatur. Vt vrbs Panormitana, quæ Parentem Romam Vrbem imitatur, & colit, satis apertè declaret Equites suos ab Horatio illo Coclite pontem contra Hostium manus defendente, donec ille abrumperetur a tergo, non degenerare. Hinc huius Academiæ Hieroglyphicum. Pons, in cuius statione Hostes præliando distineat Horatius. *Liu. l. 2. dec. prim.*

Academia

Scilicet quot vrbs Panormitana Equites alit, tot Horatios nutrit. Huic itaquè S. Sebastiani templo contigua ferme est S. Iacobi Parochia, de qua Fazelus hæc habet. *Quarta, & vltima Panormi pars id totum spatium, quod inter veterem Vrbem, duasque vrbis prædictas partes, & portus litora interiacet, complectitur, ingens sanè, & pluribus regionibus, sacrisque, ac prophanis ædibus præclaris ornatissima. Nam cum olim stagnante fluuio, & stagno quoque eam perfundente, tota esset paludosa, habitationi erat inepta. Processu verò, cui palude resiccata suburbij totum dedit. Quorum præcipuum Amalphitanorum fuit, & eorum parochialis ædes D. Andreæ sacra, quæ adhuc extat, & D. Nicolai fanum propè eam, quod a Burgo adhuc cognominatur, & subinde cæteræ regiones illis adiectæ sunt, vt Conciaria, Logia, & Terracina. Cuius rei argumentum non infirmum est, quod tempore Gulielmorum Regum neque Conciariæ, neque Logiæ regiones habitatæ, nec cognitæ fuerunt, sed Amalphitanorum duntaxat suburbium, vt in Historia Hugonis Falcandi, & diplomatibus, ac tabellionum tabulis comperimus. Iuratus præterea Vrbis, qui omnium postremus est, non Conciariæ, aut Logiæ, prout hac ætate, sed portæ patei illorum etiam anno salutis 1300. Petro I. Friderico, Petro II. & Ludouico Regibus adscribebatur prout in archiuio Prætoris videre est. Hæc itaque pars cum proximè coaluisset, Sarracenorum tēplum, quod & in ea, & extra mænia erat, Christiano purgatum more D. Iacobo iam antea dicatum, relicta S. Andreæ æde, in vniuersalem totius huiusce partis Parochiam Ciues constituere, vt ex publicis tabulis cognouimus.* Hactenus Fazelus.

l. 8. d. p.

Verum, vt opinor, cum multitudo ciuium excresceret in dies, ac S. Iacobi Beneficialis cum tot, tantisquè facere non posset satis; factum est, vt Senatus Panormitanus, qua est in suos ciues, aduenasque beneuolentia, S. Margaritæ Parochiam in Conciariæ sinu construxerit, ac locupletarit, quò facilius altera alteri subueniret, & ciues humano auxilio destituti diuinam opem in ipso mortis agone implorantes experirentur. Contra D. Mariæ a Noua templum est, olim illibato Deiparæ Virginis conceptui sacrum. Extat eiusdem hac tempestate sacellum pulchrum quidem, ac exornatum. Vel ea sibi ratione, deposito hoc nomine, nomen illud recens vsurpauit. ante n. templi atrium, vbi hodierna luce S. Ioannis Baptistæ veneramur imaginem, D. Virginis imago colebatur, ad quam miraculorum multitudine sic ipsa die factus est omnium vndequaquè concursus, vt ex eo publico loco in secretiorem, sacratioremque fuerit summa cum pietate translata. Hoc ipso in templo sacellum obtinuit, ex qua tamquam ex potiori parte nomen traxit. Erat hic

olim

olim Sodalitium, quod ad pretio eximendos a turcharum seruitute Christianos studium, operamquè nauabat. Opus egregium, pium. Quod planè opus intra huiusce templi limites viuit hoc die, annoq; superiore instituta captiuorum processio, quos à turcharum potestate Christiana pietas auro, argentoquè in Panormitanæ lucem vrbis euocauit, multitudine non exigua, pietate laudabilis. Palmam singuli, candidaquè veste circumdati præferrent. Panormitanæ pietatis & monumentum, & argumentum.

Inde progressus in varios diuersi generis artifices offendes, ac aurifices, argenteæ, aureæque viæ Aureæ Conchæ splendori splendor adiectus. Perpetuas hic, verè dixeris nundinas. Est hic areola suo circumuallata ferro, quæ partim ad forum illud Sarracenicum, quo de supra, vergit, partim verò mare spectat. Imperatoris Caroli V. sublimis imago conspicitur. Ea nobili fonte insignitur, qui è Garaffi fonte promanat, vt ciuium voluptati, aduenarum commodo, ac vrbis felicitati consulatur. Suo non caret elogio.

Didaco Enriquez, & Guzman Comit. Albadalistæ omnibus exemplis opt. ornatissimoquè Proregi
Andreas Salazar Præt. iterum ad cumulanda munera patriæ egregiè solers, ac sedulus, & Hieronymus Conti,
D. Franciscus Flomadous, Iacobus Diana, August. Bonaccoltus
Laurentius Montagna, & D. Rogerius Salamonius PP. C.
ex aqua superiori fontem nouum adduxerunt, vt Ciues
incolæ, aduenæ commodis publicis cum voluptate fruantur.
M. D. LXXXXI.

Hinc ad centum fermè passus distat ædes Sacra à Cataloniæ Ciuibus extructa. Sphæricam formam exhibet. At quid in ea non magnificum, non pulchrum? tota tota ex selectis lapidibus. ex pretiosissimo lapide columnæ. Conditorum potentiam commendant. Inchoata quidem est, cum omni ex parte absoluta, sunt qui affirment, facilè ij principem inter ceteras esse concedendum locum. Verum an hoc sit, nec ne posteritas sententiam feret.

Celeberrimo Garaffi fonte insignitur hoc templum; de quo siquidem incidit sermo, lectorum pace mihi liceat pauca differere.

Duplex hic fons. Alter paulo superius suam ducit originem, qui perpetuo cursu perpetuam ciuium, aduenarumquè fouet alacritatem. Contiguus alter paululum sublimis è terra è quinis fistulis

ſtulis in marmoreum vas vberrimè aduentantibus offert ſeſe e ſuperiore loco deductus. vtriuſquè latex optimus. Imminet antiquum antiqui Panormitani genij ſimulacrum a ſerpente appetitum, quod promiſſa barba grauioris ætatis præfert virum. Ea inſcriptio.

Philippo Rege II. Didacus Henriquez de Guzman
Comes Alba Aliſtæ Prorex. Cum hac celeberrima
& antiqua deiecta eſſet aqua in venuſtiorem formam,
& ad perenne vrbis decus marmoreis, præclariſque
tabellis illuſtrauit, diligentia Prætoris Andreæ de
Salazar, Ludouici de Afflicto, D. Octauij Bouetto, Hieronymi de Cena, Auguſtini Bonacoolti, D. Rogerij Salamonis, & Hieronymi de Francbis PP. CC.

Haud illi abſimile, quod ex Prætorianæ ſedis atrio Porphyretæ columnæ innixum ſuſpicitur dictum illud præferentis, *Fidelitas*; Sedet hoc in pelui aurea, in cuius coronide hi characteres exarati, PANORMVS CONCHA AVREA, SVOS DEVORAT, ALIENOS NVTRIT. Singularis ſcilicet in Reges Panormitani Ciuis fidelitas, haud impar in ceteros & panormitanæ vrbis munificentia. Cur id hoc conſtitutum ſit loco, promit elogium.

Antiqui Panormitani Genij ſimulacrum, quòd ſordibus fœdum, humi neglectum iacebat, ad debitum cultum, decentemquè locum eſt Senatus iuſſu translatum.

D. Ioanne Comite XX, Hier. Marchione, Caſtelboni Principe, Regni Præſide.
D. Franciſco Boſco Vicarenſi Comite Præt. D. Aloyſio Campo, D. Friderico Moncada, Tortoreti. Dño D. Hieronymo Gambacurta, D. Franciſco Paſchali, Auguſtino Bonacoolto, D. Vincentio la Roſa PP. CC. CIƆ. IƆ. XCVI.

Eſt itaque qui de hoc ſimulacro ſcripſerit hoc diſtichon.

Hoc facio, vt noſtris præſto ſit ciuibus vnda,
Quæ ſi non ſupereſt, ſanguinis vnda fluat.

At qui rectius.

Anguem ſeruo meum, qui ſpargat dente cruorem,
Vt proprio externos ſanguine ſemper alam.

Ad id vel alluſio, vel explanatio

Suos

Suos deuorat, alienos nutrit.

Hoc .n. panormitani genij ingenium est suos ciues pessundare, profligare, perdere; iacentes aduenas extollere, amplificare, iisque dona conferre. Siquis ex nostratibus aliò conferat sese, ac beneficio vel leuissimo quidem exornetur, oculis designatur. Ad vrbem verò siquis appellat, præcipua munerum omnium prouincia demandatur, suspicitur, non inuidetur, Aduenarũ Vrbs, non Panormitanorũ. Fecisset vtinam Princeps ille Deus, vt Vrbs Panormitana reiecto tandem hoc hyeroglyphico suorum vtilitati ciuium consuleret, ac dignitati; enim vero ingenitæ felicitati hæc esset adiecta felicitas, cum sine dubio & vera felicitatis laude floreret, & ciues inter bonorum omnium fontes, ac diuitias non secus ac Tantalus vel non sitirent, vel certè non egerent. At quid ego? imo hæc est vrbis Panormitanæ germana felicitas, veraquè maiestas; cum .n. hæc sit Siciliæ Paradisus hisce blandimentorum generibus exteras gentes allicit, vocat, trahit, & volens, lubensq; offert quicquid auri, quicquid argenti, quicquid dignitatis, & gloriæ sinu fouet suo; suos vero ciues non alia beatitudine, quam ea beatitudine cumulandos opinatur; quod scilicet sint ciues Panormitani, eoquè naturæ munere satis exornatos putat.

Panormitanæ Vrbis Vrbs Quarta concluditur.

SAnctam Nympham hæc Vrbs sortita est tutelarem, eiusquè experta clientelam non parum posthac sibi felicitatis sperat, ac boni. Tu vero in Cælitum choreis Nympha

Protectrix nostræ Ciuis non degener vrbis,
Et Regnum, & Regni Diua tuere caput.

Ex octangoli area duplices perpetuæ viæ; Toletanam alteram, altera Machædam continet.

Philippi III. Regis Felicissimi,

D. Bernardini Cardines Machedæ, & Naxeræ Ducis Pror. auspicijs.

Viam

Viam Machedam, quam D. Franciscus Bosshus Vicaren. Comes Primum Praet. faciendam proposuerat Praet. idem II. & Bernardino Termano Garcia de olivera, Alexander de Septimo, D. Euricius Bononius, D. Marius Corsus, & D. Ludouicus Spatafora PP. CC. *incboauere. XXIII. IIV. CIϽ. IϽC.*

In crucem dissectæ viæ. Ex Christiana felicitate felix auspicium, felicius incrementum.

Primo itaque tibi loco eorum Patrum, qui cruce insigniti Cruciferorum nomine collustrantur, ædes maxima occurret sese. Inchoata quidem. Magnifica. Regia. Huius vrbis futura ornamentum. Non hæc per Hyperbolem scribimus. qui dictis non habet fidem, oculis credat. Horum Patrũ mira pietas in pauperes, ægrosq; in Xenodochio detentos elucet. Non minus alunt cibo, quam verbo spiritali pascunt. Satiant. Iuge ministerium.

Haud ab hoc loco Sanctę Crucis Parochiale templum distat, tertioquè fermè ab hoc lapide visitur Sanctimonialium, quæ S. Franciscum sacris Stigmatibus affectum tutelarem colunt. Augustum nobilitate cænobium, templumquè pænè a fundamentis excitatum. totum templum candorem præfert. Monialium candorem animi suadet.

In hisce finibus est & Augustinianæ familiæ ædes maxima suis illustrata sacellis. adiunctum illi est non ignobile cænobium, in cuius intercolumnio præclariora quædam D. Augustini descripta prodigia. Tanta religiosa familia tanto Patre, tanto Duce, tanto Scriptore, sicut & Christiana Resp. glorietur. Aequis hinc inde disiuncta interuallis areola varijs arborum consita generibus, ornata violis, ac rosis. Habet & pietas monumenta, quibus accendatur; habet & animus oblectamenta, quibus delectetur.

Contigua fere est S. Benedicti Patrum domus ea ratione Panormi constructa, vt Patribus in asperrimo S. Martini non parum ab vrbe distantis cænobio febri laborantibus nonnihil opis afferretur. Extat in eo hodierna luce sacellum diuino Neumati sacrum. Maiestate panormitana dignum. plura; quæ aduertantur, continet. Ara maxima quaternis exornata columnis auro, vt ita dicam, pretiosioribus. Apprimè exornati parietes. Præclarissimum Odæum. hæc ipso Parasceues die, ceteris denudatis aris, denudatur & ornamentis suis. Sed lapidum structura vestitur. Sine ornamento pulchrior. Sine Maiestate augustior. Sine opum affluentia ditior.

E regione respondet id, quod Mons Pietatis appellatur ædificiũ, charitate nobile, pietate magnificum. Montis nomenclatura diffi-

cul-

cultatem operis suadet, sed a panormitani Senatus pietate explanata. Eius institutum mutuam dare egenti pecuniam, ac virgines alere, vt singulis quibusq; annis eæ in matrimonio collocentur. Prioris inuenti Aloysio de Bononia tribuenda laus est, sicut & Bernardino itidem de Bononia incæpti operis incrementum.

Quod felix, faustumque sit.

Ob prouidentiam, & statum optimum Montis pietatis domo ex Prætorio translata reditum opera, & studio Gubernatorum Don Petri Agliata, Iacobo de Diana, Ioseph de Campo, Hieronymo de Cona, Antonij Bonaccolti, & Don Baldassaris Don Bernardini de Bononia operis, & muneris eorũdem voluntatem moderatoris. Anno. M. DXCI.

Haud procul hinc S. Marci templum, quod Religiosa Minoritorum, quod aiunt, familia colit hoc die. Haud quidem exiguum huic vrbis parti opportunum.

Ad hæc. Cænobium est Monialium Illibato Deiparæ Virginis cõceptui sacrum, quod etiãsi, & templi opere, & ædificij magnitudine celebre sit, tamẽ & Sanctimonialiũ religione, & Abbatissæ illius cognomento, Reggio, de qua suus erit dicẽdi locus, celeberrimũ.

Versatur id inter S. Hippoliti Parochiale templum ornamentis non spoliatum suis, suis & illustratum ædiculis, & Patrum Societatis Iesu tyrocinium. Augustum ædificium, angustum templum, futurum, Deo adiuuante, ac bonis opitulantibus augustius. Tabernaculum habet, in quo Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum asseruatur, quouis templo vel quidem maximo & dignum, & speciosum. Suis non caret domesticis pomarijs: hæc sunt apta tyronibus tum ad eorum animi fouendam hilaritatem, tum ad eorumdem itidem pietatem promouendam. leges n. non modo Prouer. 15. *In mærore cordis languescit spiritus*, sed apud etiam S. Thomam prima 2. q. 37. ar. 4. *Tristitia inter omnes animæ passiones maximè corpori nocet.* Quæ profecto ab homine diuino cultui mancipato prorsus remouenda.

Templum Deiparæ Virginis a Mercede nuncupatum in hac regione iam habes ad captiuos redimendos institutum. Templo imminet SS. Cosmæ, & Damiani. Huic proxima est & Hierosolymitanorum militum S. Ioannis ædes sacra diues quidem, ac locuples. quamuis id ipsius templi imago non suadeat. Domui Vincentij Sussoni in Pannaria contigua est. Quod scribit in suis antiquis Siciliæ tabulis tam in prima Panormi, quàm in altera Messanæ editione Georgius Gualterius non omittendum. Sic habet. *Ad fontem. In tabula cũ Nympha Naiade sedente, & innixa dextra dormiente sinistra ramulum ferente: Hunc Appianus inter Viuctios, Smetius inter Romanos*

retulit subdubitans an vsquam vetusto marmori incisus.

Huius Nympha loci sacri custodia fontis
Dormio, dum blanda sentio murmur aquæ.
Parce meum quisquis tangis caua marmora somnum
Rumpere: siue bibas, siue lauere, tace.

Hic omittenda non est & huiusce loci dignitas, & vrbis amplitudo, cũ ex hac textrina instituta in Panormũ primũ Vrbẽ ab Rogerio inuecta Metropolis totius Siciliæ gloria, teste Octone Frigiensi, conferatur. Octonis ergo Frigiensis verba hac ipsa de re differentis subscribamus. Sic habet.

Octo frigiẽ. leopol. Pij March. Austriæ f. Chronic. li. 1. c. 33. f. 213.

Circa idẽ tẽpus Rogerius Siculus aptatis in Apulia, Calabria, Sicilia triremibus, quas modo galeas, seu sagittas vulgo dicere solẽt, alijsque nauibus bellicis onerarijs classẽ in Græciã destinat, præfectis eis ducibus strenuis, & in naualı prælio gnaris. armatis itaquè nauibus Græciæ fines ingrediuntur, ac Mutino sine impedimento, grauiq; negotio capto, ad Gursol vsque fortissimum Græciæ castrum procedunt. Quod dum nulla capere vi praualerẽt, ad dolos, & ingenia se vertunt. Igitur præmissis quibusque, vt dicitur, qui se quempiam mortuum humandi gratia deferre simularent (est.n. in prædicta arce Castri, sicut græcis mos est congregatio Clericorum, seu Monachorum) idem castrum irruunt, arcem occupant, Græcis eiectis, præsidijsque suis itidem locatis. Inde ad interiora Græciæ progressi Corinthum, Thebas, Athenas antiquã nobilitate celebres expugnant, ac maxima ibidem præda direpta opifices etiam, qui sericos pannos texere solent, ob ignominiam Imperatoris illius, suiquè Principis gloriam captiuos deducunt. Quos Rogerius IN PALERMO, Siciliæ Metropoli collocans artem illam texendi suos edocere præcepit, & ex hinc prædicta ars illa prius a Græcis tantum inter Christianos habita Romanis patere cæpit ingenijs. hæc ille.

Hinc progressus vlterius offendes in templum S. Agathæ a Villa, quod deprauato nunc a Plebæis vocabulo a Guilla nuncupatur. A Sanctæ Agathæ suburbano, vt dictitant, pomario nomen traxit. Celeberrimum omnino templum; in quo planè est Diuinæ Virginis, Christiquè Infantis imago non penicillo efformata, sed miraculo pallida; lusor.n. nescio quis cum amore pecuniæ amentia quadam raperetur, ita furore succensus, vt stricto pugione & Pueri primum, deinde vero Deiparæ Virginis simulacri papillam, nares, armum per summum scelus plurimis vulneribus confoderit, inflictisq; ex vulneribus cruor diuinitus effluxerit, quibus affectũ vtrumquè pænè animatũ vtrumquè expalluerit. Nefarius homũcio quasi radicibus defixus solo progredi nõ potuit patrati sceleris locuples testis. Interim ad vrbis moderatorẽ res tota defertur. Statuitur, vt ad

su-

suspendium adigatur. totã vrbem oppleuit miraculi fama, ac sceleris impudentia. Fit ingens vndiquè Hominum concursus. Immobilis ille scelus confitetur suum. Cum itaque eo ipso tam nefarij facinoris loco pertica desideraretur, vltrix numinis vindicta non defuit; ex domo .n. è regione versante saxum quasi biplamare diuinitus extitit, vt tantam tanti scelerati hominis audaciam vindices, qui præstolabantur, fune armati, cælo iudice, morte, mulctarent. Vel saxa ipsa sensu, ac ratione carentia pro Sanctorum, Deiparæquè gloria vel retinenda, vel promouenda panormitanam pietatem imitantur. In huiusce prodigiosæ Virginis sacello extat hodierna luce conscriptum miraculum, & pendens pugio contra nefarios, impiosq; monumentum.

Inquisitiore R.D.Petro Ransano Ordinis Prædicatorum Episcopo Lucerino 1482.quidam temerarius lusor ira succensus diuam Matrem,& Deum filium cum pugione percussit, qui statim ex rubeo colore miraculosè pallidi effecti sunt, ac sacrilegus ipse numquam abire potuit, donec suspensus in lapide in fronte posito vitam finiuit.exinde sequuta miracula testibus constat fide dignis.

Sed ad institutum. Si itaque ad dexteram inde perrexeris tibi Virginum Montis Pietatis Cænobium occurret. Si vero ad sinistram flexeris viam recta ad Cancellerij ducet te. de quo sic ex Fazelo breuiter habeto. *Alia extat*, inquit, *in ea vrbis parte quodam tempore Parochia D.Mariæ de Cancellario nuncupata, & Monialium ordinis S. Benedicti Monasterium illi adiunctum; quòd ex Stephani illius, quem a Cancellariatu Guilelmi primi in Panormitanum Episcopum accersitum,& subinde a plebe Regem,Maionemquè eius Admiratum tumultuãte Sicilia pulsum;vt in historijs latè commemorabimus, adibus a Matthao Cancellario in sacros vsus conuersum est. Qua de re extat Panormi Guilelmi secundi diploma*. hæc Fazelus. Huic Cænobio Cænobium a Monte Virginum respondet, cuius anno superiore instauratum est templum, quod in ampliorem, nobilioremquè formam redactum est. In eo niueus candor virginei candoris hieroglyphicum. hic summa mundities, nec odiosa quidem, aut nimis exquisita. Deo Opt. Max. qui candoris æterni est parens, & origo, debetur. l.8.d.p.

Contra educandarum Puellularum cænobium est, olim nobilissimæ Carauellorum familiæ domus, quę eo Regum priuilegio fruebatur, vt si quis forte facinorosus ad eam tamquam ad asylum *Ex manuscript. eiusdem fam.*

confugeret, ab ea quidem dimoueri, abstrahiquè nulla auctoritate, nullaquè vi posset. Vnde domicilium illud communiori vocabulo nominabatur antiquitus, Refugij domus.

Extat & supra templum S. Christophori celebre quidem, ac nobile. Religiosi S. Basilij Patres incolunt. festiuis diebus eorum Abbas ornatus infula operatur Sacris, ac omnibus, quæ ad Abbatem spectant munia, rite perfungitur. Panormitanorum pietas in hosce procliuis. Non desperandum, quin ipsa die fit augustius futurum.

Finitimum huic fermè est Patrum Societatis Iesu Collegium structura magnificum, magnitudine singulare. Eius frontispicium palatij nec vulgaris imaginem præfert. Ipsi ianuæ imminet S. Michael Archangelus; nec planè id mysterio vacat. cum .n. is in ipsa Angelorum creatione a tenebrarum Angelo in eo commisso prælio æterni Verbi partes susceperit; inde tutelaris a Iesu Patribus electus, vt itidem in terris augustissimum Iesu nomen ab hoste tueretur, ac maleuolos quosq; obiecto Iesu clypeo ab aditu, ostioquè depelleret. Vestibulum ingressus vides deambulationis intercolumnium suis literarijs ludis ex interuallo distinctis exornatum. In duplici eorum angulo duplex fons. Multiplicibus in aulam gradibus ascenditur, quę ad Populo S.Q.P. audiente vel in studiorum instauratione perorandum, vel ad theses de philosophicis, theologicisque rebus habendas, vel deniquè ad quidpiam aliud recitandum, decantandumquè opportuna est satis. Templum verò sacellis illustre, Odæo magnificum. Inter cetera præclarius illud Christo Domino cruci affixo sacrum. Vincentij Giattini sumptibus excitatum. Sacellum quidem dignum, quod suspiciatur, quod celebretur. Duplices in eo columnæ. quibus parietes obteguntur, lapides pretiosiores. Nihil in eo plane est, quod auro non cæletur. Crucifixi vero imago ita ad pietatem composita, vt commiserationem moueat.

Haud procul ab hoc Cœnobium septem Angelorum a Prorege Pignatelli constructum. In ipso templo hæc extat inscriptio.

Septem militiæ cælestis principibus
Diuinæ Maiestatis statoribus
Cæli, terrarumq; gubernatoribus
A fundamentis erexit dedic. perpetuo vectigali donauit.
M. D. XXVII.
Hector Pignatellus Dux Montis Leonis Prorex Siciliæ

quod

quod regnum cum prudenter ac feliciter pacauiſſet
Duodeuiginti annos bene ſapienterq́ rexit.

Fama vulgauit hoc quondam S. Nymphæ domicilium extitiſſe, in quo vſuram ea lucis accepit. Hac de re nihil certi hactenus comperi. Sit penes eos fides; quamuis id ex viris grauiſſimis acceperim. templum inſtauratum. cultum. Ex hoc itur ad aliud breuiori terræ intercapedine, quod noui nomenclaturam ſortitum eſt. In alium nobiliorem tranſlata eſt locum ædes ſacra. Prior quidem anguſta. recens auguſtior. Sanctimonialium in eo commorantium religionem vel ſuadet, vel probat.

Hic me admonet locus, vt de templo, in quo Chriſtianorum more ab Archiepiſcopo Panormitano Reges diadema ſuſciperent, pauca ſubſcribam. Paruum quidem. Sed regum Maieſtate auguſtum. Ea præ foribus inſcriptio.

Hic olim Siculo Corona Regi
Sacris a manibus dabatur vnctio,
Nunc mundi Dominam, Deiquè Matrem
Hic Chriſtus colitur, pius, coronans,
Et quiſquis bona fabricæ legauit
Templi magnifici tui Panorme
Diuina prece, & hoſtia iuuatur.

Anno reparat. Orbis M.D.XXV. Idibus Septemb.

Germanum panormitanæ Maieſtatis & monumentum, & argumentum. Monumentum quidem, cum in memoriam reuocet dignitatem loci. Argumentum, cum primatum Vrbis ſupra ceteras probet. Ea .n. ceterarum caput, ac merito prima dicenda eſt, quæ dumtaxat vna regio diademate Reges illuſtrat. Id latius ſuo loco.

Contra eſt Archiepiſcopale palatium, quod tum viæ Toletanæ, tum Baſilicæ areæ incubat. In hunc locum ab Simeone de Bononia Panormitano Archiepiſcopo tranſlatum. Eius atrium haud planè exiguum ſuo fonte inſignitur. Opportunis gradibus in aulam, quæ ad Proregis regiam vergit, aſcenditur. Optimorum Præſulum ſingulare domicilium.

Huic contiguum eſt Seminarium Clericorum, ex quo tamquam ex Equo Troiano doctrinarum facibus armati ad gloriam diuini numinis promouendam, amplificandamquè proſiliunt. Summa

cumuolat, votiquè domum compos Virginis Deiparæ liberalitate gestiens reuertitur. B. Iustiniani Veneti Patriarchæ religiosa Sacerdotum familia colit. Intercolumnium, quod in Collegio eorum est, ex varijs arborum generibus consitum illustre, Papyreto flumini imminet. de quo sic Fazelus. *Hanc, ait, vrbis partem Papyretus amnis hodie statim interfluit; qui plures habens triticeas molas ad panormitanum portum se exonerat. Oritur autem extra mænia ad passus fermè quingentos e fonte sub specu effluente, cui Sarracenicè Aynseitimè, sed Aysiudis corruptè hodie Sarracenicè fontem sonat. Seytim viri proprium est nomen. Is fluuius vrbis mænia ingressus statim in stagnum, paludesquè diffunditur, Vbi Papyri magna gignitur copia. Est autem hoc genus scirpi frutex nudam habens virgam triangulis lateribus in gracilitatem fastigiatum, longitudinis circiter cannæ vnius, & in summo lanuginem habens capillarem, a quo & locus, & amnis papyritus est appellatus. Erat eo loci ad fluuij dexteram Sarracenorum tempore trapetum, vbi & cannæ mellitæ frustatim coniectæ, & oleæ fluuij cursu molebantur Mabassar Sarracenicè dictum, vt in Normannorũ Regũ priuilegijs legitur. Super cuius postmodum rupem a Normannis regibus ædes D. Iacobo Apostolo dicata est, & Mabassar quoquè appellata, quæ corruptè hodie a Mazara correpta media a panormitanis ciuibus nominatur. Stagnum illud maritimum, cuius supra memini, hucusquè olim pertinuisse situs quoquè loci maximè vallatus indicat. Porta erat ad hæc vrbis mænia a Rota olim vocata, vt publicis tabulis, & Regum priuilegijs constat, quæ hodie clausa licet nomen amiserit, mænibus tamen nomen dedit, quæ Rotæ appellationem adhuc habent. In hac vrbis parte, & ad huius fluuij sinistram loco, cui Sarracenicè adhuc Ayn Romè, quod fontem Christianorum latinè interpretatur, nomen est, anno salutis 1556. insignes conditæ sunt ædes, in quibus textrina officina ingens, in qua textiles lanæ fiunt vestes, primum constituta est.* Hactenus Fazelus. L.8.d.p.

Papyritica aquarũ vbertate passim effluente, passimquè moriente, ac panormitani cæli clementia propè corrupta, qua Senatus Panormitanus in suos Ciues est beneuolentia, & studio curauit, vt in vnum cooptata locum 1591. per secretiores adytus in varias vrbis partes, ac templa conflueret. Antonij Vinitiani Poetæ nobilissimi docet inscriptio, quæ contra papyritum est,

Magno. Inuicto.
Regi Philippo secundo.

Didaco Henriquez, & Guzman Comi Albadal. Proregi lectissimo & ætatis suæ cautissimo.

Andreas Salazar Praet. Vrbis II. cuius peruigilem administrationem difficillimis temporibus Resp. comprobauit, & Hieronymus Gona, D. Franciscus Homodeus, Iacobus Diana, Augustinus Bonaccoltus, Laurentius Montagna, & D. Rogerius Salamonius, PP. C.

Quod aqua papyritica, quæ omnem propè oram temporum negligentia corruperat, alueo, ripisque curatis per secretos ductus opere fornicato deriuata est, viæ munitæ, & finitimis ædibus, ac templis reddita cæli temperatura salutaris.

An. M. D. L. X. X. X. I.

Porro nihil est, cur dubites, quin Papyritus ex Nilo suam ducat originem. id præterquam quod Antonius Vinitianus innuit, cum de papyrito sic cecinit

At Nilus genuit, nomen fecere Papyri.

qua de re iam supra in Vrbis descriptione f. 43. Sed etiam Cocodrillus ille in S. Ioannis templo haud longe a S. Agatha de Villa excitato vel hodierna luce constitutus inspicitur, cuius multiplicem fœtum ab eo gigni, educarique scriptores vnanimi consensione cõfitentur, probat satis.

Video, planeque perspicio in harum omnium vrbium descriptione plura mihi omissa, quam conscripta. Omisi, fateor, templa non pauca, omisi & ædificia quasi omnia. qui in panormitanæ vrbis templa describere secum animo cogitet, huic certè deficient dies, cum vrbis nulla pars sit, quæ templis non abundet, quæque oratorijs, vt aiunt, non ditetur. Quæ quidem omnia cum singularem sibi vindicent descriptionem, singularem sibi petunt tractationem. hanc ceteris volens, lubensque concedo. Illud vnum te monitum volo, vt rem omnem verbo complectar vno, Panormitanam vrbem dicendam esse totum templum, cum tota pietas sit; sicut itidem & totum ædificium, cum tota magnificis sit constructa ædificijs. Regia vrbs est. Qui vel toletanam dumtaxat viam, quæ stadij vnius intercapedinem explet, non contempletur, sed obiter intueatur; sic ædificiorum amore captus, vt velit nolit fateatur sit necesse nobilibus ædificijs insigniri. Quod si hunc totam vrbem peragrare non tædeat, videbit profecto longè pulcherrima, & maxima ædificia, quæ nisi fidelibus subiecta sint oculis, non credet. Haud profectum hoc ex assentatione, sed ex veritate præconium.

Non

Non ciues, non Siculos, non exteros, ſed qui panormitanæ felicitatis, ſi qui ſunt vel inuidi, vel hoſtes appello; dicant an id verum ſit nec ne? Vel Dæmon ipſe veritate compulſus aliquando veritatis dogma profitetur. Inuidiæ perſonam deponant, veritatis induant, ac Vrbium Metropoli tribuant hoc bonis plaudentibus encomium.

Verum enim vero antequam ad Metropolicæ vrbis ædem maximam tandem aliquando deſcribendam aggrediar, bona cum lectorum venia mihi liceat rudi minerua octãgulum in vrbis meditullio ſitum luculenta oratione deſcribere, cum cetera omnia ſine peculiari prope negligentis hiſtorici nota prætermitti, hæc ſine illa omitti omnino non poſſint.

Eſt itaque in vrbis Panormitanæ meditullio platea, quæ ſicuti non exigua, ita non exigua laude non caret. ſingulare vrbis, ac Siciliæ ornamentum. Siquis in ea conſtituatur, quocumquè oculos intorſerit, quid non magnum, quid non admirabile contuetur? Hinc ad Auſtriam, hinc ad Felicem, hinc ad Vicarenſem, hinc ad Machedam portas aditus patet. Omnes qua fontibus, qua ædificijs, qua vijs, qua plateis celeberrimæ, vt recte dixerit ille,

Haud vna poteras Auguſta Panorme Panormo
Claudi, in multiplices es bene ſecta vias.

Vnaqueque huiuſce Octanguli pars & ornamentis, & delicijs nõ caret ſuis. Prima S. Chriſtinæ ſacra, vt exteris princeps concedatur locus. Eius ſimulacrum non exiguum affabrè quidem factum ex marmore ſuſcipitur, colitur. In coronide. Medium Hiſpani Regis ſtemma. Dexteræ Oſſunæ Ducis iam Proregis. Siniſtræ verò vrbis inſigne. huiuſcemodi elogio hoc ſimulacrum imminet.

D.N. Philippo III. Hiſpaniæ, & Siciliæ Rege.

D. Petro Giron Duce Oſſunæ Prorege, vt quo gubernante feliciter omnia procedant, ad perfectionem procedat etiam ſtructura ſub omni cælo ſingularis fecerunt An. CIↃ.IↃC.CXII. D. Petrus Celeſtris è Marchion. Sanctæ Crucis Prætor. D. Petrus Opezinghi, Aluarus Vernagallus, D. Hugo Notarbartolus, Gerardus de Affictio, Ioannes de Ballis Baro Calattuui, D. Marianus Alliata Spataſora Senatores PP.Q.C.

Infernè vero florentis ætatis ſtatua, quæ veris anni tempus deſignet, collocata eſt. Ea cum flores & ſpargat, & marmoreo fonti

ſuis ferreis circumuallato telis non paruam aquę copiam effundat, non parum creat voluptatis. In vnaquaquè huius Octanguli parte quadruplex ſpatium èſt humanæ ſtatuæ capax, quod inter S. Chriſtinæ, Veriſq; ſimulacrum (quod .n. de hac dico, de vnaquaquè dictum velim) interiacet, quadruplicibus noſtrorum Regum ſimulacris exornandum breui. Diuinum plane, ac inauditum D. Marij Gambacurtæ Marchionis Mottæ Prætoris. D. Ioannis Roiâs. D.Ioſephi Antonij de Ballis Baronis Calattuui. Lãcel lotti Caſtelli Baronis Gruttaliatum. D. Franciſci Roſſel. Cap. Martini de Pinedo. D.Vincentij Gambacurtæ Senatorum inuentum & ad Vrbem regiam Regum præſentia honeſtandam, & ad vrbis gloriam omni ope, ingenio, atque arte promouendam; vt merito, accepto hoc Senatus decreto, cecinerit ille.

Perge Parens vrbis, ter maxime perge Senatus.
Grande decus Regum profer; Regumque potentum
Quadruplices radient regali in tramine vultus,
Regaleſquè animent calles, vrbemquè perennent.

E regione reſpondet pars S. Oliuæ, in cuius faſtigio & D.Franciſci de Caſtro Proregis, & Hiſpaniarum Principis, & Panormitanæ vrbis ſtemma conſpicitur. Infra Autumni ſignum quod geſtat vuis redundantem calathum. Sicuti fonti & præeſt, ita & huic inſcriptioni ſubeſt.

D.N. Philippo III. Hiſpaniæ, & Siciliæ Rege.
D.Franciſco de Caſtro Comiti Caſtri Proregi, quòd iuſtus alienæ gloriæ fauens, nec ſuis diffidens virtutibus optimo exemplo areã villenam affectam omnino perfici, & perpoliri iuſſerit ob nuſquam viſum alibi vrbis abſolutum ornamentum. S.P.Q.P.
Opt. Principi D.Aluaro de Ribadeneira Prætore, Pompilio Playa Barone Vaticani, D.Vincentio la Roſa, D.Iacobo Lucchiſi Barone Camaſtræ, D.Vincentio Landolina, Don Cæſare Bellacera Barone Pedaggi, D Franciſco Lanza Barone Ficarræ Senatoribus PP.Q. Conſcriptis CIƆ. IƆ.C. XX.
Præfuerunt operi D.Baldaſſar Bononius de Bern. F. &
D. Iacobus Aliata.

Contigua huic eſt S. Nymphæ pars ſacra, & eſt S. Nymphæ ſimulacrum. In apice & Ioannis Fernandi Marchionis Villenæ

Pro-

Proregis huiusce Villenæ areæ inuentoris,& Hispanici Monarchæ, & Metropolicæ vrbis insigne suspicitur. Haud hic desideratur elogium.

D.N.Philippo III. Hispaniæ, & Siciliæ Rege

Ioanne Fernando Pacieco Marchione Villenæ Prorege Prudentissimo, de omni hominum genere meritissimo, Regno,& Rep. Panormitana optimè institutis testimonium gratulationis exsoluentes aream Villenam consecrauerunt D. Antonius Boschus Prætor, Cæsar Afflictus, Aluarus Vernagallus, D.Franciscus Pasqualis, Antonius Regius, D.Ioannes Algaria, Marcus Antonius Gasconi Senatores PP. Q.Conscripti.

CIϽ. IϽ. CIX.

Rege pio, Prorege bono, bene recta Panormus
Vt bene apud memorem egregij stet gratia facti
Tanquam corde suo Villenam format in vrbis
Quadriuio plateam, Regisquè hanc numine firmat.

Fonti imminet suo æstatis pulcherrima statua, quæ sinistra calathum papaueribus oppletum, dextera accensos cereos præfert.

Respondet & illi, quæ S. Agatham tutelarem agnoscit. Fons hic sicut & in ceteris erumpit. rugosæ vetulæ sustinet signum. supra hæc inscriptio.

D. N. Philippo III. Hispaniæ, & Siciliæ Rege.

Ioanne Fernando Pacieco Marchione Villenæ Prorege aream Villenam felicis nominis Senatus consulto decreta pro vrbis regia, & viarum dignitate faciendam curauere D. Antonius Boschus Prætor. Vincentius Vpezinghi. D. Marius Gambacurta. Aluarus Vernagallus. D. Petrus Celestris. D.Franciscus Pasqualis via Maqueda curatores.

CIϽ. IϽ. C. IX.

Vrbe decus media magnum Villena Platea
Nomine quæ tanto latè decorata superbit
Facta corona suis Octonis partibus, en vt
Quadrifidasquè vias, portasquè, Vrbemque coronat.

In structuræ coronide tum Marchionis Villenæ, tum Regium, Regis insigne, tum Vrbis micat. Vnaquæque igitur huius areæ pars suam præfert non exiguæ magnitudinis aquilam, vt quæuis in quattuor orbis terræ partes panormitanæ gloriæ dignitatem dissemìnet, ac spargat; ac nemo quidem vllibi fit, qui de panormitanæ Vrbis laudibus conticescat. Neque enim Panormi gloria in vno vnius Panormitanæ regiæ vrbis, vel Siciliæ sinu continere se potest, factum inde prudenter est, vt regiæ Aquilæ explicatis alis euolando veram, singularemquè vrbis Maiestatem vel prouehant, vel inuehant.

Ceterum ipsa ipsius opificij architectura singularis est. Opus ex selectioribus Italiæ opificibus. In quorum numerum cooptandus est Gregorius Tedeschi, qui nunc in Panormi luce versatur. Illud itaque oculos exigit, non calamum. tanta Maiestate minor calamus, vt ingenuè fatear, meus. binis infernè columnis, totidem, & superne sustinetur. duplex in coronide hinc inde globus, medium vero diadema non paruum. Ex vtrisquè tota tota structura terminatur. Operis totius altitudo sexdecim vlnarum explet interuallum plus, minusue, ni fallor.

De hoc Octangulari Theatro diuersi diuersa ea tempestate, qua excitatum tempestate, scripserunt; atq; id varijs inscriptionū generibus illustrarunt. Vnus pro ceteris hic dumtaxat recensendus, qui, postquam de varijs mundi nationibus habuit, quantum videlicet vnaquæquè ad vrbium pulchritudinem diuersis ædificiorum ornamentis euehendam promouendamq; studij, ac diligentiæ contulisset, orationem; ad Senatum Panormitanum conuersus patrio idiomate hoc dicendi argutum, & graue genus vsurpauit. *Somma in vero lode, ed incomparabil gloria, a te deuesi Illustrissimo Senato per la strana, e superba machina dell'ottangolo, à quale hai dato vn si bel principio, e felicissimo progresso. L'ottangolo dico designato da situarsi nel centro, ed ombelico di quell'ampia croce di strada, Cassaro, e Macheda, ch'è la più degna, e più preggiata gioia, c'habbi l'Europa, non che l'Italia: che ha tolto alla via sagra di Roma, ed a la trionfale i primi honori. Che non cede punto a quella dell'Imperador Heliogabalo, ancorche lastrigata fusse di sasso Macedonico, e Porfirite: che si lascia a gran lunga dietro quell'altra di Gnoso, cotanto commendata da Platone, che gareggia, (se lecito sia paragonar le terrene alle celesti cose) con la bella Galatia del firmamento: che qualora di notturni lumi, ed accese fiaccole arde, e lampeggia, rassembra a chi da lungi la rimira, vna quasi terrestre Cassiopea: che racchiude (per dirlo in vna parola) in due semplicissime linee, il fiore, e'l preggio della ricca*

In dedicat. opusculi de octangulari theatro.

Tri-

Trinacria. Ma questa ancorche magnifica, e fontuosa era in vn certo modo senza lo merauiglioso ottangolo vn cadauere senza spirito, vn' ecclitica senza Sole, vn diadema, o monile senza veruna gemma. Esprime, io nol niego quel doppio, ed ampio Stradone riguardante da quattro lati le quattro parti e frontiere dell' vniuerso Oriente, Occidente, Meriggio, e Tramontana l'istesso sito, e figura, nella quale fu dal suo supremo, e sommo Architetto Dio plasmato, e formato Adamo: Posciache al sentimento di S. Cipriano prese la diuina bontà da ciascheduna parte del mondo vn poco di terra, cioè dall' Oriente, Occidente, Mezzo giorno, e Tramōtana, e di tutte quelle quattro portioni compose tutto quel plasma merauiglioso, anzi l'impose nome esprimente l'istesso sacramento, e mistero, onde fu detto Adam *con quattro Caratteri, de quali ciascheduna ne la greca fauella insinua vna di quelle parti dell' vniuerso.* A. Anatolì, *che vuol dir Oriente.* D. Dysis *ch'è l'Occidente.* A. Artos *ch'è l'Aquilone.* M. Mesembria, *cioè mezzo giorno. Siche acutamente dice il S. Martire nel trattato di Sina, e Sione.* Adam vocatur a Deo, eò quod ex quattuor cardinibus orbis terrarum pugno comprehendit terram, & finxit hominem ex omni limo terræ; inuenimus in Scripturis per singulos cardines orbis terræ esse a conditore mundi quattuor Stellas constitutas in singulis cardinibus, prima Stella Orientalis dicitur Anatoli. Secunda Occidentalis Dysis. Tertia Aquilonaris Arctos. Quarta Meridiana Mesembria. de singulis Stellarum nominibus tolle singulas literas principales. de Stella Anatoli A. de Stella Dysis. D. de Stella Arctos. A. De Stella Mesembria. M. in his quattuor literis cardinalibus habes nomen Adam. *Or emula di quel supremo, ed eterno Architetto la Città felice in quell' ampia Croce di Strada rappresenta la figura di Adamo nello stesso sito, che fù ne primi ordimenti dell' humana spetie, espressa in tutte le quattro parti del mondo. Mancauale solamente lo spirito vitale, e quel spiracolo di vita, che fù a quel primo cadauere e plasma infuso dalla diuina bontà, e questo è appunto l'ottangolo che l'auuiua, ed informa in guisa, ch'ella facci di se viua e leggiadra mostra a riguardanti, ed habitanti. Onde nell' altera fronte di Dorico lauoro vagamente freggiata meritarebbe portarne inciso ne bronzi o marmi il seguente Epitafio.*

PANORMVM in diuersa quadriuio disiunctam Octangulari theatro in vnum quasi vinculo colligatam Senatus Panormitanus animasse omnino visus est, cum ea media molem hāc pulcherrimam vrbis animam, ac medullā, iussit collocari.

Nec de fuere, qui varijs carminum generibus hoc octangulare thea-

theatrum non dilaudarint, Senatus prudentiam non extulerint, Proregis ingenium non æternitati commendarint. Ex pluribus pauca decerpsi.

Carmen
De Octangulari Theatro.

Mænia, Pyramides, Templa, Amphitheatra, Colossos
Iactarat plenis garrula fama tubis.

Visa ubi quadrifido, qua finditur orbita tractu
Prælata est alijs nobiliore nota.
Crescit honos: medio moles operosa theatro
Tollitur, excelso quæ petat astra iugo.
Illic Austriacos pario de marmore Reges;
Illic Proregum stemmata clara vides:
Quo mirere ergo, quæ Dædala protulit ætas;
Quodque velut diuum suspicis orbis opus.
Quærendi externi haud fines, Carumque recessus,
Quæque olim Babylon, quæ modo Roma dedit.
Cum Triquetræ Princeps, Regni Caput, vndique felix,
Quidquid sparsum alibi est, vna Panormus habet.

PANORMUS.

Quisquis Theatri quantus assurgat decor
Miraris hospes, Area quantus nitor,
Qua se mearum quadruplex intersecat
Tractus viarum, hoc scire te iubeo, & volo.
Protensus ante tractus Auroræ patet,
Populumque retro versus Hesperidum trahit.
Hoc se Boræo pandit, hoc Austro latus;
Ergo parari non mihi, sed orbi forum.

Maiorum curas, Prætor, portuque videris
Antiquos portus exuperasse nouo.
Illi inter fluctus, audacia prælia ponti
Horrent, infidi latebrumque Nothi

Nunc

Hunc procul insanis violenti marmoris vndis
Amplexum in gremio tuta Panorme foues.
Illic hospitibus statio donata carinis,
Ciuibus hic sternitur scena beata tuis.

Rumpe gradum, medioque hospes te siste theatro,
Et versa in latas lumina flecte vias.
Lustrabis totam, quam magna est, protinus vrbem,
Subque oculos veniet Patria nostra tuos.
Hic vrbis speculum, portusque, hic vrbis ocellus,
Hic noua, sic meruit forma, Panormus erit.

Non vna poteras augusta Panorme Panormo
Claudi, in multiplices es bene secta vias.
Et bene quadruplices Vrbs vna amplecteris orbes
Te maior, de te prodiga facta tibi.
Sic etiam in totidem mundus distinguitur oras,
Terraque stat paribus dissociata plagis.
Emicuisse nouos orbes vetus aspicit orbis,
Atque alio cælum se super orbe premi.
Nunc etiam Circo felix superaucta Panorme es;
Scilicet hæc forma est digna corona tua.

In Vrbem Pan.

Molibus in rapidum iactis ingentibus æquor
Ad tua Neptunum fræna potenter agis.
At nunc Iunonem erectis super ardua saxis
Exuperas, celsis proxima sideribus.
Ambigat ecquisnam terra, pelagoque potentem
Te dare iura mari, te dare posse polo?

Montibus hinc, inde aggestis ceruice Gigantum
Agger in aduersum surgit, aditque Iouem.
Fulmine Tyranum moles disiecta trisulco,
Alite pugnanti tela ferente Deo.

Ab

Ab Ioue non vllo tu deuastabere telo;
Nam, quæ Aquila hic fuerat forte timenda, tua est.

Omisi reliqua, vt dixi quamuis præclara. hæc satis innuisse existimaui, vt ex hisce cetera coniectarēt, qui legunt. Verum hic silentio præteriri non potest id, quod etiam ad huiusce Senatus gloriam maxime facit amplificandam. Antonio.n. del Bosco Prætore Vrbem Panormum ab Octangulo quasi quodam animo animatam procerto est; quid ni etiam octangulare theatrum ab æneis Regum signis nuperrimè confectis, suoquè dispositis loco quasi spiritibus animatum suis fateamur? Addecebat profectò regium hoc theatrum vel à Regibus animari, vt nihil tandem in vrbe Regia desideraretur, quod Regiæ vrbis maiestati conueniret: vel in eo tanquam in maiestatis folio Reges collocari, vt eorum præsentia vrbis ornamentum augeat, vrbis coronam ditet, regiam vrbis dignitatem non ostentet modo, sed & prouehat, & inuehat.

Duplex signum ex ære factum in hoc celeberrimo vrbis theatro mox collocandum. Caroli Quinti Imperatoris Augustiss. alterum. Ea inscriptio.

Muneris immortalitati immortalitas monumenti decreta.
D. Mario Gambacurta Marchione Mottæ Prætore. D. Ioanne Rotas. D. Iosepho Antonio de Ballis, ac Sollyma Barone Calattuui. Lancellotto Castelli Barone Gruttaliarum. D. Frācisco Rossel. Cap. Martino de Pinedo. D. Vincentio Gambacurta Senatoribus.
CIↃ. DC. XXX.

Quæ te Victorem lybico de marte Panormus,
Iurantemquè Vrbis regalia iura recepit
Carole; te caro pro munere grata theatro
Sublimem hoc venerans statuit. Tu plaude Panormo.
Sic equidem viuent vrbis per sæcula nomen,
Collatumquè tibi donum immortale manebit.

Iam situm alterum Philippi IV. Opt. Cath. Max. *Hoc elogium.*
Philippo IV. Austriaco, Inuicto, Pio.
D. Francisco Fernandez dela Cueua Duce Alburquerque Prorege.
Augusti nominis Maiestati officiosus, ac Sacer Senatus Panormitanus D. Marius Gambacurta Marchio Mottæ Prætor. D. Ioannes Roias, D. Ioseph Antonius de Ballis, ac Sollyma Baro Calattuui, Lancellottus Castelli

Baro

Baro Gruttaliarum, D. Franciſcus Roſſel. Cap. Martinus de Pinedo, D. Vincentius Gambacurta Senatores.
Vrbem dicat, offert. Vrbi propitius faue, Senatum foue.

Auſtriacos quæ læta Duces venerata Panormus,
Et Regum emeritos aſtris æquauit honores,
Aeternum ſtatuit tibi Rex quater optime nomen,
Vera vbi ſicelidum dominatrix gloria ſurgit.
Tu quam regali firmas Rex maxime vultu,
Imperio firmes vrbem, nutuquè corones.

Atquè hæc de Octangulo ſatis. pergendum ad reliqua, ne panormitanæ vrbis gloria quoquomodo imminuta videatur.

Metropolica Panormitanæ Vrbis ædes maxima deſcribitur.

QVAE in Sicilia tota ſingularis eſt, ſingularem ſuo ſibi iure vendicat ſcriptitationem. conſentaneum enim puto hanc a ceteris omnino ſeiungere, quam a ceteris Imperatoriæ, Regiæ, Pontificiæquè voluntatis ſignificatio ſumma cum laude ſeiunxit. De ea igitur hæc breuiter accipe, quæ F. Leonarder Alberti Bononienſis ex Dominicana familia de vrbis panormitanæ Baſilica conſcripſit. Hic non Panormitanus, non Siculus, non auro corruptus. præterquamquod plura omittit, quam ſcribat. Verumtamen ſic habet. *Quiui ſi vede primieramente fra gl'altri nobili edificij la Chieſa maggiore molto grande da annouerare fra i primi tempij dell'Italia; la cui maggior cappella, e ornata di molte artificioſe, e vaghe imagini de dodici Apoſtoli di marmo fatte da Antonio Palermitano ſingulare ſtatuario, ilquale per la ſua eccellentia ſarebbeſi potuto agguagliare a qualunque ſtatuario antico, e più lodato dalli ſcrittori. Sono appreſſo in queſta Chieſa due grandi ſepulture di porfido, nell'vna delle quali ſi conſeruano l'oſſa di Federico Barbaroſſa, nell'altra di Henrico ſuo figliuolo ambendue Imperadori Romani. Oltra di queſte due euui ancor la terza di marmo bianco, oue è ſculpita vna imagine veſtita di bianco, e di nero a guiſa di vn frate dell'ordine mio de Predicatori; nella quale giace il corpo di Guilelmo Duca di queſto ordine religioſo. Vedeſi poi la quarta pur fatta di candido marmo, oue ſono poſte l'oſſa di Coſtanza Normanna prima monaca, ma Imperatrice poi moglie di Henrico ſopranominato. Fuori della Chieſa vedeſi la larga piazza nel cui mezzo è deſigna-*

In ſua Ital. in Valle Mazar. fol. 46. mihi.

signato il luogo, oue la detta Costanza gia molto vecchia partorì Federico Secondo sotto vn padiglione, accioche niun dubitasse, che fosse nato da lei.

l.8.p.d. Hæc Albertus. Albertum audistin', audi & Fazelum.

E regione, inquit, *noui hospitalis, quia in Septemtrionem vergit, templum est in Vrbe maximum maior Ecclesia vulgo appellatum D. Mariæ Virgini sacrum, reticulata structura, quadrato, ac diuersis in exteriori facie imaginibus, figurisquè inciso, ac perpolito lapide a Gualterio huius nominis secundo Panormitano Archiepiscopo anno salutis* 1185. *super veteri maxima æde, quam solo propter hoc institutum æquauerat, a fundamentis excitatum. Quod non solum Gulielmi secundi, cuius ætate suffragijsq; insurrexit, diplomata, sed etiam carmina in abside templi incisa huiuscemodi testantur.*

Si ter quinque minus numerent de mille ducentis,
Inuenient annos Rex pie Christe tuos.
Dum tibi constructam Præsul Gualterius aulam
Obtulit officij post tria lustra sui.
Aurea florebant Vilelmi regna secundi,
Quo tantum tanto sub Duce fulsit opus.
Sit tibi laus perpes, sit gloria Christe perennis,
Sit decus, & templi sit tibi cura tui.
Tu quoque florigeræ mater pulcherrima turbæ
Perpetuus sacræ virginitatis apex,
Respice prostrati lacrimas, & dona clientis
Aeternis penses hæc sua dona bonis.

Prædicant quoquè Panormitani ducta per maiores fama, quibus & Siculorum annales conueniunt, Gualterium ex thesauro apud ædem Sancti Spiritus extra mænia anno sal. 1184. *Mense Aprili, & Gulielmi Regis secundi* 18. *a se reperto celeberrimum, ac sumptuosissimum hoc tota Italia templum eodem anno, & mense inchoasse.*

Templum hoc maximum peruio vndiquè circuitu extructum est. Pauimentum ex marmore, & diuersis lapidibus tessellatum habet satis conspicuum. Cuius absides, columnæ amplissimæ, ingentesquè duplici ordine, grandi mole, & profundissimo sumptu sustinent, quæ & capita extendunt inaurata. In suprema parte testudinata, quam tribunam vulgo appellant Signa sunt numero quadraginta duo Hetrusco marmore, seruatoris, D. Mariæ, Apostolorum duodecim, Martyrum, Diuorumquè pluriū triplici ordine miro artificio ætate mea exculpta; sub quibus singulorum vitæ, ac res religiosæ gestæ marmori etiam incisæ minori forma, quam Diuorum

ima-

imagines summa cum delectatione spectantur. Opus Antonij Gazini Panormitani mirabilium rerum artificis,& sculptoris insignis. Opere porro hoc Italia nullum hodie habet eximius: Enim vero signa hæc ad humanam staturam,ac mira ad viuum prope arte elaborata cum vestium,tum sensuum varietatem ita exprimunt,vt spectantium oculos fixos detineant, ac nunquam satient. In sinistra maioris Sacelli parte contigua est illi ædicula D.Mariæ cum eius marmoreo quoquè signo;cuius angulus marmoreis panormitanorum Præsulum sepulchris est frequens,& insignis. Extat in eodem etiam templi latere; quod sinistram alam vulgus appellat Diuæ Christinæ Virginis, ac Martyris ex Tyro Italiæ oppido oriundæ sacellum marmore,gemmis,& auro intextum nulli secundum; Vbi & arca argentea reconditum eius corpus sub Hugone Archiepiscopo anno sal.1160.Guilelmo primo Siciliæ Rege rerum potiente huc translatum, maxima religione colitur: quo non solum templum est inclytum,sed vrbs etiam ipsa maximè nobilitatur: In dextera templi parte Eucharistiæ sacellum maiori hæret,ad cuius angulum adytum est.Iuxta quod paulo inferius quattuor sũt ingenia ex porphyrete Mausolea miro artificio fabrefacta omnium nostræ ætatis pulcherrima. Quorum duo a Rogerio Rege dicata in æde cathedrali Cephaledensi,quam ipse a fundamentis erexit ad suum funus, & templi ipsius ornamentum reposita,vt eius diplomate Dato Pan.Mens. Aprili anno sal.1145.& Regni sui xv. constat. Friderici secundi postea Cæsaris iussu, priuilegioq; Panormum ad suum & Henrici Patris monumentum in hunc locum transmigrarunt. In alijs autem sepulchris Rogerij Regis, & aliorum Regum,Reginarumquè Siciliæ,ac Ducum quoque cadauera sunt recõdita,vt qui eorum vitas scripsere tradiderunt. Et Gualterius Panormitanus Archiepiscopus in suo,& Canonicorum diplomate dato Pan. Mense Martio anno sal.1187.& Henricus VI.in suo priuilegio dato Pan.die 5. Ian. an.sal. 1195.& Fredericus Cæsar in suo etiam priuilegio, & testamento dato anno sal. 1235. die 17. Dec. contestatum reliquerunt.Henricus namq; quotannis Rogerio, & alijs Siciliæ Regibus solemnes exequias celebrabat;& Fredericus filius eius vestigia sectatus eisdem iria per singulos annos anniuersaria perpetuo celebranda, & decreto dum viueret, & testamento moriturus sanciuit. In hoc templo præter Archiepiscoporum, & Regum Sarcophagos nulli sunt alij. Siquidem iam inde ab initio eo præter istiusmodi dignitatis cadauera neminem inferri cautum fuit. Sacellum est paulo inferius in hac dextra ala Crucifixo omnium seruatori sacrum, cuius imago gloriosissima a Manfredo Claramontano Motycæ olim Comite ibi dicata maxima veneratione colitur. Ante portam, quæ eius meridionalem protyrion est,seu porticus,opere testudineo,& marmoreis suffulta columnis,quam templi vestibulum eruditi appellant;cui statim è limine

abiecta cohæret area latissima in longitudinem quadrata forma; lateribus strata, deambulationi peridonea, & vndequaque cancellato muro circumsepta; in cuius medio fons è marmorea pila nimis placidus erumpit. Hæc Fazelus. Habes Metropolitani templi descriptionem ab altero, qui Italus, ab altero, qui Siculus, ea tempestate confectam, qua tempestate non omnia, quibus hodierna luce perfruimur, elucerent. Hæc ex ijs accepisti, reliqua ex me. Est itaque in Templo maximo ædicula Sanctæ Panormitanæ Rosaliæ publicæ libertatis, ac felicitatis vindici sacra, perpetuis exornata peristrometis. Eius imago ante Christũ Iesũ trisulcum fulmen vibrantem supplex. Hinc inde letales currus pestis insignia, cadauera exitiali morbo confecta diuinæ iustitiæ spolia amplissima, mortuorum ossa pestis vndequaquè grassantis argumenta penicillo adumbrata conspiciuntur. Ante eius aram perpetuo pendent quini ardentes lychni nec planè exigui ex argento confecti summa arte, ingenioquè elaborati. Paries qua tabellis, qua cereis, qua sclopis, qua flaminibus, & plerisquè huiusce generis alijs iam votiuis totus obducitur. Insignis ara miraculis. Nemo planè est, qui ad D. Rosaliam supplex accedat, qui voti compos inde non recedat. Regia Virgo est; ex Regio scilicet Caroli magni sanguine orta, vt in Martyrologio Romano recens typis impresso summa cum Vrbani Octaui Pontificis Opt. Max. voluntate, atque auctoritate perlegi. De quo singulari dono ab eodem Pop. S. Q. P. collato alias fusissimè dicendum. ad rem.

Contra est & triplex sacellum alteri alterum respondens SS. Nymphæ, Rosaliæ, & Christinæ sacrum. In hisce Panormitana Maiestas elucet. Et quidem illud S. Nymphæ ex pretiosissimis lapidibus recens extructum, ac recens absolutum. Magnificum sanè, ac regium. Nemo est, qui id conspiciat, quin suspiciat, quin admiretur, Siciliæ theatro, ac vrbe panormitana dignum. Nihil hic de Sanctæ Christinæ, Iam Fazelus supra. Sanctæ Rosaliæ sacellum me vocat à Panormitani Senatus & liberalitate, & pietate inchoatum. Et arcus quidem totus eorum lapidum generibus cõuestitur, qui auri, argentiquè pretium exæquant. Sunt qui affirmẽt Senatum Panormitanum minus quidem insumpsisse pecuniæ, si id ex argento struxisset. Architectura singularis, lapidum dispositio mirabilis; ita n. alter alteri cohæret, vt ex vnius pulchritudine alterius pulchritudo commendetur. Nonnulli sic micant ex interuallo calculi, vt structuram omnem vel animare, vel illustrare mirumquantum videantur. Hæc sanè legentem oculatum testem

ve-

velle, vt huiusce facelli inchoamenta conspiceret, videretq; an hoc scribendi genus tanti opificij magnitudinem, ac nobilitatem quoquomodo proponeret. Enimuero, vt verum fatear, quandoque rerum scriptio de laude vel derogat, vel descriptis rebus parum laudis, ac dignitatis creat. In posteriori huiusce facelli parte, quæ ad recens Sanctimonialium cænobium vergit, viæq; contermina, hoc legitur elogium.

Vrbano VIII. Pont. Max. Philip. IV. Rege M. Cathol.

Ioannettinus Doria S.R.E. Presb. Card. Archiep. Panor. Siciliæ pro Rege III. moderator.

S. Rosaliæ Virg. Pan. Corpus.

Lapide non humana arte elaborato conclusum ad Erctæ specum inuenit, Doctis viris consiliantibus, Senatoribus exposcentibus, omnibus exoptantibus rerum supra omnem naturæ ordinem gestarum gloria cognitum ritè approbauit, S.P.Q.P. reddidit, publicè colendum exposuit.

Indicto triumpho, supplicatione instituta, celebri pompa, apparatu celeberrimo omnibus retro sæculis nobiliss. magnificentiæ exemplo longe superatis inter ceteras vrbis Tutelares Diuas collocauit anno Iubil. M. DC. XXV. Diuæ ter max. Ciui Opt. Patronæ. benemerentiss. Extincto pestilẽtiæ morbo ingẽtiũ meritorum exiguum indicem sacellum voto publico nuncupato dicauit. lapidem in fundamenta primum iecit Pratore Francisco Agliata, & Paruta Villæfrancæ Principe, Simone Parisio, Vincentio Landolina, Gaspare Agliata, Antonio Colnago, M. Antonio Guasconio, Carolo Termini Senatoribus M.DC. XXVI. XIII. Kal. Febr.

Duplex organum extat, cui planè non modo Sicilia tota, sed ne Italia quidem vniuersa habet quid simile. Opus organarij illius eminentissimi Raffaelis la Valle Panormitani ciuis, cuius fama cum pænè omnem Italiæ ambitum vel oppleſſet, vel peragraſſet, sic Pauli V. Pontificis Max. perculit animum, vt huiusce viri studio succensus Romam ad simillimum opus efficiendum euocarit. Morte præuentus audiens Pontificis dicto non fuit. de hoc suo loco. nunc ad cetera. Haud hic abs re est descriptis templi Sacellis altarium ornamenta proponere, cum templi magnitudinem illa, religionem ista dilaudent.

Inter ceteras itaque pretiosiores reliquias est non exiguum Dominicæ Crucis frustulum auro, argetoquè elegantissimè cõclusum. Martij singulis sextis ferijs de more prius habito Christi patientis sermone totum templum obit summo cum ciuium, equitumquè concursu. Est & Deiparæ Virginis cingulum, quo quid ad maiestatem aptius, ad religionem opportunius?

Huc

Huc & accedunt S.Agathæ, sanctique Blasij brachium, in cuius manu vel hodierna luce admirabundi contuemur vngues, ac pilos: S.Leonardi caput, ac S.Cynthij cor. Ad hæc SS.Stephani Prothomartyris, Matthiæ Apostoli, Sebastiani Martyris, ac Gerardi Episcopi Agrigentini integri lacerti. Cæterorum Sanctorum reliquias, cum nec vulgares, nec paucæ, prætereo.

Præterea non exiguæ magnitudinis argentea, vt aiunt, custodia, in qua augustissimum dominici corporis Sacramentum summa cum religione circumfertur. Opificis ingenium suspicitur, ars non præteritur. Ingeniosum illud, hæc singularis.

Adde his omnibus & exteriora templi ornamenta, argenteum scil. lychnum magni ponderis, magniquè pretij, in quo distinctos duodecim Apostolos singulare sculpsit opificium. De argenteis vero lychnis, quibus S.Rosaliam ciuium est munerata religio, nihil hic dico, cum multiplices fermè sint, ac infiniti.

Sunt & hic septem candelabra ad aræ maximæ splendorem promouendum, atquè amplificandum ex argento conflata, quarum altitudo sic cetera excedit omnia, vt sibi paria in Sicilia tota non agnoscant. tribus aureorum millibus steterunt. Sicut & bina illa ex argento itidem facta Intaminato Deiparæ Virginis conceptui sacra duodenas vlnas attingentia non pietatem modo, sed etiam in Metropolicam ædem maximam singulare studium, assiduamquè diligentiam Canonici, atquè S. Lucæ Abbatis D. Ioannis Antonij Gelosi dilaudant. Quina aureorum millia persoluta. Hæc diebus festis & inuentoris religionem, & aræ maximæ pulchritudinem verè pulchriorem tacita quadam laudatione commendant. In ipsorum candelabrorum base exarata hæc legitur inscriptio.

Vni
Summo, Trinoquè Deo
Deiparæquè semper Virgini
Absquè vlla prorsus peccati labe conceptæ
Ioannettini Doria S.R.E.Cardinalis amplissimi
Archiepiscopi Panormitani
Principis optimi Maximi
De sua Ecclesia benemerentissimi
Honori, Gloriæ, nominis immortalitati
D.Ioannes Antonius Gelosus Abbas S.Lucæ
Et D.Antonius Alimena Marchio
Alimenæ Ecclesiæ Marammerij

Sup-

Suptibus fabricæ
DD.
Anno 1628.

Huiusce pietas inuentrix vlterius progressa. his .n. ornamentis alia & ornamenta subiecit, quæ tamquam pedissequæ ab vnoquoquè censentur. Sena .n. argentea pedistalla hinc inde æquo ordine partita (millium aureorum pretium attingunt) columnas aram maximam circumstantes, quas hodie balaustra appellamus non illustrant minus, quam ipsis argenteis candelabris pulchritudinem apponunt, hæc non adeo exigua, vt hanc inscriptionem non præferant.

D. O. M.
Ioannettini Doria
S. R. E. C.
Archiepiscopi Panormitani
Auspicijs semper felicissimis
Abbas Gelosus Canonicus
& D. Laurentius Giglio
Ecclesiæ Marammerij
Sumptibus fabricæ
Anno M. D. XXX.
P P.

Ceterum ad templum omne perficiendum non Argentea modo, quod vocant, Nympha trium millium aureorum pretium attingẽs, quæ decimum supra quinquagesimum lychnum continet, hodierna luce construitur, sed duplex etiam ad chorum exornandum periſtroma auro contextum, summaque elaboratum arte conficitur. In hoc plane templo nihil fermè est, quod desideres. Reliquiæ, periſtromata, lychni, Nymphæ, sacella. omnia magnifica, præclara omnia, omnia regia, regiam .n. Metropolici templi dignitatem vel suadent, vel declarant. Atque hæc de templo satis.

Iam te in portæ maximæ vestibulo constituito, ipsiusquè structuram considerato, sic in ipso annoso marmore præcipua quædam maiestas elucet, vt venerationem omnino requirat. Hoc elogium panormitanæ pietatis index in marmoreis tabulis inscriptum præfert dextera.

Clemente Octauo Pont. Max. II. Austriaco Rege,

Henrico Guzmano Oliuarensi Prorege, Vincentio Bononio Marinei March. Præt. Vincentio Opezingo, Gaspare Fardella Barone Sancti Laurentij, Nicolao Antonio Spatafora, Troiano Afflicto, Stephano Regio, Papiano Opezingo Barone Palatij Adriani PP. Conscripti. Diuæ Nymphæ caput a Panormitanis multis ante sæculis expetitum tandem Mariæ Pigmentellæ Proregis vxoris opera obtentum Didaci Aedo Archiepiscopo Panormitano a Giliberto Isfar, Coriglia Pactensi Episcopo summi Pont. nomine theatro in via columna ad id magnificentissimè extructo publicè traditum incomparabili Ciuium lætitia, exterorumquè admirabili concursu per portam felicem triumphali pompa excipitur, & ad maximum vrbis templum nobilissimo cum apparatu defertur.

VII. Idus Sep. CIↃ. IↃ. XCIII.

Sinistra vero tum ad Diuæ Rosaliæ gloriam euulgandam, tum ad Ciuium lætitiam omni tempore perennandam id profert.

Vrbano VIII. Pont. Max. Philip. IV. Rege.
Ioannettino Doria S. R. E. Cardinali Archiepiscopo
regiam personam in Sicilia tertium tenente.
Nicolao Placido Brancifortio Comite Racudiæ Principe
Leonfortis secundum Prætore, Mariano Agliata Spatafora,
Ludouico Spatafora, Didaco Blaschis, Thoma Cascini, Francisco
de Requesens, Petro Septimo PP. CC.
Corpus Diuæ Rosaliæ Virginis

Ad patriæ perfugium, & pestis expulsionem diuina prouidentia reseruatum pro Antistitis religiosissimi pietate, ac Senatus, populiquè votis nuper in monte peregrino repertum multitudine miraculorum coruscans, templi, viarumquè apparatu post homines natos ornatissimo, atquè arcu triũphali molis immensæ præter alios exceptum triumphoquè per vrbem splendidissimo, vectum, reuectumquè V. Idus Iunij CIↃ. DCXVV.

Addecuit profectò Panormitanæ Virgini respondere virginem, cum vtriusquè aduentus incredibili Ciuium gratulatione floruerit, ac vtraquè in patrium sinum excepta mirificis fuerit Ciuium plausibus, populorum triumphis, gentium omnium, atq; nationum affecta lætitijs. Illa in patriam e Roma vrbe redux suam, hæc in Auream Concham, quæ nascentem excepit, è specu. Ex vrbis illa splendore, e speluncæ horrore ad vrbem hæc appulit. Optatissimis illa Ciuium votis, hæc ardentissimis omnium expetita desiderijs.

rijs.

tijs.Recte quidẽ.Virgo vtraquè.Vtraque panormitana.Vtraquè regia. Vtraque similis. Nympha illa, quæ degit in syluis, hæc Ascetria,quæ viuit in specubus. Vtraquè odorem afflat ex rosis. Illa ex contextis in vertice,hæc ex nomine.ad institutum.

E regione Carolus V.Imperator augusto collocatus solio,coronaquè redimitus suspicitur, vt huiusce simulacri monumentum & Panormitanæ vrbis decus ob auspicatum Imperatoris reditum, & victoriam ex Africa reportatam tacita quadam commẽdatione dilaudet. Is regio more, regiaque pompa Panormum exceptus omnia tum vrbis,tum Siciliæ diplomata ante Hieronymum de Franciscis,cum Ioannes Carandolet Archiepiscopus Panormitanus a Panormitana Vrbe distàret id temporis, seruaturum sacramento se se volens,ac lubens obstrinxit. Hinc vulgatum illud. *Faz. d.2.l.10.c.primo Bonfil. in hist. Sic. p.2.l. 3.f. 443.*

Felici tantum Cæsar iurauit in vrbe

Illi consonum,cum.n.Messanã appulisset,renuit,rationẽ attulit. *Maurol. li. 6.f.204.*

Iurauit in Vrbe Cæsar.

Ne itaquè tanti beneficij memoria consequentium annorum obliuione moreretur, in hisce versibus ea ad vrbis gloriam, ad victoris decus insculpta diligentissimè seruatur.

Carolus armipotens Quintus cum Victor adesset
A Lybia,dat Io Cæsar ter læta Panormus.
Stant turres,aurati arcus,Proceresquè vocantur
Augustum ad solium,spectant post munera ludos.
Ille sacro hoc tantum templo de more vetusto
Iurauit patrias leges, & iura Sicanis,
Die XII.Septemb.IX.Ind.M.D.XXXV.

De hac celebri pompa, regioquè Panormitanæ Vrbis apparatu, quamuis Fazelus lib.10.posterioris Decadis cap. vnico honorifice proloquatur, hæc tamen breuiter Ioseph Bonfilius scribit. Auctoritatem Fazeli omisimus,istius testimonium non reijciendum putauimus. rem plane, qui sapit, videt. Sic itaque is lib. 3. partis 2.exorditur. *Arriuato che fù l'Imperadore in Trapani licentiato l'esfercito con l'armata fece la via di Morreale, doue poco soggiornando entrò in Palermo riceuuto in trionfo à dodici di Settembre per la porta nuoua passando sotto vn arco trionfale di ricca, e bella architettura drizazato al suo nome su del cauallo copertato con ricchi lauori d'oro, e di festa à lui donato, in nome della Città. Riceuuto poi sotto all'ombrella portata da sei Giurati, ed andandogli alla staffa Guillelmo Spatafora Pre-*

tore, e Pietro d'Afflitto Capitano riccamente vestiti, e diuisati precedendo processionalmente le Regole de Frati, ed il Clero, e con pompa cotale andò a smontare nel tempio maggiore, doue dal Vescouo di Mazzara con le consuete cerimonie fù cantata l'oratione; indi rimontato à Cauallo con l'istessa pompa, ed ordine andò al palaggio di Aiutami Christo realmente adornato per suo alloggiamento. Si diede il giorno vegniente a feste, ed a spettacoli perseuerando fin' al terzo, nel quale si fece vna ricca, e superba giostra, &c. Hæc Bonfilius. mancus est, vt assolet, in vrbis panormitanæ laudibus recensendis. hoc .n. eius institutum est in Siciliæ historia scribenda, vt, quod Messanæ non officit libenter scribat, quod Panormo confert, libentissimè prætermittat, quod demum de Panormi dignitate derogat, grandióribus exaret characteribus. Hoc scribendi genus quantum conciliet fidei, dicant ceteri, quos arbitros, quos iudices voco. Ne igitur mutila videatur historia hisce Bonfilij dictis, quæ scribit Fazelus loco supra laudato, hæc adijce mihi excerpta summatim. Carolus scil. V. Imperator Max. inclinata iam die portam Austriam ingressus recta vt pijssimus Princeps ad Metropolitanam Ecclesiam contendit, in qua dumtaxat & vrbis leges, & regni instituta, non semel, ac bis, sed tertio Siculorum Regum more iurauit. hæc satis.

Essent hic describēdæ nundinæ in S. Christinam institutæ in Basilicæ area singulis quibusq; annis constitutæ. Ne multus sim lubēs omitto. Illud dumtaxat hic vnum. Nihil hisce magnificentius, nihil planè locupletius. plures sunt perpetuæ, plures transuersæ viæ varijs ornamētorum, merciumquè generibus exornatæ. Vin' iudiciū meum? Alia quidem ex arte constructa Maio Mense Ciuitas Panormi est. Quattuor iam descriptis adiecta & quinta. nihil in his desideres, quod non habeas.

Panormitani templi dignitas demonstratur.

Licet hac de re suus esse videatur agendi locus, cum in operis calce de Ecclesiæ Panormitanæ primitia, in hunc tamen locum commodius reijciendam putaui, ne res ipsa pluries a me repetatur. Eo satis erit loco, quæ hic scribo, innuere, vt ipsa totius rei probatio luculenter existat.

Huius igitur tēpli dignitas ceteris maior, cū nullū in Sicilia tota sit tēplū, quod regiū sit, quodq; Regū, Imperatorūq; priuilegijs, eorumdéq; tumulis insigniatur. Nihil hic afferā de meo. totus ero in

lau-

laudandis vel auctoribus, vel Regibus id ipsum luculenta oratione fatentibus.

Atquè vt ad panormitanæ Basilicæ maiestatem varijs nominibus exornantium Regum vel maiestas, vel auctoritas accedat, primo mihi loco eos esse in medium afferendos iudicaui. quæ planè gloria, eò quidem censenda est maior, quo singularis. Hæc ex priuilegijs in typario, quod thesaurum vocant, maioris huiusce vrbis Ecclesiæ asseruatis excerpsi, fideliter exscripsi: Nequè mirandum planè si præclarissimis sit a Regibus insignita nominibus, cum Reges omnes id temporis in panormitana dumtaxat vna Ecclesia regium diadema susciperent, eamquè vt totius Siciliæ Metropolim summa veneratione & colerent, & colendam arbitrarentur. Quod si quis alibi regijs ornaretur insignibus, edicto cautum est, ne ritè Rex haberetur. *Priscos*, ait Fazelus, *Siciliæ Reges vngi, ac regià insigniri corona mos erat. Quod quidem, a Rogerio Rogerij Siciliæ Comitis filio initium cæpit. Qui anno salutis* 1129. *cum Siciliam, Apuliam, Calabriam, & magnam Lybiæ oræ partem possideret, se indignum ratus tantum Imperij sub angusto Ducatus, & Comitatus titulo continere, primus omnium Siciliæ, Ducatus Apuliæ, & principatus Capuæ Rex appellari, ac regia corona Panormi hoc loci insigniri se voluit, suamquè in ea vrbe, atquè futurorum Siciliæ Regum sedem constituit, edixitquè, vt Siciliæ Reges, eiusq; Italiæ partis, quæ eo tempore Ducatus Apuliæ, & principatus Capuæ, & nondum regni titulum habebat, Principes Panormi & non alibi more Christianorum eo loci regiò diademate inuestirentur, vt eius diplomate dato Panormi anno sal.* 1129. *Die* 15. *Maij constat. Cui obsequuti eius in regnum successores Guilelmus primus, Guilelmus Secundus, Tancredus, Henricus Sextus, Fridericus secundus Cæsar, Mamfridus, Petrus Aragonius, Iacobus, Fridericus alter, Petrus secundus, Ludouicus, Fridericus tertius, rectius Quartus, & Martinus. omnes deniquè panormi loco præfinito Reges coronati sunt.* Hæc Fazelus. Quare mirum esse non videatur, si Rex ipse Rogerius qui hac peculiaris honoris gloria panormitanæ Ecclesiæ dignitatem euexit cum de eadem loqueretur, sic honorificè, præclarequè loquutus, vt nihil vel honorificentius, nihil vel præclarius. Panormitanam .n. Ecclesiam in diplomate dato 1086. eo nomine insignit: *Ego Rogerius Dux Ducis Roberti Filius Sanctæ Mariæ Panormitanæ Maioris Siciliæ Ecclesiæ do, & habere concedo, &c. quod perinde est, ac dicere*, Ecclesiarum Matrem, normam, Metropolim, ac Primam.

l. 8. d. p.

Iam pedetentim ad Reges ordine progrediamur suo. Guilelmus itaque primus in priuilegio cum bulla plumbea, in quo Eccle-

fiam Panormitanam Christophori Admirati domus in Ciuitate Messanæ existentis munere muneratur. sic habet.

In nomine Dei æterni, & Saluatoris nostri Iesu Christi Amen.

Vuilelmus diuina fauente clementia Rex Siciliæ &c. Sanctam itaquè Panormitanam Ecclesiam, quam ei hoc generali voto diuinæ religionis intuitu amplectimur, & quadam speciali prærogatiua intra nostri pectoris claustra præcipua dilectione gestamus, tum quia ET REGII DIADEMATIS NOSTRI PRIMITIAS IN IPSA, ET AB IPSA SVSCEPIMVS, &c. Data in Ciuitate Messanæ per manus Maionis Magni Admirati Admiratorū anno Dominicæ Incarnationis. M. C. LVIIII. Mense Iunio VII. Ind. & idem in altero sic.

Vuilelmus Dei gratia Rex Siciliæ &c. Etsi Regni nostri Ecclesiæ in iudicandis clericis, & adulterijs coercendis priuilegio gaudeant principali, Venerabili tamen Panormitanæ Ecclesiæ illud tanto clementius duximus indulgendum, quanto ET IN VRBE REGIA fundata dignoscitur, in qua thronus, & solium nostræ residet maiestatis, & quod eam quodam familiari affectu diligimus, & beneficiorum nostrorum exhibitione fouemus &c. Data Pan. XV. Apr.

Quibus vero titulis, quibusue insignibus a Guilelmo Secundo, & a Tancredo Rege fuerit illustrata non est cur hoc loco vel proponam, vel exponam. Vestigijs alter insistit alterius, omnesquè pro virili parte contendunt Ecclesiæ Panormitanæ, quam venerantur, vt Matrem, amplificare gloriam, ac ditare muneribus. Henricum sextum audiamus, quomodo de panormitanæ vrbis Ecclesia loquatur. *Henricus sextus &c. Romanorum Imperator, & Rex Siciliæ. Inde est quod nos attendentes deuotionem dilecti fidelis nostri Bartholomæi venerabilis Panormitani Archiepiscopi, & omnium Canonicorum Panormitanæ Ecclesiæ. Considerantes etiam dignitatem, & prærogatiuam ipsius Ecclesiæ Panormitanæ, quæ sedes, & caput est Regni nostri Siciliæ, & in qua ipsius regni coronam primo portauimus &c. Dat. Pan. per manum Alberti Imperialis aulæ Protbonotarij 3. Idus Ianuarij* 1195. *Ind.* 14.

Et quidem si tam ad Guilelmi I. (*Quadam speciali prærogatiua intra nostri pectoris claustra præcipua dilectione gestamus*) quam ad ea Henrici Verba (*Considerantes etiam dignitatem, & prerogatiuam ipsius Ecclesiæ Panormitanę*) diligenter attendamus; quid profecto aliud sonant, quam certè, quæ Princeps omnium Sicularum vrbium primā Regibus dignitatem confert diadematis, principem etiam inter omnes sortiatur & locum? cum Ecclesiæ dignitas, eiusquè prærogatiua vel primum suadet, vel vtrumquè profitetur. Id autem ipsū, ni fallor, Fredericus etiam secundus Imperator Henrici filius &

Si-

Siciliæ Rex aperta oratione testatur. Ecce tibi.

In nomine Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi Amen.

Fredericus Diuina fauente clementia Rex Siciliæ &c. Habentes quoque pre oculis, quod in ipsa Ecclesia Panormitana sacram vnctionem, & regium suscepimus diadema; quia etiam sicut IPSA ECCLESIA PRIMA EST INTER OMNES ECCLESIAS REGNI NOSTRI, ET EXCELLENTIA DIGNITATIS SVAE CETERIS ECCLESIIS PRAE EMINET; *Sic diuitijs debet excedere vniuersas &c. Dat. in fel. vrbe Panormo an. Domin. Incarn.* 1200. *X. Mense Ian. 14. Ind.*

Concede huc amabo te, quisquis sis, qui Ecclesiæ Panormitanę primitiam negas. Dic sodes. Quidnam sibi vult ea Regis Comparatio? *Sicut ipsa Ecclesia prima est inter omnes Ecclesias Regni nostri & excellentia dignitatis suæ ceteris Ecclesijs preeminet, sic diuitijs debet excedere vniuersas?* Dic inquam sodes, Alberte? Fortasse ne quid aliud ab ceterarum Siciliæ Ecclesiarum primatu vel suadet, vel innuit? Haud adeo hoc regium dicendi genus obscurum est, vt interpretationem requirat. Ipsa luce clarius. Quod igitur tacitè negas, luculenter id exprimit. At vin' aliud eiusdem Friderici apertius? præ manibus est. promo. Idem igitur in alio priuilegio cum sigillo aureo purissimo, & maximo sic loquitur. loquentem attende, me scribentem prætermitte.

In nomine Sanctæ, & Indiuiduę Trinitatis. Fridericus Secundus diuina fauente clementia Romanorum semper Augustus, & Rex Siciliæ &c. Inde est, quod nos attendentes qualiter venerabilis, & veneranda Sacro Sancta Panormitana Ecclesia, QVAE CAPVT EST, ET SEDES REGNI NOSTRI ET ANTIQVITATE SIT NOBILIS, ET DIGNITATE, ET SPECIALI PRAEROGATIVA INTER OMNES ALIAS REGNI NOSTRI ECCLESIAS PRIMA, ET MERITO PRINCIPALIS, *quia tamen multa persecutione vallata non modicam sui iuris iniuriam patitur, ne nostro felici tempore quod passa est hactenus iterum patiatur. Considerantes quod in ea Sacrā vnctionem, & regium suscepimus diadema consideratione quoque fidei Parisij Venerabilis Panormitani Archiepiscopi, &c. Dat. Pan. M CCXI. Men. Oct. XV. Ind.* Est & aliud eiusdem Imperatoris, ac Regis Frederici diploma hac ipsa de re eodem exemplo, hoc tamen discrimine, quod in eo Berardi Panormitani Archiepiscopi fit mentio; datumquè fuit anno 1215. IV. Non. Apr. Ind. 3. apud August. Ceterum vt omnibus Imperator de panormitana Ecclesia sententiam declararet suam, eam certè vno vel altero diplomate diuerso tempore,

pore, diuersisquè locis declarauit satis; vt si quis fortasse de Panormitanæ Ecclesiæ primatu dubitaret, hunc ex animo dubitationis scrupulum euelleret, acceptaque Imperatoris, Regisque omnia æqua lance librantis sententia, id publicè, priuatimquè fateretur.

Memoria teneo hasce me Friderici literas alibi, cum Panormitanam vindicatam veritatem summa veritate conscriberem, interpretatum. Ea interpretatio suo est loco reuocanda. Nunc tamen breuissimè libremus. Regum verba sunt fœta sententijs. *Attendentes igitur, quod venerabilis, & veneranda Sacrosancta Panormitana Ecclesia, quę caput, & sedes regni nostri & antiquitate sit nobilis, & dignitate, & speciali prerogatiua inter alias regni nostri Ecclesias prima, & merito principalis, &c.*

Ergo Sacrosancta Panormitana Ecclesia antiquitate est nobilis inter ceteras Ecclesias & dignitate. Altera fermè alteri innititur. Altera quasi alteram consequitur. *Et speciali prerogatiua inter omnes &c.* Quid .n. id, *Specialis prerogatiua*? Nisi quod Panormitana Ecclesia ex præcipuo Regum beneficio sit inter reliquas Regni Ecclesias prima, ac merito principalis constituta, & a Pontificibus declarata? meritò inquam, principalis, cum nulla ex ceteris sit eam sortita dignitatem, vt regio diademate Reges affecerit, fouerit, & post in eas oras commigrationem ad perpetuum vrbis ornamentum, atque ad singularem templi amplitudinem, & gloriam commendandam in porphyreticis tumulis asseruarit. Verum .n. vero vt de ceteris sileam, omittenda hoc loco non est neque Mamfridi, neque Friderici huiusce appellationis tertij, & Caroli V. Regum auctoritas. Primus sic habet.

Mamfridus Dei gratia Rex Siciliæ, Iustitiarijs Sicilię extra flumen salsum tam pręsentibus, quam futuris fidelibus suis gratiam suam, & bonam voluntatem. *Panormitanam*, ait, *Ecclesiam inter alias regni Ecclesias eo volentes amplius honorare*, QVAE CAPVT EARVM IN REGNO ESSE DIGNOSCITVR; *& ibidem Diui Reges Sicilię, & Imperatores progenitores nostri & honoris excellentis insignia in vita consueuerunt recipere, & post fata quiescere in Domino dormientes vbi etiam cęlesti pręsidio clari regni feliciter suscepimus diadema, &c. Dat. Pan. 17. Aug. primę Ind. 1256.*

Alter vero sic. *Fridericus diuina fauente clementia Rex Sicilię &c.* *Ecclesia*, inquit, *Panormitana vt potè specialis mater nostra benignius munificentiæ nostrę debet incrementa cognoscere, quanto vicinius ceteris noster oculus intuetur, & nostrę Maiestatis pręsentia gaudet, frequentius illustratur. Cum igitur a felicibus Regibus pręde cessoribus nostris recolen-*

lendę memorię initium sumpserit, & sub nostro felici regimine, vt subsistere valeat sumere desiderat incrementum &c. Dat. in Ciuitate Messanę an. 1280. *xi. Apr.* 14. *Ind.*

Tertius deniquè cum de Magistrorum Maragmatum Panormitanæ Ecclesiæ electione loqueretur hæc habet.

Carolus diuina fauente clementia Romanorum Rex, Imperator semper Augustus, Rex Germaniæ, Ioanna Mater, & idem Carolus &c. Cum autem dicta Ecclesia Panormitana sit REGALIS PRIMA SEDES, ET CORONA REGIS, *in qua sunt multi Reges sepulti, & Imperatores cum vxoribus eorum, & digna est, quæ in ornamentis suis decoretur &c. Dat. in Ciuitate Granata die* 9. *Mens. Decem. XV. Ind. anno a Natiuitate Domini* 1516.

Non est, cur semper eadem repetamus. Horum omnium Regum sententiam accepisti, tecum ipse perpendito. Suis librato momentis, iudicato. Nunc pergamus vlterius. Quoniam vero ad ea, quæ secundo loco nobis proposita sunt, munit viam, tanti Imperatoris auctoritate permoti rem persequemur.

Panormitanę Basilicæ Maiestas non minus breuiter, quam luculenter exponitur.

HVC accedit & in dando Archiepiscoporum, Regumquè cadaueribus sepulturæ loco singulare præconium. Nulla .n. ædes maxima, si montis Regalis iure dempseris, in tota Sicilia reperitur, quæ sit Archiepiscopis, Regibusquè tantum sacra, vt in ijs locus ceteris non detur. Panormitana singularis cum sit, singularem suo sibi iure postulat laudationem.

Et quidem vt a Geruasio Tornacæo Suessionensi exordiamur, in Hugonis Falcandi præfationem is ita quidem a Panormitana vrbe exorditur. *Panormum, vel Panormus, vetustissima est Ciuitas loco amęno, & fertilissimo posita, muris septa perquam altis, vbi Reges aureas coronas accipere consueuerunt. Constat inscriptione lapidum, qui ibi inueniuntur Nohæ tempore iam fuisse. In eius templo maximo Reges Siciliæ sepeliuntur, & Episcopi; Priuatorum autem nemo, vt in argumento diximus.* hæc ille. Et supra. *Mortuus autem in palatio* (Guilelmus scilicet) *sepultus est, donec proceribus euocatis, qui, quæ ad nouum Regẽ coronandum necessaria erant procurarẽt, more lugubri, totius Ciuitatis luctu* *In Præf. Hug. Falc.*

ma-

maximo, de loco sepulchri in id sacellum, quod Siciliæ Regum Mausolea continet, translatus est. Quamquam templum esse Panormi ingens alij scribunt Historici à Gualterio Archiepiscopo Guilelmi Regis affini dedicatum, opus spectabile, vbi Siciliæ Reges sepulti iaceant, priuatorum autem nemo ibi nemo sepeliatur. Hactenus Tornacæus. Plura Tornacæus, quam velis. ad rem tamen egregiè.

In lib. de Situ Sicil. Id ipsum & Marius Aretius Syracusanus haud obscurè profitetur. *Templum quoquè,* ait, *est ingens Panormi. Exteriores parietes multo pulcherrimi à Gualterio Archiepiscopo Guilelmi Regis affini dedicatum; ibique quattuor sunt ex porphyrito marmore sepulchra. Opus sanè cunctis spectabile. Siciliæ Reges in quibus sepultos aiunt.* Et infra. *Ipso in templo cautum est in statutis, ne priuatorum quisquam sepeliatur; Regibus* lib. 2. de noctis caligine *namquè dumtaxat, & Episcopis concessum.* hæc Aretius. De quibus planè Regum monumentis Hieronymus Aprea sic cecinit.

Vrbis felicis multo munimine templum
Porforis in tumbis corpora maius habet.
Quorum non pretij mira fabrilibus arte.
Ars stupet omnino mira sepulcra Ducum.

Satis scio plerosque nihil de hisce Regum tumulis ambigere, cũ manifesta planè res sit; vt autem ea luce clarior elucescat subscribam & auctores, qui de hisce loquuntur, subscribam & Epigrammata in ijs insculpta, quæ hoc anno 1630. Illustrissimi D. Petri Corsetti de panormitana Ecclesia benemerentissimi opera ex papyro iam temporum vetustate consumpta in marmoreas tabulas translata & legimus, & suspicimus, & inuentum prædicamus. Est in prouerbio Marmorata laus. quid ni etiam marmoratum & viri, & vrbis, & templi decus?

Sic itaquè in Rogerij Regis primi a Rogerio Comite Patre orti porphyretico tumulo senis itidem columnis subnixo porphyreticis scripsit, ac sculpsit antiquitas.

Si fastus, homines, si regna, & stemmata ludunt
Non legum, & rectis sic norma Rogerius *istis*
Est lusus rebus comite à cognomine natus
Virtutum hic splendor situs est, diademaquè Regum.
Vix. an. LIX. regni XXIII. obijt 1194.

Qualisnã hic extiterit, quæ præliando gesserit, nescin', accipe.

Et

Et certe Bergomensis in suis Chronicis de Rogerio Siciliæ Rege Comitis Rogerij filio, qui Siciliam à Sarracenorum potestate liberauit; vt Michael Ritius in libro de Regibus, ac ceteri autumant, sic ait.

Rogerius Siciliæ, & Apuliæ Rex, hoc anno postquam Apuliam, & Calabriam Guilelmo prædicto abstulisset, non se vltra Comitem, sed Regem appellari voluit, & in eo Regno regnauit an. 23. Et post paulo. *Vtriusquè Siciliæ Rex ab Innocentio declaratur. qua ex re copijs, & armis, & animis auctus classe per Africam transiens multas comprehendit vrbes; & Tunisis Regem sibi fecit tributarium. Inde in Græciam transiens Corcyram Insulam, Corinthumque, & Thebas, atque Euboiam de Græcorum Imperio abstulit, &c.* Et demum in calce hæc. *Postea in Siciliam veniens in Venetorum manus incidit, & ex suis triremibus ad viginti amisit. propter quod timore perterritus salutem sibi fuga conquisiuit, domumquè reuersus non multo post Panormi moriens Guilelmum filium successorem reliquit.* hæc ille. De eodem vero cum Italo idiomate Auctor compendij Historiarum Neapolitanorum conscriberet hęc posteris tradidir. *Poi passato in Sicilia morì a Palermo di età di* 59. *anni, essendoue* 23. *Signore. E nella Chiesa Maggior di Palermo honoratamente fu sepolto ne gli anni di Christo* 1149. Et infra. *Per hauer possèduto Puglia, Calabria, e Sicilia, e fatta tributaria Tunisi in Africa, portaua nella sua spada questo verso.*

Appulus, & Calaber, Siculus mihi seruit, & Afer.

Hæc in compendio. Illud autem hoc loco breuiter aduertas velim (neque .n. sine peculiari ingrati animi nota prætermitti potest) quod in Elogij supra laudati clausula continetur.

Virtutum hic splendor situs est, diademaquè Regum.

Primus .n. Rogerius Rex fuit, qui Christianorũ Regum more in Ecclesia Panormitana vnctus in Regem; eamq; sic beneficijs cumulauit amplissimis, sic miris illustrauit honoribus, vt, quidqud dignitatis, & gloriæ Panormitana Ecclesia sinu continet suo, totũ id Rogerio tribuendum videatur. Hic .n. ne qua Vrbs gloriã, quæ in conferẽdis regijs insignibus Panormitanę Basilicæ oriebatur, vel appeteret, vel quo iure, quaue iniuria arrogaret sibi, edixit, vt Panormi dũtaxat Reges, & non alibi, vt innui ex Fazelo, Reges regio diademate euectì Reges & acclamarentur, & haberentur. Grata itaque *l. 8. d. p.*

Panormitana Resp. hoc titulo Rogerium Regem insignit,

.... *Diademaquè Regum.*

vt immortale tanti beneficij, tanteque gloriæ auctoris nomen immortalitati consecratum nulla vnquam obliuione deleretur.

Sed iam ceteros Reges prosequamur. Est & in porphyretico tumulo Fridericus Secundus Imperator, quo de plura apud auctores lego. Ego summatim. Beneuentus .n. Himolensis in opere de historijs ætatum mundi, cum additione AEneæ Pij Papæ, præterquã quod de Friderico magnificè loquitur & à quibusnam in Imperij apice constituto, & à quonam Pontifice confirmato, confirmat annos 33. imperasse, ex Henrico, & ex Constantia Moniali Parentibus ortum, in Basilicæ area prognatum, armis strenuum, omnia Idiomatum genera callentem, acris ingenij hominem, magnificũ, liberalem, quo nullus magnificentior Romanum tenuit imperium. Ex Himolensi hæc. Consonat & Michael Ritius lib. 2. de Regibus Siciliæ. *Othone,* inquit, *mortuo Fredericus ab Honorio Tertio facilè impetrauit, vt insignibus imperij Roma decoraretur. Vxorem propterea duxit filiam Ioannis de Bregna nouissimi Hierosolymorum Regis ex Iola priore coniuge, per quam ius Hierosolymitani Regni cedente socero consecutus est. Ex quo Fridericus & qui deinceps in Regno Siciliæ successerunt, Hierusalem Reges appellati sunt. Ex Huius puellæ connubio Fridericus Henricum sustulit, & Conradum; cum prius ex Pellice duos haberet alterum Henricum, quem Sardiniæ Regem constituit, alterum Mamfridum, &c.* Idem vero in libri primi calce de Hierosolymorum Regibus hæc habet. *Balduinus successit ex pacto, nec ipse multo post Imperium, Regnumquè Hierosolymorum cum morte commutauit, Regesquè Siciliæ, qui genus ab Iola ducebant vxore Friderici, qui rerum potitus, & Siciliæ, &c.*

Hactenus Ritius. Quid plura? Vin' plura de Friderico. accipe.

Compendij Neapolitanorum auctor cum de hoc Friderico loqueretur, sic scribit Italicè. *Fece ei triegua con il Soldano, il quale gli restitui Gierusalẽme cõ tutto il Regno Gierosolimitano. onde l'anno 1229. à mezza Quaresima fu coronato in Gerusalemme, e fece redificare la Città di Ioppe, hoggi detta il Zaffo. il che fatto mandò lettere di letitia, ed ambasciadori per tutto il Ponenete a notificare la recuperatione di Terra santa, &c.* Idipsum & innnit Matthæus Palmerius in additione Chronicorum Eusebij. *Decius l. prima C. de sacrosantis Ecclesijs de hoc Friderico hæc tradit vlterius.* Papa, inquit, *Honorius coronauit Fridericum Secundum Imperatorem An. M. CC. XI. in*

festo

festo Sancti Martini, & tandem sepultus fuit in Ecclesia Panormitana, & in eius Sepulchro literis aureis sunt infrascripti versus.

Si probitas, sensus, virtutum gloria, census
Nobilitas orti possent obsistere morti
Non foret extinctus Fredericus, qui iacet intus.

De loco, vbi diem obijt suum, iam compendium Neapolitanorum, & ipsum Friderici testamentum loquuntur satis. Illud sic. *Morì adunquè Friderico il dì di Santa Lucia 13. di Decembre l'anno 1250 in Fiorentino Castello di Puglia, e non in Fiorentino di Campagna di Roma, ne in territorio fiorentino essempio non nuouo della fallacia de gli spiriti demoniaci, e della necessità fatale, in quanto ne lui potette schifare la morte schiuando fiorenza, e lo spirito diuinatore sotto confusione di vn medesimo nome la curiosità di Frederico venne a beffare. Mamfredo fece con somma pompa, ed honore portare il corpo suo in Sicilia a Palermo, e li honoratamente sepellirlo, &c.* Hoc vero sic habet: *Item statuimus, quod si de praesenti infirmitate nos mori contigerit,* IN MAIORI ECCLESIA PANORMI, *in qua Domini Imperatoris Henrici, & Dominae Imperatricis Constantiae Parentum nostrorum recolendae memoriae tumulata sunt corpora, Corpus nostrum debeat sepelliri, cui Ecclesiae dimittimus vnciarum auri quingentas pro salute animarum Parentum nostrorum, & animae nostrae per manus venerabilis Berardi Panormitani Archiepiscopi familiaris, & fidelis nostri in reparatione ipsius Ecclesiae &c. Actum apud Florentinum in Capitinata anno Incarnat. 1250. die Sabbathi mense Dec. 19. Ind. anno Imp. nostri 32. Regni Hierusalem 28. & Regni Siciliae XXXXI.* Supra eius porphyreticum sepulchrum extat hodierna luce hoc Epitaphium.

Qui mare, qui terras, populos, & Regna subegit
Caesareum fregit subito mors improba nomen.
Sic iacet vt vermis Fridericus in orbe secundus,
Nunc lapis hic totus, cui mundus paruit, arcet.

Vix. an. LVII. Imp. 38. Regni Hierus. 25. & regni Sic. LII. obijt an. Domini 1250.

Neque abs re hic erit, opinor, aduertere, cur huiusccemodi testamentum condiderit Fredericus? Illi ne poterat deesse monumentum, quod non esset eius dignitati, gloriaeque consentaneum? An Mausolea? an Vrbes desiderabantur? an non idem ille sepul-

chrum non extruxisset, contendissetquè pro virili parte Friderici morte insignitus locus, vt emortui Regis dignitati dignitas sepulchri quoquomodo responderet. At esto id? Cur in Sicilia tota panormitanam dumtaxat vrbem designauit? Nonne in Sicilia florent vrbes, quæ vrbium omnium primatum iure sibi deberi opinãtur? Et id ipsum certe Ecclesiæ panormitanæ primatum persuadet, cum Federicus nullum aliud ab hoc templum esse in Sicilia Regiũ vel cognouerit, vel iudicarit, quod vel eius dignum maiestate videretur, vel ab eius maioribus diplomatum multitudine, ac varietate comprobatum. Cum ergo secum ipse tacita quadam cogitatione percurrerit superiores Reges, eiusquè maiores hoc ipso in templo sepeliri, quod Regum Basilica habebatur, consuetudinem, & leges, testamento probauit, vt in posterum nullum vnquam hac de re vestigium dubitationis extaret.

Hisce Regum tumulis Cõstantiæ olim Monialis tumulus ex Porphyreto suis itidem columnis porphyreticis exornatus accedit. De ea fusissimè auctores, qui & causam exponunt, cur ingressa, quaue auctoritate egressa Cænobium, quoue tandem loco Fredericum secundum pepererit; de quibus lib. IV. vbi luculenter ostenditur falso asseri ab Auctore illo recens excitato de Siculorũ Regum Chronologia scribente in Panormitano Cænobio S. Saluatoris non extitisse monialem. Præterquam quod non oppositum modo ex varijs, grauissimisquè constat auctoribus suo loco laudandis; sed & traditio, & Breuiarium illud auro illitum græcè conscriptum ab Constantia vsurpatum, ab sanctimonialibus asseruatum; quod ego nuperrimè vidi, in manus sumpsi, ac diligẽtissimè circumspexi, non obscurè declarant. Omnia sicut antiquitatem, sic regiam etiam maiestatem olent. Nunc de ea, ne silentio prætereamus, hæc breuiter accipe, quæ vates ille Hieronymus Aprea de Constantia eleganter, præclarequè conscripsit. hæc inscriptio.

De Constantia Moniali Imperatrice facta. — lib. 2. de noctis caligine.

Vnde genus celsum stetit Illustrissima Coniux,
Quam sibi præcellens imperialis Apex.
" *Aduocat Henrici Constantia limina sacris.*
" *Regia de thalamis præterit apta viro.*
" *Traditur excelso princeps Augusta marito,*
" *Soluitur è claustro, quæ Monialis erat.*
" *Tam Mater celebris Frederico prole secundo*
" *Extulit hic etiam post veterana caput.*

Vr-

Vrbis felicis multo munimine templum
Perforis in tumbis corpora maius habet;
Quorum non pretij mira fabrilibus arte
Ars stupet omnino mira sepulchra Ducum.

Et alibi idem ipse Hieronymus de eadem heroico carmine sic scripsit.

Inclyta praeterea Constantia prima suorum
Relligiosa manens, Augustaque semper edebat
Hos inter multos velamine praedita sacro
His ego cui paucis. Anima Illustrissima, & unde
Subdita coniugio, & tunica velata fruaris?

De ea etiam Dantes Aligerius tertio Paradisi cantu hetruscis versibus sic cecinit.

E quest'o altro splendor che ti si mostra
De la mia destra parte, e che s'accende
Di tutte'l lume dela spera nostra;
Cioche i dico di me, di se intende;
Sorella fu, e cosi le fu gia tolta
Di capo l'ombra de le sacre bende.
Ma poi che pur al mondo fu riuolta
Contra suo grado, e contra bona vsanza
Non fu dal vel del cuor giammai disciolta.
Questa e la luce de la gran Costanza,
Che del secondo vento di suaue
Generò la terza, ed vltima possanza.

Adde, si placet, Michaelem Ritium ita de Constantia scribentē. *Germani Principes Henricum in Patris locum suffecerant. Henrico Constantia nupsit Gulelmi secundi soror ex Panormo furtim deducta, permissuque Pontificis resecrata, cum rite iurasset in verba religionis, excepit etiam Clemens vt Henricus a Tancredo Regnum, cēsumque, Ecclesiae quotannis stipēdiū solueret.* Haec obiter, vt obiter hic error historiae cōfutetur; suo, vt dixi, apertius loco demōstrandus. nūc ad institutum. In eius itaque porphyretico sepulchro inscriptum hoc carmen. *lib. primo de regib. Sic. in calce*

Caesaris Henrici latet hic Constantia Coniux,

Vn-

Vndeno lustro hac platea rugusa Sacerdos
Facta, dedit partu Fridericum Augusta secundum
Pro meritis sacrata tenet sic ossa Panormus.
Vixit an. 61. obijt MC. XCVIII.

Vt autem & majorum suorum vestigijs insisteret, & Henrici viri sententiam sequeretur, cum extremum pænè spiritum ageret, testamentum condidit, vt eius corpus in æde panormitana maxima, vbi Reges tumulabantur, inferretur, simulquè templi dignitatem commendaret, ac loci amplitudinem illustraret. *Conceda etiam* sic habet, *& trado Sanctæ Matri Ecclesiæ, vbi corpus meum sepelhri iudico pro anima mea, Patris, & matris, & aliorum progenitorum meorum; nihilominus & pro anima Domini Imperatoris viri mei, qui in eadem Ecclesia requiescunt Platanum, cum Captedis, & alijs præeminentijs suis, &c. Qui in perpetuum missas celebrent pro anima mea, Patris, Matris, & aliorum progenitorum meorum; nihilominus pro anima Domini Imperatoris viri mei, qui ibi requiescunt, &c. Actum in palatio panormitano XXV. die Mensis Nouemb. ij. Ind.* Congruum planè erat, vt Reginam iam diem obeuntem regium templum expectaret, & regio templi honore eius sepultura celebraretur.

In Constantiæ testamento.

Adijcitur his & Henrici V. seu mauis VI. Imperatoris tumulus ex porphyreto lapide constructus, de quo libro IV. fusius. Nunc illud aduertendum, in duplicem .n. diuisos classem auctores lego. Alij Panormi Henricum obijsse vt Franciscus Petrarca, ac Beneuenustus Himolēsis, alij vero Messanæ vt Michael Ritius & Compendium Historiarum Neapolitanorum tradunt. Hoc ita. *Finalmente infirmato in Messina nell' anno 1198. in presentia di Costantia sua donna morì, e fu da lei honoratamente sepolto in Palermo.* omnes tamen vnanimi consensione confitētur in Panormitana vrbis Basilica Henricum esse tumulatum. Sua veritate non caret elogium.

In lib. Angus. de Hērico. In lib. de ætat. mundi. De Regibus Sicil. l. 2.

Imperio adiecit Siculos Henricus vtrosquè
Sextus Sueuorum candida progenies.
Qui Monacham sacris vxorem duxit ab aris
Pontificis scriptis, hic tumulatus inest.
Imp. ann. sex. Mens. V. obijt Messanæ M.CXCVII.

Iam concede huc quisquis sis, qui Ecclesiam Panormitanam ab Metropolicæ dignitatis apice deturbare obniteris, dic amabo te, vbinam Henricus Panormi ne, an Messanæ vel mortuus, vel sepul-

turæ

turæ mandatus? Respondeto. tuam sententiam requiro. Panormi, inquies. tuo te iugulas gladio. Ergo in Regia. at at Messanæ decubuit. Messana Panormum detulit Constantia. rectè. confecta res est. Eius Mausoleum Messanæ ne est? Minimè vero. Quid? In Regia est. De te certè conclamatum est. Ergo Ecclesiæ Messanensi falso Basilicæ nomen imponis. Falso Basilicam appellas. Si .n. ea Basilica, quidnam causæ est, cur Reges vrbis Panormitanæ Basilicam sibi post in cælestes oras commigrationem vel delegerint, vel delati conquiescant? Vt videlicet vllus vnquam nemini detur dubitandi locus, quin Panormitanæ Ecclesiæ summa, veraquè Metropolicæ Ecclesiæ dignitas esse conferenda videatur.

Sunt & hic plurima Regum, Ducumquè, ac Regum pronepotum corpora sepulchri honore collustrata. Vt illud, quod in marmoreo tumulo conditur, cui hoc distichon inscriptum.

Dux Guillelmus erat Regis Genitus Friderici,
Qui iacet hic, pro quo Christum rogitetis amici.

Lego Fridericum secundum 1209. duxisse in vxorem Constantiam Aragonij Regis filiam; cuius sepulchrum in æde maxima & suspicimus & colimus. Migrauit in cælum Catanæ 1222. Huiusce Imperatricis corpus Panormum fuisse translatum, positumque in tumulo marmoreo vna cum ceteris ex porphyreto constructis liquet. hoc distichon præfert. *In lib. 3. peregrin.*

Sicaniæ Regina fui Constantia coniux,
Augusta hic habito nunc Frederice tua.

Verum ne qua sit hac de re dubitatio libri supra laudati auctor hæc habet. *Anno Domini 1492. fuerunt aperta monumenta, seu sepulchra ex Porphyreto Maioris Ecclesiæ Panormi, Domino Prorege tunc præsentialiter existente, intusquè hæc fuerunt inuenta carmina.*

Coniugis Augustæ Friderici Cæsaris ossa
Hoc in Sarcophago Diua Panormus habet.

Et quidem duplex Sepulchrum a Senatu Panormitano, Ferdinando a Cugna Prorege reclusum. Henrici alterum, alterum Cōstantiæ. Characteres in diplomatum libro pænes Curiam prætorianam exarati id docent satis. Sed Mamfridus Imperatoris Fri-

Friderici filius in priuilegio de Panormitanæ Ecclesiæ immunitate plura innuit, quam scribimus; cum non solum ad Friderici Patris corpus, & Aragonum Regis filiæ Constantiæ, sed aliorum etiam Regum in ea Ecclesia esse sepulta fateatur. quod diuino consilio factum opinor, vt videlicet omnem prorsus dubitationis caliginem huiusce diplomatis luce disijceret, & panormitanæ Ecclesiæ Maiestatem redderet augustiorem. Sic loquitur.

Mamfridus Dei gratia Rex Siciliæ Iustitiarijs Siciliæ citra flumen salsum tam præsentibus, quam futuris &c. Panormitanam Ecclesiam inter alias Regni Ecclesias eo volentes amplius honorare, quæ caput earum in regno esse dignoscitur, & ibidem Diui reges Siciliæ, & Imperatores Progenitores nostri, & honoris excellentis insignia in vita consueuerunt recipere, & post fata quiescere in Domino dormientes &c. Dat. Pan. 17. Augusti primæ Ind. 1256.

Imperator Fridericus Secundus in priuilegio cum sigillo aureo, in quo omnia priuilegia, & Panormitanæ Ecclesiæ iura confirmat, pro Imperatorum, Regumquè Siciliæ animabus anniuersarium Præsbytheris panormitanis celebrandum reliquit. Sic ait.

Fridericus Secundus &c. Romanorum Rex semper Augustus, & Rex Siciliæ &c. Volumus quoquè, & vobis concedimus, & confirmamus vt pro anniuersarijs Domini quondam Imperatoris & Dominæ Imperatricis Parentum nostrorum, & felicium Regum Regis quondam Rogerij, & Vtriusquè Regis Guilelmi bonæ memoriæ statutam eleemosinam habeatis in vnoquoquè videlicet anniuersario tarenos ducentos & cereos &c. Dat. apud August. 1215. 4. Nonas Apr. Ind. 3. quòd ipsum Panormi dixerat ipsissimis verbis ante Anno Domini 1211. Mense Octob. V. Ind.

Idem vero cum antequam regium Panormi diadema susciperet, in eo quidem diplomate de duorum Canonicorum electione sic habet.

In nomine æterni, & Saluatoris nostri Iesu Christi Amen. Fredericus diuina fauente clementia Rex Siciliæ &c. Post multa hæc. Illius intuitu, qui Regibus dat salutem, & pro reuerentia Beatæ, & gloriosæ Genitricis Mariæ, progenitorum nostrorum sequentes vestigia, pro remedio Augustorum parentum nostrorum memoriæ recolendæ Quorum corpora in ipsa Ecclesia requiescunt. Dat. Pan. 1200. Decimo decemb. 14. Ind. & Idem alibi sic exorditur.

Fredericus diuina fauente clementia Rex Siciliæ &c. De gratia, & consueta munificentia nostra, & pro Animabus felicium Augustorum Domini Imperatoris, & Dominæ Imperatricis Parentum nostrorum recolendæ memo-

memoriæ, quorum corpora in Sancta panormitana Ecclesia requiescunt &c. Dat. in vrbe felici Panormi anno Dominicæ Incar. 1207. Mens. Decem. xi. Ind. Atque vt omittam cętera, quæ de Regibus afferri iure mihi possent, ne in ijs omnibus recensendis multus videar, ad Carolum V. Imperatorem Max. nostra conuertatur oratio, qui profecto non solum in Ecclesia Panormitana recensitorum Regum corpora, sed multorum etiam cadauera asseruari luculento dicendi genere profitetur. Is enim dum Maragmatis Magistros Ecclesiæ Panormitanæ deligeret hoc dicendi genus vsurpat.

Carolus diuina fauente clementia Romanorum Rex *&c. Cum autem dicta Ecclesia Panormitana sit regalis prima sedes, & Corona Regis in qua sunt multi* Reges *sepulti, & Imperatores cum vxoribus eorum, &c. Dat. in Ciuitate Granata die 9. Mensis Dec. XV. Ind. Anno a Natiuitate Domini* 1526.

Et quidem rebus ipsis Regum consonant diplomata. non solum.n. in diplomatum volumine, quod mihi V.I.D. Franciscus Mutius nunquam satis pro dignitate laudandus, cum & amantem patriæ, & boni publici sectatorem, & ciuem vrbis optimæ optimum se præbuerit, summa cum voluntate concessit, in Curia prætoriana asseruato lectitatur plures oculatos testes, duobus illis iam apertis, vt innui, Henrici, & Constantiæ monumentis extitisse, qui non vnum, sed plura cadauera in vno tumulo collocata confirmarent, sed etiam constat Gualterij Panormitani Archiepiscopi auctoritatem extare confitentis a Regia maiestate monumenta illa habuisse sese, in quibus & Ducum, & Regum, & Reginarum corpora esse consepulta profitetur.

In nomine æterni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi anno eiusdem Incarnationis 1187. *VII. Mense Martij Ind. V.* Regni *vero Domini nostri Guilelmi Dei gratia gloriosissimi Regis Siciliæ Ducatus Apuliæ, & Principatus Capuæ anno XXI. feliciter Amen. Ad posteritatis memoriã, & recordationis perpetuæ firmamentum Ego Gualterius indignus Ecclesiæ Panormitanæ minister cum vniuerso capitulo præsenti declaro quod a Sacra regia maiestate postulauimus deprecantes, vt cappellã regiã S. Mariæ Magdalenæ muro matricis Ecclesiæ adiacentẽ, in qua pretiosa corpora Illustrissimorũ Ducũ, Regũ, & Reginarũ recolenda memoria quiescebant, ab ipsa Matrice Ecclesia nobis cõcederet remouẽda, & in aliã cappellã pau*

sublimitas annuisset, promisimus nostras apud Deum animas obligantes, quod cappellam, vbi iam dicta corpora requiescebant, per clericos nostros seruiri cum omni reuerentia faciemus. Itaque & gratum erit Deo, & animabus ipsis proficiet ad salutem. Clericos autem qui hactenus in pradicta seruiebant cappella cum beneficijs, qua a regia maiestate tenebant, celsitudo regia pro beneplacito suo constituet alibi seruituros. Ad hanc itaquè promissionem nostram confirmandam præsens scriptum per manus magistri Rodulphi Canonici nostri fieri fecimus tam propria, quam Canonicorum omnium attestantibus communitum & bulla plumbea typario Ecclesia nostra impressa signatum anno mense & indic. præscriptis.

Ego Gualterius Panormitanus Minister.

Ego Mauritius Panor. Cantor subscripsi. Ego Henricus Pan. Canonit. Subscripsi. Ego Stephanus Pan. Can. subscripsi. Ego Hugo Panor. Cant. subscripsi. Ego Petrus Pan. Can. subscripsi. Ego Ioannes Pan. Can. subscripsi. Ego Robertus de Alberto Pan. Can. subscripsi. Ego Petrus Pan. Can. subscripsi. Ego Ioannes de menti Pan. Can. subscripsi. Ego Guarinus Pan. Can. subscripsi. Ego Rodulphus Pan. Can. subscripsi. Ego Ioannes Can. & thesaurar. Pan. subscripsi. Ego Guilelmus de flore Pan. Can. subscripsi. Ego Bartholomæus Can. subscripsi.

Neque vero hosce dũtaxat Reges, vel quos nominatim recensuimus, ac Reginas, vel quos generatim & Regũ, & Archiepiscoporũ auctoritate descripsimus, continet hæc ædes maxima. Continuit & Guilelmos alterũm cognomento malum id sibi ex perpetratis facinoribus, vt omnes asserunt cũ P. F. Leandro Alberti, comparatũ, qui Secũdus est; Alterũ Bonum id itidem sibi ex animi virtutibus acquisitum, qui Tertius, licet vterque olim in Metropolitanã Montis Regalis Ecclesiam translatus hodierna luce conquiescat.

In sua hist.

Lubet hic breuiter auctores exscribere, qui de vtroque cõscripserunt, vt de his etiam, vt supra de ceteris, aliqua cognitio habeatur. De Guilelmo itaque cognomento malo Geruasius Tornacæus Suessonensis hæc scribit. *Multa gessit hic Rex in Italia, maximè quidem in Calabria, & Apulia, longequè, & latè bellis seditiosis agitatus est. Sed vbi sedata tandem omnia vidit, nullis iam hostibus reliquis in Siciliam reuersus, palatio se se abdidit, voluptuoso otio, & quieti vacaturus, interim dum regnum ab externis tumultibus respiraret. Deniquè fato proximus conuocatis Curia Magnatibus, & Archiepiscopis Salernitano, & Rhegino vltima volũtate Guilelmum maiorẽ natu filiũ regni*

In præfat. Hugon. Falcan.

suc-

successorem instituit. Henricum vero Capuæ Principem, & Reginam Margaritam Hispanam natione, Regis Nauarrorum, vt colligo, filiam regni, & Regis pueri gubernatricē, dum puer ætate regno suffecturus adolesceret. Quibus ad eum modum rebus dispositis, dysenteria, morboque diuturno dissolutus interijt. Mortuus autem in Palatio sepultus est, donec proceribus euocatis, qui, quæ ad nouum regem coronandum necessaria erant procurarent, more lugubri, cōclamato funere, totius ciuitatis luctu maximo, de loco sepulchri in id sacellum, quod Siciliæ Regum Mausolea *continet, translatus est. Quamquam templum esse Panormi ingens alij scribunt historici a Gualterio Archiepiscopo Guilelmi* Regis *affini dedicatum, opus spectabile, vbi Siciliæ Reges sepulti iaceant, priuatorum autem nemo ibi sepelliatur. Verum non ita diu superstes fuit Guilelmus, quem viuentem cum velut sæuissimum Tyrannum odissent, mortuum tamen defleuere. De quo Syracusanus Episcopus electus Siciliæ dictum Catonis de Pompeio pronunciabat, mortem eius ceu damni plenam deplorans.*

Ciuis obit, inquit, multum maioribus impar
Nosse modum iuris, sed in hoc tamen vtilis æuo.

Hæc Tornacæus. aliud quid de eodem addit Michael Ritius. *Cum Guilelmus*, inquit, *apud Brundusium conserta manu Græcos, & Appulos, quibus pro Pontifice stabant, ingenti prælio fudisset, agmenque raperet in ipsum Pontificem, pacis conditiones, quas antea respuerat vltro Pontifex obtulit; iterumquè in sua verba iuratum Guilelmum vtriusquè Siciliæ Regem declarauit; isque mox apud Panormum decessit anno* 1166. Hæc Ritius. Quod tam Tornacæus, quam Ritius de Guilelmo cōscripsit, Auctor Compendij Neapolitanorum in pauca italico sermone perstringit. *Finalmente morì Guilelmo in Palermo essendo stato anni 21. nel regno, e benche fusse bello di persona, e gagliardo, e vittorioso, nondimeno fù in sua vita mal fortunato, ed odiato da popoli, e cognominato il mal Guilelmo, a differentia del successore di che appresso diremo. Visse anni 46. nella Chiesa Maggiore di Palermo appresso l'altri suoi fù sepolto.* De Regibus Sic. lib. primo.

De Guilelmo hæc nos. Hic Panormi regium diadema suscepit. Diploma fatetur. Ex diplom. dato Messan. 1164.

Sanctam itaquè Panormitanam Ecclesiam, quam ex generali voto diuinæ religionis intuitu amplectimur, & quadam speciali prærogatiua in-

tifex Max. ad eum Henricum Cardinalem legatum misisset, ac literis ad eum perscriptis non Regem, sed Siciliæ Dominum appellasset, non solum Purpurati patris legationem excipere, sed vt ad vrbem reuerteretur, commonefecerit. Hic idem Pontifex Villelmo Regi vel ob eam rationem interdixit, quod Christianæ Reip. leges infringeret, ac iura violaret. Villelmus vero cum per Ecclesiæ Catanensis electum latas conditiones honestas quidem accepisset ab Adriano pacem efflagitauit. Ipsius Regis diploma rem totam docet. id .n. sic exorditur.

Vilelmus Tyrius c. 2 l. 18. Baronius ad an. 1156

In nomine Dei æterni, & Saluatoris nostri Iesu Christi. Amen.

Domino Adriano Dei gratia S. R. E. Summo Pontifici Carissimo Domino, & Patri nostro Reuerendo, eiusquè successoribus Villelmus eadem gratia Rex Siciliæ &c.

Nostræ semper consuetudinis extitit animum nostrum in triumphis, & maximis humiliare successibus, & tunc nos attentius ad omnipotentis Dei obsequium, & cultum mansuetudinis exponere, cum ad maiorem prosperitatem, & gloriam nos vidimus peruenire: tales in tranquillis, & prosperis rebus erga nostri redemptoris obsequium inueniri volentes, vt perceptorum a Rege omnium Regum beneficiorum non appareamus ingrati, & maiores successus, atq; victorias de bracchio virtutis Dei iugiter sperare possimus. Huius quidem nostræ consuetudinis consideratione inducti, cæsis, & comprehensis in manu bellica ad laudem, & gloriam nominis Dei Græcis, & barbaris nationibus, quæ regnum nostrum nulla earum vi, sed proditorum nostrorum dolositate intrauerant; deuictis, & fugatis de finibus regni nostri turbatoribus pacis, & proditoribus nostris, humiliandos nos sub omnipotenti manu Dei decreuimus, & ad cultum humilitatis propensius intendendum.

Discordijs igitur illis &c. Prosequitur Rex singula Cardinalium, Archiepiscoporum, Abbatumq; nomina recensere numerãdo. Deinde proponit leges & statuta vtrinquè seruanda. Quarum legum exordium est huiusmodi.

De appellationibus quidem ita. *Si quis Clericus in Apulia, & Calabria, & alijs terris, quæ Apuliæ sunt affines, aduersus alium Clericum de causis Ecclesiasticis querelam habuerit, & a Capitulo, aut Episcopo, vel Archiepiscopo suo, seu alia Ecclesiastica persona suæ prouinciæ non poterit emendari; liberè tunc si voluerit ad Ecclesiam Romanam appellet.* Et paulo post cum de Præsulum Siculorum electione loqueretur. Sic ait: *Clerici conueniant in personam idoneam, & illud inter se secretum habebunt, donec personam illam Excellentiæ nostræ pronuncient, & postquam persona celsitudini nostræ fuerit designata, si persona illa de*

prodi-

proditoribus, aut inimicis nostris, vel hæredum nostrorum non fuerit, aut magnificentiæ nostrę non extiterit odiosa, vel alia in ea causa non fuerit, pro qua non debemus assentire, assensum prestabimus, &c. Hæc de Guilelmo satis.

De Guilelmo vero bono Guilelmi mali filio hæc habeto. Præeat Michael Ritius. *Ab eo*, ait, *regnauit & ipse paterno nomine Guilelmus Secundus Alexandri tertij Pontificis maximam gratiam promeritus, quod ab Aeneobardo Frederico post illatam* Romanis *in agro tusculano cladem, in vrbe obsesso Pontifici, triremes subsidio misit, eumquè pecunia, rebusquè obsidioni tolerandæ necessarijs obnixè iuuit. In Asiam preterea quadraginta triremes aduersus Saladinum misit, a quo Christiani premebantur. Excessit è vita Panormi sine liberis. Vnde Clemens tertius Alexandri successor in ius Ecclesiæ regna tentauit asserere, sed vtriusquè Sicilię Proceres in defuncti locum* Regem *sibi creauere Tancredum eius Patruum Rogerij ex Pellice filium, &c.* Hactenus Ritius. De Regibus Sic. lib. 1.

Nec plane eius præconia Auctor Compendij Neapolitanorum silentio prætermittit. qui sic habet. *Questo non fu istimato inferiore a gli altri che'l buon Guilelmo nell'anno* 1186. *essendo li Cristiani a cãpo di Acri, passò di questa vita a Palermo con lacrime non solamente de suoi popoli, e sudditi, ma con vniuersal dolore e mestitia di tutte le nationi cristiane hauendo regnato venti anni, e visso* 37. *Non lasciò doppo se figliuolo alcuno. fù nella Chiesa maggior di Palermo sepolto, e sopra il monumento scritto in effetto,*

Qui giace il buon Re Guilelmo.

Hæc in compendio. Hac tempestate vtriusque cadauer in Montis Regalis Basilica perquam honorificè asseruatur. Patris sub porphyreto, Filij sub marmoreo tumulo. De Patre nulla mentio, cum pereat malorum fama cum sonitu. De filio terrarum vbiquè fama percrebescit; dequè eo nulla vnquam ætas, nulla sæcula conticescent.

Illustrissimus D. Don Ludouicus Torres Montis Regalis Archiepiscopus, ne tam pij, tamquè Optimi, ac Maximi Regis nomen aliqua obliuione deleretur, curauit, vt eius tumulus duplici insigniretur elogio, vt si fortasse ingratum aliquod sæculum huiusce Regis memoriam obliteraret, non minus lapides ipsi

Guilelmo II. cognomento Bono Regi Siciliæ, qui vixit annos 46. templum hoc Virgini Dei Genitrici statuit, Cœnobium illi coniunctum extruxit, magnificentissimis donis, & vectigalibus ditauit, Montem Regalem a Lucio III. Pont. Max. Metropolim constituendam curauit, Siciliam tributis leuauit, Pacis, & iustitiæ cultor fuit. Vt iustissima, sic ex sententia semper bella confecit. Sanctam Sedem Apostolicam contra eius hostes omni ope, & consilio iuuit, obijt anno salutis MCXXCIX.

Ludouicus de Torres Archiepiscopus ne tantus Rex sine honore iaceret Principi Opt. & religiosissimo P. anno Iubilei 1575.

Hoc vero huiusmodi est.

Inclyta quas verbis sapientum turba recenset,
Virtutes, solus factis hic præstitit omnes
Egregijs, quare bonus est cognomine dictus,
Vtque bonus magno longè est præstantior, illo
Maior Alexandro sic Rex Gulielmus habetur.
Artibus ipse etenim pacis, belliquè fecisti
Clarus, & vt semper iusta, ac pia bella gerebas:
Sic quoquè læta tibi semper victoria parta est;
Et nunc ne vilis iaceas, Rex optimè, Præsul
Te decorat tumulo hoc Ludouicus torrius aureo
Hoc ipso in templo, quod tu Guilelme sacrasti.

Huiusce Regis laudes in libro de noctis caligine Hieronymus Aprea non omisit. Digna laude virtus. Sic exorditur.

Hic vbi Vilelmus Rex inclytus ille beatus
Siciliensis erat, cui stat per sæcula nomen
Aeternum; statuit templum hic mirabile terris
Virginis intactæ sub nomine Matris honoris.
Est vbi Conceptus regali is monte sub astris,
Nam locus hoc lætus magis est comitante Panormo,
Qui prope nec multum felici distat ab vrbe.

Osc-

O felix illud tempus memorabile; quando
Aurea florebant Vilelmi regna secundi,
Quo duce sub tanto Trinacria nostra canebat.
Rex equidem clemens, & Relligiose, quid, inquam
De te quid referam? bonus es qui agnomine dictus
Nec taceam laudes, nec dum satiabor in illis,
Quis decor in Sicula regione? quis ordo superbus?
Quæ loca pulchra sitis ea qua sunt claustra columnis?
Cum Monacis vescens ijs ædem struxit edendi,
Cui similem tantam nondum conspeximus vllam:
Sed sibi parua domus manet hæc sine turribus extra.
Post eius mortem sed non Regina negasti
Perficere id templum stirps Margarita serena
Quam simul vnanimem proprio cum germine liquit.
Induit ista sacrum geniti cum Iaspide corpus
Regia, purpureis tunicis in funere mater,
Cui caput insigni serto fulgente coronat.
Vt mos est Reges sepeliri in marmoris vrnis
Is licet imus humi positus sub Patre quiescat
Sub pedibus primi Vilelmi Rex iacet ipse,
Et tamen vna procax venit inde rotantibus annis
Sæua carens oculis dominatrix fæmina, & huius
Non timuit Regis gemmis spoliare superbum
Dum petit hoc vastans, dum plangit Præsul ibidem
Nubibus, & densus corrumpitur imbribus aër,
Quo sonuere poli, genitumquè dedere procellæ.

Hactenus Aprea.

Dictitant plerique graues viri Guilelmum hunc Regem cognomento Tertium constructa iam Montis Regalis æde maxima Romã contendisse, ac Pontificem allocutum, qui cum eum blanda oratione mulsisset, stratagemmate nescio quo ad conscendendam triremim inuitauit. annuit ille. illa ludibunda ex ora Romana cum paulatim solueret iter in Siciliam instituit. Panormum appulit. Pontifex rei opportunitate inuitatus non modo Sanctæ Luciæ templum ad oram maritimam collocatum innumeris affecit beneficijs, sed Sancti etiam Georgij Mazariensi portæ contermini, ac Montis

Vel eo consilio id factum, vt de his plenior cognitio habeatur. Ieiunos enim Lectores dimisissem, si propositis dumtaxat Regum nominibus aliò repentè meum scribendi genus conuertissem. Stet igitur Ecclesiam Panormitanam non solum ab ijs Regum Sepulchris, quæ videmus, illustrari, sed a ceteris etiam Regum corporibus, quæ aspicimus, insigniri. Quæ quidem omnia vel ea quidē ratione mihi sunt allata, vt omnes vnanimi conspiratione singularem Basilicæ gloriam Panormitanæ Basilicæ dumtaxat tribuendam esse faterentur.

Lustrasti iam, mi lector, totam Panormitanam Vrbem, qualis ea nunc sit, obiter in papyro quasi in flamine adumbratam penicillo. Qualisnam autem ea fuerit antiquitus non solum a plerisquè grauissimis auctoribus, qui antiquitatem olent, Polybio, & Procopio, sed a recentioribus a Petro Ranzano, ab Hugone Falcando, ab Georgio Graun, a Fazelo, & demum a Mariano Valguarnera viro nostræ ætatis eruditissimo præclarè describitur. eos consule.

En habes, Senatus Illustrissime, primam Operis mei partem rudi minerua vel descriptam, vel conscriptam. Hanc tibi volens, lubensquè deuoui. Tu læta fronte lætus excipito. Tota mea est. Nullo adiutore, nullo duce. Meis dumtaxat elucubrata vigilijs, fota, ac fœta laboribus. qua de rectę illud Lyrici.

INTAMINATIS FVLGET HONORIBVS.

LIBRI PRIMI FINIS.